Маркази миллии қонунгузории назди
Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

Национальный центр законодательства
при Президенте Республики Таджикистан

Қонунгузорӣ
Законодательство

№ 4 (20), 2015
октябрь – декабрь

Маҷаллаи «Қонунгузорӣ» дар Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст. Маҷалла дар Индекси илмии иқтибосоварии Русия ворид карда шудааст.

ISSN 2410-2903.

Нашрияи мазкур дар ҳамкории муштарак бо Барномаи «Мусоидат ба давлатдории ҳуқуқӣ дар кишварҳои Осиёи Марказӣ»-и GIZ (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкории байналмилалӣ) нашр мешавад.

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Ҷамъияти олмонӣ оид ба ҳамкории байналмилалӣ) барномаи мазкурро бо супориши Вазорати федералии ҳамкорӣ ва рушди Олмон (BMZ) иҷро менамояд.

Хулосаю ақидаҳо ва шарҳу тафсири дар нашрияи мазкур зикргардида мавқеи муаллифон буда, бе ягон шарт мавқеи GIZ ё BMZ-ро инъикос наменамоянд.

Шумораи маҳдуди маҷалла ба фурӯши чакана бароварда мешавад.

* * *

Журнал «Законодательство» зарегистрирован в Министерстве культуры Республики Таджикистан. Журнал включен в Российский индекс научного цитирования (РИНЦ).

ISSN 2410-2903.

Данное издание публикуется совместно с Программой GIZ «Содействие правовой государственности в странах Центральной Азии».

Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH (Германское общество по международному сотрудничеству) осуществляет эту программу по заказу Федерального министерства экономического сотрудничества и развития Германии (BMZ).

Приводимые в настоящем издании данные, заключения, мнения и интерпретации являются позицией авторов и никак не могут рассматриваться как отражающие позицию GIZ или BMZ.

В розничную продажу журнал поступает в ограниченном количестве.

german cooperation
DEUTSCHE ZUSAMMENARBEIT

giz Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH

Сармуҳаррир
Главный редактор
Раҳимзода Маҳмад Забир – доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, Арбоби илм ва техникаи Тоҷикистон
доктор юридических наук, профессор, Заслуженный деятель науки и техники Таджикистана

Ҳайати таҳририя
Редакционная коллегия

Алимов С.Ю.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
доктор юридических наук, доцент
Баҳриддинзода С.Э.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
(муовини сармуҳаррир)
кандидат юридических наук, доцент
(заместитель главного редактора)
Зоиров Ҷ.М.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
доктор юридических наук, профессор
Меликов У.А.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук
Муртазоқулов Ҷ.С.,
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ
доктор юридических наук
Саидвализода Б.С.,
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
кандидат юридических наук

Шӯрои машваратӣ
Редакционный совет

Худоёрзода Б.Т.,
Роҳбари Дастгоҳи иҷроияи Президенти ҶТ
номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Руководитель Исполнительного аппарата
Президента РТ,
кандидат юридических наук, доцент
Юсуф Раҳмон Аҳмадзод,
Прокурори генералии ҶТ
Генеральный прокурор РТ
Маҳмудзода М.А.,
Раиси Суди конститутсионии ҶТ
профессор, академики АИ ҶТ
Председатель Конституционного суда РТ
профессор, академик АН РТ
Шермуҳаммад Шоҳиён,
Раиси Суди Олии ҶТ
Председатель Верховного суда РТ
Мансурзода Н.М.,
Раиси Суди Олии иқтисодии ҶТ
Председатель Высшего экономического суда РТ
Ализода З.,
Ваколатдор оид ба ҳуқуқи инсон дар ҶТ
доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Уполномоченный по правам человека в РТ
доктор юридических наук, доцент

Муҳаррирон: Шодиев Ҳ.А.
Редакторы: Таиров С.С.

Ҷонибдори густариши гуногунандешӣ будани маҷалла маънои ҳамақидаи муаллифон будани ҳайати таҳририяро ифода намекунад. Масъулият барои интихоб ва дақиқии фактҳо, далелҳо ва иқтибосҳо бар дӯши муаллифон аст.

Ба дастнависҳое, ки барои нашр пешниҳод мегарданд, тақриз дода намешавад ва баргардонида намешаванд.

Ҳангоми истифодаи маводи маҷалла истинод ба сарчашма ҳатмист.

Точки зрения редакционной коллегии и авторов не всегда совпадают. Ответственность за подбор, точность фактов, цитат и данных несут авторы опубликованных материалов.

Рукописи, предоставляемые для опубликования, не рецензируются и не возвращаются.

При использовании материалов настоящего издания ссылка на источник обязательна.

МУНДАРИҶА **СОДЕРЖАНИЕ**

Ҳуқуқи конститутсионӣ. Ҳуқуқи маъмурӣ **Конституционное право. Административное право**
Диноршоев А.М. Основные механизмы разделения властей в Республике Таджикистан 4
Бобоев Ҷ.Қ. Эъломиякунонии хизматчиёни давлатӣ 9
Салоҳидинова С.М. Взаимодействие права на предпринимательскую деятельность
с конституционными правами и свободами 13

Ҳуқуқи ҷиноятӣ. Ҳуқуқи мурофиаи ҷиноятӣ **Уголовное право. Уголовно-процессуальное право**
Азимов Н.Б., Сафарзода М.М. Таҳқири рамзҳои давлатӣ 21
Епихин А.Ю. Уголовно-правовая оценка и применение норм УК РФ в судебных стадиях
российского уголовного судопроизводства 26

Ҳуқуқи гражданӣ, соҳибкорӣ ва меҳнатӣ **Гражданское, предпринимательское и трудовое право**
Раҳимзода М.З. Проблемаҳои актуалии қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ 33
Азизов И.М. Заминаҳо ва зарурияти таҳия ва қабули Кодекси бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 41
Усмонзода Г. Ҳифзи қонунии сарватҳои табиӣ дар Тоҷикистон 46
Мирзоев П.З. Мафҳуми ҳуқуқ ба таъминоти (ҳифзи) иҷтимоӣ ҳамчун арзиши конститутсионӣ 49

Минбари олимони ҷавон **Трибуна молодых ученых**
Имомова З.Б. Содержание права на доступ к информации 54
Курбонова М.Н. К вопросу об истории становления свободных экономических зон
в Республике Таджикистан 58
Мирзоев С.А. Нерӯи барқ ҳамчун объекти ҳуқуқи гражданӣ 62

Таҷрибаи хориҷа **Зарубежный опыт**
Кузнецова Т.В. Смертная казнь по уголовному законодательству России и стран Азии,
Африки и Латинской Америки 66
Петер Квоста Новая административная юстиция в Австрии на примере государственных закупок 69

Таҳлили қонунгузорӣ **Анализ законодательства**
Бобоев Ҷ.Қ., Азизов И.М., Дамонов Б. Таҳлили муқоисавии қонунгузории бонкии
Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои Россия, Қазоқистон, Қирғизистон ва Узбекистон 78

Таҷрибаи судӣ **Судебная практика**
Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон №6, аз 29 сентябри соли 2014 «Дар бораи
ошкоро будани муҳокимаи судӣ ва ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот оид ба фаъолияти судҳо» 92

Тафсир **Комментарии**
Тафсири Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» 98

Истилоҳоти ҳуқуқӣ **Юридическая терминология**
Раҳимзода М.З. Фарҳанги русӣ ба тоҷикии истилоҳоти ҳуқуқ (Русско-таджикский словарь
юридических терминов) 111

Навигариҳо дар қонунгузорӣ **Новое в законодательстве**
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ 131
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи гражданӣ, соҳибкорӣ ва оилавӣ 136
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ 138
Навигариҳои қонунгузорӣ дар соҳаи кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зист 142
Навигарии қонунгузорӣ дар соҳаи ҳуқуқи байналмилалӣ 145

Иттилоот **Сообщения**
Мизи мудаввар дар мавзӯи «Қонунгузории истифодаи сарватҳои табиии
Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоил ва инкишоф» 146
Мизи мудаввар дар мавзӯи «Қонунгузории соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ: назария ва амалияи он» 149

Диноршоев А.М.,
заведующий кафедрой конституционного права юридического факультета Таджикского национального университета, доцент, кандидат юридических наук
E-mail: dinorschoev@gmail.com

ОСНОВНЫЕ МЕХАНИЗМЫ РАЗДЕЛЕНИЯ ВЛАСТЕЙ В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: *таҷзияи ҳокимияти давлатӣ; Конститутсия; Президент; Маҷлиси Олӣ; ҳокимияти судӣ.*

Ключевые слова: *разделение властей; Конституция; Президент; Маджлиси Оли; судебная власть.*

Keywords*: separation of powers; Constitution; President; Majlisi Oli; judiciary.*

Современный Таджикистан представляет собой сложную социальную систему, и среди ее элементов важнейшее место занимает публичная власть со своими институтами. Государственные органы призваны обеспечивать эволюционное развитие общества в условиях политических, экономических и социальных преобразований.

В юридической литературе понятие «государственный механизм» является весьма распространенным и используется в работах ученых – государствоведов начала 50-х годов. Объектом пристального научного изучения служили и служат проблемы организации и функционирования государственного механизма, его принципы, вопросы соотношения его частей.

Чаще всего понятие «государственный механизм» отождествлялся с понятием «государственный аппарат» в широком смысле, охватывающий все виды государственных органов.

М.И. Байтин утверждает, что понятие «государственный аппарат» в широком смысле адекватно понятию «государственного механизма». Согласно его позиции эти два понятия тесно взаимосвязаны. При этом понятие «государственный аппарат», употребляемое в широком смысле, как совокупность всех государственных органов, совпадает с понятием «государственного механизма», т.е. идентично ему, так и в более узком понимании, где под государственным аппаратом понимается аппарат государственного управления[1].

Сторонники широкого понимания механизма государства включают в него помимо государственного аппарата и другие составные части, как правило, силовые структуры. Так, в частности М.И.Байтин определяет механизм государства, как пронизанную едиными, законодательно закрепленными принципами, основанную на принципе разделения властей и располагающая необходимыми материальными придатками система государственных органов, посредством которых осуществляются задачи и функции государства[2]. В данном определении механизма государства под «материальными придатками» понимаются силовые структуры и органы государства (армия, милиция, специальные службы и т.д.).

По мнению В.В. Лазарева, в механизм государства входят законодательные органы, исполнительные органы, судебные и иные органы, а так же силовые структуры, осуществляющие в случае необходимости меры принуждения (армия, внутренние войска, тюрьмы и т.п.)[3]. Таким образом, основное назначения государственного механизма, по мнению В.В. Лазарева, является управление

---

1 Байтин М.И. Механизм современного Российского государства // Правоведение. 1996. № 3. С.4-5.

2 Теория государства и права. Под ред. Н.И. Матузова, А. В. Малько. М., 2000. С. 102.

3 Общая теория права и государства. Под ред. В.В. Лазарева. М., 1994. С. 38.

обществом с помощью соответствующих структур или органов.

Такое определение механизма государства был характерно для определения механизма советского государства, т.е. механизм государства изучался только как система государственных органов, без анализа функций, элементов и взаимоотношений между собой.

Современные концепции определения понятия механизма государства заключаются в том, что оно изучается не в статике (системы государственных органов), а в динамике (функционирование - совокупность внутренних факторов, институтов, средств, обеспечивающих действие составных частей государства в их взаимозависимости).

В частности В.В. Гибов указывает, что «механизм государства представляет собой не просто систему органов государства, а определенные способы, методы, приемы взаимодействия и взаимоотношений между собой, т.е. представляет собой систему органов государства, рассматриваемую не в статике (покое), а в состоянии динамики (движения)[1].

По мнению В.С. Нерсесянца, термин «механизм» всегда несет особую смысловую нагрузку. Понятие «механизм» он представляет как некую функциональную характеристику объекта. В связи с чем, термин «механизм» следует использовать не для структурного описания системы органов государственной власти, а для уяснения функциональной специфики различных частей (подсистем) и элементов государственного аппарата[2].

Таким образом, представление «механизма государства» в динамике, позволяет нам использовать понятие «механизм государства» не как совокупность органов государственной власти и государственных организаций, способствующих осуществлению функций государства, особенностей их структурного построения, а как взаимодействие и функционирование системы государственных органов и государственных организаций, способствующих реализации задач и функций государства. На наш взгляд, именно наличие задач, функций, определенных форм реализации функций государства позволяет нам использовать термин «механизм государства». Для описания особенностей структурного построения органов государственной власти их системы, в юридической науке давно используется понятие «аппарат государства».

Принимая за основу вышеизложенное, мы предлагаем следующее определение понятия «механизм государства». На наш взгляд, механизм государства это - функционирование и взаимодействие системы органов государственной власти и государственных организаций, в соответствии со своими полномочиями способствующих осуществлению функций государства – т.е. реализации принципа разделения властей.

Таким образом, на наш взгляд разделение властей является основой осуществления механизма осуществления государственной власти.

В каждом демократическом государстве создан свой механизм реализации принципа разделения властей. Различия между современными формами правления выявляются на основе сравнения взаимоотношений между высшими органами государства. В конституционно – правовой науке все разновидности организации государственной власти принято сводить к нескольким типологическим моделям в зависимости от формы правления. Такой подход нацелен показать взаимосвязь между конституционно установленным распределением полномочий между органами государственной власти и существующей в государстве формой правления.

В частности, Л.М. Энтин рассматривает разделение властей в президентской республике, парламентарных монархиях и республиках, в странах со смешанной формой правления, и в развивающихся странах[3].

Сходный подход представлен в работе В.В. Лузина, который проводит сравнительное исследование о принципе разделения властей в государственном механизме США, Великобритании и Франции, выделяя три модели разделения властей: президентскую модель (на примере США), парламентарную модель (на примере Великобритании), полупрезидентскую модель (на примере

[1] Гибов В.В. Сыскная полиция в механизме Российского государства (теоретический и историко-правовой аспект): Дисс. …. канд. юрид. наук. СПб., 1998. С. 20.

[2] Нерсесянц В.С. Теория государства и права. М., 2000. С. 567.

[3] Энтин Л.М. Разделение властей: опыт современных государств. – М., 1995. С. 32.

Франции)[1]. В сущности, в условиях конституционализма определенная модель разделения властей сливается с той или иной конституционной формой правления.

Наиболее последовательное воплощение принцип разделения властей получил в условиях такой формы правления, как президентская республика. Классическим примером президентской республики является США, в которой, законодательная власть принадлежит двухпалатному парламенту, исполнительная власть – Президенту и судебная – Верховному суду, нижестоящим судам.

Республика Таджикистан (РТ) также избрала подобный механизм реализации принципа разделения властей, в которой носителем законодательной власти и представительным органом является Маджлиси Оли РТ, исполнительная власть осуществляется Президентом РТ и Правительством РТ, а судебная власть осуществляют судами, и реализуется посредством конституционного, гражданского, административного и уголовного судопроизводства.

Для конституционной модели Таджикистана характерны следующие черты.

Президент избирается всеобщими выборами, получая мандат непосредственно из рук избирателей, и поэтому может противопоставить себя Парламенту, оказывая на него политическое давление. Будучи главой государства, он является верховным представителем Таджикистан внутри страны и на международной арене. На него возложено выполнение задач, связанных с гарантией осуществления Конституции, прав и свобод, охраной суверенитета, независимости и целостности государства. В этих целях он наделен необходимыми полномочиями и прерогативами. Но государственную работу вершит не один Президент. Ее осуществляют все ветви власти, каждая из которых действует в пределах своего ведения и свойственными ей методами. Парламент, осуществляя законодательные функции и принимая законы, не должен вмешиваться в сферу правительственного управления. Административным органам запрещено вторгаться в дела правосудия.

В этой ситуации совершенно естественно предположить возможные различия среди «точек зрения» разных ветвей государственной власти по одному и тому же вопросу, наличие противоречий и противостояния между ними по тем или иным принципиальным вопросам государственной жизни.

Немалую роль в осуществлении этой важнейшей функции Конституция отводит Президенту РТ. В своей деятельности Президент действует совместно с другими ветвями власти, принимая в той или иной степени участие в деятельности каждой из них.

В чем конкретно выражается участие Президента в функционировании других ветвей власти?

В сфере взаимодействия с парламентом Президенту РТ принадлежат весьма значительные полномочия. Он назначает выборы в Маджлиси намояндагон и назначает одну четвертую часть Маджлиси Милли, пользуется правом законодательной инициативы, может вернуть одобренный парламентом законопроект для повторного обсуждения, подписывает и обнародует законы. Таким образом, Президент может оказывать весьма активное воздействие на работу парламента. Однако он не вправе подменять собой парламент. Он не может принимать законы, а издаваемые Президентом нормативные акты не должны противоречить Конституции и законам.

Президент РТ обладает довольно широкими полномочиями в сфере государственного управления. Правительство формируется непосредственно Президентом, при этом отсутствует обязанность учитывать расстановку политических сил (в лице депутатских объединений) в Маджлиси намояндагон по результатам выборов в нижнюю палату. Однако Конституция устанавливает требование об утверждении указов о назначении и освобождении Премьер – министра и министров со стороны Маджлиси Оли.

Вопрос участия парламента в формировании Правительства РТ является наименее проработанным. С одной стороны закрепленный порядок формирования Правительства в перспективе способно усилить элементы парламентаризма в существующей в Таджикистане модели разделения властей, если в Маджлиси намояндагон и Маджлиси Милли будет формироваться устойчивое партийное большинство. Данный фактор в парламенте может воздействовать на воз-

[1] Лузин В.В. Принцип разделения властей как основа конституционализма. Н. Новгород, 1997. С. 7.

никновение конституционного обычая, в соответствии с которым Президент при назначении главы Правительства будет учитывать, какой из политической партии принадлежит большинство мест в нижней палате Парламента. В данном случае на наш взгляд существуют два способа разрешения вопроса о порядке формирования Правительства.

Суть первого способа заключается в том, чтобы упразднить должность Премьер-министра и возложить на Президента все вопросы, связанные с формированием состава Правительства, без учета мнения парламента, т.е. применить классическую президентскую модель разделения властей.

Второй способ заключается в том, чтобы перейти от президентской модели разделения властей к смешанной модели, в рамке которой за Президентом сохранялась функция главы государства, а функция главы исполнительной власти и Правительства осуществлялась Премьер-министром, который избирался непосредственно парламентом по представлению Президента РТ. Таким способом устанавливалась бы политическая ответственность Правительства перед Маджлиси Оли. Этот инструмент не может быть реально действующим, пока не оформится практика учета мажоритарного фактора в парламенте. Декретировать такую конституционную практику вряд ли возможно, она должна сложиться в результате постепенной политической эволюции. Смешанная модель разделения властей предоставляет такую возможность, т. к. более подвижна и вариативна по сравнению с президентской или классической парламентской моделью.

В нынешних условиях Таджикистана, наиболее эффективным было бы применение первого способа. Этому существует ряд объективных причин. Во – первых Конституция устанавливает, что Президент является главой Правительства т.е. руководит его деятельностью, во-вторых Премьер–министр не имеет своих собственных полномочий, и в случае досрочного прекращения полномочий Президента, его обязанности выполняет Председатель Маджлиси Милли, а не Премьер–министр.

Принцип «разделения властей» является основой невмешательства, которое в Конституции особо строго сформулировано в отношении функции правосудия. В пределах компетенции специального государственного органа, правосудию вверяются в полномочия власти, необходимые для надлежащего осуществления возложенных на него задач: определяется сфера правомочий, в силу которых в пределах данной ему компетенции законодатель устанавливает обязательные нормы, в соответствии с которыми исполнительной власти что-то разрешается или запрещается, а судебной власти предоставляется возможность принятия самостоятельных решений. В этих исполняющих определенные и разграниченные задачи специальных органах, наделенных полномочиями высшей власти и приспособленных для осуществления соответствующих функций, Основной Закон конституирует государственную власть[1].

Таким образом, принцип разделения властей в РТ признан, конституционно закреплен и в той или иной мере применяется в построении и функционировании государственных институтов. Однако необходимый для его полной реализации механизм сдержек и противовесов, позволяющий сбалансировать различные ветви власти, еще находится в начальной стадии формирования. Его создание – одна из важных гарантий демократического развития Таджикистана. В самом общем виде функционирование системы сдержек и противовесов можно представить как процесс удовлетворения интересов участников путем согласования позиций и поиска компромиссных решений[2]. В свою очередь, это предполагает наличие хорошо разработанного правового механизма, регламентирующего все стадии законодательного процесса, в чем находит свое отражение действие внутренних (процессуальных) факторов законодательной деятельности[3].

В заключении следует отметить, что форма государственного правления отражает структуру высших органов государственной власти, порядок их образования и распределения компетенций между ними. Она дает воз-

[1] Достиев А.С. Конституция Республики Таджикистан 1994 года: История разработки, принятия, внесения изменений и основные положения. Душанбе, 2001. С. 99

[2] Осавелюк А.М. Современный механизм системы сдержек и противовесов в зарубежных государствах // Государство и право. 1993. № 12. С. 109.

[3] Поленина С.В. Законотворчество в Российской Федерации. М., 1996. С. 113.

можность уяснить, как создаются высшие органы государства и каково их строение, какой принцип лежит в основе взаимодействия между государственными органами, как строятся взаимоотношения между верховной властью и населением страны, в какой мере организация высших органов государства позволяет обеспечить права и свободы граждан.

На наш взгляд, сейчас сложно говорить о каком-либо едином механизме разделения властей для всех без исключения президентских республик. Как показывает практика, установление президентской формы правления часто имело место непосредственно после получения соответствующим государством независимости. Данная форма правления получила широкое распространение в странах Центральной и Южной Америки, Азии и Африки. Последующее развитие механизма взаимодействия органов государственной власти в государствах указанных регионов, во многом определялось особенностями политического режима и общим уровнем развития гражданского общества, что и объясняет обилие различных вариантов реализации конституционного принципа разделения властей в президентских республиках.

Аннотатсия

Механизмҳои асосии таҷзияи ҳокимият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар ҳар як давлати демократӣ механизми муайяни амалисозии принсипи таҷзияи ҳокимият мавҷуд аст. Фарқияти байни шаклҳои муосири идоракунӣ дар асоси қиёси муносибатҳои байниҳамдигарии мақомоти олии давлатӣ ифода меёбад. Дар мақолаи мазкур муаллиф амалисозии механизми таҷзияи ҳокимиятро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳлил намуда, як қатор пешниҳод барои мукаммалсозии он оварда шудааст.

Аннотация

Основные механизмы разделения властей в Республике Таджикистан

В каждом демократическом государстве создан свой механизм реализации принципа разделения властей. Различия между современными формами правления выявляются на основе сравнения взаимоотношений между высшими органами государства. В данной статье автором проведен анализ реализации механизма разделения властей в Республике Таджикистан и предложен ряд предложений по его совершенствованию.

Annotation

Basic mechanisms of separation of powers in the Republic of Tajikistan

In every democratic state established a mechanism for the implementation of the principle of separation of powers. Differences between modern forms of government are identified by comparing the relationship between the highest authorities of the state. In this article the author analyzes the implementation of the mechanism of separation of powers in the Republic of Tajikistan, and offered a number of suggestions to improve it.

Бобоев Ҷ.Қ.,
сардори шуъбаи қонунгузорӣ оид ба молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ

ЭЪЛОМИЯКУНОНИИ ХИЗМАТЧИЁНИ ДАВЛАТӢ

Калидвожаҳо: *хизмати давлатӣ; эъломиякунонӣ; вазъи молу мулкӣ; даромад; коррупсия.*

Ключевые слова: *государственная служба; декларирование; имущественное положение; доход; коррупция.*

***Keywords**: government employee; declaration; property position; income; corruption.*

Дар ҷомеаи имрӯзаи ҷаҳонӣ амалҳои хусусияти коррупсионидошта дар қатори нашъамандию ифротгароӣ яке аз проблемаҳои рӯзмарра ба ҳисоб меравад. Ин гуна проблемаҳо на танҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон, балки дар дигар давлатҳои пешрафта низ вуҷуд доранд.

Ба чунин зуҳуроти номатлуб бо ҳар гуна роҳу воситаҳо таъсир расонида мешавад. Яке аз фишангҳои таъсиррасонии босамар қонунгузорӣ ба ҳисоб меравад. Қонунгузории хуб ва ҳамқадам ба замон метавонад барои ҳалли бисёр проблемаҳои ҷойдошта мусоидат намояд.

Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар арсаи байналмилалӣ худро ҳамчун давлати ҳуқуқбунёду дунявӣ муаррифӣ намудааст, ҳама саъю кӯшиши худро ба он равона мекунад, ки ҳуқуқ ва озодиҳои инсонро аз ҳар гуна таҷовуз ба он ҳифз намояд. Ҳамзамон, дар доираи қонун шаҳрвандон ва дигар шахсон вазифадоранд, ки қонунҳои амалкунандаро риоя намоянд. Ин аст яке аз уҳдадориҳои конститутсионии ҳар як шахс.

Таҳлили қонунгузории амалкунанда нишон медиҳад, ки нисбат ба категорияи алоҳидаи шаҳрвандон қонунгузор баъзе уҳдадориҳои иловагиро пешбинӣ намудааст. Ҳар як уҳдадориҳои иловагӣ бо дарназардошти вазифа, синну сол, касбият ва ғайра баҳо дода мешавад.

Бо мақсади роҳ надодан ба амалҳои хусусияти коррупсионидошта ва дар ин замина мақсаднок истифода гардидани маблағҳои пулии давлатию ғайридавлатӣ қонунгузорӣ баъзе уҳдадориҳои иловагиро нисбати категорияи «хизматчиёни давлатӣ» раво донистааст. Аз қабили ин гуна уҳдадориҳои иловагии хизматчиёни давлатӣ, пешниҳод намудани маълумот дар бораи даромад ва вазъи молумулкии хизматчиёни давлатӣ мебошад.

Яке аз методҳои самараноки пешгирии коррупсия дар соҳаи давлатӣ, ин пурзур кардани чораҳои назорати молиявӣ нисбат ба шахсоне мебошад, ки дар сохтору мақомоти давлатӣ кору фаъолият менамоянд. Дар ҳоли ҳозир чунин чораҳо гарчанде ки басанда ҳам набошанд, лекин ба ҳар сурат дар қонунгузорӣ пешбинӣ гардидаанд.

Заминаи ҳуқуқии ин уҳдадориро меъёрҳои Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон[1], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ[2]» ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ташкил мекунанд.

Вобаста ба масъалаҳои эъломиякунонӣ инҳо проблемаҳои асосӣ донистa мешавад: а) объекте, ки бояд эъломия кунонида шавад; б) субъекте, ки эъломия бояд пешниҳод намояд; в) таъмин намудани назорат аз рӯи саҳеҳии маълумоти пешниҳодшаванда.

Ин масъалаҳои баҳсталабро аз нигоҳи қонунгузорӣ дида мебароем.

Мутобиқи талаботи моддаи 31 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2012, №9, мод.838.

[2] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2007, №3, мод.166.

давлатӣ» шаҳрванд ҳангоми қабул шудан ба хизмати давлатӣ ва хизматчиёни давлатӣ уҳдадоранд, ки ҳар сол ба мақоми андози маҳалли зист эъломия оид ба андоз аз даромад ва ба мақоми давлатии ҷои кор эъломия оид ба вазъи молу мулк пешниҳод намоянд.

Аз рӯи талаботи меъёри мазкур бармеояд, ки танҳо ҳангоми ба кор қабул шудан ва адо намудани хизмати давлатӣ ин гуна уҳдадорӣ ба вуҷуд меояд.

Муайян гардидани чунин уҳдадорӣ барои хизматчиёни давлатӣ мақсади мамоният кардан ба фаъолияти соҳибкорӣ ва дигар фаъолияте, ки тибқи қонунгузори анҷом додани он барои хизматчиёни давлатӣ манъ аст, мебошад. Давлат бояд оид ба даромади шахсони мансабдори худ маълумот дошта бошад ва агар ингуна даромад аз музди меҳнати воқеии хизматчии давлатӣ ва дигар даромади қонунии ӯ зиёд бошад, метавон аз сарчашмаҳои ғайриқонунии ӯ хулоса намуд. Ҳамзамон, эъломиякунонӣ барои дуруст ва сари вақт андозбандӣ гардидани хизматчиёни давлатӣ мусоидат менамояд.

Бинобар сабаби он ки мақсади эъломиякунонӣ ошкор кардани даромади воқеии хизматчиёни давлатиро пайгирӣ менамояд, лекин қонунгузории имрӯза мутобиқ ба вазъи воқеӣ намебошад. Зеро, аз рӯи қонун танҳо хизматчии давлатӣ ба мақомоти андоз эъломия пешниҳод менамояд. Дар амалия ҳолатҳое ҷой дошта метавонад, ки даромади ғайриқонунии хизматчии давлатӣ ба ҳисоби даромади дигар аъзои оила дохил карда мешавад.

Дар давлатҳои Россия, Беларусия, Қазоқистон ва Қирғизистон, ки ба қонунгузории мо наздик мебошанд, дар сатҳи қонунгузорӣ эъломиякунии на танҳо худи хизматчии давлатӣ, балки инчунин аъзои оилаи вай низ пешбинӣ гардидааст. Дар ин давлатҳо хешовандони наздики хизматчии давлатӣ бояд маълумот дар бораи даромад ва вазъи молумулк пешниҳод намоянд.

Ингуна талабот нисбат ба хешовандони хизматчиёни давлатӣ то андозе дуруст мебошад. Зеро, ин имкон медиҳад, ки аз сарчашмаҳои қонунии даромади аъзои оилаи онҳо маълумот пайдо кард.

Аммо проблема дар ин аст, ки худи мафҳуми хешовандони наздик дар якчанд қонунҳо вуҷуд дорад ва ҳангоми ҷорӣ гардидани чунин талабот саволе ба вуҷуд меояд, ки кадоме аз ин мафҳумҳо бояд истифода гардад.

Аз рӯи Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон[1] хешовандони наздик, ин падару модар ва фарзандони онҳо, бобою бибӣ ва наберагони онҳо мебошанд. Категорияи мазкур эҳтимолан ба зумраи хешовандони наздик бародарону хоҳарони айнию угаӣ ва фарзандхондагонро дохил намекунад. Лекин бояд иброз дошт, ки мақсади моддаи мазкур аз он иборат аст, ки бастани никоҳи чунин шахсонро манъ намояд. Ин гуна маҳдудияти қонунӣ пеш аз ҳама бо мақсади ғамхорӣ ва солимии фарзандони онҳо ва пешгирӣ кардани ба дунё омадани насли норасоиҳои ҷисмонию ақлонидошта мебошанд.

Тибқи Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон[2] хешовандони наздик – падару модар, фарзандон, фарзандхондагон, фарзандхондашудагон, бародарон ва хоҳарон, бобо, бибӣ (модаркалон), набера, инчунин ҳамсар ба ҳисоб мераванд.

Мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия»[3] хешовандони наздик – инҳо зан (шавҳар), фарзандон, падару модар, бародарон, хоҳарон, инчунин падару модар, бародарон, хоҳарон ва фарзандони зан (шавҳар), қудоҳо, келинҳо, домодҳо, ҳамчунин дигар шахсоне мебошанд, ки бо шахси ба иҷрои вазифаҳои давлатӣ ваколатдор ё шахси ба он баробар кардашуда якҷоя зиндагӣ карда, хоҷагии умумӣ мебаранд.

Таҳлили дараҷаи хешовандони наздик нишон медиҳад, ки вобаста ба ҳар ҳолат қонунгузор бо мақсадҳои ҳамон қонун ба зумраи хешовандони наздик доираи муайяни шахсонро дохил мекунад. Табиатан ин дуруст ҳам мебошад, зеро истифода кардани мафҳуми якхела барои ҳалли баъзе масъалаҳо метавонад мушкилоти иловагиро ба вуҷуд орад.

Бинобар сабаби он ки мақсади асосии ҷорӣ кардани эъломия оид ба андоз аз даромад ва эъломия оид ба вазъи молу мулк пайдо намудани маълумот оид ба сарчашмаҳои қонунии даромади хешовандони наздики хизматчии давлатӣ мебошад, шояд доираи хешовандони наздик, ки дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия» оварда шудааст, ба кор бурда шавад. Аммо як ҳолатро бояд қайд намуд, ки доираи хешован-

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 1998, № 22, мод. 303.

[2] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2009, №12, мод. 815.

[3] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2005, №7, мод. 402.

дони наздик аз рӯи қонуни зикргардида хело васеъ буда, дар амалия метавонад боз ҳам мушкиҳои бештарро ба вуҷуд орад.

Тибқи қисми 3 моддаи 31 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия» пешниҳод накардани эъломияҳо ё дар онҳо нишон додани маълумоти бардурӯғ барои ба хизмати давлатӣ қабул нагаштани шаҳрванд ё аз хизмати давлатӣ озод намудани хизматчии давлатӣ асос шуда метавонад.

Водор намудани хешовандони наздики хизматчии давлатӣ оид ба дуруст нишон додани даромад ва вазъи молу мулк кори осон нест. Зеро, на ҳар шахси дар қонун зикргардида метавонад маълумоти дақиқ оид ба даромад ва вазъи молу мулк пешниҳод намояд. Баъдан, ин асос барои аз рӯи қонун аз кори давлатӣ озод намудани хизматчии давлатӣ ҳангоми муайян гардидани чунин ҳолат шуда метавонад.

Аз ин лиҳоз, ҳангоми дар сатҳи қонунгузорӣ ҷорӣ гардидани талабот оид ба эъломиякунӣ бояд дурандешона ва оқилона амал намуда, ҳама паҳлӯҳои масъаларо дида баромад, то ки дар оянда боиси нофаҳмиҳо ва душвориҳо нагардад.

Дигар ин ки худи эъломиякунонӣ бояд доираи муайяни хизматчиёни давлатиро фаро гирад. Ба мақсад мувофиқ мебуд, ки пеш аз ҳама ба шахсоне, ки вазифаҳои роҳбарикунандаро дар хизмати давлатӣ иҷро менамоянд, чунин талабот татбиқ гардад. Зеро, хизматчиёни қатории давлатӣ музди меҳнати начандон зиёд мегиранд ва ҳангоми уҳдадор намудани ӯ ва хешовандони наздикашон оид ба эъломиякунонӣ аз эҳтимол дур нест, ки таъсири он ба фаъолияти минбаъдаи хизматчии давлатӣ расад.

Бояд қайд намуд, ки на ҳар хешовандони наздики дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди коррупсия» пешбинигардида қобили қабул мешуморанд, ки чунин маълумотро оид ба худ ва молу мулкашон пешниҳод намоянд. Чораҳои маҷбуркунанда низ оид ба эъломиякунонии хешовандони наздики хизматчиёни давлатӣ дар қонунгузорӣ мавҷуд нест. Аз ин лиҳоз, дар сурати саркашӣ намудани хешовандони наздик ва нодуруст додани маълумот оид ба вазъи молумулкии худ аз рӯи қонун асос барои озод гардидан аз вазифаи хизмати давлатӣ мегардад.

Бар замми он ки хизматчиёни қатории давлатӣ музди меҳнати на он қадар баланд мегаранд, боз талаб намудани маълумот оид ба даромад ва вазъи молу мулкии ӯ ва хешовандонашон аз нигоҳи мантиқӣ ва иқтисодӣ низ қобили қабул намебошад.

Лозим ба ёдоварист, ки шахсони қатории хизматчиёни давлатӣ то он андоза имкон надоранд, ки аз вазифаи хизматии худ истифода намуда, даромади ғайриқонунӣ ба даст оранд. Бинобар сабаби он ки мақсади эъломиякунонӣ пешгирӣ намудани ҳолатҳои коррупсиониро пайгирӣ менамояд, зарур аст, ки хешовандони наздики хизматчиёни роҳбарикунандаи давлатӣ низ маълумот оид ба даромад ва эъломия оид ба вазъи молу мулк пешниҳод намоянд.

Аз ин лиҳоз, ба мақсад мувофиқ мебуд, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқиро оид ба эъломиякунонӣ бознигарӣ карда, тағйиру иловаҳои заруриро бо дарназардошти вазъи воқеӣ ворид намуд.

Пеш аз ҳама зарур аст, ки мафҳуми хешовандони наздик (аъзои оила) барои категорияи хизматчиёни давлатӣ дар Қонуни Ҷумҳури Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ» дода шавад. Ба онҳо бояд падару модари хизматчии давлатӣ, ҳамсар, фарзандони аз 18 сола болои онҳо, бародарон, хоҳарон ва инчунин шахсоне, ки бо ӯ якҷоя зиндагӣ мекунанд, дохил карда шаванд.

Ҳамчунин, дар ин замина бояд ба моддаи 31 қонуни зикргардида тағйиру иловаҳо ворид карда шуда, пешниҳод намудани маълумот дар бораи даромад ва вазъи молу мулки шахсони роҳбарикунандаи хизматчиёни давлатӣ раво дониста шавад.

Дар қонунгузории амалкунанда баъзе талаботҳое вуҷуд доранд, ки имрӯзҳо шароити мусоид барои дар хизмати давлатӣ татбиқ намудани онҳо фароҳам оварда шудааст. Алалхусус, оид ба пешниҳод намудани маълумот роҷеъ ба манфиатҳои бевосита ё ба воситаи тиҷоратӣ. Ин гуна талабот дар моддаи 79 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Бонки миллии Тоҷикистон» пешбинӣ гардидааст.

Аз рӯи қонунгузорӣ хизматчии давлатӣ инчунин уҳдадор аст, ҳар сол на дертар аз 1 апрели баъди соли ҳисоботӣ ба мақомоти андози ҷои зист эъломия оид ба вазъи молу мулки худ пешниҳод намояд.

Тибқи Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 августи соли 2005, №289, эъломия оид ба вазъи амволии хизматчии давлатӣ 14 бандро дарбар мегирад. Аммо оид ба заминҳое, ки дар ихтиёри ӯ қарор дорад, дар эъломия чизе гуфта нашудааст. Ҳамзамон, дар

шакли тасдиқгардидаи эъломия бояд номи амвол, миқдор, арзиш, маҳали ҷойгиршавӣ ва маблағи андози супоридашуда нишон дода шавад. Лекин як ҳолатро бояд қайд намуд, ки тибқи қонунгузорӣ моликият метавонад шакли ҳиссагӣ дошта бошад. Аммо, дар ҳолати ҳиссагӣ будани моликият дар эъломия чиро бояд нишон дод, номаълум боқӣ мемонад. Дар эъломияи шакли муқарраргардида шакли ҳиссагии моликият пешбинӣ нагардидааст. Ҳамзамон, дар эъломия масоҳати хонаи истиқоматӣ нишон дода нашудааст. Инчунин, тибқи эъломия бояд арзиши молу мулк нишон дода шавад. Аммо, инҷо боз масъалаи нархгузорӣ ба вуҷуд меояд, ки онро ки муайян мекунад. Худи пешниҳодкунандаи эъломия ё ин ки нархгузори мустақил. Дар ҳарду ҳолат ин бемаврид мебошад. Зеро, муайян намудани арзиши молу мулк аз ҷониби нархгузори мустақил боиси хароҷоти иловагӣ мегардад. Дар сурати аз ҷониби худи хизматчии давлатӣ муайян кардани арзиши молу мулк он метавонад ба кам нишон додани арзиши воқеии молу мулк боис гардад.

Проблемаҳо дар соҳаи эъломиякунонӣ зиёданд, ва онро дар доираи гурӯҳҳои кории байниидоравӣ бояд ҳалу фасл кард.

Ҳамзамон, бояд қайд намуд, ки решакан кардани амалҳои коррупсионӣ дар хизмати давлатӣ номумкин аст, зеро шахсони бевиҷдону ҷиноятко р усулҳои гуногунро ба воситаи давр задани талаботи қонун истифода мебаранд. Лекин ба ҳар сурат, ба воситаи эъломиякунонӣ метавон то андозае ба он таъсир расонда, аз амалҳои коррупсионӣ ҷилавгирӣ намуд.

Аннотатсия

Эъломиякунонии хизматчиёни давлатӣ

Дар мақолаи мазкур масъалаҳои вобаста ба эъломиякунонии хизматчиёни давлатӣ мавриди баррасӣ қарор гирифтааст. Муаллиф дар он таваҷҷуҳро ба объект ва субъекти эъломияшаванда, роҳу воситаҳои таъмини назорат оид ба таъмини иттилооти боэътимод равона намудааст.

Аннотация

Декларирование государственных служащих

В данной статье рассматриваются вопросы декларирования государственных служащих. Автор в ней обращает внимание на объект и субъект декларирования, способы обеспечения контроля за предоставление достоверной информации.

Annotation

Declaration of the government employees

In this article are examined the issues of declaration of the government employees. Author in it draws attention to the object and subject of the declaration, ways to ensure control over the provision of the reliable information.

Салохидинова С.М.,
ассистент кафедры конституционного права юридического факультета Таджикского национального университета
E-mail: salohiddinova@gmail.com

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПРАВА НА ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКУЮ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ С КОНСТИТУЦИОННЫМИ ПРАВАМИ И СВОБОДАМИ

Калидвожаҳо: *ҳуқуқ ба фаъолияти соҳибкорӣ; ҳуқуқ ба моликият; ҳуқуқ ба меҳнат; ҳуқуқи муттаҳид шудан; ҳуқуқ ба таҳсил.*

Ключевые слова: *право на предпринимательскую деятельность; право собственности; право на труд; право на объединение; право на образование.*

Keywords*: right to entrepreneurial activity; right to property; right to labor; right to association; right to education.*

Права человека представляют собой определенную систему, которая включает в себя отдельные разновидности прав и свобод человека и гражданина. В системе прав и свобод человека, право на предпринимательскую деятельность занимает самостоятельное место и как элемент этой системы, имеет свою характеристику, выполняет свои функции. Данное право выступает в качестве системообразующего звена в системе социально-экономических прав человека и гражданина[1].

Являясь одним из основных экономических прав, право на предпринимательскую деятельность взаимодействует не только с другими экономическими правами, но также с правами и свободами, входящими в группу гражданских, политических, социальных и культурных. Такое взаимодействие содержательно обогащает рассматриваемое право и дает основание для его полноценной реализации на практике.

Одним из основных прав, с которым взаимосвязано право на предпринимательскую деятельность, является право собственности. Собственность есть важнейшая основа предпринимательской деятельности, она является необходимым условием осуществления данной деятельности. Иными словами, полноценное осуществление предпринимательской деятельности невозможно без имущества, находящегося в собственности предпринимателя, которым он сможет владеть, пользоваться и распоряжаться в своих интересах в законодательно установленных пределах.

Конституция Республики Таджикистан (РТ) закрепляет принцип многообразия, равноправия и правовой защиты всех форм собственности, в том числе частной (ст.12). Данная норма обогащается и дополняется нормой статьи 32 Конституции РТ, которая предоставляет каждому право собственности, а также право наследования.

Первостепенное значение для предпринимательской деятельности имеет частная собственность. Именно признание частной собственности заложило основу для становления предпринимательской деятельности. Наличие права частной собственности дает предпринимателю-собственнику широкие возможности, в частности, беспрепятственно заниматься любым, незапрещенным законом видом предпринимательской деятельности. В этом смысле право частной собственности означает право каждого предпринимателя иметь

[1] Диноршоев А.М., Салохидинова С.М. Право на предпринимательскую деятельность в системе социально-экономических и культурных прав и свобод в Республике Таджикистан: монография. Душанбе, 2015. С. 72.

имущество в собственности необходимое ему для осуществления любых видов деятельности, предусмотренных законом, право владеть имуществом, право пользоваться им и право распоряжаться имуществом, находящимся в его собственности.

Право частной собственности, являясь одним из основных субъективных прав, в то же время выступает как основа конституционного строя и совместно с правом на предпринимательскую деятельность, создает основу для формирования и развития рыночной экономики.

Право на предпринимательскую деятельность и право собственности – содержательно различные компоненты конституционного статуса личности, но у них общие генезис и природа. Но собственность в правовом аспекте может считаться последовательной стадией объективного раскрытия экономического потенциала как неотъемлемого и исключительного достояния всякого индивидуума[1].

В связи с изложенным, взаимосвязь рассматриваемых прав выглядит очевидным и не нуждается в дополнительной аргументации.

Важной гарантией права собственности является положение части 2 статьи 32 Конституции РТ, согласно которой никто не вправе лишить и ограничить права гражданина на собственность. Изъятие личного имущества для общественных нужд государством допускается только на основании закона и с согласия собственника и при полном возмещении его стоимости.

При рассмотрении права частной собственности и возможности его ограничения представляет интерес Постановление Конституционного суда РТ от 12.11.2008 г.[2]. На основании акта, составленного работниками Государственной автомобильной инспекции ОВД г. Исфары, в связи с нахождением рулевого управления автомашины гражданина Исроилова Х. с правой стороны, были изъяты государственные регистрационные номера и водительское удостоверение заявителя. Данное решение было вынесено на основании статьи 24 Закона РТ от 4.11.1995 г. «О дорожном движении» и Правилами дорожного движения. Согласно положениям этих нормативных актов, участие в дорожном движении транспортных средств с правосторонним рулевым управлением не разрешается.

В своем ходатайстве в Конституционный суд РТ заявитель утверждал, что установленное ограничение противоречит части 2 статьи 32 Конституции РТ и ограничивает его право собственности, лишая возможности дальнейшего использования им личного транспортного средства.

Конституционный суд РТ, исследовав все обстоятельства дела, пришел к выводу, что доводы заявителя не имеют фактических и юридических оснований и вышеуказанные акты полностью соответствуют конституционным нормам, поскольку государство, признавая права и свободы человека и гражданина, также предусматривает возможность их ограничения. Однако эти ограничения не должны быть произвольными, а соответствовать Конституции РТ, в которой говорится, что ограничение прав и свобод допускается с целью обеспечения прав свобод других граждан, общественного порядка, защиты конституционного строя и территориальной целостности республики. Достижению этих целей и служит запрет участия в дорожном движении транспортных средств с правосторонним рулевым управлением.

Следует отметить несовершенство конституционного закрепления отношений частной собственности в Республике Таджикистан. В соответствии со статьей 13 Конституции РТ земля является исключительной собственностью государства. Данное обстоятельство, по нашему мнению, играет негативную роль для формирования полноценной рыночной экономики и сдерживает развитие предпринимательских отношений, поскольку земля является одним из основных средств производства, необходимого для осуществления предпринимательской деятельности, стимул для ее роста и дальнейшего развития.

[1] Крусс В.И. Право на предпринимательскую деятельность – конституционное полномочие личности /отв. ред. С.А. Авакьян. М., 2001. С. 14.

[2] Постановление Конституционного суда РТ от 12.11.2008 г. по делу «Об определении соответствия п. 15 ст. 1 Закона РТ от 20.03.2008 г., №370 «О внесении изменений и дополнений в Закон РТ «О дорожном движении» и п. 1 постановления Правительства РТ от 1.04.2008 г., №179 «О внесении изменений и дополнений в некоторые постановления Правительства РТ» ч.3 ст.5, ч.1 ст.10, ч.2 ст.14 и ч.2 ст.32 Конституции РТ». // Сборник решений Конституционного суда РТ. 1996-2009 гг. Душанбе, 2010. С. 245-252.

Земля является конструктивной основой любой недвижимости и в этом качестве ее роль как объекта частной собственности в условиях рыночной экономики огромна[1]. Поэтому по мере развития рыночных отношений, все более актуальным становится полноценное владение, пользование и распоряжение землей как объектом частной собственности.

Предоставление частной собственности на землю не самоцель. Признание права частной собственности на землю важно не только для развития рыночных отношений, но также для воплощения на практике концепции высшей ценности прав и свобод человека, в которой частная собственность является необходимым атрибутом свободы личности.

Существующий запрет нахождения земли в частной собственности не отражает реальное состояние земельных отношений в Таджикистане, поскольку вопрос частной собственности на землю в Таджикистане считается одним из сложных в практическом плане и требует своего решения.

Несомненно, данный вопрос имеет свои особенности и требует комплексного подхода при решении, в частности – в вопросе сельскохозяйственных земель. Однако наличие таких особенностей не должно выступать аргументом при сохранении режима исключительной государственной собственности на землю.

На наш взгляд, в вопросе частной собственности на землю, необходимо придерживаться гарантированных Конституцией РТ равноправия и правовой защиты всех форм собственности, в том числе частной (ст. 12) и установить режим частной собственности также в отношении земель. Конституция, как в советский период, не может монополизировать землю, тем самым подрывая гарантированную свободу предпринимательской деятельности.

Следует отметить, что во многих странах бывшего Советского Союза земля может находиться в частной собственности. Например, в соответствии с Конституцией Российской Федерации 1993 года, земля и другие природные ресурсы могут находиться в частной, государственной, муниципальной и иных формах собственности (ч.2 ст.9)[2]. Конституция Казахстана 1995 года гласит, что земля может находиться также в частной собственности на основаниях, условиях и в пределах, установленных законом (ч.3 ст.6.)[3]. Конституция Украины 1996 года гарантирует право собственности на землю. Это право приобретается и реализуется гражданами, юридическими лицами и государством исключительно в соответствии с законом (ст.14)[4]. Конституцией Туркменистана 1992 года также предусмотрено право частной собственности на землю (ст.9)[5].

В части 1 статьи 35 Конституции РТ, каждому предоставлено право на труд, выбор профессии, работы. Труд – один из основных видов человеческой деятельности, направленный на получение определенных материальных и духовных благ, обеспечивающих существование человека.

В вопросе соотношения права на труд и права на предпринимательскую деятельность в правовой литературе указывается, что предпринимательство, является одним из видов труда[6]. При этом отмечается, что содержание права на труд является более широким по сравнению с содержанием права на предпринимательскую деятельность, поскольку создает возможность выбирать – работать в качестве наймодателя – предпринимателя, либо в качестве нанимателя[7].

Изучив различные аспекты данного вопроса, мы пришли к выводу, что юридическая взаимосвязь основных прав человека на труд и на предпринимательскую дея-

[1] Нудненко Л.А. Конституционные права и свободы личности в России: учебное пособие / отв. ред. Н.В. Витрук. СПб, 2009. С. 268.

[2] Конституция Российской Федерации. Электронный ресурс. Режим доступа. www.constitutio.ru (дата обращения 10.07.2015 г.).

[3] Конституция Р. Казахстан. Электронный ресурс. Режим доступа. www.constitutio.kz (дата обращения 10.07.2015 г.).

[4] Конституция Р. Украина. Электронный ресурс. Режим доступа. http://meget.kiev.ua/zakon/konstitutsia-ukraini/razdel-1/ (дата обращения 10.07.2015 г.).

[5] Конституция Р. Туркменистан. Электронный ресурс. Режим доступа. www.base.spinform.ru/show _ docfwx?rgn=2376 (дата обращения 10.07.2015 г.).

[6] Крусс В.И. Конституционное право личности на предпринимательскую деятельность в Российской Федерации: дис. … канд. юрид.наук. М., 1997. С. 30.

[7] Гаджиев Г.А. Защита основных экономических прав и свобод предпринимателей за рубежом и в Российской Федерации. С. 128.; Сошникова Т.А. Механизм защиты конституционных прав и свобод в сфере труда в Российской Федерации. М., 2004. С. 8.

тельность состоит в том, что возможность каждого свободно выбирать труд предполагает и возможность осуществления предпринимательской деятельности. Право на труд дает человеку возможность выбора заниматься любой трудовой деятельностью путем заключения трудового договора (контракта), выполнения определенной работы по гражданско-правововому договору, либо осуществления предпринимательской деятельности в индивидуальной форме или посредством участия в коммерческой организации. Иными словами, каждый имеет право выбрать предпринимательскую деятельность в качестве средства применения своих сил и способностей. В сочетании с правом на предпринимательскую деятельность право на труд расширяет объем правомочий личности в экономической сфере. Таким образом, реализуя право на предпринимательскую деятельность, человек реализует право на труд. Отечественная судебная практика также исходит из того, что занятие предпринимательской деятельностью является способом реализации права на труд. Такая позиция была озвучена Конституционным судом РТ при рассмотрении ходатайства о соответствии Правил проведения аттестации и регистрации патентных агентов РТ части 2 статьи 12 (свобода экономической и предпринимательской деятельности) и статьи 35 (право на труд) Конституции РТ[1].

Основное различие между рассматриваемыми правами состоит в том, что, во-первых, осуществляя предпринимательскую деятельность, лицо несет определенный риск неполучения прибыли, как основной цели данной деятельности, тогда как трудовая деятельность исключает такой риск, вовторых, предпринимательская деятельность характеризуется самостоятельностью, которая не присуща трудовой деятельности.

Конституция РТ предоставляет каждому право на образование (ст.41), что означает возможность получения образования вне зависимости от пола, расы, национальности, гражданства, языка, религиозных и политический убеждений, имущественного и социального положения, а также других признаков.

Образование является основой для развития всего общества в целом, способствует развитию человека как полноценной личности, выработки у него определенных навыков и способностей, служит основным средством приобщения личности к культуре.

Взаимосвязь этих прав состоит в том, что занятие многими видами предпринимательской деятельности предполагает наличие соответствующего образования. В частности, для осуществления страховой деятельности, как разновидности предпринимательской деятельности, требуется соответствующее образование в сфере экономики или финансов[2]. Получив соответствующее образование, предприниматели смогут значительно расширить границы своих возможностей в экономической сфере. Поскольку осуществляя предпринимательскую деятельность, гражданин имеет право свободно выбирать дело, к которому он имеет склонность и профессиональную подготовку.

Особенно явственно взаимосвязь рассматриваемых прав проявляется при реализации права на образование в негосударственных образовательных учреждениях. В этом контексте прав на образование имеет экономическое содержание, проявляющаяся в том, что существование негосударственных образовательных учреждений есть результат реализации права на предпринимательскую деятельность.

В сфере образования возможно возникновение определенных разновидностей предпринимательских отношений. В частности, осуществление частной педагогической деятельности (репетиторства) также есть проявление взаимосвязи рассматриваемых прав. В советское время частное репетиторство для подготовки к поступлению в учебное заведение рассматривалось как частное предпринимательство и преследовалось законом[3].

В современных условиях предпринимательская деятельность в сфере образования

---

[1] Постановление Конституционного суда РТ от 28.03.2013 г. по делу М.М. Тураева «О соответствии п. 4 Правил проведения аттестации и регистрации патентных агентов РТ» от 9.06.2009 г. №25 с внесенными изменениями от 25.09.2012 г. №92, ч. 2 ст. 12 и ч. 1 ст. 35 Конституции РТ. Электронный ресурс. Режим доступа: http://www.constcourt.tj (дата обращения 10.07.2015 г.).

[2] Статья 24 Закона РТ «О страховой деятельности» от 29.10.2010 года.

[3] Волохова Е.Д. Законодательное обеспечение права на образование в Российской Федерации. М., 2003. С. 58.

регулируется законодательством и потому является правомерной. Так, в соответствии со статей 48 Закона РТ «Об образовании» от 22.07.2013 г., индивидуальная преподавательская деятельность, направленная на получение доходов, считается предпринимательской деятельностью и должна пройти государственную регистрацию в порядке, установленном законодательством РТ. В этом аспекте при осуществлении частной преподавательской деятельности возникают предпринимательские отношения между предпринимателем (репетитором) и обучающимся. Права и обязанности, существующие между участниками данных предпринимательских отношений, вытекают из заключенного двустороннего договора возмездного оказания услуг.

Закрепленное в статье 28 Конституции РТ право граждан на объединение дополняет содержание права на предпринимательскую деятельность. Законодательство РТ раскрывает право граждан на объединение посредством включения в него права создавать на добровольной основе общественные объединения для защиты общих интересов и достижения общих целей, вступать в существующие общественные объединения или воздерживаться от вступления в них, а также беспрепятственно выходить из этих объединений[1].

Право на объединение обычно причисляется к группе политических прав и свобод и квалифицируется как обеспечивающее правовые условия и гарантии для участия каждого в общественной и политической жизни страны и управлении государством, способствующее развитию политической активности и самодеятельности граждан, гарантирующее удовлетворение их многообразных политических интересов, позволяющее защищать свои права и свободы[2]. В этом контексте возможность использования данного права ограничивается созданием политических партий и иных объединений, деятельность которых имеет некоммерческий характер. Такие объединения могут осуществлять свою деятельность лишь для реализации общественно-политических интересов.

Вместе с тем, существует и другое мнение. Так, рассматривая конституционную природу права на объединение, Д.А. Малый отмечает, что объединения граждан являются формой вовлечения населения страны в активную политическую, экономическую и социально-культурную деятельность. В этой связи право на объединение способствует реализации различных субъективных прав в соответствующих сферах общественной жизни, и в зависимости от этого его можно охарактеризовать как личное, социальное, политическое, экономическое, экологическое субъективное право[3]. Согласно мнению указанного автора, правовая природа права на объединение носит изменчивый характер и зависит от целей и интересов, на достижение которых направлена деятельность их участников.

В контексте изложенного в прямой зависимости от рассматриваемого вопроса находится определение характера объединений, создание которых является результатом реализации права на объединение. То есть необходимости определения включает ли данное право возможность образовывать объединения, имеющие в своей основе реализацию экономических интересов, либо ограничивается теми, которые преследуют реализацию нематериальных интересов их учредителей и участников.

По данному вопросу в литературе существуют два подхода. Сторонники первого подхода отмечают, что право на объединение охватывает своим содержанием не только область политико-правовых отношений, но является более широкой, включая экономические и иные сферы, в которых гражданин может проявить индивидуальные способности, реализовать самые разнообразные интересы и удовлетворять различные потребности, тем самым реализуя право на объединение и в предпринимательской сфере, посредством создания коммерческих юридических лиц[4]. Пра-

---

[1] Статья 4 Закона РТ «Об общественных объединениях» от 12.05.2007 года.

[2] Конституционные права и свободы человека и гражданина в Российской Федерации: учебник для вузов / под ред. О.И. Туинова. М.: Норма, 2005. С. 96; Стрекозов В.Г. Конституционное право России. М., 2010. С. 136-137.

[3] Малый Д.А. Конституционное право на объединение в Российской Федерации: дис. … канд. юрид. наук. Саранск, 2002. С. 8.

[4] Малый Д.А. Указ. раб. С. 3; Лучин В.О., Доронина О.Н. Жалобы граждан в Конституционный Суд Российской Федерации. М., 1998. С. 36; Грачев Н.А. О видах и месте конституционных экономических прав и свобод человека и гражданина в системе прав и свобод // Конституционное и муниципальное право. 2006. № 8. С. 17.

во на объединение применяется и в предпринимательской сфере, предоставляя возможность лицам, намеривающимся осуществлять предпринимательскую деятельность, учреждать коммерческие организации различных организационно правовых форм (акционерные общества, товарищества, кооперативы и т.п.)[1].

В рамках второго подхода некоторые ученые ограничивают сферу применения данного права, отмечая, что «вряд ли право каждого на объединение предполагает свободу создания таких организационно-правовых форм, как хозяйственные общества и товарищества, поскольку они создаются, главным образом, с целью вложения финансовых средств и ведения предпринимательской деятельности». Данный вывод преимущественно обосновывается тем, что действие Закона «Об общественных объединениях» не распространяется на коммерческие организации и создаваемые ими некоммерческие союзы (ассоциации)[2].

Изучив изложенные точки зрения, необходимо отметить, что Конституция РТ, закрепляя право на объединение, ограничивает сферу его применения созданием политических партий, профессиональных союзов и других общественных объединений, подробный перечень которых определяется соответствующими законами.

Если исходить из узкой трактовки и характеризовать данное право как политическое, исключающего возможность создавать коммерческие объединения, то возможность применения конституционных норм в отношении коммерческих юридических лиц ограничивается, в частности при таком подходе, на юридические лица не могут распространяться конституционные обязанности платить налоги и сборы.

На наш взгляд, объединение в конституционно-правовом смысле является универсальным и охватывает собой также и предпринимательские образования, предполагающие возможность создания гражданами коммерческих объединений различных организационно-правовых форм. В этом контексте соотношение между правом на предпринимательскую деятельность и правом на объединение выражается в том, что последнее расширяет правовые возможности человека, позволяя реализовывать свои экономические интересы также и в коллективной форме, то есть путем создания, либо участия в деятельности коммерческих юридических лиц.

В обосновании данной позиции можно ссылаться на зарубежную судебную практику. Так, Конституционный суд Российской Федерации исходит из той позиции, что коммерческие организации (акционерные общества, товарищества и общества с ограниченной ответственностью) являются объединениями – юридическими лицами, созданными гражданами для совместной реализации таких конституционных прав, как право свободно использовать свои способности и имущество для предпринимательской и иной, незапрещенной законом экономической деятельности, и право иметь в собственности, владеть, пользоваться и распоряжаться имуществом как единолично, так и совместно с другими лицами[3].

Общественные объединения способствуют концентрации возможностей и стремлений его учредителей и участников по реализации их прав и интересов в различных сферах общественных отношений. В этом смысле создание либо участие в деятельности коммерческих организаций, как разновидности объединений, позволяет реализовать право на предпринимательскую деятельность объединяющихся в него лиц.

Помимо возможности создавать коммерческие объединения, данная норма позволяет предпринимателям в целях защиты

[1] Рахимов М.З. Конституционные основы прав и свобод на занятие предпринимательской деятельностью / Конституционное развитие Таджикистана и США // Материалы международного научного семинара. Душанбе Ура-Тюбе, 20-24 июня 1995 г. Душанбе, 1997. С. 88-93.; Грачев Н.А. О видах и месте конституционных экономических прав и свобод человека и гражданина в системе прав и свобод // Конституционное и муниципальное право. 2006. N 8. С. 17.

[2] Гаджиев Г. А. Основные экономические права и свободы предпринимателей в Российской Федерации // Электронный ресурс. Режим доступа: www.law.edu.ru (дата обращения 12.10.2011 г.); Любутов Н.А. Конституционное право граждан на объединение: правовая природа и механизм реализации: автореф. дис… канд. юрид.наук. Москва, 2011. С. 25.

[3] Постановление Конституционного Суда РФ от 24 октября 1996 г. N 17-П «По делу о проверке конституционности части первой статьи 2 Федерального закона от 7 марта 1996 года «О внесении изменений в Закон Российской Федерации «Об акцизах» // Конституция в постановлениях Конституционного суда России (1992-2014) // под общ. ред. Л.О. Иванова. М., 2015. С. 738.

своих прав и законных интересов, а также координации их деятельности, создавать на добровольной основе некоммерческие объединения в форме ассоциаций и союзов.

На сегодняшний день в Таджикистане созданы и действуют следующие общественные объединения предпринимателей: «Союз предпринимателей экспертов Таджикистана»; «Центр свободного рынка Таджикистана»; «Национальная Ассоциация малого и среднего бизнеса»; «Ассоциация микрофинансовых организаций Таджикистана»; «Ассоциация банков Таджикистана»; «Ассоциация предпринимателей Республики Таджикистан» и другие.

Право на предпринимательскую деятельность связано со свободой передвижения, закрепленное в статье 24 Конституции РТ. Данная свобода значительно расширяет правовые возможности предпринимателей и обеспечивает стабильность экономического оборота, поскольку является правовым основанием для возможности их перемещения как внутри страны, так и за ее пределами в целях развития своего дела, выхода на другие рынки сбыта и др. Без свободы передвижения невозможно будет реализовать не только право на предпринимательскую деятельность, но также и право собственности, право на труд.

Возмещение морального и материального ущерба, нанесенного личности в результате незаконных действий государственных органов, общественных объединений, политических партий или отдельных лиц, предусмотренное в части 3 статьи 32 Конституции РТ, связано с конституционным правом на предпринимательскую деятельность. Данная конституционная норма нашла закрепление в статьях 15, 16, 171 и 174 Гражданского кодекса РТ. Эти положения позволяют защитить права и интересы предпринимателей, поскольку повышают роль моральных ценностей в обществе и являются стимулом в развитии предпринимательской деятельности.

Право на судебную защиту, как основное и неотъемлемое право, является гарантией обеспечения и реализации для всего комплекса прав и свобод. Однако судебная защита права на предпринимательскую деятельность в отличие от других прав, имеет некоторую особенность. Это выражается в том, что имущественные споры между предпринимателями рассматриваются специально действующими в этих целях экономическими судами.

Право на предпринимательскую деятельность взаимосвязано также с правом на свободу художественного, научного и технического творчества. Конституция РТ не только предоставляет каждому данное право (ст.40), но также гарантирует защиту интеллектуальной собственности (ч.2 ст.40).

Предприниматель – это прежде всего новатор, и для того чтобы успешно осуществлять предпринимательскую деятельность, конкурировать с другими субъектами, он должен постоянно предлагать что-то лучше, искать новые пути решения проблем, осуществлять ранее неизвестные проекты, совершенствовать существующие технологии[1].

В этом контексте право на свободу художественного, научного и технического творчества позволяет предпринимателям реализовывать свои творческие возможности, улучшать качество своей работы путем внедрения новых и совершенствования существующих технологий в производстве. В этой связи рассматриваемое право может выступать гарантией реализации для предпринимателей своих творческих и научных возможностей в экономической сфере. В условиях рыночной экономики свобода научного и технического творчества позволяет предпринимателям подходить к решению своих задач и экономических целей более обдуманно и тем самым увеличивать предпринимательскую прибыль.

Если рассмотренные права и свободы связаны с правом на предпринимательскую деятельность непосредственно, то с некоторыми разновидностями прав и свобод данное право имеет косвенную взаимосвязь. В частности, право на охрану здоровья. Закрепленное в статье 38 Конституции РТ право на охрану здоровья обязывает государство определять государственную политику в области охраны окружающей среды, защиты интересов потребителей, осуществлять контроль над качеством производимых продуктов и т.д. Эти положения определяются рядом законодательных актов, в частности, Законами РТ «О безопасности пищевых продуктов» от 1.08.2012 года, «Об

1 Плотникова И.Н. Указ. раб. С. 94

охране окружающей среды» от 2.08.2011 года. Предприниматели, как производители товаров и продуктов народного потребления, должны соблюдать нормативные требования о качестве продукции, несоблюдение которых приведет к реализации произведенных некачественных товаров, что в свою очередь может негативно повлиять на здоровье потребителей.

Также существует определенная юридическая взаимосвязь рассматриваемого права с правом на социальное обеспечение. Осуществляя предпринимательскую деятельность с привлечением наемного труда, предприниматель, выступающий в качестве работодателя, обязан удерживать из зарплаты своих работников определенный процент в счет пенсионного фонда, осуществлять обязательное социальное страхование работников в порядке, установленном законами страны.

Подводя итог анализу соотношения права на предпринимательскую деятельность с некоторыми правами и свободами, следует отметить, что данные права предоставляют личности возможность реализовать свой экономический потенциал в различных областях общественной жизни. Предпринимательская деятельность, как необходимый элемент рыночной экономики, способствует развитию, как отдельной личности, так и всего государства в целом. Рассмотренные права и свободы в свою очередь создают дополнительные гарантии для такого развития. В этой связи государство должно принимать меры, направленные на совершенствование механизма реализации данных прав в комплексе.

Аннотатсия

Алоқамандии ҳуқуқ ба фаъолияти соҳибкорӣ бо ҳуқуқ ва озодиҳои конститутсионӣ

Дар мақолаи мазкур таносуби ҳуқуқ ба фаъолияти соҳибкорӣ бо баъзе аз ҳуқуқ ва озодиҳои конститутсионӣ баррасӣ карда мешавад. Ҳуқуқ ба фаъолияти соҳибкорӣ ҳамчун ҳуқуқи иқтисодӣ, на танҳо ба ҳуқуқ, ки ба ин гурӯҳ дохил ҳастанд муносибат доранд, балки бо ҳуқуқ ва озодиҳои сиёсӣ, фарҳангӣ, иҷтимоӣ низ алоқамандии зич дорад.

Аннотация

Взаимодействие права на предпринимательскую деятельность с конституционными правами и свободами

Статья посвящена рассмотрению взаимодействия права на предпринимательскую деятельность с некоторыми конституционными правами и свободами. Являясь одним из основных экономических прав, данное право взаимодействует не только с другими правами и свободами, входящими в данную группу, но также с правами и свободами, входящими в группу политических, социальных и культурных прав и свобод.

Annotation

The interaction of the right to business with the constitutional rights and freedoms

In this article is analyzed cooperation the right to entrepreneurial activity with some others constitutional rights and freedoms. Being as the main economic right, the right to entrepreneurial activity has cooperation not only with other economic rights but also with political, cultural and social rights and freedoms.

Азимов Н.Б.,
профессори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ

Сафарзода М.М.,
аспиранти кафедраи ҳуқуқи ҷиноятии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон

ТАҲҚИРИ РАМЗҲОИ ДАВЛАТӢ

Калидвожаҳо: *рамз; ҷавобгарии маъмурӣ; ҷавобгарии ҷиноятӣ; аломатҳои таркиби ҷиноят; ҷазои ҷиноятӣ.*

Ключевые слова: *символ; административная ответственность; уголовная ответственность; признаки состава преступления; уголовное наказание.*

Keywords*: administrative responsibility; criminal liability; signs of a crime; criminal punishment.*

Рамз – ин аломати шартии ин ё он мафҳум, ақида ва падидае мебошад. Ҳангоми даркнамоии рамз дар шуури инсон ба воситаи робитаи ҳаммонандкунӣ, тафаккури он аз хотира ба ҳақиқати реалии фаҳмишу даркнамоӣ мегузарад.

Баъд аз он ки инсоният дар бораи рамз маълумотеро дар шуури худ пайдо менамояд ва мафҳуму мазмуни хосаи онро дарк менамояд, он гоҳ мавҷудияти рамз ҳамчун як падидаи муқаддаси арзиши асосӣ ва олидошта барои ӯ аҳамият пайдо мекунад. Маҳз бо характери таъсирбахшӣ аҳамияти арзиши оливу асосӣ доштанаш, рамз аз дигар аломатҳо (ба монанди эмблемаҳо) ба куллӣ фарқ менамояд[1].

Дар саросари дунё ҳар як мамлакат дорои рамзҳои давлатии худ мебошанд, аз он ҷумла давлати мо, Ҷумҳурии Тоҷикистон низ.

Мувофиқи моддаи 3-юми Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон – Рамзҳои давлатии Тоҷикистон Парчам, Нишон ва Суруди Миллӣ мебошанд.

Бояд қайд кард, ки оид ба рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қабул карда шудааст:

1. Низомнома дар бораи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 11.12.1999 сол №892), ки аз 10 банд иборат аст;
2. Низомнома дар бораи Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 11.12.1999 сол №891), ки аз 5 банд иборат аст;
3. Низомнома дар бораи Суруди миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон (аз 11.12.1999 сол №888), ки он аз 18 банд иборат аст;
4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 12 майи соли 2007 №5, ки он аз 5-боб ва 13-модда иборат аст.

Мувофиқи банди 2-юми Низомнома дар бораи Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон:

Парчами давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон матои росткунҷаест, ки дар рӯи он се рахи рангаи ба таври уфуқӣ ҷойгирифта ка-

[1] Карабанова Е.Н. Особо почитаемые символы как объект уголовно-правовой охраны: проблемы законодательного регулирования / Законы России. М., 2005. С. 62.

шида шудааст: рахи боло ранги сурх дошта, паҳнои он ба рахи сабзи поён баробар мебошад; рахи сафеди мобайнӣ якуним баробари паҳнои яке аз раҳҳои ранга аст. Дар рӯи рахи сафед, аз ҷои чӯбдаста дар мобайни парчам бо зарҳал рамзи тоҷи тасдиқшуда ва дар болои он ҳафт ситора дар шакли нимдоира тасвир шудааст. Таносуби бар ва дарозии умумии парчам 1:2 аст.

Тоҷ ва ситораҳои парчам дар шакли росткунҷае ҷой дода шудааст, ки паҳлуи амудиаш 0,8 ва паҳлӯи уфуқиаш 1,0-и паҳнои рахи сафед аст. Ситораҳои панҷгӯша дар доираи қутраш 0,15 акс ёфта, дар нимдоираи радиусаш 0,5-и паҳнои рахи сафед ҷой мегиранд.

Тоҷи баландиаш 0,55-и паҳнои рахи сафед, ба асос ба таври нимдоираи радиусаш 1,2-и бари рахи сафед моил мегардад. Чор унсури камоншакл, ки болои тоҷро ташкил медиҳанд, дар марказ бо қисмати доираи қутраш 0,2-и рахи сафед васл мегарданд.

Мувофиқи банди 2-юми Низомнома дар бораи Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон:

Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст аз тасвири тоҷи тасдиқшуда ва нимдоира аз ҳафт ситорае, ки нурҳои офтоби аз паси кӯҳҳои барфпӯш тулӯъкунанда рӯи онро гирифта, ва бо чанбаре оро ёфтааст, ки атрофашро аз тарафи рост хӯшаҳои гандум ва аз тарафи чап шохаҳои пахтаи шукуфон иҳота кардаанд. Болои чанбара бо тасмаи сераха печонда шуда, дар қисми поён рӯи курсӣ китоби боз ҷой гирифтааст.

Нишони давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ранга буда, тоҷ, офтоб, кӯҳҳо, хӯшаҳои гандум, китоб ва курсӣ бо зарҳал тасвир ёфта, появу баргҳои ниҳолҳои пахта сабз, раҳҳои тасмаҳо дорои рангҳои сурх, сафед ва сабз буда, муқоваи китоб сурх мебошад.

Мувофиқи банди 1-уми Низомнома дар бораи Суруди Миллӣ ва мувофиқи моддаи 9-уми Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон»:

Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон рамзи давлати соҳибихтиёр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона, ифодагари дӯстии пойдори ҳамаи халқу миллатҳои кишвар мебошад.

Эҳтироми воло ва донистани Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаи муқаддаси ҳар як шаҳрванди кишвар аст. Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун рамзи давлатӣ аз матн ва оҳанг иборат буда, дар мавридҳои муқаррарнамудаи ҳамин Қонун иҷро карда мешавад. Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд саҳеҳ, мувофиқи матн ва оҳанг иҷро карда шавад[1].

Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба тариқи оркестр (созӣ), хор, оркестри-хорӣ ё худ ба тариқи созию овозӣ иҷро карда мешавад. Ҳамчунин барои иҷрои Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз воситаҳои техникии сабт истифода бурдан мумкин аст[2].

Ҳамин тариқ, аз мафҳуму мазмун ва моҳияти рамзҳои давлатӣ, муайян кардан мумкин аст, ки рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон дорои чунин аҳамиятҳои ба худ хос мебошанд:

1) Рамзҳои давлатӣ – ин арзиши расмии ҳокимияти давлатӣ мебошанд;

2) Рамзҳои давлатӣ – ин арзишҳои асосии давлати соҳибистиқлол, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ ва ягона мебошанд;

3) Рамзҳои давлатӣ – ин ифодагари соҳибихтиёрии ҳокимияти давлатӣ мебошанд;

4) Рамзҳои давлатӣ – ин ифодагари дӯстии пойдори ҳамаи халқу миллатҳои кишвар мебошанд.

Вақте ки сухан дар бораи масоилҳои ҷавобгарӣ барои қонуншиканиҳо нисбати рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон меравад, бояд қайд кард, ки дар қонунгузории амалкунандаи кишвари мо, аз ҷумла Кодекси ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҷавобгарии маъмурӣ) ва Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (ҷавобгарии ҷиноятӣ) муқаррар карда шудааст.

Мутобиқи моддаи 483[1] Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон риоя накардани талаботи қонунгузорӣ дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои риоя накардани талаботи қонунгузорӣ дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми набудани аломати ҷиноят ба шахсони воқеӣ ба андозаи аз ду то панҷ, ба шахсони мансабдор аз даҳ то бист ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз бист то сӣ нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад. (ҚҶТ аз 28.06.11с., №717)[3].

---

[1] Ниг.: ба моддаи 9 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон», аз 12 майи соли 2007.

[2] Ҳамон ҷо. Моддаи 9, банди 2.

[3] Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии ҶТ. – Душанбе, 2009. «Ирфон».

Ҳангоми мавҷуд будани аломатҳои ҷиноят нисбати рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаи ҷавобгарии ҷиноятӣ ба миён меояд.

Масъалаи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир кардани ҷиноят нисбати рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз масъалахои ҷиддӣ ва муҳими илми ҳуқуқи ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад, ки он бо аломати ба ҷамъият хавфнокиаш аз ҷавобгарии маъмурӣ ба куллӣ фарқ мекунад[1].

Ҳамин тариқ, дар Кодекси ҷиноятии амалкунанда дар боби 30-юми он ки «Ҷиноятҳо ба муқобили тартиби идоракунӣ» ном дорад, моддаи алоҳида, яъне моддаи 342 КҶ муқаррар карда шудааст, ки он ҷавобгарии ҷиноятиро барои «Таҳқири рамзҳои давлатӣ» муайян намудааст.

Инак, мегузарем ба таҳлили моддаи 342 КҶ ҶТ «Таҳқири рамзҳои давлатӣ».

Таҳқир кардани рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 12 майи соли 2007 – Парчам, Нишон ва Суруди Миллии Ҷумҳурии Тоҷикистон – ин рамзҳои расман тасдиқшудаи давлат мебошанд, ки аломатҳои рамзии таърихи арзандаи Ҷумҳурии Тоҷикистонро нишон медиҳанд. Таҳқир кардан ба онҳо, ин паст кардани обрӯву шаъну шарафи давлат мебошад. Агар мақсади таҳқир кардани рамзҳои давлатӣ, аз як тараф ин паст кардани обрую шаъну шарафи давлат бошад, аз дигар тараф ин паст кардани обрую эътибори шахрвандони давлат мебошад, чунки рамзҳои давлатӣ – ин таърих ва имрӯзи давлат мебошад.

Агар мо, ба таърихи қонунгузории ҷинояти нигарем, он гоҳ гуфта метавонем, ки дар Кодекси ҷиноятии пешинаи ҶТ ҷавобгарӣ барои содири ин ҷиноят ба таври мушаххас муқаррар шуда буд.

Масалан, дар моддаи 203[2] Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон аз 17 августи соли 1961 ҷавобгарии ҷинояти барои таҳқири Нишон ва Парчами Тоҷикистони сотсиалистӣ муқаррар шуда буд. Инчунин, дар ҳамин модда қонунгузор боз ҷавобгарии ҷиноятиро барои таҳқири Нишон ва Парчами Иттифоқи Советӣ ва давлатҳои дигари аъзои Иттифоқи Шӯравӣ низ муайян карда буд (ҷазо барои ин ҷиноят бо маҳрум сохтан аз озодӣ ба муҳлати то 2-сол, ё ин ки бо корҳои ислоҳӣ ба муҳлати то 1-сол, ё ин ки ҷарима ба андозаи то 50-сум муқаррар шуда буд). Дар Кодекси ҷиноятии РСС Тоҷикистон аз 15 июни соли 1935 бошад, оид ба ин гуна ҷиноят ягон меъёре муқаррар нашуда буд.

Фарқи моддаи 342 КҶ амалкунанда аз меъёри моддаи 203[2] КҶ РСС Тоҷикистони соли 1961 дар он аст, ки дар меъёри моддаи 203[2] – Суруди давлатӣ набуд ва ин ҳам маълум буд, ки суруди давлатӣ ба ҳамаи 15 мамлакатҳои аъзои Иттифоқ якхел садо медод ва он суруди ягона буд. Ҳол он ки суруди давлатӣ ба ҳайси рамзи давлатӣ ҳисоб мешуд. Чи тавре ки ҳоло дар моддаи 329 Кодекси ҷиноятии Федератсияи Россия дида мешавад, ҷавобгарӣ танҳо барои Нишон ва Парчам муқаррар карда шудааст:

1) Суруди давлатии Федератсияи Россия ин рамзи давлатии онҳост;

2) Суруди давлатӣ дар баробари дигар рамзҳои давлатӣ ҳамчун объекти ҳифзи ҳуқуқи ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад;

3) Дар моддаи 9 Қонуни конститутсионии Федератсияи Россия аз 25 декабри соли 2000-ум №ФКЗ-3 «Дар бораи суруди давлатии Федератсияи Россия» гуфта шудааст, ки таҳқири суруди давлатии Федератсияи Россия мувофиқи қонунгузории Федератсияи Россия боиси ба миён омадани ҷавобгарӣ мегардад.

Дар шароити имрӯза ягона қонуне, ки суруди давлатии Федератсияи Россияро ҳифз менамояд, ин моддаи 17 Кодекси маъмурии онҳо мебошад, ки ин ҳам ба фикри банда нокифоя аст. Наход, ки барои таҳқир кардани суруди давлатии Федератсияи Россия, ки як мамлакати пуриқтидор ва калонтарини дунё аст, танҳо боиси ҷавобгарии маъмурӣ гаштаву бо ҷаримаи на он қадар калон халос шудан мумкин бошад? Таҳқири Суруди давлатӣ, Парчам, Нишон ба ақидаи аксари олимони онҳо – ин таҳқири давлату халқи рус аст[2].

Барои ҳамин ҳам, хуб ва мувофиқи мақсад мебуд, агар парлумони Федератсияи Россия ва олимони соҳаи ҳуқуқи ҷиноятии онҳо сари ин масъала ҷиддӣ фикр намуда, рамзҳои

[1] Ҷавобгарии ҷиноятӣ бо аломати ба ҷамъият хавфнокиаш на танҳо аз ҷавобгарии маъмурӣ, балки аз ҷавобгарии гражданӣ ва меҳнатӣ низ ба куллӣ фарқ мекунад.

[2] Олимон А.В. Наумов, Г. Борзенков, И.В. Иванов, Е.Н. Карабанова, В.Н. Петрашев, А. Бриллиантов ва дигарон чунин ақида рондаанд.

давлатии худро бо роҳи мустаҳкам намудани ҷавобгарӣ дар қонунгузории ҷиноятӣ ҳимоя намоянд.

Объекти ин ҷиноят маҷмуи муносибатҳои ҷамъиятии аз ҷониби қонуни ҷиноятӣ ҳифзшавандае мебошад, ки баҳри таъмини тартиби дурусти истифодаи Парчам, Нишон ва Суруди Миллӣ, ки рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, аз обрую эътибори давлат шаҳодат медиҳанд. Объекти бевоситаи ҷиноят – обру ва шаъну шарафи ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фаъолияти муътадили идоракунии муассисаҳои давлатӣ ва дигар ташкилоту корхонаҳо, ки рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистонро истифода мебаранд, ташкил медиҳад.

Предмети ин ҷиноят – рамзҳои давлатӣ, яъне Парчам, Нишон ва Суруди Миллӣ мебошад.

Парчами давлатӣ – ин рамзи расмии ҳокимияти давлатӣ буда, ифодагари соҳибихтиёрии давлат мебошад.

Нишон – ин аломати расмии фарқкунанда, рамзи давлатӣ мебошад, ки дар бланкҳо ва муҳри мақомоти давлатӣ ва пули давлатӣ таҷассум гардидааст.

Суруди миллӣ – ин матну оҳанги Суруди давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аст, ки бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суруди давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 7 сентябри соли 1994, №1074 ва бо Низомнома дар бораи Суруди Миллӣ аз 11 декабри соли 1999, №888 ва бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 12 майи соли 2007, №254 тасдиқ карда шудааст[1].

Тарафи объективии ҷиноят аз таҳқир кардани рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон иборат аст.

Таҳқир кардан – ин ҳаракатҳои таҳқиркорона ва бадахлоқона аст[2]. Дар қонунгузории ҷиноятӣ калимаи «таҳқир» шарҳ дода нашудааст. Аммо таҳқир кардани рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳаракатҳои фаъолона иборат буда, дар намуди қасдан нобуд ё зарар расонидан ба онҳо бо усули дилхоҳ (канда партофтан, туф кардан, навиштаҷот навиштан, даррондан, кашидани суратҳои таҳқиромез ба рамзҳои давлатӣ, тағйир додани тасвири тартибӣ ва ранги онҳо, ки ифодагари рамзи давлатӣ аст, истифодаи онҳо барои дилхушиҳо, шоу-барномаҳо бо намоишдиҳии муносибатҳои нописандона ва шаҳватона (масалан, тани луҷро бо парчам пушондан ё ин ки дар болои тани бараҳна мондани нишон, суруди миллиро қасдан ғалат ё таҳқиромезона хондан ва ғайра).

Аломати ҳатмии ҷинояти дидашаванда, ин ошкоро, умумӣ ва оммавӣ аст.

Аломати оммавӣ доштани ин ҷиноят пеш аз ҳама, ду аломати тарафи объективии ҷиноятро бо ҳам пайваст мекунад: 1) ҷойи содири ҷиноят; 2) вақти содири ҷиноят.

Оид ба ин масъала олим А.В. Кладков мувофиқи мақсад қайд мекунад, ки ҳатмӣ будани аломати оммавии ин ҷиноят дар он ифода мегардад, ки худи ҳаракатҳо дар байни иштироки одамони дигар содир карда мешаванд. Лоақал дар иштироки як нафар (масалан, канда партофтани Нишон ё Парчам дар ҷойҳои ҷамъиятӣ, ё ин ки аз танаи идораи давлатӣ, ки роҳгузарҳо ё дигар аъзоёни ҷамъият ин ҳаракатҳоро мебинанд)[3]. Хусусияти оммавӣ доштани ин ҷиноят боз дар дигар ҳолат низ таҷассум мегардад. Содиршавии ҷиноятро ягон кас набинад ҳам, аммо оқибати ҷиноятро ҳама мебинанд (масалан, шаҳрванд Муродов шабона дар Парчами давлатӣ суханҳои таҳқиромез менависад, ки ҳеҷ кас ӯро намебинад, аммо субҳи саҳар он Парчами таҳқиршударо ҳама мебинанд).

Таркиби ҷиноят расмӣ аст. Яъне, ҷиноят аз лаҳзаи содир кардани яке аз ҳаракатҳои дар тарафи объективии ҷиноят номбаршуда, ки дар таҳқир намудани рамзҳои давлатӣ ифода мегардад, хотимаёфта эътироф карда мешавад.

Тарафи субъективии ҷиноят – гуноҳ дар шакли қасди бевосита аст. Яъне, гунаҳгор баръало кирдорҳои худро дарк менамояд, ки ӯ нисбати рамзҳои давлатӣ таҳқир карда истодааст, оқибатро мехоҳад ва дидаву дониста ба рӯй додани он роҳ медиҳад.

Мақсад ва ангезаи ҷиноят гуногун аст, яъне ҷиноят метавонад аз ҳиссиёти авбошӣ, ангезаи сиёсӣ ва дигар ҳиссиётҳо содир карда шавад[4].

---

[1] Тафсир ба моддаҳои алоҳидаи қисми махсуси КҶ ҶТ. Зери таҳрири Вазири корҳои дохилӣ, генерал-полковники милитсия Қаҳҳоров А.А. Душанбе, 2011. С. 676.

[2] Ожегов С.П. Словарь русского языка. М.: 1983. С. 322.

[3] Уголовное право России. Особенная часть: Учебник/ Отв. ред. Б.В. Здравомыслов. М., 1996. С. 495.

[4] Саруханян А.Р. «Преступление против порядка управления: общая характеристика, вопросы квалификации» / Дисс... канд. юрид. наук. Ставрополь – 2002., С. 178-179.

Агар дар ҳолати содир намудани ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ, аз ҷумла бо роҳи зӯрӣ ғасб намудани ҳокимият ё бо зӯроварӣ нигоҳ доштани ҳокимият, даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ё ҳангоми ҷинояти авбошӣ, аломатҳои ҷинояти таҳқири рамзҳои давлатӣ ҷой дошта бошад, он гоҳ кирдорҳои содиршуда вобаста ба ҳолатҳои кор аз рӯйи маҷмӯи ҷиноятҳо бо моддаҳои 342 ва 306, ё 307, ё 237 КҶ ҶТ банду баст карда мешавад[1].

Субъекти ҷиноят – шахсони мукаллафи ҷисмонии аз 16-сола боло. Агар таҳқири рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби шахсони мансабдор содир карда шавад, кирдор мутобиқи ҳамин моддаи 342 КҶ банду баст карда мешавад. Агар кирдор, яъне таҳқири рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби шаҳрвандони хориҷӣ (бо дарназардошти мод. 14 КҶ), ё аз ҷониби ноболиғони аз 16 то 18 сола содир шуда бошад, он гоҳ кирдор мувофиқи моддаи 342 КҶ мавриди баррасӣ қарор дода мешавад.

Дар хулосаи мақола қайд карданием, ки таҳқир кардани рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон натанҳо ҷиноят ба муқобили тартиботи идоракунӣ аст, балки ин кирдори ба ҷамъият хавфнок бо мақсади таҳқир, паст задани обрую эътибори шаҳрвандон ва паст задани шаъну шарафи Ҷумҳурии Тоҷикистон низ маҳсуб мегардад.

Аз ҷумла, агар таҳқири рамзҳои давлатие, ки аз ҷониби шаҳрвандони хориҷӣ содир карда шуда бошад.

Барои ҳамин ҳам, мо фарзандони ин миллати бузург, бояд рамзҳои давлатии худро мисли гавҳараки чашм ҳифз намоем, азиз дорем, онҳоро эҳтиром намоем ва дар ин роҳ дар миёни ҷумла кишварҳои олам чун намунаи олӣ ном барорем.

Зеро, рамзҳои давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ин таърих, дирӯз, имрӯз ва фардои ҳастии давлати мо – Тоҷикистони соҳибистиқлол аст.

[1] Тафсир ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон. / Зери таҳрири Ҳ. Шарипов. Душанбе, «Глобус», 2006. С. 741.

Аннотатсия

Таҳқири рамзҳои давлатӣ

Дар мақолаи мазкур аз ҷониби муаллифон масоили ҷавобгарии маъмурӣ ва ҷавобгарии ҷиноятӣ, инчунин таҳлили муқоисавии Кодексҳои ҷиноятии амалкунандаи ҶТ ва РСС Тоҷикистон аз 17 августи соли 1961 ҳамаҷониба мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст.

Аннотация

Надругательство над государственными символами

В статье авторами анализируются проблемы административной ответственности и уголовной ответственности, а также проведен сравнительный анализ между действующим Уголовным Кодексом Республики Таджикистан и Уголовным Кодексом Таджикской ССР от 17 августа 1961 года.

Annotation

Desecration of state symbols

The authors analyze the problems of administrative responsibility and criminal liability, as well as studied the comparative analysis between the acting Criminal Code of the Republic of Tajikistan and the Criminal Code of the Tajik Soviet Socialist Republic from the August 17, 1961.

Епихин А.Ю.,
профессор кафедры уголовного процесса и криминалистики юридического факультета Казанского (Приволжского) федерального университета, доктор юридических наук, профессор
УДК 343 Шифр ВАК: 12.00.09
E-mail: doc@epihin.ru

УГОЛОВНО-ПРАВОВАЯ ОЦЕНКА И ПРИМЕНЕНИЕ НОРМ УГОЛОВНОГО КОДЕКСА РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ В СУДЕБНЫХ СТАДИЯХ РОССИЙСКОГО УГОЛОВНОГО СУДОПРОИЗВОДСТВА

Калидвожаҳо: *квалификатсия; хатари ҷамъиятӣ; кирдор; суди марҳилаи якум; парвандаи ҷиноятӣ; мурофиаи ҷиноятӣ.*

Ключевые слова: *квалификация; общественная опасность; деяние; суд первой инстанции; уголовное дело; уголовный процесс.*

Keywords*: qualification; public danger; act; court of the first instance; criminal case; criminal trial.*

Квалификация в российском уголовном судопроизводстве имеет важное значение фактически на всех его стадиях движения уголовного дела, начиная со стадии возбуждения уголовного дела. Особенность уголовно-правовой оценки деяния в судебных стадиях имеет свои особенности. Связанные с принципом независимости судебной власти, судебным контролем со стороны вышестоящего суда над приговором и иными решениями, принятыми нижестоящим судом и пр.

Особенность квалификации в стадии назначения дела к слушанию, в том числе при проведении предварительного слушания обусловлена тем, что один их первых вопросов, которые должен решить судья при назначении дела к слушанию, вопрос о подсудности (п.1 ч.1 ст.227, п.1 ч.1 ст.228 УПК РФ[1]) не может быть решен без применения уголовно-правовых норм и оценки деяния. Институт подсудности уголовного дела регулируется ст.ст. 31-36 УПК РФ, в его основе лежит квалификация, определенная в стадии предварительного расследования и указанная в обвинительном заключении (акте, постановлении). Так, например, мировому судье подсудны уголовные дела, за совершение которых предусмотрено уголовное наказание, не превышающее трех лет лишения свободы (ч.1 ст.31 УПК РФ), судам среднего звена (суду, с участием присяжных заседателей) подсудны дела о преступлениях, перечисленных в п.1 ч.3 ст.31 УПК РФ (например, ч.2 ст.105, ч.5 ст.131, ч.5 ст.132 УК РФ[2] и т.д.).

Нормы УПК РФ обращают внимание судьи в данной стадии на вопросы квалификации, точнее ее проверки с точки зрения соответствия собранным по делу доказательства. Так, в случае несогласия судьи или сторон с квалификацией по делу, обсуждение этого вопроса является обязательным основанием проведения предварительного слушания: в п.2 ч.2 ст.229 УПК РФ установлено проведение предварительного слушания для решения вопроса о направлении дела прокурору при наличии оснований, установленных в ст.237 УПК РФ. В этой статье, п.6 ч.1 устанавливает направление дела прокурору, если «фактические обстоятельства, изложенные в обвинительном заключении, обвинительном акте, обвинительном постановлении, постановле-

[1] Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации от 18.12.2001 N 174-ФЗ (ред. от 13.07.2015) (с изм. и доп., вступ. в силу с 15.09.2015) Собрание законодательства РФ. 24.12.2001. N 52 (ч. I). Ст. 4921.

[2] Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 13.07.2015, с изм. от 16.07.2015) (с изм. и доп., вступ. в силу с 25.07.2015) // Собрание законодательства РФ. 17.06.1996. N 25. Ст. 2954.

нии о направлении уголовного дела в суд для применения принудительной меры медицинского характера, свидетельствуют о наличии оснований для квалификации действий обвиняемого как более тяжкого преступления, либо в ходе предварительного слушания или судебного разбирательства установлены фактические обстоятельства, указывающие на наличие оснований для квалификации действий указанных лиц как более тяжкого преступления, общественно опасного деяния». Отметим, что содержание ст.237 УПК РФ претерпело существенные изменения, так как в ней ранее устанавливался запрет возвращения дела прокурору с возможностью ухудшения положения обвиняемого, в том числе путем изменения квалификации на более тяжкое обвинение. Изменения были внесены на основании Федерального закона от 21.07.2014 г., № 269 – ФЗ[1].

Поводом для внесения указанных изменений в ст.237 УПК РФ на основании Закона № 269 – ФЗ послужило Постановление Конституционного Суда РФ от 2.07.2013 г., № 16-П[2], в котором было признано не соответствующим нормам Конституции положение ст.237 УПК РФ, в части невозможности суда направить материалы уголовного дела прокурору. Поводом для конституционной проверки ст.237 УПК РФ послужила жалоба Б.Т.Гадаева, который, как потерпевший, не был согласен с квалификацией органов предварительного расследования, настаивая на ее изменении в сторону более тяжкого обвинения. Однако суд, ранее связанный ограниченными основаниями возвращения дела прокурору, не мог вынести подобное решение, если при этом квалификация изменялось на более тяжкое обвинение, чем ухудшалось положение подсудимого. Данный запрет Конституционный Суд РФ рассмотрел как нарушение прав потерпевшего и как ограничение самостоятельности суда в принятии судебных решений.

При этом, обратим внимание, возвращая материалы уголовного дела прокурору на основании новой ч.1.3 ст.237 УПК РФ, суд «не вправе указывать статью Особенной части Уголовного кодекса Российской Федерации, по которой деяние подлежит новой квалификации…». Запрет предрешения для органов предварительного расследования выводов со стороны судьи (суда) или прокурора при возвращении дела следователю (дознавателю), является дополнительной гарантией принципа свободы оценки доказательства и самостоятельности лица, ведущего производство по делу. Кроме того, при установлении в порядке судебного контроля обстоятельств, указанных в ч.1 и в п.1 ч.1.2 ст.237 УПК РФ, обвинительный приговор и иные решения суда первой инстанции подлежат отмене с возвращением дела прокурору (ч.3 ст. 389.22, ч.3 ст.401.15 УПК РФ).

В центральной части уголовного судопроизводства – *судебном разбирательстве,* вопросам квалификации уделено основное внимание. Особенности квалификации преступления в этой стадии российского процесса специфичны тем, что суд, в условиях гласности судебного заседания, с участием имеющих равные права сторон, проверяет наличие или отсутствие доказательств, сформулированного в стадии досудебного производства обвинения, включая квалификацию деяния, общественно-опасных последствий и иных уголовно-правовых категорий.

На основании п.п. 1-3 ч.8 ст.246 УПК РФ прокурор, поддерживающий в судебном заседании государственное обвинение и осуществляющий функцию уголовного преследования, вправе до удаления суда в совещательную комнату изменить обвинение в сторону его смягчения путем:

«1) исключения из юридической квалификации деяния признаков преступления, отягчающих наказание;

2) исключения из обвинения ссылки на какую-либо норму УК РФ, если деяние подсудимого предусматривается другой нормой УК РФ, нарушение которой вменялось ему в обвинительном заключении или обвинительном акте;

3) переквалификации деяния в соответствии с нормой УК РФ, предусматривающей более мягкое наказание».

---

[1] Федеральный закон от 21.07.2014 г., № 269-ФЗ «О внесении изменений в статьи 236 и 237 Уголовно- процессуального кодекса Российской Федерации» // Собрание законодательства РФ. 28.07.2014. № 30 (Часть I). Ст. 4270.

[2] Постановление Конституционного Суда РФ от 2.07.2013 г., № 16-П «По делу о проверке конституционности положений части первой статьи 237 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации в связи с жалобой гражданина Республики Узбекистан Б.Т. Гадаева и запросом Курганского областного суда» // Собрание законодательства РФ. 15.07.2013. № 28. С. 3881.

Такое правовое положение о правомочии прокурора на изменение квалификации было предметом рассмотрения Конституционным судом РФ, который в своем Постановлении от 8.12.2003 г., № 18 – П, признал части 7 и 8 ст. 246 УПК РФ не противоречащими нормам Конституции Российской Федерации[1].

В *подготовительной части судебного заседания* председательствующий обязан разъяснить подсудимому его права, перечисленные в ст.47 УПК РФ, в том числе его право знать, в чем он обвиняется (п.1 ч.4)[2]. Отметим, что суд должен в доходчивой для подсудимого форме, изложить сущность квалификации его деяния. Обязанность разъяснения следует рассматривать как очередную гарантию прав подсудимого: признание вины является смягчающим вину обстоятельством и может влиять на вид, размер уголовного наказания и условия его отбывания, то есть на вопросы применения норм УК РФ. Кроме того, признание вины или согласие с обвинением порождает определенные уголовно-процессуальные последствия – влияет на формы судопроизводства: на основании ч.5 ст.316 УПК РФ при согласии обвиняемого с предъявленным ему обвинением, суд рассматривает материалы уголовного дела в особом порядке.

В судебном заседании вопросам квалификации уделяется основное внимание, прежде всего с точки зрения доказанности (недоказанности) объема обвинения, сформулированного органами досудебного производства. При этом, суд не может выйти за его пределы (ст.252 УПК РФ). Оценка представленных в суд доказательств осуществляется при состязательном оспаривании их содержания со стороны обвинения или защиты, наделенных одинаковыми процессуальными правами.

Оценка (квалификация) судом доказанных обстоятельств в последствие находит свое отражение в итоговом судебном акте – приговоре. На основании п.3 ч.1 ст.299 УПК, суд при постановлении приговора в совещательной комнате обязан разрешить, в том числе, вопрос о том, «является ли это деяние преступлением и какими пунктом, частью, статьей Уголовного кодекса Российской Федерации оно предусмотрено». При этом, давая свою оценку, он может положить в основу приговора только те доказательства, которые были исследованы в судебном заседании.

В этой связи, факторы, которые влияют на судебную квалификацию, могут быть ограничены, например, неявкой свидетелей и невозможностью их оглашения в суде. Данные на предварительном расследовании показания неявившихся в суд лиц, не могут быть положены в основу приговора и использоваться в процессе квалификации. Такой запрет следует из общего правила устности и непосредственности, указанного в ст.240 УПК РФ.

Квалификация, указанная в приговоре суда имеет существенное правовое значение. Она влияет не только на признание лица виновным в совершении конкретного преступления, но и влечет за собой такие правовые последствия, как определение ему вида исправительного учреждения, решение вопросов отсрочки исполнения наказания и т.п.

Квалификация, отраженная в судебном приговоре может не совпадать с оценкой деяния, изложенной органами предварительного расследования в обвинительном заключении (акте или постановлении). Такое несоответствие может иметь место только в рамках пределов судебного разбирательства, установленных в ст.252 УПК РФ при одновременном требовании соблюдения законности, обоснованности и справедливости приговора (ст.297 УПК РФ)

В случае несогласия суда с выводами органов предварительного расследования, он вправе вынести оправдательный приговор (ч.2 ст.302 УПК РФ). Так, оправдательный приговор выносится при отсутствии события преступления (п.1 ч.2 ст.203 УПК РФ) или установлена непричастность подсудимого к совершению преступления (п.2 ч.2 ст.302 УПК РФ), либо в деянии подсудимого отсутствует состав преступления (п.3 ч.2 ст.302 УПК РФ). Как видно два из перечисленных трех оснований, прямо относятся к уголов-

---

[1] Постановление Конституционного Суда РФ от 8.12.2003 № 18-П «По делу о проверке конституционности положений статей 125, 219, 227, 229, 236, 237, 239, 246, 254, 271, 378, 405 и 408, а также глав 35 и 39 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации в связи с запросами судов общей юрисдикции и жалобами граждан» // Собрание законодательства РФ. 22.12.2003. № 51. Ст. 5026.

[2] Такая обязанность суд следует из требования, указанного в ч. 1 ст. 11 УПК РФ.

но-правовой оценке (квалификации) судом исследованных в заседании доказательств и окончательного судебного вывода.

Квалификация в приговоре обосновывается в описательно-мотивировочной части, которая должна содержать описание преступного деяния, с указанием места, времени, способа его совершения, формы вины, мотивов, целей и последствия преступления (п.1 ч.1 ст.307 УПК РФ). Результат судебной квалификации отражается в резолютивной части приговора. Так, при вынесении обвинительного приговора суд в его резолютивной части обязан указать пункт, часть, статью уголовного кодекса РФ, предусматривающую ответственность за преступление, в совершении которого подсудимый признан виновным (п.3 ч.1 ст.308 УПК РФ).

Квалификации при рассмотрении уголовного дела судом с участием присяжных заседателей специфична тем, что присяжные решают вопросы факта[1] (п.п. 1-3 ч.1 ст.339 УПК РФ)[2], а юридическую квалификацию и применение уголовно-правовых норм осуществляет профессиональный судья (председательствующий). В своем напутственном присяжным слове, председательствующий обязан на основании п.2 ч.3 ст.340 УПК РФ «сообщить содержание уголовного закона, предусматривающего ответственность за совершение деяния, в котором обвиняется подсудимый». На наш взгляд, такое сообщение несет недостаточную информацию для присяжных заседателей. Целесообразно *не сообщать, а разъяснять* им, то есть довести в доходчивой для них форме смысл и содержание обвинения.

Квалификация в суде присяжных продолжается после вынесения обвинительного вердикта. Так, в ч.3 ст.347 УПК РФ установлено «исследование обстоятельств, связанных с квалификацией содеянного подсудимым…», а при постановлении приговора, на основе обвинительного вердикта присяжных, председательствующий обязан указать «в описательно-мотивировочной части квалификацию содеянного…» (п.3 ч.1 ст.351 УПК РФ).

Вместе с тем, квалификация, изложенная в приговоре суда, не является окончательной и может быть, при наличии оснований, изменена в последующих стадиях уголовного судопроизводства. Такая возможность ее изменения направлена на исправление судебной ошибки вышестоящим судом и является гарантией правосудности судебного акта, защитой прав и законных интересов личности, интересов общества и государства.

В этой связи, особенность *квалификации в стадии апелляционного производства* обусловлена тем, что квалификация данная судом первой инстанции может быть изменена в апелляционном судебном заседании, в том числе путем вынесения нового решения, без возвращения уголовного дела прокурору или в нижестоящий суд для пересмотра. Такие широкие полномочия суда апелляционной инстанции вызваны необходимостью сокращения судебных сроков рассмотрения дела и решения основного вопроса уголовного судопроизводства.

Специфика квалификации в апелляционном суде осуществляется на основе имевшихся ранее, полученных судом первой инстанции, доказательств, а так же полученных самостоятельно апелляционным судом, новых доказательств. Так, например, одним из оснований отмены приговора нижестоящего суда является неправильное применение уголовного закона (ст. 389.18 УПК РФ).

Квалификация в кассационном и надзорном производстве так же имеет свои особенности: оценка доказательств по уголовному делу, а точнее их сбор, получение новых сведений, как это имеет место в апелляционном суде, несколько ограничена, так как предметом проверки (оценки) могут быть только доказательства, исследованные в суде первой или апелляционной инстанций. Вместе с тем, суд кассационной (надзорной) инстанции может изменить квалификацию в сторону смягчения положения осужденного.

---

[1] Подробнее о правовом значении вопросов присяжным см., например: Насонов С.А. Особенности пределов судебного разбирательства при рассмотрении уголовного дела судом с участием присяжных заседателей // Lex russica. 2014. № 5. С. 575 – 586; Владыкина Т.А. Постановка вопросов, подлежащих разрешению присяжными заседателями // Адвокатская практика. 2013. № 3. С. 32 – 38; Моисеева Т. Нарушения положений ст. 339 УПК РФ, допускаемые при формулировании вопросов присяжным заседателям: анализ практики Верховного Суда Российской Федерации // Уголовное право. 2013. № 1. С. 100 – 105; Ведищев Н.П. Содержание вопросов присяжным заседателям // Адвокат. 2012. № 3. С. 5 – 33 и др.

[2] Имеются в виду три обстоятельства: 1) доказано ли, что деяние имело место; 2) доказано ли, что это деяние совершил подсудимый; 3) виновен ли подсудимый в совершении этого деяния.

Так, общие основания для изменения или отмены приговора в апелляционном порядке установлены в ст.389.15 УПК РФ, одним из них является неправильное применение уголовного закона (п.3 ч.1 ст.389.15 УПК РФ). Более подробно признание вышестоящим судом неправильного применения уголовного закона, в том числе неверной уголовно-правовой оценки деяния, установлено в ст.389.18 УПК РФ: «1) нарушение требования Общей части Уголовного кодекса Российской Федерации; 2) применение не той статьи или не тех пункта и (или) части статьи Особенной части уголовного кодекса, которые подлежали применению…». Основания отмены или изменения судебного решения в кассационном производстве являются «…существенные нарушения уголовного и (или) уголовно-процессуального закона, повлиявшие на исход дела» (ч.1 ст.401.15 УПК РФ).

Значимость исправления судебной ошибки, в том числе и квалификации общественно-опасного деяния или деяния, запрещенного уголовным законом, в кассационном и надзорном производствах по уголовному делу состоит в том, что ранее, до изменений, был установлен определенный предел – один год. Федеральный закон от 31.12.2014 г., № 518-ФЗ «О внесении изменений в статьи 401.2 и 412.2 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации и признании утратившими силу отдельных положений законодательных актов Российской Федерации»[1] внес изменения в нормы УПК РФ и устранил срочность (один год) такого производства для кассационного и надзорного порядков уголовного судопроизводства. Основным аргументом авторов этого закона (проекта закона) является то, что ограничение права на обжалование определенных решений соответствующим лицом не может способствовать укреплению режима законности, исправлению допущенных ошибок[2]. Принятие изменения в определенной мере было сформировано в результате научных публикаций В.Д.Потапова и других российских ученых[3].

Квалификация при возобновлении производства по делу в виду новых или вновь открывшихся обстоятельств, обусловлена возможностью появления обстоятельств, в том числе связанных с необходимостью изменения установленной ранее в приговоре квалификации. При этом уголовно-процессуальный закон различает такие обстоятельства: *новыми* признаются те из них, которые не были известны суду на момент вынесения судебного решения, исключающие преступность и наказуемость деяния или подтверждающие наступление в период рассмотрения уголовного дела судом или после вынесения судебного решения новых общественно опасных последствий инкриминируемого обвиняемому деяния, являющихся основанием для предъявления ему обвинения в совершении более тяжкого преступления (п.2 ч.2 ст. 413 УПК РФ), а *вновь открывшиеся обстоятельства* – которые существовали на момент вступления приговора или иного судебного решения в законную силу, но не были известны суду (п.1 ч.2 ст.413 УПК РФ). При этом при возобновлении производства по уголовному делу возможна новая квалификация деяния, установленного приговором суда, вступившим в законную силу. Так, например, среди перечисленных обстоятельств в УПК РФ указана «заведомая ложность показаний потерпевшего, или свидетеля, заключение эксперта <…> повлекшие за собой постановление незаконного приговора…», а соответственно и неправильную квалификацию деяния. При этом, на основании нового пункта 2.1 ч.4 ст.413 УПК РФ, к новым обстоятельствам закон относит «наступление в период рассмотрения уголовного дела судом или после вынесения судебного решения новых общественно опасных последствий инкрими-

---

[1] Федеральный закон от 31.12.2014 № 518-ФЗ «О внесении изменений в статьи 401.2 и 412.2 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации и признании утратившими силу отдельных положений законодательных актов Российской Федерации» // Официальный интернет-портал правовой информации http://www.pravo.gov.ru. 31.12.2014.

[2] Пояснительная записка «К проекту Федерального закона «О внесении изменений в статьи 401.2, 401.6 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации» // Документ опубликован не был. СПС Консультант Плюс. Дата обращения к ресурсу 11.01.15.

[3] См., например: Потапов В.Д. Широкая свобода обжалования в судах апелляционной, кассационной и надзорной инстанций в редакции Федерального закона от 29 декабря 2010 года № 433-ФЗ // Российский следователь. 2011. № 5. С. 4 – 6; Он же: Кассационное и надзорное производство: общее и особенное в контексте законодательных новелл от 29 декабря 2010 г. // Уголовное право. 2011. № 2. С. 99 – 102; Смирнов А.В. Реформа порядка пересмотра судебных решений по уголовным делам: надзор // СПС Консультант Плюс. 2011 и др.

нируемого обвиняемому деяния, являющихся основанием для предъявления ему обвинения в совершении более тяжкого преступления».

В этой связи представляется интересным мнение Т.Л. Оксюк: «требуется задействование процессуальных механизмов, которые позволяли бы предотвратить вынесение несправедливого, незаконного и необоснованного приговора, *на предшествующих стадиях* (выделено нами), когда существенно значимым обстоятельствам события, которое будет служить предметом исследования по уголовному делу, в обвинительном заключении, обвинительном акте или обвинительном постановлении дается неправильная уголовно-правовая оценка, очевидная для суда, либо когда в ходе предварительного слушания или судебного разбирательства установлены фактические обстоятельства, являющиеся основанием для предъявления обвинения в совершении более тяжкого преступления, что препятствует всестороннему и объективному разрешению уголовного дела и может отразиться на правильности окончательной квалификации судом совершенного обвиняемым деяния, а потому поставить под сомнение законность и обоснованность вынесенного по делу судебного решения»[1].

В случае производства о применении принудительных мер медицинского характера, указанных в п.п. «б» - «г» ч.1 ст.97 УПК РФ, закон устанавливает специфику квалификации. Так, квалификации подлежит *не преступление, а уголовно-наказуемое деяние*, его время, место, способ и другие обстоятельства с ним связанные (п.1 ч.2 ст.434, п.п. 1-3 ст.442 УПК РФ), как одно из обстоятельств подлежащих доказыванию.

Квалификация при международном сотрудничестве российских и иностранных правоохранительных органов учитывается, например, в содержании запроса о производстве процессуальных действий, который составляется в письменной форме и включает сведения «о фактических обстоятельствах совершенного преступления, его квалификации, текст соответствующей статьи Уголовного кодекса Российской Федерации…» (п.6 ст.454, п.3 ч.4 ст.460 УПК РФ). При этом, на процесс квалификации влияют не только собранные по делу доказательства на территории Российской Федерации, но и полученные на территории иностранного государства «его должностными лицами в ходе исполнения ими поручения об оказании правовой помощи по уголовным делам или направленные в Российскую Федерацию в приложении к поручению об осуществлении уголовного преследования…» (ст.455 УПК РФ). Вопросы квалификации учитываются при решении вопроса об отказе в выдаче лица иностранному государству. Так, например, выдача лица не допускается (безальтернативно), если «деяние, послужившее основанием для запроса иностранного государства о выдаче, в соответствие с уголовным законодательством Российской Федерации не является преступлением» (п.6 ч.1 ст. 464 УПК РФ)[2].

Вместе с тем при экстрадиции российского гражданина, в отношении которого на территории Российской Федерации ведется уголовное преследование, могут возникать проблемы квалификации преступления. Так, например, в июле 2011 года Басманный суд санкционировал заочный арест Александра Игнатенко, скрывшегося от ареста за границей. В ноябре того же года он был объявлен в международный розыск за мошенничество и получении взяток на 47 миллионов рублей от предполагаемых организаторов незаконного игорного бизнеса в Московской области. 2 января 2012 года Игнатенко задержали в Польше и с тех пор он находился под арестом. 7 февраля 2013 года экс-зампрокурора экстрадировали в Москву[3].

При доставлении обвиняемого в Россию ему предъявили обвинение в получении взятки. Вторую уголовную статью о мошенничестве исключила из обвинения польская сторона. Таково было условие выдачи его России[4]. Как видно, после достижения соглашения со стороны Генеральной Прокуратуры РФ и польских коллег, квалификация деяния вынужденно изменилась путем исключения из объема обвинения статьи УК РФ.

[1] Оксюк Т.Л. Актуальные проблемы возобновления производства по уголовному делу ввиду новых или вновь открывшихся обстоятельств // Законность. 2014. № 1. С. 14-19.

[2] Этот пункт дополнен на основании Федерального закона от 17.12.2009 № 324-ФЗ «О внесении изменений в статью 59 Уголовного кодекса Российской Федерации и Уголовно-процессуальный кодекс Российской Федерации» // Собрание законодательства РФ. 21.12.2009. № 51. Ст. 6161.

[3] Российская газета. 18.06.2013.

[4] Козлова Н. Игнатенко отказался давать показания // Российская газета. 08.02.2013.

Квалификация в процессе производства по уголовному делу *подвержена внешним и внутренним факторам.* Такое совмещение объективного и субъективного позволяет дать точную оценку деяния и собранных по уголовному делу доказательств.

Сложный процесс квалификации, как в досудебном, так и в судебном производствах по уголовному делу, включает в себя оценку не только основных признаков состава преступления (объект, объективная сторона, субъективная сторона и субъект), но и факультативных признаков. По делу должны быть собраны, проверены и оценены доказательства, подтверждающие, например, направленность умысла лица на причинение значительного ущерба или на изнасилование несовершеннолетней и т.д. Это требование следует из принципа вины, установленного в ст.5 УК РФ, запрещающей объективное вменение.

Особую сложность вызывает квалификация бланкетных диспозиций. В этом случае процесс доказывания осложняется тем, что оценке подлежит не только деяние, предусмотренное нормами УК РФ, но и иными правовыми актами, которые действовали на момент совершения преступления.

Таким образом, на всем производстве по уголовному делу, во всех стадиях современного российского уголовного судопроизводства, вопросам квалификации, оценке деяния и применению норм уголовного закона, уделено значительное внимание. Установленная возможность ее изменения направлена на исправление судебной ошибки и определение точной, уголовно-правовой оценки, соответствующей добытым по уголовному делу доказательствам.

Аннотатсия

Баҳои ҷиноятӣ-ҳуқуқӣ ва татбиқи меъёрҳои КҶ ФР дар марҳилаҳои судии истеҳсолоти ҷиноятии Россия

Проблемаҳои асосии бандубасти амали хатарноки ҷамъиятӣ дар марҳилаҳои судӣ аз марҳилаи омодашавии судя ба истеҳсолоти судӣ баррасӣ шудаанд. Суд ба хулосаҳои мақомоти тафтишоти пешакӣ вобаста набуда, ҳуқуқи пешниҳод намудани баҳои амали судшавандаро дорад. Инчунин ҳукми суди марҳилаи якум метавонад бо тартиби кассатсионӣ шикоят бурда шавад. Чунин назорати судӣ имкон медиҳад, ки хатогиҳои мавҷудаи суди марҳилаи поёнӣ бартараф карда шаванд.

Аннотация

Уголовно-правовая оценка и применение норм УК РФ в судебных стадиях российского уголовного судопроизводства

Рассмотрены основные правовые проблемы квалификации общественно-опасного деяния в судебных стадиях, начиная со стадии подготовительных действий судьи к судебному разбирательству. Суд не связан выводами органов предварительного расследования и вправе дать свою оценку деянию подсудимого. Кроме того, приговор суда первой инстанции может быть обжалован в апелляционном или кассационном порядке. Такой судебный контроль позволяет устранить допущенную нижестоящим судом ошибку в квалификации содеянного.

Annotation

Criminal and legal assessment and application of standards of the criminal code of Russian Federation in judicial stages of the Russian criminal legal proceedings

The main legal problems of qualification of public and dangerous act in judicial stages, since a stage of preparatory actions of the judge to judicial proceedings are considered. The court isn’t connected by conclusions of bodies of preliminary investigation and has the right to give the assessment to act of the defendant. Besides, sentence of court of the first instance can be appealed in an appeal or cassation order. Such judicial control allows to eliminate the mistake made by inferior court in qualification of deeds.

Раҳимзода М.З.,
директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор

ПРОБЛЕМАҲОИ АКТУАЛИИ ҚОНУНГУЗОРИИ ГРАЖДАНӢ ВА СОҲИБКОРӢ

Калидвожаҳо: *проблемаҳои актуалӣ; қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ; техникаи қонунгузорӣ; истилоҳоти ҳуқуқӣ; маданӣ; мухолифат; номутобиқатӣ.*

Ключевые слова: *актуальные проблемы; гражданское и предпринимательское законодательство; юридическая техника; юридическая терминология; гражданский; противоречие; коллизия.*

Keywords*: actual problems; civil and business law; legal technique; legal terminology; civil; contradiction; collision.*

Дар даврони соҳибихтиёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуқуқи гражданӣ ва соҳибкорӣ дар асоси сарчашмаҳои ба худ хос инкишоф ёфта, муносибатҳои иҷтимоию иқтисодии ба миёномадаро дар шароити навӣ рушди ҷомеъа ба танзим медароранд. Дар давраи аввали соҳибихтиёрии Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ бо душворӣ инкишоф меёфт. Зеро, вазъияти сиёсии бамиёномадаи аввали солҳои 90-ум ба инкишофи муносибатҳои нави ҷамъиятӣ ва танзими самараноки ҳуқуқии он имконият намедод. Ҳамзамон, қонунҳое, ки қабул карда мешуданд, натанҳо ҷузъӣ ва гуногунсоҳа буданд, балки барои инкишофи муносибатҳои навӣ дар ҷомеъа бавуҷудомада мусоидат карда наметавонистанд. Танзими ҳуқуқии муносибатҳо дар соҳаи гражданӣ ва соҳибкорӣ дар асоси қонунҳои дар замони Шӯравӣ қабулкардашуда, аз ҷумла Кодекси граждании аз ҷониби Шӯрои Олии ҶТ 28 декабри соли 1963 тасдиқ гардида ва аз 1 январи соли 1965 мавриди истифода қарор гирифта, амалӣ карда мешуд. Аз сабаби он ки Кодекси мазкур дар шароити низоми фармондиҳию маъмурӣ қабул шуда буд, дар лаҳзаи ташаккулёбии Ҷумҳурии Тоҷикистон чун давлати мустақил бисёр муқаррароти он кӯҳна гардида, ҷавобгӯи муносибатҳои нави ҷамъияти, аз ҷумла иқтисоди бозорӣ набуданд. Вобаста ба шароити ба вуҷудомада, баъзе аз моддаҳои Кодекси граждании соли 1963, ки барои танзими муносибатҳои нави дар шароити гузариш ба иқтисоди бозорӣ ба вуҷудомада мувофиқ буд, дар ҳолате истифода бурда мешуданд, ки агар онҳо ба Конститутсияи ҶТ аз 6 ноябри соли 1994, Қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (23.12. 1991); Қонуни ҶТ «Дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ» (23.12.1991); Қонуни ҶТ «Оид ба танзими ҳуқуқии масъалаҳое, ки ба сохтмони манзили инфиродӣ алоқаманданд» (21.07.1994); Қонуни ҶТ «Оид ба моликият дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (14,12.1996) Кодекси манзилии ҶТ(12.12. 1997) ва дигар қонунҳои ҶТ, ки баъди соҳибихтиёр гардидани Тоҷикистон қабул шудаанд, мухолифат надошта бошанд.

Аввалин Кодекси граждании замони соҳибихтиёрӣ, қисми якум 30 июн ва қисми дуюм 11 декабри соли 1999 қабул гардида ва аз якуми январи соли 2000 мавриди амал қарор дода шуданд. Қисми сеюми Кодекси гражданӣ бошад, аз якуми марти соли 2005 мавриди амал қарор дода шуд. Баъди қабули Кодекси гражданӣ қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ бо суръати хеле баланд инкишоф ёфта доираи санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқии гуногунро дарбар гирифт. Барои танзими муносибатҳои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкӣ, инчунин соҳибкорӣ қонунҳои зиёде, аз ҷумла дар бораи ҷамъиятҳои саҳомӣ, дар бораи ҷамъиятҳои дорои масъулияти маҳдуд, дар бораи коопе-

ративҳо, дар бораи корхонаҳои давлатӣ, дар бораи дастгирӣ ва ҳифзи ҳуқуқи соҳибкорон ва ғайраҳо қабул карда шуданд.

Зарурати танзими чунин дигаргуниҳо натанҳо дар шароити иқтисодию иҷтимоӣ ва фазои ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин дар дигар давлатҳои пасошӯравӣ низ ба миён омад. Аз ин лиҳоз, давлатҳои аъзои Созмони ҳамкории иқтисодии АвроОсиё лоиҳаи Консепсияи такмили қонунгузории граждаииро дар асоси Қарори ҷаласаи худ аз 23 декабри соли 2011 қабул намуданд. Дар Паёми Президенти ҶТ Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии ҶТ аз 24 апрели соли 2013, бо мақсади ба талаботи замони муосир мутобиқ намудани муносибатҳои ҷамъиятӣ зарурияти дар таҳияи нав пешниҳод намудани Кодекси гражданӣ изҳори ақида карда шуд. Бо ин мақсад дар асоси Амри Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 июли соли 2013, №АП-2257 гурӯҳи корӣ ҷиҳати таҳияи Кодекси гражданӣ дар таҳрири нав таъсис дода шуд. Ҳамзамон, бо Қарори Шӯрои олимони Маркази миллии қонунгузории назди Президенти ҶТ аз 30 апрели соли 2014, таҳти №4 Консепсияи рушди қонунгузории гражданин ҶТ қабул карда шуд[1].

Қонунгузории амалкунандаи гражданӣ ва соҳибкорӣ аз санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқии гуногун иборат мебошад. Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» қонунгузорӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқие ҳисобида мешавад, ки муносибатҳои ҷамъиятиро дар маҷмӯъ ё дар соҳаи муайян танзим менамояд (сархати 3 қ.1.м.2). Ҳамин тариқ, қонунгузории гражданӣ ва соҳибкории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мафҳуми васеъ аз Конститутсия, санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътироф намудаи Тоҷикистон, қонунҳо, санадҳои зерқонунӣ ва одатҳои муомилоти корӣ иборат мебошад. Чунин фаҳмиш дар моддаҳои. 2, 5 ва 7 КГ, инчунин дигар қонунҳои амалкунанда низ ифода ёфтааст.

Бояд зикр намоем, ки таҷрибаи татбиқи меъёрҳои Кодекси гражданӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии муносибатҳои гражданӣ ва соҳибкориро танзимкунанда, барои таҳлил маводҳои зиёдеро оид ба такмили қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ дар навбати аввал, Кодекси гражданӣ пешниҳод гардонид. Ҳамзамон, таҳлил нишон дод, ки қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ ба монанди дигар соҳаҳои қонунгузории Тоҷикистон дорои проблемаҳои зерин мебошад:

1. Дар қонунҳо якхела ва аниқ инъикос накардани чараёнҳои дар ҷомеа ба амаломада;

2. Риоя накардани талаботи техникаи қонунгузорӣ;

3. Аз ҷиҳати мазмуни ҳуқуқӣ коста будани истилоҳоти (калимаи) ба забони тоҷикӣ (ё дигар забонҳо) интихобкардашуда, инчунин мавҷуд будани хатоҳои услубӣ ва имлоӣ;

4. Ба назар нагирифтани талаботи низомнокӣ дар қонунгузорӣ, нусхабардорӣ ва вайрон намудани принсипҳои мутобиқати дохилӣ дар санадҳои меъёрии хуқуқии қабулкардашуда;

5. Мавҷуд будани номутобиқатӣ (коллизия), нуқсон (холигӣ) ва мухолифати байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ;

6. Мавзӯи ночиз доштан ё фарогирии масоили дуюмин дараҷа будани онҳо[2].

Албатта, дуруст истифода намудани восита ва усулҳои техникаи қонунгузорӣ, аз ҷумла барасмиятдарории онҳо мазмуни сифати қонунро баланд бардошта ва дар ниҳояти кор нақши муҳимро дар таъмини иҷрои он мебозад. Вале дар баъзе санадҳои меъёрии ҳуқуқии дар марҳилаҳои гуногуни замони гузариш қабулкардашуда, аз ҷумла Кодекси гражданӣ дар фарқият ба қонунҳои ҳоло қабулкардашуда ба масъалаи техникаи қонунгузорӣ диққати ҷиддӣ дода нашудааст. Баъди қабули қонуни нави Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26 марти соли 2009 «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ»[3] таркиби санади меъёрии ҳуқуқӣ аз муқаддима, қисм, фасл, зерфасл, боб, параграф, модда, қисм дар модда, банд, зербанд ва сархат иборат дониста шуд (моддаи 34). Яъне, КГ аз ҷиҳати техникаи қонунгузорӣ то ҳол ба талаботи Қонуни ҶТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» мутобиқ гардонида нашудааст. Аз ин лиҳоз, зарур аст, ки ҳангоми такмили қонунгузории гражданӣ ба ин масъала аҳамияти зарурӣ дода шавад. Яъне, таркиби Кодекси гражданӣ бояд ба талаботи моддаи 34 Қонуни ҶТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» мутобиқ карда шавад.

---

1 Ниг.: маҷаллаи «Қонунгузорӣ» №2 (14), 2014. С. 134-151.

2 Ниг.: Раҳимов М.З. Сифати қонун ҳамчун омили баланд бардоштани самаранокии он. // Забон ва сифати қонун. Душанбе, 2010. С.17.

3 Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2009, №3, мод.99.

Раванди соҳибистиқлолият аз мо тақозо менамояд, ки ҳангоми истифодаи ин ё он калимаю истилоҳот дар қонунгузории амалкунанда на танҳо ба равонии он, балки ба доираи фарогирии он калима мазмуни мафҳуми муайянро эътибор диҳем. Ҳангоми истифодаи калимаҳо, хусусан калимаҳое, ки сифр маънои ҳуқуқӣ доранд, дар қонун бо эҳтиёткории махсус бояд муносибат намуд. Чунки дар забони қонун ҳар як калима илман асоснок шуда, маънои ба худ хос ва оқибати муайяни ҳуқуқиро дар назар дорад. Ба монанди: ҷавобгарӣ, ҷуброн кардан, зарар, зиён, ноустуворона, предмет, молумулк, объект, уҳдадорӣ, ҷамъияти саҳомии кушода, корхонаи давлатӣ, муҳлати мурури даъво ва ғайраҳо. Бо иваз намудани калимаҳои мазкур ба калимаҳои дигар, ба монанди: мавзӯъ, вазифадор, ҷаримаи аҳдшиканӣ, талофӣ, масъулият, амвол, муҳлати даъво ва ғайраҳо мумкин аст, ки моҳияту мазмуни онҳо тағйир ёфта, боиси дар амал нодуруст татбиқ шудани меъёри қонун ва оқибатҳои номатлуби ҳуқуқӣ гардад.

Тибқи Қонуни ҶТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» санади меъёрии ҳуқуқӣ бояд ба забони содда ва равону фаҳмое навишта шавад, ки тафсири ҳархелаи меъёрҳоро истисно намояд ва зимни ин, услуби расмии забони адабӣ ва истилоҳотӣ ҳуқуқӣ низ риоя гардад (м.38). Вале дар баъзе ҳолатҳо дар қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ истилоҳот бо забони тоҷикӣ номушаххас, гуногунмаъно ва тарзе истифода шудаанд, ки вазни меъёрии онро коста менамоянд. Масалан, калимаю истилоҳоти «ҷуброн», «рӯёнидан», «ситонидан», «товон», «зиён», «зарар», «нафъ», «фоида» «шахс», «шахси ҳуқуқӣ», «шахси воқеӣ», «қонунҳои гражданӣ», «қонунгузории гражданӣ», «қарори суд», «ҳалномаи суд», «санади судӣ», «муфлисшавӣ», «муҳлати оқилона», «муҳлати қобили қабул», «аҳдҳои беэътибор», «тасарруф», «молик», «соҳибмулк», «соҳиб», «истифода», «ихтиёрдорӣ» ва ғайраҳо дар баъзан мавридҳо ғалат ё бидуни дарназардошти моҳияту мазмуни истилоҳ истифода карда шудаанд, ҳол он ки ҳар яки он вобаста аз ҳолат бояд дар макони худ истифода шаванд.

Ҳамзамон, дар қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ калимаю истилоҳоти иқтибосӣ бидуни зарурат зиёд истифода шудаанд, ки ба табиату қонуниятҳои овозии забони тоҷикӣ созгор нестанд, дар ҳоле ки муодили онҳо дар забони илмӣ, қонунгузорӣ ва ҳатто гуфтугӯӣ роиҷ мебошанд. Масалан, калимаҳои «гражданӣ», «регресс», «пеня», «легат», «фоиз», «новатсия», «ставка», «ипотека», «госпитал», «заклад», «суғурта», «угай», «чипта» ва ғайраҳо. Дар забони қонунгузорӣ бошад, ҳар як истилоҳ маънои хосро доро буда, истифодаи муродифи он ва ё шарҳи умуми иҷтимоии он ҷоиз нест.

Аз ин ҷо зарурати бо забони давлатӣ ва адабии фаҳмо ифода кардани калимаҳое, ки дар қонунгузорӣ истифода шудаанд, ба миён меояд.

Вақтҳои охир яке аз масъалаҳои хеле мубрам ва баҳсноки истилоҳотӣ ба ҷои истилоҳи «гражданӣ», ки аз забон русӣ гирифта шудааст, истифода намудани истилоҳи «маданӣ» мебошад. Ба ҳуқуқшиносон маълум аст, ки калимаи лотинии «civil» аз «civilis» ба маънои «шаҳрвандӣ»(маданӣ), «давлатӣ», баъдан аз «civis» ба маънои «шаҳрванд» истифода мешавад. Истилоҳи қонуни маданӣ аз juris civile аз ҳуқуқи Рим гирифта шудааст. Juris civile ҳамон маънои ҳуқуқи шаҳрвандро дорад, ки аз тарҷумаҳои лотинӣ ба воситаи забони сурёӣ (суриёнӣ) ба забони арабӣ роҳ ёфтааст, ки ин истилоҳ оҳиста - оҳиста дар нигоштаҳои Форобӣ ва дигар ҳакимони исломӣ ҷойгоҳи махсус ёфт. Juris civile ё қонуни маданӣ дар баробари Jus Gentium ё қонуни ом қарор дошт, ки бардагон ва бегонагонро дарбар мегирифт. Ба ҳамин муносибат дар асрҳои миёна вақте сухан дар бораи ҳуқуқи маданӣ меравад, мақсад ҳуқуқи Рим буд, ки дар баробари ҳуқуқи калисо истифода мешуд, вале рафта – рафта ҳуқуқи маданӣ мафҳуми аслии худро аз даст дод ва ба маънои «ҳуқуқи хусусӣ» дар муқобили ҳуқуқи умумӣ қарор гирифт. Баъди аз байн рафтани империяи Рим, ҳуқуқи умумӣ бекор карда шуд ва ҳар касе, ки номе аз ҳуқуқи Рим ё ҳуқуқи маданӣ мебурд, мақсадаш ҳуқуқи хусусии римиён буд, ки мавриди тақлиди бисёре аз миллатҳо, аз ҷумла фаронсавиён қарор гирифт[1]. Баъдан, бо аҳамияти дубора пайдо кардани ҳуқуқи умумӣ, бахусус пас аз Инқилоби кабири Фаронса (1789) ин истилоҳ дар маънои ҳуқуқи хусусӣ (робитаи афрод бо якдигар) ба кор рафт ва дар муқобили ҳуқуқи умумӣ (робитаи афрод бо давлат) истифода шуд[2]. Ҳа-

[1] Доктор Котузиён, Носир. Муқаддимаи илми ҳуқуқ, Теҳрон, ширкати саҳҳомӣ, 1380. С.88

[2] Доктор Ҷаъфари Лангрудӣ. Маҳаммад Ҷаъфар. Фалсафаи ҳуқуқи маданӣ. Теҳрон, “Ганҷи дониш”, 1390с, С. 90.

мин тавр, пас аз Инқилоби кабири Фаронса истилоҳи ҳуқуқи маданӣ ҷойгузини ҳуқуқи хусусӣ шуд. Чунонки қонуни соли 1804 Наполеон низ ба ин ном хонда шуд ва имрӯз ба номи «Кодекси мадании Наполеон» низ машҳур аст

Ҳамзамон, бояд зикр намоем, ки дар фалсафаи исломӣ истилоҳи «маданӣ» мансуб ба мадина (шаҳр) ва киноя аз ҷомеаи башари (тамаддун) аст. Тамаддун аз нуқтаи назари фаҳмиши онҳо маънои ҷомеаи башариро дошта, ҳар гоҳе, ки дар бораи таммаддун сухан меронем, аз маданӣ будани инсон, сухан аз категорияи иҷтимоӣ будани он меравад. Зеро, инсон дорои сиришти маданӣ буда, ба истилоҳи онҳо маънои шаҳрвандӣ низ ҳамин аст. Дар забони форсӣ истилоҳи «маданӣ» дар баробари истилоҳи «шаҳрӣ», «ҳамшаҳрӣ», «шаҳрнишин» ва «шаҳрванд» истифода карда мешавад.

Калимаи «маданӣ» дар фарҳангҳои тоҷикӣ дар маънoҳои зерин ифода ёфтааст:

1. Мансуб ба мадина; шаҳрӣ, сокини шаҳр;
2. Мансуб ба маданият: равобити маданӣ, ҳаёти маданӣ;
3. Дорои савияи олӣ дар дониш ва одоби муошират: одами маданӣ[1].

Тавре ки мебинем, истилоҳи «маданӣ» мазмунан на танҳо яке аз муродифҳои калимаи «шаҳрвандӣ» буда, балки то дараҷае васеъ мебошад. Калимаи шаҳрвандӣ таъкид ба яке аз субъектҳои муносибатҳои граждаииро дорад, аммо калимаи «маданӣ» на танҳо ба субъекти муносибат, балки таъкид ба моҳияти муносибатҳо менамояд, ки матлабро пурра ифода мекунад. Баръакс, вожаи «маданӣ» натанҳо маънои «шаҳр», «шаҳрванд» балки маънои «равобити маданӣ», «ҳаёти маданӣ», «савияи олӣ дар одоби муошират»-ро низ дорад, ки маҳз ифодагари моҳияти муносибатҳои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкие мебошад, ки дар байни субъектҳои ҳуқуқи маданӣ (граждаиӣ) ба вуҷуд меояд. Ҳамзамон, бинобар сабабе, ки калимаи «маданӣ» робитаи маданиро низ ифода менамояд, он барои истилоҳсозӣ дар соҳаи ҳуқуқ мувофиқи мақсад аст. Бояд зикр намоем, ки истилоҳ бояд аз вожа (калима) фарқ карда шавад. Калима воҳиди нутқест, ки як мафҳумро ифода мекунад[2]. Истилоҳ бошад, калима ё иборае мебошад, ки дар ҳавзаи амалкарди ягон соҳаи илму фан маънои мушаххасро ифода мекунад[3].

Доир ба калимаи русии «гражданский (-ая, -ое)», ки дар кишвари мо ҳамчун истилоҳи «граждаиӣ» истифода мегардад чунин гуфтанӣ ҳастем, ки дар луғату фарҳангҳои русӣ калимаи мазкур ба чунин маъно омадааст: сифати шаҳрванд ҳамчун табааи ягон давлат[4], мансуб ба ҳолати ҳуқуқии шаҳрвандон дар давлат[5], мансуб ба муносибатҳои ҳуқуқии шаҳрвандон байни якдигар ва муносибати онҳо бо мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳо[6]. Ҳамин тавр, дар тамоми луғату фарҳангҳои русӣ шаҳрванд ба маънои мансубият ба ягон давлат ва ё муносибатҳои ҳуқуқии шаҳрвандон байни якдигар ва муносибати онҳо бо мақомоти давлатӣ ва ташкилотҳо[7] истифода шудааст. Ҳамзамон, дар луғату фарҳангҳои тоҷикӣ истилоҳи «граждаиӣ» чунин шарҳ ёфтааст: «Граждаиӣ – 1. Ниг:. шаҳрвандӣ: ҳуқуқи шаҳрвандӣ; 2. Ғайриҳарбӣ, ғайринизомӣ…»[8]. Бояд зикр намоем, ки калимаи «шаҳрвандӣ» тоҷикӣ буда, аз решаи «шаҳр» сохта шудааст. «Шаҳрвандӣ – марбут ба шаҳрванд; табаа»; «Шаҳрванд – аҳолии расмии шаҳр ё кишвар»[9]. Аз ин ҷо истифодаи истилоҳи «маданӣ» дар муносибатҳои хусусӣ ба ҷои калимаи «граждаиӣ» ба маврид мебошад.

Оид ба истифодаи калимаи «шаҳрвандӣ» ба ҷои калимаи «граждаиӣ» чунин гуфтани ҳастем, ки дар қонунгузории кишвари мо калимаи мазкур дар забони қонунгузорӣ барои ифодаи падидаи ҳуқуқи оммавӣ бо таври васеъ истифода бурда мешавад. Масалан, калимаи шаҳрвандӣ ҳамчун падидаи сиёсию ҳуқуқӣ

[1] Ниг.: Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. (иборат аз ду ҷилд). ҷилди 1, А-Н. / Зери таҳрири С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М.Ҳ. Султон, Душанбе, 2008. С. 739. Фарҳанги забони тоҷикӣ (аз асри X то ибтидои асри XX). Иборат аз ду ҷилд. Ҷилди 1 (А-О). Москва, 1969. С. 618.

[2] Ниг.: Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ. (иборат аз ду ҷилд). ҷилди 1, А-Н./ Зери таҳрири С. Назарзода, А. Сангинов, С. Каримов, М.Ҳ. Султон, Душанбе, 2008. С. 580.

[3] Ниг.: Асари номбаршуда. С. 561.

[4] Ниг.: Толковый словарь русского языка. Т.1 (А-КЮРИНЫ). М., 1934. С. 613-614

[5] Ниг.: Словарь русского языка. Том 1 (А-Й). М., 1981. С. 342.

[6] Ниг.: Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М., 2003. С. 143.

[7] Ниг.: Ожегов С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка. М., 2003. С.143.

[8] Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз ду ҷилд). Ҷилди 1 (А-Н). Душанбе, 2008. С. 331.

[9] Фарҳанги тафсирии забони тоҷикӣ (иборат аз ду ҷилд). Ҷилди 2 (О-Я). Душанбе, 2008. С. 632.

дар Қонуни конститутсионии ҶТ «Дар бораи шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон», Қонуни ҶТ «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ» истифода шудааст[1]. Аз ин ҷо зарурият ба истифодаи калимаи «шаҳрвандӣ» ба ҷои калимаи «гражданӣ» дар муносибатҳои хусусӣ намемонад.

Зикр кардан бамаврид аст, ки дар истилоҳсозӣ бояд ба истилоҳи асл (забони баромад) муроҷиат намуд, на ба забони «миёнарав». Ба ҳамин хотир дар давлатҳои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, аз ҷумла Украина ба ҷойи истилоҳи «гражданӣ» истилоҳи асли «civil» («Цивіль») истифода мегардад. Гузашта аз он, бояд ба инобат гирифт, ки имрӯз дар Осиёи Миёна ҳангоми номгузорӣ кардани Кодекси гражданӣ аз калимаҳое, ки тавассути забони тоҷикӣ вориди забони онҳо шудааст, истифода карда истодаанд (масалан, дар Ӯзбекистон – «фуқаро», дар Туркманистон – «раият», дар Озарбойҷон – «мулк»; дар Қазоқистон бошад – «азамат»)[2]. Дар Эрон, Афғонистон, Туркия, Урдун ва дигар давлатҳо калимаи «маданӣ» истифода шуда истодааст. Ҳамзамон дар давлатҳои дар охир зикршуда қонуни маданӣ қабул карда шудааст, на Кодекси маданӣ. Аз лиҳозе, ки дар давлатҳои зикршуда истилоҳи қонуни маданӣ истифода мегардад, иваз кардани «Кодекси гражданӣ» ба «Кодекси маданӣ» қобили қабул мебошад.

Проблемаи муҳими қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ бартараф намудани номутобиқатӣ, холигӣ ва мухолифати байни қонунҳо, инчунин қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрӣ – ҳуқуқӣ мебошад. Зеро, номутобиқатӣ, холигӣ ва мухолифати байни меъёрҳои қонунгузорӣ боиси вайрон гардидани танзими низомнокии ҳуқуқӣ гардида, фаъолияти мӯътадили кори низоми ҳуқуқиро халалдор сохта ва ба танзими самараноки ҳуқуқӣ, ҳолати қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ таъсир мерасонад. Азбаски таркиби қонунгузорӣ мураккаб ва бисёрдараҷа мебошад, дар он албатта номутобиқатӣ, нусхабардорӣ ва мухолифатҳо ҷой дошта метавонад. Чунин номутобиқатӣ ва мухолифатҳо дар ҳуқуқ ҳамчун қисми таркибии номутобиқатӣ ва мухолифатҳо дар муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд. Бояд қайд намуд, ки низоми ҳуқуқӣ ба монанди ҳама гуна зуҳуроти иҷтимоӣ наметавонад дар ҳолати ибтидоӣ қарор дошта бошад, вай доимо тағйир ёфта ва бо тағйирёбӣ мунтазам боиси мухолифат ва номутобиқатии нав мегардад. Аз ин ҷо номутобиқатӣ ва мухолифати байни қонунҳо ҳам ба иродаи субъектҳои ташаббуси ҳуқуқэҷодкунӣ ва ҳам новобаста аз иродаи онҳо вуҷуд дошта метавонад. Ба чунин ҳолат дар баъзе қонунҳои амалкунанда дучор шудан мумкин аст. Номутобиқатӣ, мухолифат дар қонунгузории гражданӣ дар шаклҳои гуногун ифода меёбад. Мухолифати қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ метавонад дар номутобиқатии меъёрҳои он ба Конститутсия, ё дар мухолифати дохилии меъёрҳои Кодекси гражданӣ ё ин ки қонунгузории муносибатҳои гражданӣ ва соҳибкориро танзимкунанда, ифода ёбад.

Тибқи моддаи 14 Конститутсия маҳдуд кардани ҳуқуқ ва озодиҳои шаҳрванд танҳо ба мақсади таъмини ҳуқуқ ва озодии дигарон, тартиботи ҷамъиятӣ, ҳимояи сохти конститутсионӣ ва тамомияти арзии Ҷумҳурии Тоҷикистон раво дониста мешавад. Вале тибқи Кодекси гражданӣ ҳуқуқҳои гражданӣ бо мақсади ҳифзи маънавиёт, тандурустӣ, ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахси дигар, таъмини амнияти ҷомеа ва давлат, ҳифзи муҳити зист дар асоси қонун маҳдуд карда мешаванд (қ. 3 мод. 3 КГ). Ҳамин тавр, меъёрҳои Кодекси гражданӣ ҳолатҳои маҳдуд кардани ҳуқуқҳои гражданиро нисбат ба муқарраароти Конститутсия то дараҷае васеъ намуда, бо дарназардошти талаботи қонун маҳдуд менамояд. Ҳол он ки моддаи 14 Конститутсия ҳолатҳои маҳдуд кардани ҳуқуқҳои гражданиро тибқи қонун иҷозат намедиҳад.

Конститутсияи ҶТ рӯёнидани товони зарари моддӣ ва маънавиеро, ки шахс дар натиҷаи амали ғайриқонунии мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдори онҳо мебинад, аз ҳисоби онҳо муқаррар менамояд (қ. 3. М. 32 КГ). Вале тибқи қисми 1. моддаи 1084 КГ зараре, ки мақомоти давлатӣ, мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ, инчунин шахсони мансабдори онҳо расонидаанд, аз ҳисоби хазинаи давлат (моддаи 238) ҷуброн карда мешавад. Ба фикри мо, бартараф кардани чунин номутобиқатӣ ва ба талаботи моддаи 32 Конститутсия мутобиқ

---

[1] Ниг.: Раҳимзода М.З., Бобоҷонов И.Ҳ., Меликов У.А., Бадалов Ш.К. Дар бобати маънои истилоҳи «гражданӣ» дар қонунгузории муосир ва зарурати иваз намудани он ба истилоҳи «маданӣ». / Қонунгузорӣ, 2014,№ 3(15). С. 37.

[2] Ниг.: Асари номбаршуда. С. 7.

намудани он ба манфиати таҷриба буда, мухолифати байни моддаи 25 Қонуни ҶТ «Дар бораи буҷети ҷорӣ» (2015) оид ба аз ҳисоби маблағи сметаи хароҷоти онҳо руёнидани зарар бартараф менамояд. Мушкилоти дигаре, ки дар таҷриба ба вуҷуд омадааст ва зарурияти ҳалли худро дар қонун тақозо менамояд, ин зараре мебошад, ки дар натиҷаи ғайриқонунӣ маҳкум намудан, ғайриқонунӣ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан, ғайриқонунӣ ба сифати чораи пешгирикунанда истифода бурдани ба ҳабсгирӣ ё забонхат барои ба ҷое нарафтан, ғайриқонунӣ андешидани ҷазои маъмурӣ дар шакли ба ҳабс гирифтан ё корҳои ислоҳи меҳнатӣ ба шаҳрванд расонида шудааст, сарфи назар аз гуноҳи шахси мансабдори мақоми таҳқиқ, тафтиши пешакӣ, прокуратура ва суд, тибқи тартиби муқаррарнамудаи қонун аз ҷониби давлат ба андозаи пурра ҷуброн карда мешавад (қ.1. мод.1086). Агар чанде, ки меъёри мазкур ба талаботи моддаи 21 Конститутсия дар бораи аз ҷониби давлат, на дигар мақомот, ҷуброни зарарро барои ҷабрдида кафолат медиҳад, мувофиқ бошад ҳам, вале моддаи 25 Қонуни ҶТ «Дар бораи буҷети давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои соли 2015» рӯёнидани зарари моддию маънавиеро, ки аз тарафи кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҳангоми адои вазифаҳои хизматӣ расонида мешавад, аз ҳисоби маблағи хароҷоти онҳо муқаррар менамояд. Ба талаботи Конститутсия мутобиқ намудани меъёри Қонуни ҷории буҷет мувофиқи мақсад мебошад.

Дар қонунгузории ҶТ яке аз мушкилоти муҳим таносуби меъёрҳои КГ ҶТ ва дигар қонунҳо мебошад. Тибқи моддаи 2 КГ ҶТ «Меъёрҳои қонунҳои граждание, ки дигар қонунҳо ва асноди дигари қонунӣ дарбар гирифтаанд, бояд бо ҳамин Кодекс мутобиқ бошанд». Пеш аз ҳама зикр карданӣ ҳастем, ки чунин ҳолат метавонад боиси тамоюли шахшуда мондани танзими ҳуқуқӣ дар фаъолияти соҳибкорӣ гардад. Ҳамзамон чунин масъалагузорӣ аз нуқтаи назари ҳуқуқӣ беназокатона (хато) мебошад, зеро Кодекси гражданӣ қонуни конститутсионӣ набуда, балки қонуни - муқаррарӣ мебошад. Аз ин ҷо нисбат ба он бояд талаботи моддаи 70 Қонуни ҶТ «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» татбиқ гардад. Дар асоси моддаи мазкур қувваи бештари ҳуқуқӣ ба санади меъёрии ҳуқуқии баробардараҷае дода мешавад, ки нисбат ба дигар санади меъёрии ҳуқуқии ҳамин дараҷа ҳангоми мавҷуд будани ихтилофҳо дар ҳолатҳое, ки агар ин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз рӯи ҳамон як мавзӯи танзим нисбат ба дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ баъдтар қабул шуда бошад, ё ин ки агар мавзӯи танзими ин санади меъёрии ҳуқуқӣ нисбат ба дигар санади меъёрии ҳуқуқие, ки умумӣ мебошад, махсус бошад.

Конститутсияи ҶТ натанҳо озодии фаъолияти иқтисодӣ, балки озодии фаъолияти соҳибкориро низ кафолат медиҳад. (м.12). Ин гувоҳи он аст, ки озодии фаъолияти иқтисодӣ ва соҳибкорӣ як чиз набуда, балки аз ҳамдигар фарқ менамоянд. Озодии фаъолияти иқтисодӣ дар имконияти истифодаи ҳар кас қобилият ва молу мулки худро барои соҳибкорӣ ва дигар фаъолияти иқтисодии қонун манъ накарда, инчунин дар озодии ҳар кас ба меҳнат, интихоби касбу кор, озодии ҳар кас оид ба ихтиёрдорӣ кардани қобилияти худ ба меҳнат ва интихоби намуди фаъолият ифода меёбад. Ҳамин тавр, озодии фаъолияти иқтисодӣ танҳо ба имконияти амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ маҳдуд намегардад. Фаъолияти соҳибкорӣ қисми таркибии фаъолияти иқтисодӣ мебошад. Фаъолияти иқтисодӣ чи тавре, ки дар адабиёти ҳуқуқии кишварҳои хориҷӣ қайд карда мешавад, фаъолият оид ба истифодаи захираҳои табиӣ, моддӣ, молиявӣ, меҳнатӣ, зеҳнӣ дар ҷараёни истеҳсол ва фурӯши мол натанҳо аз истифодаи молу мулк, иҷрои кор ё расонидани хизмат, чи тавре, ки Кодекси гражданӣ пешбинӣ намудааст[1], иборат мебошад. Ҳарчанд тибқи Конститутсия фаъолияти соҳибкорӣ ва иқтисодӣ ҳамаъно набошанд ҳам, қонунгузории амалкунанда, аз ҷумла Кодекси гражданӣ инро ифода накардааст.

Ҳамзамон, дар Кодекси гражданӣ соҳибкорӣ фаъолияти мустақили ба таваккали худ амалишавандаи шахсони ба чунин сифат бо тартиби муқарраркардаи қонун ба қайд гирифташудае мебошад, ки барои мунтазам ба даст даровардани фоида аз истифодаи молу мулк, фурӯши мол, иҷрои кор ё расонидани хизмат равона карда шудааст (қ. 3. мод. 1. КГ). Вале дар м. 1. Қонуни ҶТ «Дар бораи ҳимоя

[1] Быков А.Г. О содержании курса предпринимательского права и принципах его построения // А.Г. Быков: Человек, Ученый, Учитель. М.: Стартап, 2013. С. 75.

ва дастгирии давлатии соҳибкорӣ» аз 26 июли соли 2014[1] соҳибкорӣ фаъолияти мустақилонаи аз рӯи таваккал амалишавандаи шахсони ба чунин сифат бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории ҶТ бақайдгирифташудае мебошад, ки барои ба даст овардани фоида аз истифодаи молу мулк, истеҳсол, фурӯши мол (иҷрои кор ё хизматрасонӣ) равона шудааст. Чи тавре, ки мебинем дар Қонуни мазкур ба даст овардани фоида дар фаъолияти соҳибкорӣ аз истифодаи молу мулк, истеҳсол, фурӯши мол (иҷрои кор ё хизматрасонӣ) новобаста аз мунтазам амалӣ намудани он муқаррар карда шудааст. Дар чунин ҳолат соҳибкорӣ мумкин аст барои як маротиба аз истифодаи молу мулк, истеҳсол, фурӯши мол (иҷрои кор ё хизматрасонӣ) ба даст овардани фоида ғайриқонунӣ эътироф намуд. Инчунин, дар Қонуни мазкур ба даст овардани фоида аз ҳисоби «истеҳсоли мол» низ пешбинӣ карда шудааст, вале дар Кодекси гражданӣ чунин ҳолат ифодаи худро наёфтааст.

Ҷараёни дигаре, ки ба танзими муносибатҳои молумулкӣ ва шахсии ғайримолумулкӣ ва минбаъд зарурияти ворид намудани тағйиру иловаҳоро ба қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ тақозо менамояд, васеъшавии доираи муносибатҳои ҳуқуқи гражданӣ ва соҳибкорӣ мебошад. Ба ин пеш аз ҳама, ҷаҳонишавии муносибатҳои ҷамъиятӣ ва дигаргуниҳое, ки дар ҳаёти иқтисодию иҷтимоӣ ба вуҷуд меоянд, таъсир мерасонад. Чунин ҳолат такмили танзими ҳуқуқии намудҳои алоҳидаи ҳуқуқҳои ашёиро ба миён овард. Аз он ҷумла дар қонунгузории гражданӣ институти «соҳибӣ» ва ҳифзи «соҳибият» ифодаи пурраи ҳуқуқии худро наёфтааст. Қоидаҳои алоҳидаи ҳифзи «соҳибӣ», ки дар Кодекси гражданӣ ифода ёфтааст, талаботи дар шароити иқтисоди бозорӣ мураккабшудаи муомилоти граждаииро қонеъ карда наметавонад. Дар ҳаёт ҳолатҳое мешаванд, ки новобаста аз соҳибмулк будани шахс ашё бисёр вақт воқеан дар дасти ӯ қарор дошта метавонад ва шахс ба чунин ашё имконияти таъсир расонидан дорад. Барои чунин соҳибӣ аломатҳои муайян бояд якбора вуҷуд дошта бошад. Аввало, ашё дар ихтиёри шахс бошад, сониян, ашё воқеан дар тобеияти шахс бошад ва солисан, ашё дониста ба даст оварда шуда бошад. Барои муайян кардани «соҳибӣ» зарурият ба қонунӣ будан ё набудани чунин ихтиёрдорӣ кардан намебошад, агарчанде, ки нисбат ба оқибатҳои ҳуқуқии ба миён меомада, фарқ байни соҳибияти салоҳиятдор ва бесалоҳиятӣ амал менамояд. Мақсади чунин навоварӣ бо таври фаврӣ ҳифз намудани «соҳибият» мебошад. ки онро қонунгузории давлатҳои хориҷӣ хело барвақт ба танзим даровардаанд. Аз ҷумла дар Кодексҳои граждании дар Гурҷистон, Молдова, Озарбойҷон, Россия, Туркманистон, Эстония ба масъалаи мазкур бобҳои алоҳида бахшида шудаанд. Аз ин ҷо бо дарназардошти гузориши зикршуда зарурияти танзими он дар Кодекси гражданӣ ба миён меояд.

Ҳамзамон, бояд қайд намоем, ки қонунгузории амалкунандаи гражданӣ қоидаҳои мукаммалро оид ба ҳуқуқҳои моликиятӣ муқаррар намуда, ба ҳуқуқҳои ашёи беасос нақши дуюминдараҷаро сазовор медонад. Аз ин ҷо зарурияти васеъ намудани доираи ҳуқуқҳои маҳдуди ашёӣ ба миён меояд. Ҳуқуқҳои маҳдуди ашёӣ дар боби 18 КГ ҶТ пешбинӣ карда шудааст. Дар он масъалаҳои ҳуқуқи пешбурди хоҷагидорӣ, ҳуқуқи идораи оперативӣ ва ҳуқуқҳои дигари ашёӣ ба танзим дароварда шуда, масъалаи сервитути ашёи ғайриманқул ба танзим дароварда нашудааст. Барои ҳамин ҳам зарур аст, ки ба боби мазкури Кодекси гражданӣ параграфи нав - сервитути ашёи ғайриманқул илова карда шуда, дар он меъёрҳо доир ба ҳуқуқи маҳдуди истифодаи ашёи ғайриманқули бегона, сервитути ихтиёрӣ, сервитути ҳатмӣ, нигоҳ доштани сервитут ҳангоми додан, гузаштани ҳуқуқи моликиятӣ ба бино ва иншоот ва қатъ шудани сервитут бояд ифода карда шаванд. Мақсад аз пешниҳоди чунин тағйиротҳо ба иштирокчиёни муомилоти гражданӣ, пеш аз ҳама, ба шаҳрвандон додани имкониятҳои васеъ оид ба ҳуқуқи ашёӣ мебошад. Ба ҳамин восита ҷараёни манфии маҳдуд кардани номгӯи ҳуқуқ ба объектҳои ғайриманқул, аз ҷумла, ба фурӯш мондани ҳуқуқи истифодабарии замин бартараф карда мешавад.

Дар замони муосир тибқи Конститутсияи (Сарқонуни) ҶТ инсон, ҳуқуқ ва озодиҳои ӯ ҳамчун арзиши олӣ эътироф карда шудааст (м. 5). Вале дар Кодекси гражданӣ ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ дар доираи объектҳои ҳуқуқҳои гражданӣ, қисман дар моддаҳои алоҳида пешбинӣ карда шуда, ба таври муфассал танзим нагардидаанд. Ҳол он ки ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ яке

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2014, №7, қ. 2. мод. 404.

аз зерсоҳаҳои муҳими ҳуқуқи маданӣ ба шумор меравад. Бинобар ин, эътироф ва танзими муфассалтари мусбати ҳуқуқҳои шахсии ғайримолумулкӣ яке аз масъалаҳои муҳим ба шумор рафта, зарурати дар як фасли алоҳида танзим намуданро тақозо мекунад.

Аннотатсия

Проблемаҳои актуалии қонунгузории граждании ва соҳибкорӣ

Дар мақолаи мазкур доир ба проблемаҳои актуалии қонунгузории гражданӣ ва соҳибкорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ибрози ақида карда мешавад. Қайд карда мешавад, ки дар замони соҳибихтиёрии Тоҷикистон новобаста аз ҳамаҷониба рушд ёфтани қонунгузориҳои мазкур ҳамзамон масъалаҳои мубраме боқӣ мондаанд, ки зарурияти такмили қонунгузории амалкунандаи гражданӣ ва соҳибкориро тақозо менамоянд. Ба ҷумлаи онҳо танзими ҳуқуқии муносибатҳои шахсии молумулкӣ, соҳибӣ ва ҳифзи ҳуқуқии он, ҳуқуқи ашёӣ ва ҳимояи он, сервитут ва танзими ҳуқуқии он ва ғайраҳо дохил мешаванд.

Аннотация

Актуальные проблемы гражданского и предпринимательского законодательства

В настоящем статье речь идет об актуальных проблемах гражданского и предпринимательского законодательства Республики Таджикистан. Отмечается, что после преобретения Таджикистаном суверенитета и всестороноого развития законодательства в этих сферах, остались еще нерешенные проблемы, которые требуют дальнейшего совершенствования гражданского и предпринимательского законодательства. К таким проблемам, в частности относятся вопросы правового регулирования личных неимущественных отношений, владения и его защита, вещные права и их защита, сервитут и его правовое регулирование и т.п.

Annotation

Actual problems of civil and business law

This article deals with the actual problems of civil and business law of the Republic of Tajikistan. It is noted that after the obtaining of Tajikistan's sovereignty and all-round development of legislation in these areas, there are still unresolved issues, buyout require further improvement of civil and business law. These problems, in particular, include the legal regulation of personal relations, ownership and its protection, property rights and their protection, easements and legal regulation, etc.

Азизов И.М.,
иҷрокунандаи вазифаи сардори шуъбаи қонунгузории меҳнат, муҳоҷират ва ҳифзи иҷтимоии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон
E-mail: azizov80@bk.ru

ЗАМИНАҲО ВА ЗАРУРИЯТИ ТАҲИЯ ВА ҚАБУЛИ КОДЕКСИ БОНКӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

Калидвожаҳо: *қонунгузорӣ; фаъолияти бонкӣ; қонунгузории бонкӣ; кодекси бонкӣ; бонк; кодификатсия; кодификатсияи қонунгузорӣ; консепсия.*

Ключевые слова: *законодательство; банковская деятельность; банковское законодательство; банковский кодекс; банк; кодификация; кодификация законодательства; концепция.*

***Keywords**: legislation; banking; banking law; banking code; bank; codification; codification of legislation; concept.*

Фаъолияти бонкӣ яке аз бахшҳои муҳим ва мустақили соҳаи иқтисодиёти Тоҷикистон буда, бевосита дар иҷрои фаъолияти молиявии давлат саҳми аввалиндараҷа дорад. Бояд қайд намуд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон рушди қонунгузории фаъолияти бонкӣ, ки ҳамчун фаъолияти ҳуқуқӣ ба ҳисоб меравад, асосан ду давраро дарбар мегирад. Давраи якум, то солҳои 90-уми асри гузашта ва давраи дуюми он бошад, давраи гузариш ва давраи Истиқлолияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар гардидааст. Давраи якум ҳамчун давраи муқаррарӣ ба ҳисоб меравад. Он аслан тавассути иқтисоди нақшавӣ ё банақшагирифташуда ба амал баровардa мешуд, ки дар он нақши бонкҳо он қадар назаррас набуданд. Зеро, бонк ва фаъолияти бонкӣ танҳо дар шакли бонкҳои давлатӣ амал мекарданд, ки он ҳам бошад дар асоси моликияти давлатӣ таъсис ёфта, манфиати мақомоти давлатиро ифода мекард. Тавре дар боло ишора намудем, давраи дуюм давраи гузариш ба иқтисоди бозорӣ мебошад, ки то имрӯз мо дар ин раванд қарор дорем. Дар ин давра зарур аст, ки тамоми соҳаҳо ба талаботи ин раванд, яъне талаботи иқтисоди бозорӣ мутобиқ гардонида шаванд, аз ҷумла, муносибатҳои бонкӣ, ки маҳаки асосии онро қонунгузорӣ ташкил менамояд. Бе гузаронидани ислоҳоти қонунгузории соҳа рушди муносибатҳои минбаъда мушкил ва ғайримкон мебошад. Зеро, имрӯз дар баробари гузариш ба иқтисоди бозорӣ ва пайдо гардидани шаклҳои гуногуни моликият, тағйир ёфтани муносибат ба он аз мо тақозо менамояд, ки нисбати он боз ҳам ҷиддитар муносибат намоем. Аз ин рӯ, сиёсати имрӯзаи давлат, ки нисбати фаъолияти бонкӣ гузаронида мешавад, унсури асосии он такмили санадҳои ҳуқуқи низоми бонкӣ буда, яке аз самтҳои асосии мақомоти давлатӣ мебошад. Бо ин мақсад ҷиҳати рушд ва дастгирӣ намудани фаъолияти бонкӣ аз ҷониби давлат як қатор корҳо ба иҷро расонида шудаанд ва ҳамасола дар мадди таваҷҷуҳи роҳбарияти давлат қарор дорад. Чуноне ки Роҳбари давлат, Президенти Ҷумҳурии Точикистон ҳанӯз дар Паёми навбатии худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон 21 апрели соли 2011 қайд карданд: «Дар ин давра мо ислоҳоти низоми бонкиро идома дода, заминаи меъёрии ҳуқуқии онро ба талаботи муосир мутобиқ намуда истодаем»[1]. Ин тадбири хирадмандонаи андешидаи Сарвари давлат амри воқеи ва саривақтӣ мебошад. Аз тарафи дигар, агар ба ақидаи олимони соҳаи ҳуқуқ назар намоем, «аз нуқтаи назари иҷрои функсияҳои иқтисодӣ, низоми бонкӣ қисми таркибии низоми молиявӣ буда, ба воситаи бонкҳо қариб, ки тамоми захираи пулӣ, ба ғайр аз маблағе, ки дар дасти аҳолӣ мебошад, гардиш менамояд»[2]. Аз ин рӯ, бе мавҷуд будани қонун-

[1] Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии ҶТ дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҶТ. Садои мардум. Душанбе, Шарқи озод. №50(2722) аз 21.04.2011.

[2] Ниг. Раҳимов М.З. Ҳуқуқи соҳибкорӣ. Китоби дарсӣ - Душанбе; Деваштич, 2005. С. 303.

гузории ба талаботи имрӯза ҷавобгӯ танзим намудани ин муносибатҳо кори басо душвор мебошад. Бо ҳамин мақсад имрӯз фурсате фаро расидааст, ки бо мақсади такмили қонунгузорӣ дар низоми қарздиҳию молиявӣ мураттабсозии санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи муносибатҳои бонкӣ аз қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқии зиёд даст кашида, ба қонуни ягона рӯ оварем, ки ба талаботи шароити иқтисоди бозорӣ ҷавобгӯ бошад. Ба сифати чунин санад «Кодекси бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон» бaромад карда метавонад. Чуноне, ки ба ҳамагон маълум аст, дар ҷумҳурӣ бо мақсади такмили қонунгузорӣ Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон[1] бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19.02.2011 таҳти №1021 қабул гардид. Тибқи Нақшаи чорабиниҳои Барномаи давлатии татбиқи Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ барои солҳои 2012-2015, (Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 03.04.2012 №143) таҳияи кодекси бонкӣ пешбинӣ гардидааст. Дар айни замон таҳия ва қабули кодекси бонкӣ, ки тибқи Нақшаи чорабиниҳои Барномаи мазкур пешбинӣ гардидааст, сариваҳти ва зарурӣ мебошад. Зеро, танзими муносибатҳои бонкӣ дар баъзе мавридҳо аз доираи қонун берун монда, аз ҷониби санадҳои ҳуқуқии зерқонунӣ ба танзим дароварда мешаванд. Чунин ҳолат ҷавобгӯи талаботи меъёрҳои муосир намебошад. Аз ҳамин лиҳоз, зарурияти мукаммалнамоии қонунгузории бонкӣ дар шароити имрӯза ба миён меояд. Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади таъмини иҷрои талаботи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ҳалли масъалаҳои муҳими низоми қонунгузории миллӣ, муайян намудани самтҳои асосӣ ва тарзу усулҳои такмили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи принсипҳои давлати соҳибихтиёр, демократӣ, ҳуқуқбунёд, дунявӣ, ягона ва иҷтимоӣ таҳия карда шудааст. Дар ин асос дақиқ муайян намудани зарурати таҳияи лоиҳаи қонунҳо, муқоисаи онҳо бо қонунҳои амалкунанда, омӯзиш ва муайян намудани мувофиқати қонунҳои қабулшаванда ба талаботи замон ва ҷомеа, инчунин, аз нигоҳи илмӣ асоснок намудани онҳо имкониятҳои зиёд доранд ва ҳар чӣ бештар ва самаранок истифода карда мешаванд. Аз тарафи дигар, яке аз самтҳои асосии такмили низоми қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар сарҳати 3 зербанди 15 банди 4 Консепсия[2] пешбинӣ гардидааст, кодификатсияи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки бо мақсади бартараф намудани номувофиқатиҳо ва мухолифат дар қонунҳо, мураттабсозӣ ва танзими ягонаи низоми ҳуқуқии давлат, таъмини мувофиқатии қонунгузорӣ ва кам кардани шумораи санадҳои меъёрии ҳуқуқии ҳамон як муносибати ҷамъиятиро танзимкунанда, анҷом дода мешавад. Тавре таҷрибаи солҳои соҳибистиқлолӣ ба мо нишон дод, дар самти фаъолияти бонкӣ қонунҳои зиёде қабул карда шуд. Дар баробари ин дар қисми зиёди онҳо тағйиру иловаҳои зарурӣ ворид карда шуданд. Аммо бо вуҷуди қабул намудани қонунҳои нав, ворид намудани тағйиру иловаҳои зарурӣ низ мушкилоти ҷойдошта роҳи ҳалли худро наёфтанд. Чунки, бо вуҷуди қабули қонунҳои нав ва тағйиру иловаҳои воридгардида ҳамоно ҷараёни қабули санадҳои зерқонунӣ дар ин самт идома дорад. Бинобар ин, таркиби қонунгузории соҳа мураккаб ва бисёрдараҷа гардида, дар он албатта номутобиқатӣ, нусхабардорӣ ва мухолифатҳо ҷой дошта метавонанд. Аз ин лиҳоз, раванди соҳибистиқлолият аз мо тақозо менамояд, ки ҳангоми таҳияи санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳа аз кодификатсияи қонунгузорӣ истифода намоем. Кодификатсия шакли мураттабгаштаи меъёрэҷодкунӣ буда, мазмун ва моҳияти он дар мураттабсозии қонунгузорӣ ифода меёбад. Кодификатсия фаъолияти мақомоти ҳуқуқэҷодкунанда буда, ба хотири таъсиси санади меъёрии ҳуқуқии мураттабшудаи нав, ки бо роҳи таҳлил ва таҳияи ҳаматарафаи қонунгузории амалкунанда ва моҳиятан тағйирёфтаи нав ба амал бароварда мешавад. Дар натиҷаи кодификатсия қисми зиёди меъёрҳои кӯҳнашуда ва такроршудаи дохили санадҳои меъёри ҳуқуқӣ кам карда мешавад ва сохтори санади кодификатсияшуда бо мазмуну хусусиятҳои хоси худ инкишофёбии муносибатҳоро дарбар мегирад. Омили асосӣ оид ба низоми ҳуқуқии муайяни давлат, пеш аз ҳама, шумораи санадҳои меъёрии ҳуқуқии кодификатсияшудаи соҳавӣ ва комплексӣ мебошад. Барои мисол ба якчанд мамлакатҳои тараққикардаи ҷаҳон рӯ меорем. Масалан, дар Фаронса дар ҳоли ҳозир 62 санадҳои меъёрии ҳуқуқии

[1] Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон. Барномаҳои татбиқи Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2012-2015. Душанбе: Матбааи ДМТ 2012. 124 С.

[2] Ҳамон ҷой.

кодификатсияшуда амал менамояд, ба монанди: кодекси пулию молӣ, кодекси ҷамъиятии тандурустӣ, кодекси мурофиавии андоз ва ғайраҳо. Низоми ҳуқуқии Фаронса дар сатҳи баланди кодификатсионӣ қарор дошта, устуворӣ ва мунтазамии худро нигоҳ медорад. Натиҷаи чунин устуворӣ он иборат аст, ки кодекси граждании он зиёда аз 200 сол боз амал менамояд. Инчунин, корҳо оид ба таъсис додани санади қонунгузории ягона дар соҳаи молия ва қарз дар давлатҳои тараққикарда, аз ҷумла, дар ИМА низ идома дорад. Дар айни замон дар ИМА корҳо оид ба кодификатсияи умумии қонунгузорӣ бо мақсади якнамоӣ ва кам кардани охирин санади қонунгузорӣ гузаронида шуда истодааст.

Ҳамзамон, яке аз принсипҳои такмили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар зербандҳои 19 ва 20 банди 4 Консепсия пешбинӣ гардидааст, принсипи маҷмӯӣ мебошад, ки он дар самаранокии танзими ҳуқуқӣ ҳангоми ба таври маҷмӯӣ таҳия намудани санадҳои қонунгузорие, ки муносибатҳои ҷамъиятии мушаххасро ба танзим медоранд, ифода меёбад. Ҳангоми татбиқи принсипи мазкур амали бевоситаи қонунгузорӣ васеъ гардида, меъёрҳои ҳаволакунандаи он кам ва дар натиҷа, зуҳуроти коррупсионӣ низ дар санадҳои меъёрии қонунгузорӣ бартараф мегардад, ки мувофиқи мақсад мебошад. Мувофиқи таҳлилҳои гузаронидашуда мушкилии воқеии қонунҳои қабулшуда дар соҳаи фаъолияти бонкӣ низ аз он иборат мебошанд, ки бештари онҳо хусусияти ҳаволакунанда доранд. Аз ин ҷо қисми зиёди муносибатҳои мазкур бо санадҳои зерқонунӣ ба танзим дароварда мешаванд. Чунончӣ, дар соҳаи фаъолияти бонкӣ санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳаи бонкии (дастурамалҳо, қоидаҳо, тартиб) амалкунанда дар маҷмӯъ дар тӯли солҳои соҳибистиқлолӣ, ки аз тарафи Бонки миллии Тоҷикистон қабул гардидаанд, зиёда аз 50 ададро ташкил медиҳад, ки ногузир ба мухолифати меъёрҳои қонунгузории соҳа оварда мерасонад. Аз ин рӯ, принсипи маҷмӯӣ такмили қонунгузориро ба танзим дароварда, барои кам кардани шумораи санадҳои меъёрии ҳуқуқии як муносибатҳои ҷамъиятиро таҳти танзим қарордода мусоидат менамояд. Амалӣ намудани мушоҳидаи қонунгузорӣ аз нигоҳи андозаҳои ҳуқуқию техникии зикршуда барои муайян намудани камбудиҳои то як дараҷа муқаррарии барасмиятдарории қонунҳо мусоидат менамояд. Гузаронидани мушоҳидаи қонунгузорӣ дар ҳамаи мақомоти қонунгузорӣ ба мо имконият медиҳад, ки мушкилоти ҷойдошта муайян намуда, дар оянда ҳангоми таҳияи лоиҳаи қонунҳо онҳоро ба назари эътибор гирем, то ин ки сифати қонунҳои қабулкардашуда ҷавобгӯи талаботи давлат ва ҷомеа бошад. Аз ин рӯ, таҳия ва қабул намудани кодекси бонкӣ, ки он моҳиятан мазмуни тасҳеҳи қонунгузорӣ ба воситаи коркарди санади ягонаи асосгузор ҳуқуқҳои Бонки миллӣ, ва дигар бонкҳоро оид ба муқаррар намудани ҳисоботҳо, гузаронидани амалиётҳои бонкӣ, ҳисоботи муҳосиботӣ, ҳисобот, назорати асъорӣ ва дигар ҳуқуқҳои онро маҳдуд наменамояд, зарур мебошад. Мақсади Кодекси бонкӣ ин пеш аз ҳама, таъсис додани механизми ягонаи мунтазами ҳуқуқии зарурӣ барои фаъолияти ҳамаи иштирокчиёни низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла Бонки миллии Тоҷикистон, бонкҳои давлатӣ, бонкҳои тиҷоратӣ ва дигар ташкилотҳои молиявие, ки тибқи қонунгузории амалкунанда фаъолият менамоянд, коркарди роҳҳои нав барои пешрафти фаъолияти онҳо мебошад. Қабули Кодекси бонкӣ ба сифати қонуни асосии соҳа моҳиятан барои баланд бардоштан ва мустаҳкам намудани бахши бонкӣ, ҳамчунин, шумораи зиёди номутобиқатӣ дар қонунҳо, ки дар онҳо меъёрҳои ҳаммаънои танзимкунанда аз байн бардошта мешавад, мебошад. Таҷрибаи як қатор давлатҳо нишон медиҳад, ки қонунгузорӣ дар соҳаи бонк ва қарз зери назорати махсуси давлат қарор дошта, ба он ворид намудани тағйиру иловаҳо то дараҷае душвор мебошад. Дар баробари ин мувофиқи таҷрибаи аксари давлатҳои тараққикарда қабули Кодекси бонкӣ рушди соҳаи бонкиро натанҳо тақвият мебахшад, балки устувор низ мегардонад. Масалан, агар ба таҷрибаи дигар давлатҳо рӯ биёрем, Кодекси бонкӣ дар байни давлатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил дар Ҷумҳурии Беларус аз соли 2000 то ба имрӯз амал менамояд. Таҷрибаи 15 солаи кодекси мазкур дар самти фаъолияти бонкдорӣ ба таври мусбӣ арзёбӣ карда мешавад. Зеро, дар кодекси мазкур меъёрҳои ҳаволакунанда кам мебошанд, ки барои амалишавии меъёрҳои он қабули санадҳои иловагиро талаб наменамояд ва дар пешрафти соҳа мусоидат менамояд.

Инчунин, дар Ҷумҳурии Қирғизистон низ лоиҳаи Кодекси бонкӣ пурра омода гардида, мавриди баррасӣ қарор дорад. Мутахассисони соҳаи бонкӣ зарурати қабули онро дар он мебинанд, ки дар тӯли солҳои соҳибистиқлолӣ қонунҳои зиёде қабул намудаанд, ки имрӯз ба талабот ҷавобгӯ намебошанд. Ворид намудани тағйиру ило-

ваҳои зиёд, ихтилофот, мухолифати онҳо ва қафо мондан аз таҷрибаи пешрафтаи бонкдории ҷаҳонӣ, ҷавобгӯ набудани он ба талаботи иштирокчиёни муносибатҳои бонкӣ, эҳтиёҷ доштан ба низомнокӣ, маҷмӯӣ ва консептуалӣ водор намудааст, ки танҳо бо роҳи қабул намудани Кодекси бонкӣ метавон ояндаи рушди фаъолияти бонкдориро муайян намуд. Дар Федератсияи Россия масъалаи қабули Кодекси бонкӣ якчанд маротиба мавриди баррасӣ қарор гирифт. Аз тарафи мутахассисони соҳа ҳатто лоиҳаи Кодекси бонкӣ омода гардида буд, вале дар ниҳоят қабул нагардид. Аммо баҳсҳо оид ба ин мавзӯъ мунтазам вуҷуд доранд ва боварӣ ҳаст, ки мутахассисони бонкдории Россия боз ба ин мавзӯъ дер ё зуд бармегарданд.

Новобаста аз таҳлилҳои дар боло овардашуда шояд аз тарафи мутахассисони соҳа фикру ақидаҳое боз ба миён оянд, ки имрӯз ҷумҳурии мо ба қабули Кодекси бонкӣ тайёр нест ё ин ки бо қабул гардидани он Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз институтҳои танзимнамоии худро аз даст медиҳад. Бо вуҷуди қабул намудани Кодекси бонкӣ он дар таносуб бо Кодекси гражданӣ қарор мегирад. Лекин бояд қайд намоем, ки дар баробари дигар дастовардҳое, ки мо тӯли солҳои соҳибистиқлолӣ ба даст овардем, дар соҳаи фаъолияти бонкӣ қонунҳое қабул намудаем, ки дар дигар ҷумҳуриҳои ҳамсоя ин гуна қонунҳо қабул нагардидааст. Масалан, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонки исломӣ[1]», (26 июли соли 2014, №1108) ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи барҳамдиҳии ташкилотҳои қарзӣ[2]», (28 июни соли 2011, №719) дар ҷумҳуриҳои Россия, Қазоқистон, Узбекистон, Қирғизистон ва дигар давлатҳо имрӯз дар шакли қонун қабул нагардидааст. Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки барои пешрафти фаъолияти бонкдорӣ ва такмили қонунгузории соҳа дар Ҷумҳурии Тоҷикистон корҳои назаррасе анҷом дода шуданд. Пас чаро барои рушди минбаъдаи фаъолияти бонкдории ҷумҳуриамон бо истифода аз таҷрибаи давлатҳои пешрафтаи ҷаҳонӣ қадамҳои устувор нагузорем?

Хулоса, рӯйхати зиёди санадҳои қонунгузорӣ ва зерқонунӣ, таҷрибаи мураккабу вазнини зиёда аз 20-солаи фаъолияти низоми қонунгузории бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон, омӯзиши таҷрибаи давлатҳои пешрафта яке аз омилҳо ва заминаи воқеӣ барои таҳия ва қабули Кодекси бонкӣ мебошад. Бо қабул гардидани Кодекс он норасоиҳову мушкилоти дар қонунгузории бонкӣ мавҷудбуда роҳи ҳалли худро ёфта, ҳамзамон барои худи бонкҳо ва мизоҷони онҳо, мақомоти судӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ содда ва фаҳмотар мегардад. Аз тарафи дигар, дар чунин ҳолат ба вуҷуд омадани Кодекси бонкӣ моҳиятан бо чунин суръат қабул гардидани санадҳои зерқонуниро хотима бахшида, инчунин ворид намудани тағйиру иловаҳо ба онҳоро низ мушкил мегардонад, ки аз манфиат холӣ нест.

---

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон №7 (1464) (қисми 2) 2014с., моддаи 405 С.134.

[2] Ҳамон ҷой № 6 (1427) 2011с., моддаи 432 С. 238.

Аннотатсия

Заминаҳо ва зарурияти таҳия ва қабули Кодекси бонкӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Муаллиф дар мақолаи худ яке аз масъалаҳои муҳими фаъолияти бонкӣ, яъне зарурияти такмили қонунгузории бонкиро таҳлил намудааст. Муаллиф бо такя ба Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузорӣ ва барномаҳои қабулгардидаи он таҳия ва қабули кодекси бонкиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон зарур мешуморад. Зеро, бе мавҷуд будани қонунгузории ба талаботи имрӯза ҷавобгӯ танзим намудани ин муносибатҳо кори душвор мебошад.

Аннотация

Основания и необходимость разработки и принятия Банковского кодекса в Республике Таджикистан

Автор в своей статье проанализировал одну из важнейших проблем банковской деятельности, то есть необходимости совершенствования законодательства о банковской деятельности. Автор, основывясь на Концепции прогнозонго развития законодательства и принятия на её основе программ, считает необходимым разработать и принять Банковский кодекс в Республике Таджикистан. Потому что при отсутствии соответствующего законодательства на сегодняшний день регулировать эти отношения является трудной работой.

Annotation

Fundamentals and the need for the development and adoption of the Banking Code in the Republic of Tajikistan

The author in his article analyzes one of the most important issues of banking activity, that is, the need for improvement of the legislation on banking activity. The author makes reliance on the concept development of the legislation and the need for the development and adoption of the Banking Code of the Republic of Tajikistan. Because with the lack of appropriate legislation, it is difficult today to regulate these relationships.

Усмонзода Г.,
прокурори калони Раёсати назорати умумии Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, мушовири адлияи дараҷаи 3
E-mail: military-procecutor@mail.ru

ҲИФЗИ ҚОНУНИИ САРВАТҲОИ ТАБИӢ ДАР ТОҶИКИСТОН

Калидвожаҳо: *муҳити зист; олами наботот; олами ҳайвонот; сарватҳои табиӣ; мамнуъгоҳ; ҷангал; замин.*

Ключевые слова: *окружающая среда; растительный мир; животный мир; природные ресурсы; заповедник; лес; земля.*

Keywords: *environment; vegetable world; animal's world; natural resources; reserve; forest; earth.*

Дар Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 13) муқаррар шудааст, ки замин, сарватҳои зеризаминӣ, об, фазои ҳавоӣ, олами нababототу ҳайвонот ва дигар боигарии табиӣ моликияти истисноии давлат буда, давлат истифодаи самараноки онҳоро ба манфиати халқ кафолат медиҳад.

Кафолати мазкур тавассути як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки масъалаҳои ҳифзи сарватҳои табииро ба танзим медароранд, амалӣ мегардад. Ба зумраи ин санадҳо Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи муҳити зист», «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ», «Дар бораи олами ҳайвонот», «Дар бораи олами наботот», «Дар бораи ҳудудҳои махсус муҳофизатшавандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи ҳифзи ҳавои атмосфера», инчунин кодексҳои об, замин ва ҷангали Ҷумҳурии Тоҷикистон дохиланд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи муҳити зист» асосҳои ҳуқуқии сиёсати давлатиро дар соҳаи ҳифзи муҳити зист муайян намуда, ба таъмини рушди устувори иҷтимоию иқтисодӣ, кафолатҳои ҳуқуқи инсон ба муҳити зисти солим ва мусоид, таҳкими тартиботи ҳуқуқӣ, пешгирии таъсири номатлуби фаъолияти хоҷагидорӣ ва дигар фаъолият ба муҳити зист, ташкили истифодаи оқилонаи захираҳои табиат ва таъмини амнияти экологӣ равона шудааст.

Дар Қонуни мазкур муқаррар шудааст, ки сарватҳои табиӣ объектҳои ҳифзи муҳити зист ба ҳисоб рафта, аз ифлосшавӣ, вайроншавӣ, осеб дидан, камшавӣ, харобшавӣ ва дигар таъсири номатлуби фаъолияти хоҷагидорӣ ва фаъолияти дигари шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳифз карда мешаванд.

Ба сарватҳои табиӣ замин, қаъри он, хок, обҳои рӯизаминӣ ва зеризаминӣ, ҳавои атмосфера, қабати озонии Замин, олами нababототу ҳайвонот, аз ҷумла, тамоми намудҳои ҷангал, инчунин фонди генетикии онҳо дохиланд.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳудудҳои махсус муҳофизатшаванда» пешбинӣ шудааст, ки ҳудудҳои табиии махсус муҳофизатшаванда ин қитъаҳои замин, об ва фазои ҳавои онҳоро иҳотакардае мебошанд, ки дар онҳо комплексҳо ва объектҳои табиии дорои аҳамияти махсуси ҳифзи муҳити зист, илмӣ, фарҳангӣ, эстетикӣ, рекреатсионӣ ва солимгардонӣ ҷойгир буда, бо тартиби муқарраарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра ва ё қисман аз истифодабарии хоҷагидорӣ гирифта шудаанд ва барои онҳо низоми махсуси ҳифз муқаррар шудааст.

Вобаста ба мақсадҳои ташкил, хусусиятҳои низоми муҳофизат ва истифода категорияҳои зерини ҳудудҳои табиии махсус муҳофизатшаванда муқаррар карда шудааст:

1. Мамнӯъгоҳҳои табиии давлатӣ – ҳудуди замин ё муҳити об, ки аз фаъолияти хоҷагидорӣ пурра гирифта шуда, барои нигоҳдорӣ ва омӯзиши комплексҳои табиии хос ва нодир, генофонди нababототу ҳайвонот, гузаронидани мониторинги ҷараёни равандҳо ва ҳодисаҳои табиӣ пешбинӣ гардидааст;

2. Паркҳои табиии давлатӣ – ҳудуде, ки комплексҳои табиии дорои аҳамияти махсуси экологӣ, таърихӣ ва эстетикиро дарбар гирифта, барои мақсадҳои ҳифзи муҳити зист, рекреатсионӣ, илмӣ ва фарҳангӣ пешбинӣ шудааст;

3. Парваришгоҳҳои табиӣ – ҳудуде, ки бо мақсади нигоҳ доштан ва барқарор намудани ҷузъҳои алоҳидаи табиат ва комплексҳои табиӣ ба давраи муайян ҷудо гардидааст;

4. Боғҳои давлатии ҳайвонот;

5. Ёдгориҳои табиии давлатӣ – объекти табиии нодир, барқарорнашаванда ва аз ҷиҳати экологӣ, илмӣ, эстетикӣ ва фарҳангӣ пурарзиш;

6. Минтақаҳои экологию этнографӣ;

7. Паркҳои дендрологӣ ва боғҳои ботаникӣ – муассисаҳое, ки вазифаи онҳо ташкили коллексияи дарахту буттаҳо бо мақсади ҳифзи гуногунии биологӣ ва ғанӣ гардонидани олами наботот, интродуксия ва мутобиқсозии намудҳои нави растанӣ, инчунин бо мақсадҳои илмӣ, таълимӣ ва фарҳангию маърифатӣ мебошад;

8. Минтақаҳои табиии осоишӣ, табобатию солимгардонӣ ва рекреатсионӣ – қитъаи замин, муҳити об ё ҳамбастагии онҳо, ки аҳамияти эстетикӣ, экологӣ ва фарҳангӣ дошта, бо мақсадҳои истироҳату солимгардонии аҳолӣ истифода мешавад.

Ҳудудҳои табиии махсус муҳофизатшаванда моликияти истисноии давлат буда, давлат истифодаи самараноки онҳоро ба манфиати халқ кафолат медиҳад.

Амалҳое, ки ошкоро ё пинҳонӣ ҳуқуқи моликияти давлатии ҳудудҳои табиии махсус муҳофизатшавандаро вайрон мекунанд, манъ мебошанд.

Ғайр аз ин, мутобиқи талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муҳофизат ва истифодаи олами наботот» олами наботот ҳамчун асоси ҳаёту фаъолияти мардуми Тоҷикистон истифода бурда шуда, таҳти муҳофизати махсуси давлат қарор мегирад.

Таъмини риояи чораҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ, иқтисодӣ ва дигар чораҳое, ки барои нигоҳдории муҳити нашъунамои растаниҳои худрӯй ва гурӯҳи ташкилкунандаи онҳо, истифодаи оқилона ва муҳофизати онҳо аз таъсири манфии антропогенӣ барои зиёд кардани қобилияти барқароршавӣ, маҳсулнокӣ ва устувории онҳо мақсади асосӣ ва вазифаҳои муҳофизати объектҳои олами наботот мебошад.

Муҳофизати гурӯҳи табиии растаниҳо бояд дар асоси муносибати комплексӣ ба онҳо, чун ба ташаккули мураккаби системаҳои экологӣ сурат гирад.

Яке аз сарватҳои табиие, ки дар соҳаи он бисёр ҳуқуқвайронкуниҳо ба чашм мерасанд, ин замин мебошад. Маҳз бинобар ин сабаб дар қонунгузории маъмурӣ ва ҷиноятӣ ҷавобгарӣ пешбинӣ шудааст. Аз ҷумла, барои риоя накардани ҳуқуқи моликияти давлатӣ ба замин, тартиби ҳифз ва истифодаи замин, истифодаи ғайримақсадноки замин, риоя накардани талаботи низоми истифодаи замин, лоиҳакашӣ, ҷойгир намудан, сохтан ва ба истифода додани объектҳое, ки ба ҳолати замин таъсири манфӣ мерасонанд, напардохтани маблағи андози замин, ифлос кардани замин, истифодаи замин бе ҳуҷҷати тасдиқкунандаи ҳуқуқи истифодаи он, риоя накардани тартиби ба истифода додани замин, пинҳон доштани маълумот оид ба мавҷудияти захираи махсуси замин, худсарона иваз кардани қитъаҳои замин, риоя накардани тартиби муқарраршудаи аз як намуд ба намуди дигар гузаронидани замин, қабул намудани қарори ғайриқонунӣ дар бораи ҷудо намудани қитъаи замин, саркашӣ аз бақайдгирии қитъаи замин ва истифодаи он ва ғайраҳо ҷавобгарии маъмурӣ муқаррар шудааст.

Ғайр аз ин, дар қонунгузории амалкунандаи Тоҷикистон барои вайрон кардани талаботи истифодаи сарватҳои зеризаминӣ, истифодаи захираҳои об, истифодабарии ҷангал, ҳифзи олами ҳайвонот ва наботот, ҳифзи муҳити зист ва истифодаи захираҳои табиӣ низ ҷавобгариҳои ҷиноятӣ ва маъмурӣ пешбинӣ гаштаанд.

Ҳамин тариқ, давлат ҳифзи сарватҳои табииро кафолат дода, онро тавассути қонунҳои ҷорӣ амалӣ мегардонад.

Аннотатсия

Ҳифзи қонунии сарватҳои табиӣ дар Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур масъалаи танзими қонунии сарватҳои табиӣ ва муҳити зист тавассути қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи ҳифзи муҳити зист баррасӣ шуда, роҳҳои ҳифз ва кафолати давлатӣ пешниҳод карда шудаанд.

Аннотация

Законная защита природных ресурсов в Таджикистане

В данной статье рассматриваются вопросы законного регулирования природных ресурсов и окружающей среды по законодательству Республики Таджикистан в сфере защиты окружающей среды и представлены способы защиты и государственные гарантии.

Annotation

Legal protection of natural resources in Tajikistan

This article discusses the issues of legal regulation of natural resources and environmental protection under the law of the Republic of Tajikistan in the field of environmental protection, and methods are provided for protection and state guarantees.

Мирзоев П.З.,
дотсенти кафедраи ҳуқуқи соҳибкорӣ ва тиҷорати факултети ҳуқуқшиносии ДМТ, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ

МАФҲУМИ ҲУҚУҚ БА ТАЪМИНОТИ (ҲИФЗИ) ИҶТИМОӢ ҲАМЧУН АРЗИШИ КОНСТИТУТСИОНӢ

Калидвожаҳо: *таъминоти иҷтимоӣ; кафолат; музди меҳнат; сабади истеъмолӣ; ҳадди ақал.*

Ключевые слова: *социальное обеспечение; гарантия; заработная плата; потребительская корзина; минимум.*

Keywords*: social maintenance; guarantee; wages; consumer basket; minimum.*

Дар асоси моддаи 39 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар шахс дар пиронсолӣ, ҳангоми бемориӣ, маъюбӣ, гум кардани қобилияти кор, маҳрум шудан аз сарпараст ва мавридҳои дигаре, ки қонун муайян кардааст, кафолат ба таъминоти иҷтимоӣ дорад. Аз ин рӯ, ба андешаи мо, ибораи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ нисбат ба ҳуқуқ ба ҳифзи иҷтимоӣ ҳамчун арзиши конститутсионӣ саҳеҳтар аст.

Пас саволе ба миён меояд, ки зарурати дар сатҳи конститутсионӣ муқаррар ва кафолат дода шудани ин ҳуқуқ ба кадом омилҳо асос меёбад. Дар тӯли ҳаёт ҳар як инсон ба ҳолатҳое рӯ ба рӯ мегардад, ки бевосита боиси аз даст додани музди меҳнати (даромади) ӯ мегарданд, аз ҷумла бемориӣ, пиронсолӣ, маъюбӣ, маҳрум шудан аз саробон, бекорӣ ва ғайра. Ин ҳолатҳо бевосита ба шароити объективии иҷтимоӣ-иқтисодӣ, ба фаъолияти истеҳсолӣ алоқаманд буда, аз иродаи инсони алоҳида вобастагӣ надоранд. Аммо онҳо бевосита ба ваъзи муътадили иҷтимоии ҷамъият бетаъсир намемонанд. Аз ин рӯ, давлат масъулияти муайянро бинобар сар задани ин ҳолатҳо ба зиммаи худ гирифта, низоми дахлдори таъминоти иҷтимоиро фароҳам меоварад, ки барои инсон дар шакли ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ ифода мегардад[1].

Решаи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ мафҳуми таъминоти иҷтимоӣ аст. Оид ба мафҳуми таъминоти иҷтимоӣ дар илми ҳуқуқӣ ва иқтисодӣ гуногунфаҳмӣ ҷой дорад. Дар маънои семантикӣ таъминоти иҷтимоӣ «пешниҳоди воситаҳои зарурии моддӣ барои зиндагии касе аз ҷониби ҷамъият»[2], яъне, шаклҳои гуногуни ёрию дастгирии ҷамъият ба аъзоёни худ мебошад.

Гуногунрангии ин ёрӣ боиси дар илм ҷой доштани ду консепсияи мазмуни таъминоти иҷтимоӣ, яъне консепсияи иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ гаштааст. Ҷонибдорони консепсияи иқтисодии таъминоти иҷтимоӣ тамоми намудҳои мадади ба аъзоёни ҷамъият аз ҳисоби бунёдҳои истеъмолии ҷамъиятӣ расонидашаванда, аз ҷумла воситаҳои ройгон, маълумоти миёнаи махсус ва олӣ, пешниҳоди ройгони манзил, хизматрасонии муассисаҳои варзишӣ, фарҳангӣ, мадад ва табобати тиббӣ, инчунин намудҳои гуногуни имтиёзҳо барои шаҳрвандони алоҳидаро ба таъминоти иҷтимоӣ дохил менамоянд[3]. Асоси ин консепсияро тарзҳои тақсимоти неъматҳо ба воситаҳои бунёдҳои истеъмолии ҷамъиятӣ ташкил медиҳанд. Намояндагони консепсияи ҳуқуқӣ дар ибтидо ҷонибдори маҳаки умумӣ, яъне иқтисодӣ ва ҳуқуқӣ буданд. Онҳо андеша доштанд, ки таъминоти иҷтимоӣ набояд тамоми аъзоёни ҷамъиятро фаро гирад. Масалан,

[1] Сангинов Д.Ш., Шонасридинов Н. Ҳуқуқи таъминоти иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон: Китоби дарсӣ. Душанбе, 2010. С. 16.

[2] Ниг.: Ожегов С.И. Словарь русского языка. М: Русский язык, 1984. С. 374, 670.

[3] Ниг.: Хабиби Р. Об экономических функциях общественных фондов потребления // Экономические науки. 1975. № 5. С. 27-34; Иванкина Т.В. Проблемы правового регулирования распределения общественных фондов потребления. Л.: Изд-во ЛГУ, 1979. С. 102.

дар давраи тоинқилоби Русия ин намуди таъминот танҳо барои оилаҳои мансабдорон ва ҳарбиён пешбинӣ шуда буд.

Солҳои аввали ҳокимияти Шӯравӣ назарияи хатари таваккали иҷтимоӣ ба вуҷуд омад, ки мувофиқи он таъминоти иҷтимоӣ ҳамчун пешниҳоди неъматҳо ҳангоми тақсимоти маҳсулоти дастаҷаъмӣ ба аъзоёни ҷамъият, ки дар ҳолати бади зиндагӣ қарор дошта, ин ҳолат аз ҷониби ҷамъият узрнок эътироф мегардад, манидод мешуд. Намояндагони ин назария В.М. Догадов, Н.А. Вигдорчик, Н.А. Семашко[1] буданд. Аммо ҷонибдорони назарияи хатари иҷтимоӣ ба таъмини иҷтимоӣ таъминот аз ҳисоби маблағҳои ташкилотҳои ҷамъиятӣ, маблағҳои хазинаи (рафоқатҳои) ёрии ҳамдигарӣ, инчунин хизматрасонии иҷтимоӣ ва фарҳангиро низ дохил менамуданд. Аз ин рӯ, ба ақидаи онҳо таъминоти иҷтимоӣ на танҳо ба шахсони ғайри қобили меҳнат, балки ба ҳамаи аҳолии кишвар бояд дахл дошта бошад.

В. Дурденевский пешниҳод намуда буд, ки доираи таъминоти иҷтимоӣ бояд танҳо бо дарназардошти мақсад, яъне мадади ҷамъият дар инкишоф ва ҳифзи инсон муайян шавад[2]. Илова гардидани маҳаки функсионалӣ (мақсаднокӣ) ба маҳаки иқтисодӣ ва ҳуқуқи субъективӣ минбаъд омили бавуҷудоии ақидаи илмӣ оид ба мафҳуми таъминоти иҷтимоӣ гардид.

Дар заминаи ақидаи В. Дурденевский, В.С. Андреев таъминоти иҷтимоиро ҳамчун «маҷмӯи чорабиниҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ҷиҳати таъминоти шаҳрвандон ҳангоми пиронсолӣ, корношоям шудан, ёрӣ ба модар ва кӯдак, хизматрасонии тиббӣ ва табобат ҳамчун воситаи асосии сиҳатгардонӣ, профилактикӣ ва барқароркунии қобилияти меҳнатӣ»[3] маънидод намуд.

Ақидаи В.А. Андреев дар байни олимон боиси гуногунақидагӣ оид ба масоили ҳуқуқи таъминоти иҷтимоӣ ва рӯи кор омадани ҷонибдорони консепсияи доираи «васеъ» ва «маҳдуд»-и таъминоти иҷтимоӣ гардид. Бо вуҷуди ин, миёни ҷонибдорони консепсияҳои доираи «васеъ» ва «маҳдуд»-и таъминоти иҷтимоӣ низ ягонафикрӣ ҷой надошт.

Ҷонибдорони доираи «васеъ» иброз менамуданд, ки ба мафҳуми таъминоти иҷтимоӣ муносибатҳо оид ба «хизматрасонӣ ва табобати тиббӣ»- ро бояд дохил намуд (В.С. Андреев), аммо на муносибатҳо оид ба хизматрасонӣ ва табобати санитариву курортиро. К.С. Батыгин[4] ва дигарон баръакс, ақида доштанд, ки хизматрасонии тиббӣ набояд ба мафҳуми таъминоти иҷтимоӣ дохил карда шавад, аммо тарафдори он буданд, ки таъминоти санитариву курортӣ метавонад ва бояд ба ин мафҳум дохил гардад. Оид ба таҳсили ройгон (миёна, миёнаи махсус ва олӣ) низ ягонафикрӣ ҷой надошт. Бархе аз олимон ақида доштанд, ки он бояд ба таъминоти иҷтимоӣ дохил гардад[5]. Т.М. Кузмина бошад, ба таъминоти иҷтимоӣ на худ пешниҳоди таҳсилот, балки пардохти идрор дар муассисаҳои таҳсилотиро дохил менамояд[6].

Намояндагони доираи «маҳдуд»-и таъминоти иҷтимоӣ (аз ҷумла В.Ш. Шайхатдинов)[7] пешниҳод менамоянд, ки доираи онро танҳо бо пардохти нафақа, кӯмакпулӣ ва хизматрасонии иҷтимоӣ бояд маҳдуд намуд. Дар ҳуқуқи таъминоти иҷтимоӣ зери мафҳуми доираи «махдуд»-и таъминоти иҷтимоӣ инчунин пешниҳоди таъминот аз ҳисоби маблағгузории бевосита аз буҷаи давлатро мефаҳманд[8]. Е.Е. Мачулская таъминоти иҷтимоиро ҳамчун таъминоти бебозгашту ройгони шахсони зери таъсири хатари иҷтимоӣ қароргирифта маънидод намуда, ба он дохил намудани хизматрасонии санитариву курортӣ ва таҳсилотро раво намебинад[9].

[1] Ниг.: Догадов В.М. Социальное страхование. М., 1926; Вигдорчик Н.А. Теория и практика социального страхования М., 1923; Семашко Н.А. Право на социальное обеспечение. М., 1938.

[2] Ниг.: Дурденевский В. Лекции по праву социальной культуры. - М. -Л., 1929. С. 10.

[3] Ниг.: Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР. Учебник. М.: 1974. С. 10.

[4] Ниг.: Батыгин К.С. Развитие основных форм социального обеспечения в свете новой Конституции СССР // Советское государство и право. 1979. № 3. С. 19-23.

[5] Ниг.: Андреев В.С. Конституция СССР о социальном развитии и культуре // Социалистическая законность. 1979. № 10. С. 14; Ниг.: Иванова Р. И., Тарасова В. А. Предмет и метод советского права социального обеспечения. М.: 1983.

[6] Ниг.: Кузьмина Т.М. Советское право социального обеспечения. Саратов: Саратовский ун-т, 1982. С. 128.

[7] Ниг.: Шайхатдинов В.Ш. Теоретические проблемы советского права социального обеспечения. Свердловск, 1986. С. 5-26.

[8] Ниг.: Андреев В.С. Право социального обеспечения в СССР.М., 1974. С. 16-18.

[9] Ниг.: Мачульская Е.Е. Право социального обеспечения. Перспективы развития. М.: Городец. С. 43.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, Сангинов Д.Ш. тарафдори доираи «васеъ» буда, таъминоти иҷтимоиро ҳамчун шакли ифодаи сиёсати иҷтимоии давлат, ки баҳри таъминоти моддии гурӯҳҳои алоҳидаи шаҳрвандон аз ҳисоби маблағҳои буҷети давлатӣ ва маблағҳои марказонидашудаи хусусияти иҷтимоидошта, ҳангоми фаро расидани ҳолатҳои аз тарафи давлат муқарраршуда, бо мақсади баробар намудани ваъзи иҷтимоии ин шаҳрвандон бо ваъзи иҷтимоии дигар аъзоёни ҷамъият нигаронида шудааст[1], маънидод мекунад, ки мо низ тарафдори он мебошем.

Аз мафҳуми овардашуда чунин хусусиятҳои хоси таъминоти иҷтимоӣ бармеоянд:

1) ба вуҷуд омадани ҳолатҳои объективӣ, ки боиси коркарди овардани механизми махсуси ҳифзи иҷтимоӣ мегарданд, ки ҷиҳати таъмин намудан ва ё дастирии сатҳи муайяни рӯзгузаронӣ равона гардидааст;

2) таъминоти иҷтимоӣ аз ҳисоби сарчашмаҳои махсус пардохт мегардад, ки ба ҳайси манбаи он баромад менамоянд;

3) ба амал баровардани таъминот ҷиҳати рӯзгузаронӣ бо тарзҳои махсус аст;

4) муқаррар гардидани тартиби ба амал баровардани таъминоти иҷтимоӣ ва доираи иштирокчиёни он дар меъёрҳои иҷтимоӣ ва ҳуқуқӣ амалӣ мегардад.

Намудҳои таъминоти иҷтимоӣ гуфта, неъматҳои мушаххаси моддӣ ва хизматрасониро меноманд, ки барои субъектони ба таъминоти иҷтимоӣ ҳуқуқдошта пешкаш мешаванд. Чунин намудҳои таъминоти иҷтимоӣ вуҷуд доранд:

1) пардохтпулӣ – нафақа, кӯмакпулӣ, ҷубронпулӣ ва ғайра;

2) хизматрасониҳо – тиббӣ, ҳуқуқӣ ва ғайра;

3) имтиёзҳо – кам кардани маблағ ва ё озод намудан аз пардохти ҳаққи хизматрасноии телефон, коммуналӣ, воситаи нақлиёт, газ ва ғайра[2].

Ҳар як намуди таъминоти иҷтимоӣ дорои як қатор нишонаҳои ба худ хос мебошад. Таъминоти иҷтимоӣ бо се тарз ба амал бароварда мешавад:

– истифодабарии ройгон аз воситаҳои нақлиёт, хизматрасонии тиббӣ ва ғайра;

– кам кардани ҳақи пардохти қувваи барқ ва ё газ ба андозаи то 50%;

– бо пул ва бебозгашт харидорӣ намудани воситаҳои махсуси нақлиёт барои маъюбон.

Моҳияти низоми таъминоти иҷтимоӣ дар функсияҳои он ифода меёбад. Дар маъхазҳои ҳуқуқӣ ба чор функсияи таъминоти иҷтимоӣ ишора рафтааст[3]:

1) **иқтисодӣ**, яъне ҷуброни маош, таъминоти пулӣ ва дигар даромад ҳангоми пиронсолӣ, беморӣ, маҳрум шудан аз саробон, корношоям гаштан, фаро расидани ҳолатҳои муайяни ҳаётӣ, инчунин расонидани кӯмаки ҳадди ақали пулӣ ё молӣ ба шаҳрвандони камбизоат;

2) **сиёсӣ** – таъмини эътидол дар ҷамъият ба мақсади мусоидат ҷиҳати бартарафнамоии фарқияти табақаҳои аҳолӣ;

3) **демографӣ** – ҳавасмандгардонии боло рафтани нуфузи аҳолӣ, ки барои инкишофи муътадили мамлакат зарур мебошад;

4) **иҷтимоӣ – барқарорсозии қобилияти меҳнатӣ** (ин функсия бори аввал аз ҷониби профессор Р.И. Иванова баён гардидааст) баҳри барқарор намудани вазъи ҳуқуқии шаҳрвандони корношоям ва дигар гурӯҳҳои барҷомондаи иҷтимоии ҷамъият равона карда шуда, имконият медиҳад, ки онҳо худро аъзои комилҳуқуқи ҷамъият ҳис намоянд[4].

Ба андешаи Сангинов Д.Ш. таъминоти иҷтимоӣ дорои дигар функсияи муҳим – **функсияи ҳифозатӣ** низ мебошад. Қабл аз ҳама моҳияти ин функсия дар ҳимояи шаҳрвандон аз ҳодисаҳои алоҳидаи иҷтимоӣ ва ҳалли мушкилоти онҳо ифода мегардад[5].

Ҳамин тариқ, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба низоми таъминоти иҷтимоӣ тамоми намуди нафақаҳо, кӯмакпулиҳо, ҷубронпулҳо, хизматрасонии иҷтимоӣ, хизматрасонӣ ва муолиҷаи тиббӣ, инчунин имтиёзҳои гуногун барои категорияи мушаххаси шаҳрвандон дохил мегарданд. Ба низоми таъминоти иҷтимоӣ ҳуқуқ ба таҳсилоти ройгон ва таъминот бо манзил дар мавриди набудани ҳодисаи иҷтимоӣ, ки ба он таъминоти иҷтимоӣ вобаста аст, дохил намешаванд.

Шаклҳои ташкилӣ-ҳуқуқии таъминоти иҷтимоӣ – ин ташкил намудани таъминоти иҷтимоӣ дар шаклҳои алоҳида вобаста ба ни-

1 Ниг.: Сангинов Д.Ш., Ҳуқуқи таъминоти иҷтимоии Ҷумҳурии Тоҷикистон: Васоити таълимӣ. Нашри дуюм Душанбе, Эр-граф. 2012. С. 31.

2 Ниг.: Асари номбаршуда. С. 31.

3 Ниг.: Шайхатдинов В.Ш. Асари номбаршуда. С. 57-75.

4 Ниг.: Иванова Р.И. Предмет и метод советского права социального обеспечения. М., 1983. С. 75.

5 Ниг.: Сангинов Д.Ш. Асари номбаршуда. С.31.

шонаҳои доираи таъминшавандагон, сарчашмаҳо ва тарзҳои таъсиси бунёдҳо ҷиҳати молиякунонии ин чорабиниҳо, шартҳо ва ҳаҷми таъминот ва мақомоти таъминкунанда аст.

Феълан, чунин шаклҳои ташкилӣ-ҳуқуқии таъминоти иҷтимоӣ, аз қабили суғуртаи давлатии (ҳатмии) иҷтимоӣ, таъминоти иҷтимоӣ аз ҳисоби бунёдҳои марказонидашуда (ғайрибуҷетӣ) ва таъминоти иҷтимоии давлатӣ ҷой доранд.

1. Суғуртаи давлатии (ҳатмии) иҷтимоӣ гуфта низоми навъҳои аз ҷониби давлат кафолатдодашудаи таъмини ашхоси суғурташударо ҳангоми маҳрум гардидан аз музди меҳнат ё даромад бар асари беморӣ, осеби меҳнатӣ ё бемории касбӣ, маъюбӣ, ҳомиладорӣ ва таваллуд, пиронсолӣ, бекорӣ, аз даст додани саробон, фавтидан ва дигар ҳолатҳои муқаррарнамудаи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон меноманд, ки аз ҳисоби саҳмҳои ҳатмии суғуртаи корфармоён ва шаҳрвандон сурат мегирад.

Суғуртаи давлатии иҷтимоӣ бидуни истисно, тамоми ашхоси воқеиро, ки тибқи шартномаи (қарордоди) меҳнатӣ (минбаъд-кормандон) дар корхонаҳо, муассисаҳо ва ташкилотҳои ҳамаи намуди моликият ва фаъолияти хоҷагидорӣ, дар назди шаҳрвандони алоҳида кор мекунанд, инчунин ашхосе, ки аъзо ё иштирокчии корхонаҳо мебошанд, фаро мегирад. Шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки фаъолияти худро тибқи шартномаи дорои хусусияти гражданӣ-ҳуқуқӣ анҷом медиҳанд, аз ҷумла, дар намояндагиҳои давлатҳои хориҷӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ ва дипломатӣ дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрванд, ки фаъолияти меҳнатӣ, хоҷагидорӣ ва соҳибкориро (бе ташкили шахси ҳуқуқӣ) дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал мебароранд, мутобиқи қонунгузорӣ бояд таҳти суғуртаи ҳатмии давлатии иҷтимоӣ қарор гиранд. Тартиби суғуртаи ҳатмии давлатии иҷтимоии шахсони зикргардидаро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян мекунад.

2. Таъминоти иҷтимоӣ аз ҳисоби бунёдҳои марказонидашуда (ғайрибуҷетӣ) - ин ба хизматчиёни давлатӣ, хизматчиёни ҳарбӣ ва оилаи онҳо, инчунин дигар хизматчиён вобаста ба хусусияти хоси фаъолияти онҳо пардохти кӯмакҳо мебошад. Воситаҳои барои пардохти ин категорияи шахсон пешбинишуда аз бунёдҳои ҷумҳуриявӣ гузаронида шуда, ба мақомоти дахлдор пардохт мегарданд.

3. Таъминоти иҷтимоии давлатӣ – ин ба шахсони камбизот ва оилаи онҳо аз ҳисоби давлат пардохт намудани кӯмакпулиҳо, ҷубронпулиҳо ва расонидани хизматҳои иҷтимоӣ аст. Таъминоти иҷтимоии давлатӣ ба иштирок дар муносибати меҳнатӣ ва пардохти суғуртавӣ вобаста намебошад. Масалан, 241 ҳазор аҳолии камбизоати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҳисоби маблағҳои буҷетӣ бо фурӯзонакҳои каммасраф ҷиҳати сарфаи нерӯи барқ тамин карда шуданд[1].

Дар натиҷаи таҳлили мафҳуми таъминоти иҷтимоӣ ба андешаи мо **ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ** – ин ҳуқуқи иҷтимоии конститутсионии шахс ба шароити зиндагии арзанда ва инкишофи озодона аст. Зиндагии арзанда – сатҳи зиндагии инсон, ки ба ҳадди ақалли зиндагӣ мутобиқ мебошад. Ҳадди ақалли зиндагӣ – арзиши сабади истеъмолӣ ва маблағи пардохтҳои ҳатмӣ аст. Сабади истеъмолӣ – маҷмӯи ҳадди ақали маҳсулоти озуқа, маҳсулоти ғайриозуқа ва хизматрасонӣ, ки барои нигаҳдории саломатии инсон, таъмини ҳаёт ва фаъолияти ӯ заруранд.

Ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ аз унсурҳои зерин иборат аст:

1) ҳуқуқ ба ҳифзи саломатӣ, таъминот дар мавриди беморӣ, маъюбӣ, маҳрум шудан аз саробон, пиронсолӣ, бекорӣ, ҷароҳати истеҳсолӣ, кӯмак ба оила ва кӯдакон, ҳифзи модар ва ятим;

2) мутобиқати таъминот вобаста ба ҳаҷм ва давомнокӣ;

3) дастрасӣ;

4) алоқаманди бо дигар ҳуқуқҳо.

Вобаста ба таҳлили мазкур равшан аст, ки муқарароти Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд такмил дода шавад, чунки ин пурра фарогирандаи мафҳуми ҳуқуқи инсон ба таъминоти иҷтимоӣ нест. Аз ин рӯ, пешниҳод менамоем, ки ба моддаи 39 Конститутсия чунин тағйиру илова ворид карда шавад:

«Ба ҳар инсон дар пиронсолӣ, ҳангоми беморӣ, маъюбӣ, гум кардани қобилияти корӣ, маҳрум шудан аз саробон, барои тарбияи фарзанд ва мавридҳои дигаре, ки қонун муайян кардааст, таъмини иҷтимоӣ кафолат дода мешавад. Нафақаи давлатӣ ва кӯмакпулиҳои иҷтимоӣ бо қонун муқаррар карда мешаванд. Суғуртаи иҷтимоии ихтиёрӣ, ташкили шаклҳои иловагии таъминоти иҷтимоӣ ва эҳсонкорӣ дастгирӣ карда мешавад».

---

[1] Ниг.: Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз 15 апрели соли 2009. Манбаъ: www.mmk.tj (санаи муроҷиат – 15.11.2015)

Аннотатсия

Мафҳуми ҳуқуқ ба таъминоти (ҳифзи) иҷтимоӣ ҳамчун арзиши конститутсионӣ

Дар мақолаи мазкур масъалаи таъминоти иҷтимоӣ дар шакли кӯмак ва ҳифзи иқтисодӣ ва ҳуқуқии шаҳрванд баррасӣ гардида, мафҳуми таъминоти иҷтимоӣ дар доираи қонун таҳлил шудааст. Муаллиф таҳқиқоти як қатор олимонро вобаста ба ин масъала баррасӣ намудааст.

Аннотация

Понятие права на социальное обеспечение (защиту) как конституционная ценность

В данной статье рассматривается вопрос социального обеспечения в виде помощи и экономической защиты гражданина, проведен анализ значения социального обеспечения в рамках закона. Автор изучил исследования ряда ученых по данному вопросу.

Annotation

The concept of the right to social maintenance (protection) as a constitutional value

This article considers the issue of social maintenance in the form of aid and the economic and legal protection of the citizen and the importance of social security analyzed in the framework of the law. The author examines the research a number of scientists on the issue.

Имомова З.Б.,
аспирант кафедры конституционного права юридического факультета Таджикского национального университета
E-mail: zarrin32@gmail.com

СОДЕРЖАНИЕ ПРАВА НА ДОСТУП К ИНФОРМАЦИИ

Калидвожаҳо: *ҳуқуқ ба дастрасии иттилоот; ҳуқуқдорӣ; Конститутсия; иттилоот.*
Ключевые слова: *право на доступ к информации; правомочия; Конституция; информация.*
Keywords*: right of access to information; authority; constitution information.*

Право на доступ к информации является одним из важнейших конституционных прав и свобод в демократическом и правовом государстве. Закрепляя данное право как основу функционирования и развития информационных отношений, государство, не просто признает за гражданами одно из важнейших прав, не только берет на себя ответственность по защите данной юридической возможности субъектов права, но и обязано всячески содействовать постоянной и повсеместной его реализации[1]. В этой связи особо актуальной является проблема определения содержания данного права, и определения круга правомочий субъектов его реализующих.

Под доступом к информации понимается совокупность правомочий на поиск и получение информации. Указанное право может быть реализовано только через исполнение обязанности по ее предоставлению. В данном случае речь идет об обязанности по предоставлению информации государственных органов и органов местного самоуправления.

Основополагающим и системообразующим нормативным актом, раскрывающим содержание права на доступ к информации, является Конституция. В ней содержание данного права раскрывается посредством закрепления положения, в соответствии с которым государственные органы, общественные объединения, политические партии и должностные лица обязаны обеспечить каждому возможность получения и ознакомления с документами, касающимися его прав и интересов, кроме случаев, предусмотренных законом. Как видно из содержания конституционного положения, право на доступ к информации состоит из правомочий «получать» и «ознакомиться» с информацией. Указанные правомочия никоим образом не сужают содержание данного права, так как «ознакомить», в свою очередь, означает «дать кому-либо сведения о чем либо, сделать кому-либо известным что-либо», а ознакомиться – «получить сведения, приобрести знания о чем-либо».

Более того понятие «ознакомление» намного ближе к понятию основного составляющего данного права, а именно к понятию «доступа», и при изучении сути данного понятия можно убедится в этом.

Таким образом, важнейшим компонентом любого права является правомочие его субъектов, которое составляет содержание самого права. Категория «правомочия» включает права и обязанности, установленные нормативными правовыми актами. Таким образом, практически все основные права и свободы содержат правомочия – более конкретные правила поведения субъектов правоотношений, а мера возможного поведения определяется суммой правомочий в субъективном праве.

Соответственно, содержанием права на доступ к информации, как субъективного права, являются те правомочия субъектов, посредством реализации которых может быть обес-

[1] Петречук А.С. Правовое регулирование доступа к информации о деятельности органов государственной власти и местного самоуправления // Вестник Южно-Уральского государственного университета. Серия: Право. № 3. том 14. 2014 г.

печен доступ к информации. В юридической литературе принято считать, что право на доступ к информации включает в себя два правомочия: - право «искать» и право «получать» информацию[1].

В Словаре русского языка под редакцией А.П. Евгеньевой, термин «искать», понимается в двух значениях. Во-первых: «Стараться найти, обнаружить что-либо спрятанное, потерянное, скрытое» с оттенком этого значения «заниматься поисками, стараться разузнать о наличии, местонахождении кого-либо, чего-либо», а во-вторых: «Стараться получить что-либо, добиться чего-либо»[2]. В свою очередь термин «получать» обозначает «стать обладателем предоставляемого», «добиться», «заполучить», «достичь поставленной цели».

На законодательном уровне вопрос определения получения информации также нашел свое закрепление. Так, согласно Закону Республики Таджикистан (РТ) «Об информации» – получение информации это приобретение и накопление в соответствии с законодательством РТ информации о лицах, предметах, фактах, событиях, явлениях и другом, независимо от форм их представления.

Как видим, термины «искать» и «получать» взаимно дополняют друг друга, обозначая разные стороны одного и того же действия (намерение и результат). Кроме того, действие глагола «искать» направлено на сторону, обладающую информацией, а действие глагола «получать» направлено на субъект, занимающегося поиском информации.

Сводный словарь основных терминов и понятий «Защита информации», составленный А.И. Алексенцевым[3], включает следующие определения доступа к информации. Во-первых, получение субъектом возможности ознакомления с информацией, в том числе с помощью технических средств. Во-вторых, ознакомление с информацией, ее обработка, в частности, копирование, модификация или уничтожение информации. В-третьих, право на ознакомление с конкретными сведениями, составляющими государственную или коммерческую тайну, и документами с соответствующим грифом, реализуемое в соответствии с разрешительной системой. В-четвертых, санкционированное полномочным должностным лицом ознакомление конкретного лица со сведениями, составляющими государственную или коммерческую тайну.

В этих определениях акцент делается на понятии «ознакомление» что говорит о том, что право на доступ к информации помимо правомочий «искать» и «получать», может включать понятие «ознакомление».

Правомочия пользователей информации, связанные с доступом к ней, кроме Конституции РТ также закреплены в отдельных правовых актах, регламентирующих вопросы создания и использования информационных ресурсов и информационных систем, их состав различен в зависимости от вида информации и статуса пользователя, так же обязанных обеспечивать данное право.

Так согласно Закону РТ «О праве на доступ к информации», право на доступ к информации - это право каждого гражданина на свободное осуществление поиска информации и получение ее от государственных органов и организаций, иных органов и организаций, наделенных государством властными полномочиями, органов местного самоуправления (далее – органов и организаций), их должностных лиц, обладающих этой информацией на законных основаниях.

Как видно из определения данного закона, право на доступ к информации изложен в широком понимании. Оно подразумевает возможность поиска и получения информации, тем самым расширяет правомочия граждан по доступу к получению информации.

В юридической литературе обычно выделяют четыре основных структурных элемента, посредством которых раскрывается содержание правомочия индивида:

1) возможность положительного поведения самого управомоченного, то есть право на собственные действия (право-поведение);

2) возможность требовать соответствующего поведения от правообязанного лица, то есть право на чужие действия (право-требование);

---

[1] Бачило И.Л., Лопатин В.Н., Федотов М.А. Информационное право: Учебник / Под ред. акад. РАН Б.Н. Топорнина. - СПб.: Издательство «Юридический центр Пресс», 2001. С. 240. Информационное право: основы практической информатики. Учебное пособие / И.Л. Бачило. - М: 2001. С. 88.

[2] Словарь русского языка / Под ред. А.П. Евгеньевой. В 4-х т. М., 1986.

[3] Алексенцев А.И. Защита информации. Сводный словарь основных понятий и терминов //Безопасность информационных технологий, 1998, № 4.

3) возможность прибегнуть к мерам государственного принуждения в случае неисполнения противостоящей стороной своей обязанности (правопритязание);

4) возможность пользоваться на основе данного права определенным социальным благом (право-пользование)[1].

Как указывает С.Ю. Лапин, право на доступ к информации включает в себя все четыре указанных правомочия. Так, возможность положительного поведения самого управомоченного реализуется путем самостоятельного сбора им информации о деятельности органов государственной власти, например, путем анализа информации, публикуемой в СМИ, озвучиваемой должностными лицами указанных органов в различных выступлениях, семинарах, конференциях и т.п. Возможность требовать соответствующего поведения от правообязанного лица прямо указывается в целом ряде законов, в частности в указанном нами Законе РТ «О праве на доступ к информации». Возможность прибегнуть к мерам государственного принуждения в случае неисполнения противостоящей стороной своей обязанности базируется, прежде всего, на наличии закрепленных законодательством мер ответственности за нарушение данного права, предусмотренных в Кодексе об административных правонарушениях и Уголовном кодексе. Наконец, возможность пользоваться на основе данного права определенным социальным благом, связана с возможностью гражданина реализовывать самые различные свои социальные права на основе полученной информации[2].

Право на доступ к информации является одним из фундаментальных прав в любом правовом демократическом государстве. Доступность информации о деятельности органов власти направлена как на обеспечение личных интересов индивидуума, связанных с возможностью реализовать свои права и свободы, так и на его участие в делах общества и государства.

Право на доступ к информации о деятельности органов государственной власти – это возможность физических и юридических лиц на получение и использование информации о деятельности названных органов по их запросу в порядке, установленном нормами действующего законодательства.

Как субъективное право оно включает в себя следующие правомочия:

1. Право-поведение – это наличие у субъекта возможности совершения собственных положительных действий по поиску необходимой информации;

2. Право-требование – это наличие у субъекта возможности требовать совершения определенных действий со стороны других лиц по предоставлению запрашиваемой информации;

3. Право-пользование – возможность пользоваться определенным социальным благом – информацией;

4. Право-притязание – право обращаться к компетентным органам и привести в действие механизм принуждения, если нарушено право на доступ к информации.

Законодательно данное правомочие выражается в следующем: обжаловать в установленном порядке акты и (или) действия (бездействие) государственных органов и органов местного самоуправления, их должностных лиц, нарушающие право на доступ к информации о деятельности государственных органов и органов местного самоуправления и установленный порядок его реализации; требовать в установленном законом порядке возмещения вреда, причиненного нарушением его права на доступ к информации о деятельности государственных органов и органов местного самоуправления[3].

---

[1] Лапин С.Ю. Конституционно-правовое содержание права на доступ к информации // Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. № 71. 2009.

[2] См. там же

[3] Лапин С.Ю. Обеспечение доступа граждан к информации о деятельности органов государственной власти и местного самоуправления в Российской Федерации: информационно-правовой аспект. Дисс… к.ю.н. Саратов 2011.

Аннотатсия

Мазмуни ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот

Дар мақолаи мазкур таҳлили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти танзими дастрасӣ ба иттилоот гузаронида шудааст. Муаллиф дар асоси омӯзиши ақидаҳои олимон ва таҷрибаи мақомоти давлатӣ тарзи амалишавии ҳуқуқи мазкурро зери таҳлил қарор дода, пешниҳодҳо баҳри мукаммал намудани он овардааст.

Аннотация

Содержание права на доступ к информации

В статье приводится системный анализ законодательства Республики Таджикистан, регулирующий вопросы обеспечения доступа к информации. Автор раскрывает содержание правового регулирования в данной сфере. Автор рассматривает основные проблемы правового регулирования данного права.

Annotation

The content of the right of access to infor

The article provides a systematic analysis of the legislation of the Republic of Tajikistan, governing access to information. The author reveals the contents of the legal regulation in this area. The author considers the main problems of legal regulation of this law.

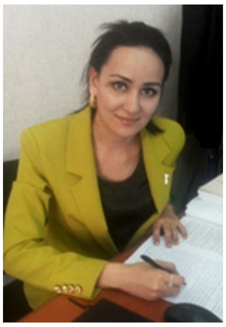

Курбонова М.Н.,
главный специалист отдела аграрного, природоресурсного и экологического законодательства Национального центра законодательства при Президенте Республики Таджикистан
E-mail: manizha.kurbanova.88@mail.ru

К ВОПРОСУ ОБ ИСТОРИИ СТАНОВЛЕНИЯ СВОБОДНЫХ ЭКОНОМИЧЕСКИХ ЗОН В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

Калидвожаҳо: *ташаккул; бандари тиҷоратӣ; бандари озод; минтақаҳои озоди иқтисодӣ.*

Ключевые слова: *становление; коммерческий порт; свободный порт; свободные экономические зоны.*

Keywords*: formation; commercial port; free port; free economic zones.*

История становления свободных экономических зон состоит из трех этапов.

Первый этап становления свободных экономических зон (далее – СЭЗ) начинается с XVI века. В этот период главными формами СЭЗ являлись свободные порты и зоны свободной торговли, которые распространялись после 17 века во многих европейских городах, таких как: итальянских городах Неаполе и Венеции; французском городе Дюнкерке; датском городе Копенгагене; португальском городе Бордо и т.д.

На этом этапе крупным центром свободной торговли в античности, во времена Первого Афинского морского союза, был остров Делос[1]. Поэтому почти 2000 лет тому назад, в 166 г. до н.э., в целях содействия в торговле, власти греческого государства Делос провозгласили первую документально известную свободную зону, где приезжие купцы освобождались от налогов, пошлин и выполнения административных формальностей. Также на острове Делос в римской эпохе существовал первый из известных в истории «порто-франко». Затем в целях ослабления жесткого таможенного режима, упрощения таможенных процедур и снижения высоких пошлин, которых придерживалось большинство европейских государств, в средние века в портовых городах возникли первые районы «порто-франко» в Генуе, Венеции и Марселе. В таких районах интенсивно развивалось производство, и обеспечивалось снабжение населения товарами, которые не производились в данной стране.

Впоследствии на смену «порто-франко» пришли «свободные гавани» или «свободные порты». В отличие от своих предшественников на территории «свободного порта» не разрешалось проживание лиц, не оплативших пошлину за потребленные ими товаров и не имевших отношение к эксплуатации и охране товаров. Статус свободных портов получили Гамбург, Ганзейские города – Любек и Данциг, такие порты как Генуя и Марсель, а также Одесса, Владивосток и Батуми[2].

Более определённая экономическая зона была создана в 1520 году, когда испанский конкистадор Васко де Бальбоа вместе со своими людьми основал так называемые «коммерческие порты». Именно здесь впервые в мировой практике начали проводить «таможенный досмотр»[3]. Началом первого этапа становления СЭЗ следует считать середину XIV века,

[1] См.: Мищенко В.В., Гурьевский В.В. «Создание свободных экономических зон и их функционирование в экономике Алтайского края» // Журнал теоретических и прикладных исследований. «Известия Алт ГУ». 2001.

[2] См.: Свинцова К.С. Исторические предпосылки создания и классификация особых экономических зон // Правомерность и юридическая ответственность. Воронежский государственный университет. 2011 С. 191.

[3] См.: Каримов М., Иьина Д., Акрамов А. Состояние и перспективы развития свободных экономических зон в Республике Узбекистан // Аналитический доклад. Ташкент. – 2015. С. 4.

когда в 1547 году городом свободной торговли был объявлен город Ливорно[1]. Именно в этом городе возникла и была реализована идея создания СЭЗ типа свободного порта. Здесь купцы, после долгой борьбы, получили право на этой территории продавать товары, не облагаемые налогом.

В 1547 году в итальянском порту Ливорно, появилась СЭЗ, которая впервые в мировой истории официально называлась «свободным портом». Под «свободным портом» понималась территория данного порта, которая была предназначена для беспошлинного складирования товаров, как для развития внутреннего рынка, так и для содействия выхода и на внешний рынок. Затем, свободный порт возник в Генуе в 1595 г., в Венеции в 1661 г., а также в Марселе в 1669 г.

Следует отметить, что в становлении СЭЗ первый этап характеризовался тем, что они представляли собой торгово-складские и транзитные зоны. А также как самый древний тип, СЭЗ давал возможность предприятиям складировать, упаковывать, маркировать, частично перерабатывать и перегружать товары в условиях освобождения от таможенных пошлин, других сборов и административных барьеров. Однако материалы относительно системы управления СЭЗ до нас не дошли, так как вероятно тогда вообще не существовало теоретических разработок в области управления. Но можно предположить, что развитие механизма управления СЭЗ на начальных этапах содержало элементы планирования, организации и стимулирования[2].

Второй этап становления СЭЗ начинается с 60-70 годов XX века. Данный этап развития СЭЗ характеризовался открытиями и реализацией новых достижений науки и техники, которые появились во многих независимых государствах в результате антиколониальной борьбы. Главной формой являлась экспортно-промышленная зона. Первая экспортно-промышленная зона в мире появилась в 1959 году в Ирландии с центром в аэропорту «Шеннон», с целью обеспечения дополнительных рабочих мест.

Затем, широкое распространение получили «свободные экспортно-производственные зоны». Отличительной чертой свободных экспортно-производственных зон состояло в том, что в рамках этих зон обеспечивалось развитие экспортоориентированных производств, которая привлекала для этого местные (государственные, региональные, частные) и иностранные ресурсы в форме прямых и косвенных инвестиций, на основе использования льготного правового и валютно-финансового режима.

В связи с этим возникла потребность в квалифицированном обслуживании и стимулировании этих процессов, и появились новые специализированные виды зон такие как: «свободные банковские», «свободные страховые», «рекреационно-туристические» и «оффшорные» зоны. Такие зоны получили широкое распространение в Великобритании, Италии, США и Франции.

Следует также отметить, что на данном этапе становления СЭЗ впервые понятие свободной зоны (зоны – франко) было установлено 18 мая 1973 года Международной конвенцией по упрощению и гармонизации таможенных процедур (Киото). Согласно данной конвенции под СЭЗ понималась часть территории страны, на которой товары рассматривались как объекты, находящиеся за пределами национальной таможенной территории, и поэтому не подвергались обычному таможенному контролю и налогообложению[3]. Иными словами, она являлась территорией, где соблюдался принцип «таможенной экстерриториальности». Размышляя над таким определением СЭЗ, профессор К.А. Семенов заметил: «Из этого определения видно, что свобода обособленной части государственного пространства является относительной, а не абсолютной. А также свободной эта территория является лишь в том смысле, что ввезенные на нее товары освобождались от таможенных пошлин, налогов на импорт и других видов контроля за импортом, а также в соответствии с таможенным законодательством страны применяли в отношении импортируемых товаров на другие территории этой страны»[4].

Кроме того, на втором этапе развитии СЭЗ был использован опыт функционирования

[1] См.: Шарапов С.А. Свободные экономические зоны //http://samlib.ru/s/sharapow_sergej_aleksandrowich/swobodnyeekonomicheskiezony.shtml

[2] С тех пор новый тип «свободных экспортно-производственных зон» добился весьма крупного успеха, и распространилось преимущественно в развивающихся странах.

[3] Международная конвенция об упрощении и гармонизации таможенных процедур. Заключена в г. Киото 18 мая 1973 г. Прил. F1 «О свободных зонах».

[4] http://works.tarefer.ru/99/100449/index.html

«свободных портов», а также изыскивались средства для вывода отдельных территорий из экономического кризиса. На данном этапе основателями новой концепции СЭЗ были англичане П. Халл и Г. Хаув, а также американец С. Бутлер. Они впервые теоретически обосновали формирование нового типа СЭЗ и предложили концепцию выхода из кризиса и развития районов, находящихся в тяжелом экономическом положении[1]. Суть указанной концепции состояла в том, что в таких районах предпринимателям предоставлялся ряд льгот, которые обычно запрещались действующим законодательством (в частности, возможность оперировать любой валютой; иметь отношения с контрагентами, находящимися вне зоны и др.). Эти меры способствовали активизации производственной и торговой деятельности, а также в таких образованиях изменился характер и содержание предпринимательской деятельности, и создались новые рабочие места, которые обеспечили занятость населения и увеличение прибыли.

Третий этап становления СЭЗ начинается с 80-ых годов. В связи с принятием ряда мер, которые были направлены на преодоление застоя в отдельных отраслях промышленности, банковского и страхового дела. В этот период главной формой СЭЗ являлась научно-технологическая зона. Хотя научно – технологическая зона появилась в 50-х годах, однако в конце 70-х годов научно-технологическая зона сочеталась с элементами экспортно-промышленной зоны и стала развиваться быстрее.

Необходимо также подчеркнуть, что в СССР впервые зародилась идея создания СЭЗ в конце 80-х гг., затем по инициативе Правительства СССР была разработана «Единая государственная концепция свободных экономических зон»[2].

Согласно данной концепции свободные экономические зоны рассматривались как элемент государственной внешнеэкономической политики, способствующий стимулированию межгосударственных отношений СССР с зарубежными партнерами. В этом периоде предполагалось, что свободные экономические зоны будут создаваться в регионах с развитым научно - техническим потенциалом для производства продукции, в целях соединения советских технологий и иностранного капитала. С этой целью, в соответствии с единой государственной концепцией, правовые льготы в свободных экономических зонах предусматривались только в отношении предприятий с иностранным участием и в пределах, определяемых действовавшими в СССР нормами регулирования иностранных инвестиций[3].

В Республике Таджикистан необходимость в создании СЭЗ появилась после приобретения ею независимости. Целью создания СЭЗ заключалось в обеспечении благоприятных условий для привлечения иностранных инвестиции, технологий, управленческого опыта создания современной и социальной инфраструктуры, решения проблем занятости и формирования новых рабочих мест, повышения уровня жизни населения и решения других социально – экономических задач.

Однако к практической реализации идеи создания СЭЗ в Республике Таджикистан приступили фактически после принятия правовой основы (Закон РТ «О свободных экономических зонах» от 17.05.2004 г.)[4]. В связи с чем, 2.07.2005 г. было принято Постановление Правительства РТ «О Положении о свободных экономических зонах в Республике Таджикистан». Вышеназванные документы стали юридической основой для создания в 2008 году в РТ двух свободных экономических зон «Панч»и «Согд». Причиной создания вышеназванных СЭЗ заключалась в их благоприятных условиях и в необходимых инфраструктурах для ее создания и функционирования, поскольку создание СЭЗ в той или иной степени отражается на специфике хозяйствования и развития этих регионов.

Далее Правительством РТ было принято постановление от 2.02.2009 г., №74 «О создании свободных экономических зон «Ишкошим» и «Дангара». Затем было принято Постановление Правительства РТ от 31.08.09 г., №475 «О вопросах свободных экономических зон в Республике Таджи-

[1] См.: Зерчанинова Т.Е. Исследование социально-экономических и политических процессов. - М.: Логос, 2010. С. 71.

[2] См: Бобоев У.Х. Правовое регулирование свободных экономических зон в Республике Таджикистан (Международно-правовые и национально – правовые аспекты) Душанбе. 2014. С. 16.

[3] См.: Архипов А.Ю., Павлов П.В., Татарова А.В. Институты особой экономической зоны и приграничной торговли как структуры эффективного развития международной инвестиционной деятельности. Монография – Таганрог: ТТИ ЮФУ, 2011.

[4] См: Бобоев У.Х. Правовое регулирование свободных экономических зон в Республике Таджикистан С. 59.

кистан». В соответствии с частью 6 Постановления Правительства РТ «О вопросах свободных экономических зон в Республике Таджикистан» в перечень наименований организаций системы Министерства экономического развития и торговли Республики Таджикистан были включены государственные учреждения администрации свободных экономических зон «Панч», «Сугд», «Дангара» и «Ишкошим».

Таким образом, в результате проведенного ретроспективного анализа свободных экономических зон, автор данной статьи пришла к выводу о том, что история становления СЭЗ прошла три этапа: от XVI века до середины XX века; 60-70-ые годы XX века; с 80-х годов.

Следует также отметить, что на каждом этапе становления СЭЗ происходило формирование их новых типов, которые отличались друг от друга целями их создания, системой предоставляемых льгот и механизмов управления, позволяющие им эффективно функционировать в различных социально – экономических сферах.

Аннотатсия

Оид ба масъалаи таърихи ташаккулёбии минтақаҳои озоди иқтисодӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Дар мақолаи мазкур муаллиф оид ба таърихи ташаккулёбии минтақаҳои озоди иқтисодӣ таҳқиқот гузаронидааст. Дар натиҷаи таҳлил муаллифи мақола ба хулосае омадааст, ки дар ҳар як марҳилаи ташаккулёбӣ намудҳои нави минтақаҳои озоди иқтисодӣ ба вуҷуд меомад, ки аз ҳамдигар вобаста ба ҳадафҳои ташкилёбӣ, низоми таъмини имтиёзҳо ва механизмҳои идоравӣ фарқ мекарданд, ки ба онҳо барои дар муҳити гуногуни иҷтимоию иқтисодӣ ба таври самаранок фаъолият кардан имконият медод.

Аннотация

К вопросу об истории становления свободных экономических зон в Республике Таджикистан

В статье автором исследована история становления свободных экономических зон. В результате проведенного ретроспективного анализа автор статьи пришла к выводу о том, что на каждом этапе становления происходило формирование новых типов СЭЗ, которые отличались друг от друга целями их создания, системой предоставляемых льгот и механизмов управления, позволяющие им эффективно функционировать в различной социально – экономической среде.

Annotation

To the quest about the history of the formation of free economic zones in the Republic of Tajikistan

In this article the author examines the history of the formation of free economic zones. As a result of the retrospective analysis of the author of the article concluded that, at every stage of formation there was a formation of new types, which differ from each other objectives of their creation, the system provides benefits and control mechanism to effectively operate in different socio - economic environment.

Мирзоев С.А.,
муаллими калони кафедраи ҳуқуқи тиҷорати Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон

НЕРӮИ БАРҚ ҲАМЧУН ОБЪЕКТИ ҲУҚУҚИ ГРАЖДАНӢ

Калидвожаҳо: *нерӯ; нерӯи барқ; таъмин; манфиатҳои моддӣ; молу мулк; муносибатҳои молумулкӣ; объект; ашё; мол; шартнома; таъмини барқ.*

Ключевые слова: *энергия; электроэнергия; снабжение; материальные блага; имущество; имущественные отношения; объект; вещь; товар; договор; электроснабжение.*

Keywords*: energy; power; supply; wealth, property; property relations; object; item, product; contract; energy supplying.*

Ҳар як шартномаи гражданӣ унсурҳои муайяни худро дорад, ки яке аз онҳо предмет ё объекти шартнома мебошад. Объекти шартнома молу мулке дар назар дошта мешавад, ки дар муомилоти гражданӣ қарор дорад. Шартномаи таъмини барқ низ объекти махсуси худро дорад. Объекти шартномаи зикршуда моли махсус (нерӯи барқ) мебошад, ки мизоҷон ба он эҳтиёҷ доранд ва амали онҳо ба он равона карда мешавад.

Имрӯз ба ҳама маълум аст, ки норасоии нерӯи барқ яке аз монеаҳои асосии рушди иқтисодиву иҷтимоии кишвари мо мебошад ва айни замон дар ҳаёти иҷтимоии мардум мушкилоти зиёд эҷод мекунад[1].

Дар ҳақиқат, истифодаи нерӯи барқ дар ҷомеаи имрӯза яке аз унсурҳои муҳими ҳаётӣ мебошад, зеро ҳаёти инсон бе истифодаи қувваи барқ душвор аст. Воситаҳои гуногуни меҳнат, ошхонаҳо, компютерҳо, воситаҳои нақлиёт ва дигар таҷҳизот бе қувваи барқ кор намекунанд. Энергия барои рушди иқтисодиёт ва таъмини ҳаёту фаъолияти одамон имконият фароҳам меорад[2].

Шартномаи таъмини барқ яке аз институтҳои муҳими ҳуқуқӣ ба ҳисоб рафта, барои танзими он меъёрҳои 569-579 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон бахшида шудаанд.

Таърифи шартномаи таъмини барқ дар моддаи 569 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин омадааст: Тибқи шартномаи таъмини барқ ташкилоти таъминкунандаи барқ ухдадор мешавад, аз тариқи хати барқи васлшуда нерӯи барқ диҳад ва мизоҷ (абонент) бошад, ухдадор мегардад, ки арзиши барқи истифодашударо пардозад, инчунин низоми истифодаи онро, ки дар шартнома пешбинӣ шудааст, риоя намояд, таъмини бехатарии истифодаи шабакаҳои барқи таҳти ихтиёраш қарордошта, инчунин дастгоҳ ва таҷҳизоти истифодабарандаашро вобаста ба истифодаи барқ дар ҳолати коршоямӣ нигоҳ дорад.

Ба сифати тарафҳои шартномаи таъмини барқ ташкилоти таъминкунандаи барқ ва мизоҷ (шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, шаҳрвандони хориҷӣ, шахсони бе табаа ва шахсони ҳуқуқӣ) баромад мекунанд.

Қайд кардан лозим аст, ки субъектҳои ҳуқуқи гражданӣ дар бастани шартнома мустақил мебошанд, аммо ҳангоми бастани шартномаи таъмини барқ ин принсип риоя намегардад, чунки шартномаи таъмини барқ шартномаи оммавӣ мебошад. Шартномаи оммавӣ шартномае мебошад, ки аз ҷониби ташкилоти тиҷоратӣ баста шуда, дар он ухдадории ташкилот дар мавриди фурӯши маҳсулот, иҷрои кор ё хизматрасонӣ, ки чунин ташкилот

---

[1] Паёми Президенти Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23.01.2015 // www.president.tj С. 4-6.

[2] Исмоилов Ш.М. Энергетическое законодательство Таджикистана и основные направления его совершенствования // Энергетическое право. 2009. № 2. С.3.

мувофиқи хусусиятҳои фаъолияташ бояд нисбати ҳар муроҷиаткунанда анҷом диҳад, муайян гардидааст (м. 458 КГ ҶТ).

Бояд қайд намуд, ки дигар шартномаҳо низ ба монанди шартномаҳои хариду фурӯши чакана, кироя, хизматрасонии маишӣ, пасандози бонкӣ, нигаҳдошт дар анбори мол ва бисёри дигарҳо хислати оммавӣ доранд[1].

Оммавӣ будани шартномаи таъмини барқ дар он ифода мешавад, ки ташкилоти таъминкунандаи барқ ҳангоми бастани шартнома, ба истисноИ ҳолатҳои пешбининамудаи қонун ё дигар санади ҳуқуқӣ, ҳуқуқ надорад як шахсро нисбат ба дигаре афзалтар шуморад.

Мутобиқи қисми 4 моддаи 488 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон шартномаи мазкур як намуди шартномаи хариду фурӯш ба ҳисоб рафта, ба қатори аҳдҳои консенсуалӣ дохил мешавад. Аҳдҳои консенсуалӣ аҳдҳое мебошанд, ки аз лаҳзаи ба созиш омадани тарафҳо, яъне, ҳангоми розӣ будани онҳо ба шартҳои шартнома боиси бастани шартнома мегардад. Агар дар шартномаи таъмини барқ ба сифати мизоҷ (абонент) шаҳрванде баромад кунад, ки нерӯи барқро барои эҳтиёҷоти маишӣ ба кор мебарад, пас шартнома аз лаҳзаи воқеии тибқи тартиби муқарраршуда васл намудани мизоҷ (абонент) ба шабакаи васлгардида басташуда эътироф мегардад ва ҳуқуқу уҳдадориҳо низ аз ҳамин лаҳза ба вуҷуд меоянд (б. 2 м. 570 КГ ҶТ). Тибқи муқаррароти б. 1 м. 455 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон шартномаи таъмини барқ музднок ба ҳисоб меравад. Музднок будани шартномаи мазкур дар он зоҳир мегардад, ки ташкилоти таъминкунандаи барқ аз тариқи хати барқи васлшуда нерӯи барқ медиҳад ва мизоҷ (абонент) бошад, арзиши барқи истифодашударо мепардозад.

Тибқи қ. 1 м. 571 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон ташкилоти таъминкунандаи барқ вазифадор аст, ки ба мизоҷ (абонент) аз тариқи шабакаи васлгардида ба ҳамон миқдоре, ки дар шартнома пешбинӣ гардидааст, бо риояи низоми додани он, ки аз ҷониби тарафҳо мувофиқа шудааст, барқ диҳад. Меъёри барқи додашуда аз ҷониби ташкилоти таъминкунандаи барқ ва барои қабул намудани мизоҷ (абонент) тибқи нишондоди дастгоҳи баҳисобгирии барқ ва дар сурати мавҷуд набудани он тибқи ҳисобу китоб муайян карда мешавад.

Яке аз шартҳои асосии шартномаи таъмини барқ ин сифати қувваи барқ мебошад. Сифати барқе, ки ташкилоти таъмини барқ таъмин менамояд, бояд ба талаботи муқаррарнамудаи стандартҳои давлатӣ ва дигар санадҳои меъёрӣ оид ба стандартизатсия ё сифати пешбининамудаи шартнома мутобиқат намояд (м. 573 КГ ҶТ). Дар ҳолати аз ҷониби ташкилоти таъмини барқ вайрон кардани талабот оид ба сифати нерӯи барқ қоидаҳои пешбининамудаи моддаи 511 Кодекси гражданӣ истифода бурда мешавад. Яъне, ба андозаи муносиб нархи фурӯши нерӯи барқ паст карда шуда, норасоиҳои миқдори барқ ройгон, дар муҳлатҳои мувофиқ бартараф мешавад ва хароҷоти вобаста ба рафъи норасоиҳои нерӯи барқ ба вуҷудомада ҷуброн мегардад.

Объекти шартнома нерӯи барқ мебошад. Вобаста ба он ки энергия (нерӯи барқ) объекти ҳуқуқи гражданӣ аст ё не, дар байни олимон фикру ақидаҳои гуногун ҷой дорад. Масалан, М.М. Агарков қайд намудааст, ки энергия (нерӯи барқ) ашё нест, аз ин рӯ объекти ҳуқуқи гражданӣ шуда наметавонад[2].

Ба ақидаи О.А. Двинин бошад, баръакс, энергия ва захираҳои энергетикӣ ҳамчун объекти ҳуқуқи гражданӣ баромад мекунанд ва ҳангоме, ки инсон намудҳои гуногуни энергияро истифода мебарад, бояд дарк намояд, ки як намуди ашёро истифода мебарад[3]. Дар қисми 8 моддаи 2 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи энергетика» энергия (нерӯи барқ) ҳамчун моли махсус ба ҳисоб меравад[4]. Қобили қайд аст, ки энергия (нерӯи барқ) ҳамчун объект (дар моддаи 140 КГ ҶТ) ва ҳамчун мол (дар моддаи 488 КГ ҶТ) қайд нагардидааст. Ҳоло он ки нерӯи барқ ба монанди дигар молҳо манфиати моддӣ ва арзиши муайян дорад.

И.А. Лукьянсева чунин меҳисобад, ки тибқи шартномаи таъмини барқ як тараф (ташкилоти таъминкунандаи барқ) молу мулкро (нерӯи барқро) ба тарафи дигар (мизоҷ) ба

[1] Менглиев Ш.М. Договор как средство регулирования общественных отношений // Государство и право. 1999. №2. С. 58-59.

[2] Агарков М.М. Подряд (Текст и комментарий к ст. 220-235 Гражданского кодекса Российской Федерации). М., 1924. С. 13.

[3] Двинин О.А. Вопросы теории и практики договора электроснабжения в Российской Федерации: Дисс.... канд. юрид. наук: М.: 2006. С. 17-18.

[4] Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи энергетика» аз 4 октябри соли 2000 //Ахбори Маҷлиси Олии ҶТ. 2000. № 7. М. 672.

моликият медиҳад. Яъне, шартномаи таъмини барқ шартномаи молумулкӣ ба ҳисоб рафта, дар ин мавридмубодилаи мол ба пул ба вуҷуд меояд[1].

Қувваи барқ объекти ҳуқуқи гражданӣ, аз ҷумла объекти муносибатҳои ҳуқуқӣ ба ҳисоб меравад, ва асоси объект эътироф намудани он шартномаи таъмини барқ мебошад[2].

Дар баъзе таҳқиқотҳо энергияро (нерӯи барқро) ба мафҳуми ашё дохил менамоянд, масалан, И.А. Лукьянсева қайд менамояд, ки энергия (нерӯи барқ) - ин шахс, шахсият ва субъект ба ҳисоб намеравад ва ба қатори ашёҳои лозимӣ дохил мешавад[3]. Ба фикри мо, агар нерӯи барқ субъект набошад, пас объекти ҳуқуқи гражданӣ ба ҳисоб меравад. Инчунин, дар як мавриид энергия (нерӯи барқ) моли махсус, кор, хизматрасонӣ ва ғайраҳоро дарбар мегирад.

Н.В. Аполинская якчанд нишонаҳои ашёро барои муайян намудан ва эътироф кардани объекти ҳуқуқи гражданӣ нишон додааст:

1) характери моддӣ доштани ашёҳо;
2) арзиш доштани онҳо;
3) зарур будани ашёҳо, яъне имконияти қонеъ намудани талаботи истеъмолкунандагонро доштани онҳо[4].

Тибқи талаботҳои дар боло зикргардида қувваи барқро ҳамчун ашё ё ин ки моли махсус ба қатори объектҳои ҳуқуқи гражданӣ дохил кардан мумкин аст, чунки нерӯи барқ арзиши муайян дошта, ҳамаи шахсони ҳуқуқӣ ва шахсони воқеӣ ба он эҳтиёҷ доранд.

Дар ин замина ақидаи О.А. Двинин ва И.А. Лукьянсева қобили дастгирӣ аст, зеро нерӯи барқ ва захираҳои энергетикӣ ҳамчун объекти ҳуқуқи гражданист, гарчанде ки ба чашм ноаён бошад ҳам, он ба тамоми талаботҳои объекти ҳуқуқи гражданӣ пешниҳодгардида ҷавобгӯ мебошанд ва ҳангоми бастани шартномаи таъмини барқ мизоҷ ӯҳдадор мегардад, ки қувваи барқро ҳамчун амвол истифода барад, арзиши барқи истифодашударо пардозад, инчунин низоми истифодаи онро риоя намояд, таъмини бехатарии истифодаи шабакаҳои барқи таҳти ихтиёраш қарордошта, инчунин дастгоҳ ва таҷҳизоти истифода мекардаашро вобаста ба истифодаи барқ дар ҳолати коршоямӣ нигоҳ дорад.

Рушди қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар соҳаи энергетика ба инобат гирифта, гуфтан мумкин аст, ки қабул намудани Кодекси энергетикии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи мақоми қонунбарор – Маҷлиси Олӣ аз манфиат холӣ нест.

Тавре, ки Ш.М. Исмоилов ишора намудааст, лоиҳаи қонун дар соҳаи энергетика коркард карда шуда, он бо номи Кодекси энергетикӣ қабул карда шавад. Ин барои Тоҷикистон зарур аст, зеро низоми илмӣ-ҳуқуқиаш, аз ҷумла дар соҳаи энергетика инкишоф наёфтааст[5]. Аз ин рӯ, ба ақидаи муаллифи мазкур ҳамфикр гардида, тарафдори қабул кардани Кодекси энергетикии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳастем, то ин ки баъзе норасоиҳо дар соҳаи қонунгузории энергетика бартараф карда шаванд.

Қайд кардан бамаврид аст, ки дар Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон баъзе масъалаҳое ҳастанд, ки вобаста ба шартномаи таъмини барқ ҳалли худро наёфтаанд. Аз ҳамин лиҳоз хуб мешуд агар дар қисми 2 моддаи 140 Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қатори неъматҳои моддӣ, ба мисли ашё, пул, аз ҷумла асъори хориҷӣ, қоғазҳои қиматнок, кору хизматҳо, иттилоот, амал, натиҷаи фаъолияти зеҳнӣ, номи фирма, тамғаи мол ва воситаҳои дигари фардикунонии маҳсулот, ҳуқуқи молу мулкӣ ва молу мулки дигар, нерӯи барқ ҳамчун объекти ҳуқуқи гражданӣ ворид карда шавад, зеро он ба сифати моли махсус дар қатори дигар молҳо мутобиқи шартнома фурӯхта мешавад ва ҳамчун ашё барои қонеъ кардани талаботи моддӣ ва маънавии инсон зарур аст.

[1] Лукьянцева И. А. Договор энергоснабжения: Теория, законодательство и правоприменительная практика: Дисс… канд. юрид. наук: Краснодар: 2009. С. 17.

[2] Гражданское право. Том 1. Учебник. Издание пятое, переработанное и дополненное// Под ред. А.П.Сергеева и Ю.К. Толстого. - М.: ПБОЮЛ Рожников, 2001. С. 222.

[3] Лукьянцева И. А. Указ. раб. С. 38.

[4] Аполинская Н. Определение вещи как объекта гражданского права Российской Федерации // Сибирский юридический вестник. 2002. № 1. С. 28.

[5] Исмоилов Ш.М. Асари номбаршуда. С.10.

Аннотатсия

Нерӯи барқ ҳамчун объекти ҳуқуқи гражданӣ

Мақолаи мазкур ба таҳқиқи масъалаи нерӯи барқ ҳамчун объекти ҳуқуқи гражданӣ бахшида шудааст. Тавсифи ҳуқуқии нерӯи барқ дода шудааст. Дар асоси гузаронидани таҳлил, муаллиф ба хулоса меояд, ки ба номгӯи объектҳои ҳуқуқи гражданӣ нерӯи барқ ҳамчун объекти ҳуқуқ илова карда шавад.

Аннотация

Электрическая энергия как объект гражданского права

Статья посвящена исследованию вопроса электроэнергии как объекта гражданского права. Дана правовая характеристика электроэнергии. На основании проведенного анализа автор приходит к выводу о необходимости добавления в перечень объектов гражданского права электроэнергию как разновидности объекта права.

Annotation

Electrical energy as an object of civil rights

The article investigates the issue of electricity as the object of civil law. Given the legal characterization of the electricity. Based on this analysis, the author concludes on the need and desirability of introducing a civil law concept of energy as a kind of object rights.

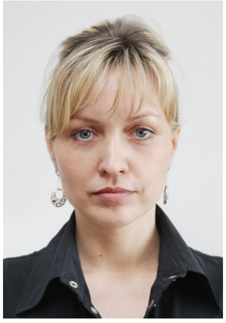

Кузнецова Т.В.,
доцент кафедры уголовного права, уголовного процесса и криминологии Российского Университета Дружбы Народов
Код УДК 343
E-mail: tatianakuznetsowa@yandex.ru

СМЕРТНАЯ КАЗНЬ ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РОССИИ И СТРАН АЗИИ, АФРИКИ И ЛАТИНСКОЙ АМЕРИКИ

Калидвожаҳо: *қонунгузории ҷиноятӣ; ҳукми қатл; ҷазо.*

Ключевые слова: *уголовное законодательство; смертная казнь; наказание.*

Keywords: *criminal legislation; death penalty; punishment.*

Смертная казнь является древнейшим видом наказания, самым суровым и самым противоречивым в отношении ее применения.

По степени жесткости и суровости уголовной репрессии УК РСФСР 1960г. конкурировал только с УК Турции и УК ЮАР.

В юридической литературе в разное время по поводу смертной казни высказывались достаточно критические суждения, вплоть до полного отказа от этого вида наказания (Н.С. Таганцев, Н.Д. Сергеевский, С.С. Алексеев, С.Г. Келина, О.Ф. Шишов и др.)[1].

Смертная казнь как исключительная мера наказания согласно ст. 59 УК РФ, устанавливается в качестве основного вида наказания *только за особо тяжкие преступления, посягающие на жизнь.* Она не *назначается* женщинам; лицам, совершившим преступление в возрасте до восемнадцати лет; мужчинам, достигшим к моменту вынесения судом приговора шестидесятипятилетнего возраста.

Смертная казнь предусмотрена за совершение пяти преступлений: убийство при отягчающих обстоятельствах (ч.2 ст.105 УК РФ); посягательство на жизнь государственного или общественного деятеля (ст.277 УК РФ); посягательство на жизнь лица, осуществляющего правосудие или предварительное следствие (ст.295 УК РФ); посягательство на жизнь сотрудника правоохранительного органа (ст.317 УК РФ); геноцид (ст.357 УК РФ).

Несмотря на то, что смертная казнь как вид наказания содержится в системе наказаний действующего уголовного закона, ее применение было запрещено. Во-первых, в связи с вступлением 28.02.1996г. России в Совет Европы, в результате чего Российская Федерация подписала Протокол №6 от 28 .04.1983г. к Европейской конвенции о защите прав человека и основных свобод от 4.11.1950г., касающейся отмены смертной казни в мирное время. Во-вторых, в связи с Постановлением Конституционного Суда Российской Федерации от 2.02.1999г., смертная казнь может быть назначена только при рассмотрении дела судом с участием присяжных заседателей, а суд присяжных на тот период времени существовал не во всех субъектах Российской Федерации.

Однако в связи с введением с 1.01.2010г. судов с участием присяжных заседателей на всей территории Российской Федерации, Верховный Суд РФ обратился в Конституционный Суд России с ходатайством о разъяснении пункта 5 резолютивной части Постановления Конституционного Суда РФ от 2.02.1999 г. В обращении Верховного Суда РФ содержались доводы о том, что существующее Постановление может породить противоречивую правоприменительную практику по вопросу о возможности назначения наказания в виде смертной казни после введения с 1.01.2010г. судов с учас-

[1] Смертная казнь: за и против. М., 1989.; Уголовное право России. Части общая и Особенная: учеб. под редакцией А.И. Рарога. М., 2005. С. 154-167.

тием присяжных заседателей на всей территории Российской Федерации.

Конституционный Суд РФ пришел к выводу, что «в системе действующего правового регулирования, на основе которого в результате длительного моратория на применение смертной казни сформировались устойчивые гарантии права человека не быть подвергнутым смертной казни и сложился конституционно-правовой режим, в рамках которого – с учетом международно-правовой тенденции и обязательств, взятых на себя Российской Федерацией, – происходит необратимый процесс, направленный на отмену смертной казни, как исключительной меры наказания, носящей временный характер («впредь до ее отмены») и допускаемой лишь в течение определенного переходного периода».

Необходимо заметить, что из всех рассматриваемых стран, первыми от применения смертной казни стали отказываться страны Латинской Америки (Венесуэла (1863), Коста-Рика (1877), Эквадор (1906), Уругвай (1907), Колумбия (1910), Панама (1922)).

На сегодняшний день *смертная казнь как вид наказания не содержится в следующих странах Азии, Африки, Латинской Америки*: Азербайджан, Ангола, Армения, Бутан, Вануату, Венесуэла, Восточный Тимор, Гаити, Гвинея-Бисау, Гондурас, Джибути, Доминиканская республика, Кабо-Верде, Камбоджа, Кирибати, Колумбия, Коста-Рика, Кот-д’ивуар, Либерия, Маврикий, Маршалловы острова, Мексика, Мозамбик, Намибия, Непал, Никарагуа, Ниуэ, Палау, Панама, Парагвай, Руанда, Самоа, Сейшельские острова, Сенегал, Соломоновы острова, Тувалу, Туркменистан, Турция, Узбекистан, Уругвай, Филиппины, Эквадор, ЮАР.

Перечень стран, где смертная казнь отменена только за общеуголовные преступления: Аргентина, Боливия, Бразилия, Перу, Сальвадор, Чили.

Не применяют на практике: Алжир, Бенин, Бруней, Буркина-Фасо, Гамбия, Гренада, Казахстан, Кения, Конго, Мадагаскар, Мали, Марокко, Мьянма, Науру, Нигер, Папуа-Новая Гвинея, Суринам, Таджикистан, Того, Тонга, Тунис, ЦАР, Шри-Ланка.

Наличие смертной казни в законе и применение ее на практике наблюдается в следующих странах: Афганистан, Бангладеш, Бахрейн, Белиз, Бурунди, Вьетнам, Габон, Гайана, Гана, Гватемала, Гвинея, Демократическая Республика Конго, Доминика, Египет, Замбия, Зимбабве, Индия, Индонезия, Иордания, Ирак, Иран, Йемен, Камерун, Катар, КНДР, КНР, Куба, Кувейт, Лаос, Лесото, Ливан, Ливия, Мавритания, Малави, Малайзия, Монголия, Нигерия, ОАЭ, Оман, Пакистан, Республика Корея, Саудовская Аравия, Свазиленд, Сингапур, Сирия, Сомали, Судан, Сьерра-Леоне, Таиланд, Тайвань, Танзания, Уганда, Чад, Экваториальная Гвинея, Эритрея, Эфиопия, Япония.

Некоторые страны не имеют четкой позиции по данному вопросу, так как, фактически отменив применение смертной казни, спустя продолжительный период времени, снова ее применили. Например, в Гватемале впервые с 1983 года в 1996 году был приведен в исполнение смертный приговор, в Бурунди впервые с 1981 года в 1997 году смертную казнь исполнили в отношении шести мужчин.

При анализе составов преступлений, санкция которых предусматривает смертную казнь, на первое место выходит лишение жизни при отягчающих обстоятельствах. За данный вид преступления, абсолютно во всех странах, где применяется смертная казнь, присутствует данный вид наказания. В некоторых странах смертная казнь предусмотрена и за простое убийство (Гана, Танзания). В большинстве стран высшая мера наказания предусмотрена за геноцид и преступления террористического характера (Египет, Индонезия, Казахстан, Кувейт, Таджикистан, Тунис, Япония и др.), за пиратство (Гана, Тайвань, Эфиопия). В ОАЭ, Доминиканской Республике, Индии, Кубе помимо смертной казни за терроризм, она еще предусмотрена за покушение на глав государств и их заместителей, изнасилование, ограбление, распространение и хранение наркотических средств. Количество государств, предусматривающих смертную казнь за незаконный оборот наркотиков, достаточно велико (порядка 30) – Бангладеш, Бахрейн, Бруней, Вьетнам, Египет, Индонезия, Иордания, Иран, Ирак, Катар, КНР, Малайзия, Мьянма, Пакистан, Республика Корея, Саудовская Аравия, Сингапур, Сирия, Таиланд и др.). В некоторых странах высшая мера наказания предусмотрена еще и за убийство слона (Конго) и за употребление спиртных напитков (Ливия).

Сохраняется смертная казнь и за экономические преступления во Вьетнаме, КНДР, КНР. Китайская Народная Республика является лидером по количеству предусмотренных в уголовном законе преступлений, за которые предусмотрена высшая мера наказания. До недавнего времени в УК КНР в 69-ти составах преступлений санкция статьи содержала наказание в виде смертной казни, после 2012 года их количество сократилось на 13 за счет отмены данного вида наказания за экономические преступления ненасильственного характера (контрабанда исторических ценностей, мошенничество и налоговые преступления). По различным оценкам, ежегодно в КНР приводят в исполнение от 2 до 7 тысяч смертных приговоров. Это означает, что в Китае казнят больше людей, чем во всех остальных странах мира вместе взятых[1].

В мусульманских странах, живущих по законам шариата, смертной казни подвергаются за прелюбодеяние, вероотступничество, изнасилование, половую связь немусульманина с мусульманкой (Иран, Йемен, ОАЭ, Судан, Саудовская Аравия).

Международное право запрещает приговаривать к смертной казни детей, не достигших 18-тилетнего возраста, беременных женщин, женщин достигших 55-ти лет и мужчин, достигших 60-ти лет. Это правило нарушается во многих странах, в частности в Иране, Пакистане, Саудовской Аравии, Йемене. В Йемене женщина может быть казнена через два года после родов (два года жизни ей дается для кормления ребенка)[2].

Самыми распространенными способами исполнения смертной казни являются повешение и расстрел, смертельная инъекция применяется в Гватемале, КНР, на Филиппинах и Тайване, отсечение головы – в Конго, ОАЭ, Саудовская Аравия Судан, забрасывание камнями (за прелюбодеяние и изнасилование) – Афганистан, Иран, Пакистан, Саудовская Аравия, Судан, ОАЭ. Последние два, как правило, исполняются публично.

[1] Китай отменил смертную казнь за экономические преступления: мошенников и контрабандистов не будут убивать // URL: http://newsme.com.ua/world/795955/

[2] Рамез Ахмед Эдайди. Наказание по уголовному праву арабских стран. Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата юридических наук. М.: 2002. С. 57-62.

Аннотатсия

Ҳукми қатл тибқи қонунгузории Россия ва давлатҳои Осиё, Африқо ва Америкаи Лотинӣ

Дар мақолаи илмии мазкур таҳлили ҳуқуқии ҳукми қатл ҳамчун намуди ҷазо тибқи қонунгузории Россия ва давлатҳои Осиё, Африқо ва Америкаи Лотинӣ гузаронида шудааст. Дар доираи қонунгузории ҷиноятии амалкунандаи давлатҳои зикршуда роҳҳои умумӣ ва гуногун ба ҳукми қатл нишон дода шудааст.

Аннотация

Смертная казнь по уголовному законодательству России и стран Азии, Африки и Латинской Америки

В данной научной статье проведен правовой анализ смертной казни как вида наказания по уголовному законодательству России и стран Азии, Африки и Латинской Америки. В рамках существующего уголовного законодательства обозначенных стран выявлены общие и различные подходы к смертной казни.

Annotation

The death penalty in the criminal legislation of Russia and countries of Asia, Africa and Latin America

In this scientific article legal analysis of the death penalty as a form of punishment in the criminal legislation of Russia and countries of Asia, Africa and Latin America. In the framework of the existing criminal laws designated countries revealed common and different approaches to the death penalty.

Петер Квоста,
судья Федерального административного суда Австрии, кандидат юридических наук

НОВАЯ АДМИНИСТРАТИВНАЯ ЮСТИЦИЯ В АВСТРИИ НА ПРИМЕРЕ ГОСУДАРСТВЕННЫХ ЗАКУПОК

Калидвожаҳо: *адлияи маъмурӣ; хариди давлатӣ; ислоҳот.*

Ключевые слова: *административная юстиция; государственная закупка; реформа.*

Keywords*: administrative justice; government purchase; reform.*

I. Реформа в сфере административной юстиции

A. Введение

В 2012 году австрийский парламент принял решение по комплексному реформированию правовой защиты в сфере административного права[1]. Краеугольным камнем концепции стало создание административных судов, которые должны были стать частью всеохватывающей эффективной системы правовой защиты. Речь шла о внесении самой крупной поправки в австрийскую Конституцию за всю ее историю, которой предшествовали десятилетия подготовительных работ, и которое, в принципе, обсуждалось на протяжении более чем 130 лет. В силу уже хотя бы такого обстоятельства реформу неоднократно называли «вековым трудом»[2].

С принятой в 2012 г. конституционной поправки началась двухгодичная, почти что, лихорадочная фаза подготовки: несколько сотен законов, отчасти полностью, предстояло переработать и привести в соответствие; более 120 (апелляционных) органов оказались в результате введения 11 административных судов излишними и могли быть упразднены. Насколько поспешно происходила подготовка к «запуску» новой административной юстиции, иллюстрирует тот факт, что законодатель даже допустил ошибку, когда упразднил – как и многие другие – надзорные органы в сфере железнодорожного транспорта, чтобы затем, несколько недель спустя, создать их вновь под тем же самым названием, поскольку иначе образовался бы вакуум государственных органов, выполняющих административные задачи в этом секторе.

В настоящей работе будет представлен краткий обзор этапов исторического развития административной юстиции в Австрии и новой системы правовой защиты в административном судопроизводстве, проведен анализ недавних последствий реформы и представлен механизм контроля в сфере государственных закупок, как подотрасли новой административной юрисдикции на примере недавно рассмотренного и получившим широкую огласку в австрийской прессе дела.

B. Историческое развитие административной юстиции в Австрии

С 1875 г. в административных органах Австрии действовала модель инстанцион-

[1] Вестник федерального законодательства BGBlINr 51/2012.

[2] См. также Öhlinger/Eberhard, Verfassungsrecht (2012).

ного порядка, состоящего из нескольких уровней: административный орган издал административный акт, на который можно было подать апелляцию в другой административный орган, чье решение по апелляции приходилось обжаловать в третий административный орган, прежде чем гражданин мог, наконец, обратиться в Административный суд (Verwaltungsgerichtshof)[1]. Однако Административный суд – без возможности собственного исследования обстоятельств – обладал очень ограниченными полномочиями по проверке актов административных органов на предмет их законности и обоснованности[2].

Присоединение Австрии к Европейской конвенции по правам человека (ЕКПЧ) в 1995 г., постепенно улучшило качество правовой защиты в области административного права. Вместо федерального министра (на уровне федерации) или земельного правительства (на уровне федеральных земель), принимавших решения в качестве апелляционного органа, роль апелляционной инстанции стали исполнять административные органы, которые становились всё более свободными от указаний и независимыми от связанной указаниями администрации[3].

Такого рода компромиссные решения с аналогичными судам инстанциями, которые не являлись ни «настоящим» судом, ни традиционным административным органом, были почти инфляционисткими, вынужденными мерами, чтобы кое-как соответствовать необходимостям, навязанным международным или европейским законодательствами (т.е. извне); однако такие подходы ничего не изменили в основной концепции правовой защиты в области административного права. Слишком неразрывно связана реализованная в Конституции основная идея, согласно которой Австрия считается *административным государством*, с системой самоконтроля административных органов (по ту сторону от всеобъемлющего пересмотра в административном судопроизводстве). Изначально обсуждаемое, как уже отмечалось, в конце XIX века, а затем не ранее середины 1980-х годов постоянно предлагаемое введение двухуровневой системы административной юстиции содержалось в каждой правительственной программе[4]. Однако конс-

[1] Трехуровневый инстанционный порядок был сокращен в течение десятилетий до двухуровневого, но в некоторых отраслях, например в геодезии, оставался до конца 2013 г. реальностью.

[2] Уже после создания Административного суда в 1874 г. некоторые члены тогдашнего парламента увидели необходимость в скорейшем реформировании: так бытовало мнение, что недавно принятое решение не будет достаточно эффективным в долгосрочной перспективе и – по аналогии с моделью Германии – потребуется создание «двухступенчатой» административной юстиции. Такое видение в последующем также неоднократно обсуждается, но не приводит к конкретным результатам; см.Loebenstein, Verwaltungs-gerichtsbarkeit – Föderalismus, in Lehne/Loebenstein/Schimetschek (Hrsg),Die Entwicklung der österreichischen Verwaltungsgerichtsbarkeit (1976), 241 ff.

[3] Так в 1988 г. в федеральных землях были введены Независимые административные сенаты (преимущественно) для рассмотрения административных уголовных дел в силу обязательств, вытекающих из ст. 6 ЕКПЧ, которая требовала для такого рода дел наличия (по крайней мере, аналогичного суду) трибунала; см. также Olechowski, Zur Geschichte der Unabhängigen Verwaltungssenate, in Larcher (Hrsg), Handbuch UVS (2012), 25 (29). Начиная с 1998 г. такой Независимый административный сенат стал рассматривать на федеральном уровне также дела о предоставлении или отмене статуса беженца вместо Министерства внутренних дел; обусловленному законодательством ЕС требованию об аналогичной суду проверке в сфере государственных закупок Федеральное ведомство закупок (Bundesvergabeamt) как независимая административная инстанции позволило увидеть свет в 2002 г. (см. также Sachs, DasneueBundesvergabeamt, RPA 2002, 198; Latzenhofer, Die Reform des Rechtsschutzsystems des Bundesvergabegesetzes nachdem BVergG 2002,ZVB 2002/83; Chvosta, StaatsreformundVergabegerichtsbarkeit, inGruber/Gruber/Sachs [Hrsg], JahrbuchVergaberecht [2008], 217 [222 f]).

[4] По вопросу литературы, появившейся в Австриип о данной теме, которая могла бы заполнить библиотеке, см. например: Pernthaler/Rath-Kathrein, Die Einführung von Landesverwaltungsgerichten – eine Alternative zu den „unabhängigen Verwaltungssenaten in den Ländern“, JBl 1989, 609; Holzinger, Funktion und Grenzen der Ge-richtsbarkeit im Rechtsstaat, Verhandlungen des 11. Österreichischen Juristentages (1992) Bd I/2, 85 ff; Kobzina, Die richterliche Verwaltungskontrolle und die ausstehende Integration von Rechtsschutz und Föderalismus, JBl 1993, 205; Pichler, Einführung einer Landesverwaltungsgerichtsbarkeit (1994) 4 ff; Grabenwarter, Auf dem Weg zu einer Landesverwaltungsgerichtsbarkeit, JRP 1998, 279; Hörtenhuber, Landesverwaltungsgerichtsbarkeit aus der Sicht der Länder – Diskussionsstand und Probleme, ZUV 1998/1, 19; Grof, Erstinstanzliche Verwaltungsge-richtsbarkeit – ein neuer Versuch?, ÖJZ 2001, 201; Jabloner, Die Reform des Rechtsschutzes, in Olechowski (Hrsg), Der Wert der Verfassung – Werte in der Verfassung (2005) 53.

титуционно-правовая «не сходящая с уст» тема, ввиду отсутствия срочности и в связи с опасением нежелательных потерь власти и влияния, особенно в региональной политике при внедрении земельных административных судов, едва ли была реализуема[1]. Оттого еще более удивительным стало решение австрийского парламента в конце 2011 г. о включении в повестку дня давно завершенного и научно проанализированного проекта Конституции[2]. Принятые в мае 2012 г. поправки в Конституцию требовали – как уже отмечалось – проведения целого комплекса сопроводительных мероприятий, прежде чем новая система правовой защиты в сфере административного права могла вступить в силу 1.01.2014 г[3].

С. Новая правовая ситуация

Относительно быстрая практическая реорганизация правовой системы стала возможной только потому, что при создании административных судов первой инстанции, которые теперь исполняли роль бывших апелляционных органов, как в организационном, так и в кадровом отношении удалось опереть на работавшие до этого на этом уровне свободные от указаний административные инстанции: так на базе Независимых административных сенатов (Unabhaengige Verwaltungssenate) в федеральных землях появились девять земельных административных судов (Landesverwaltungsgericht), а на базе Независимого финансового сената – Федеральный финансовый суд (Bundesfinanzgericht); суд по делам беженцев (Asylgerichtshof), который в 2008 г. был создан в опережение реформы в области административного судопроизводства и сменил Независимый федеральный сенат по делам беженцев (UnabhaengigerBundesasylsenat), был преобразован в Федеральный административный суд (Bundesverwaltungsgerichtshof), которому было передано также Федеральное ведомство по закупкам (Bundesvergabeamt).

В административных судах первой инстанции жалобы граждан на административные акты органов рассматриваются «настоящими» судьями, наделенными всеми судейскими гарантиями. Часто реформистским решениям административных судов, которые почти полностью публикуются в интернете, регулярно предшествуют *публичные разбирательства*[4]. Как и в случае бывших административных органов на апелляционном уровне, процессуальным законом также предусматривается – насколько это возможно – свободное от формальных препятствий разбирательство в административных судах *без обязательного участия адвоката и без высокого риска расходов*. Принцип *материальной истины*, согласно которому административный суд самостоятельно должен исследовать имеющие значение обстоятельства, нивелирует присущий административному процессу дисбаланс сил (часто несведущим в праве) гражданином и могущественным государством как противной стороны в вынужденном процессе[5].

Если вследствие усиления обязанности административных судов к мотивированию своих решений и специализации судей исключительно на судоговорении в определенных отраслях права можно (и, вероятно, также де-факто нужно) ожидать повышения качества принимаемых решений, то наиболее заметный и, безусловно, наиболее важный эффект реформы в области административной юстиции заключается в том, что в принципе *только административный орган* может принять решение, которое может быть обжаловано в административный суд. На протяжении многих лет совершенно перегруженному Административному суду выпадает исключительно роль инстанции, которая обеспечивает единообразие судебной практики среди 11 административных судов и ограничивается разрешением основополагающих правовых вопросов[6].

[1] Относительно опасений потери политического влияния следует добавить, что еще до реформы политическое влияния в области исполнения административных законов было скорее принятием желаемого за действительное, чем повседневной реальность, тем более что присущая принципу верховенства права связанность административного органа законами действовала в Австрии с давних пор и могла стать предметом всесторонней проверки в Административном суде, функционировавшем с 1875 г.

[2] По вопросу последнего, взятого за основу проекта Конституции см. статьи в:Holoubek/Lang (Hrsg), DieSchaffungeinerVerwaltungsgerichtsbarkeitersterInstanz (2008).

[3] См. также Fischer, Die Einrichtung von Verwaltungsgerichten I. Instanz, JRP 2012, 170.

[4] Vgl dazu auch VwGH 26.6.2014, 2014/03/0063; 26. 5.2014, Ra 2014/20/0017, 0018; vgl ferner Senft, Ver-handlungspflicht der Verwaltungsgerichte aus grundrechtlicher Perspektive, ZVG 2014, 523.

[5] Vgl zB VwGH 21.12.2010, 2007/05/0231.

[6] Vgl zB Thienel, Die Neuordnung der Verwaltungsgerichtsbarkeit (2013) 67; Köhler, Der Zugang zum VwGH in der zweistufigen Verwaltungsgerichtsbarkeit, ecolex 2013, 589; Berger/Kleiser, Die Revision an den Verwal-tungsgerichtshof, ZVG 2014, 180.

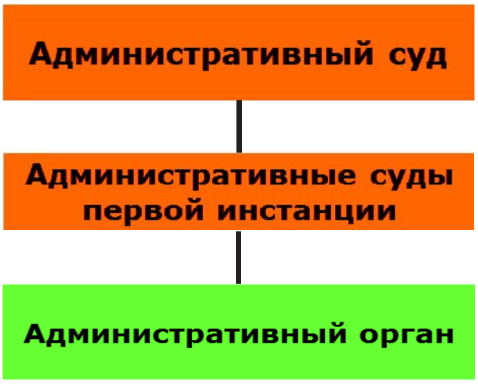

D. Последствия реформы

Данное изменение системы призвано отправить в прошлое пространные пути инстанционного порядка и должно способствовать тому, что не после «длительного марша по инстанциям» в последней и одновременно первой судебной инстанции, а в принципе уже при первой жалобе на административный акт с помощью судебного решения будет привнесена ясность. В связи с этим реформа явно направлена на «ускорение» процесса правовой защиты, при одновременном повышении качества решений. Прозрачная и своевременная правовая защита от актов административных органов, путем соответствующих судебных решений, создает не только для населения Австрии доверие в административные органы и правовую стабильность, но и также для всей экономики в стране, чьи предприятия вследствие высоких издержек, связанные с затягиванием административных процедур с непредсказуемый исходом, оказываются в конкурентно невыгодном положении и, как никогда, нуждаются в скорейшей ясности и стабильности при реализации экономических проектов. Такие преимущества – не только для австрийских предприятий, но и зарубежных инвесторов, которые содействуют устойчивому экономическому росту в такой стране, как Австрия, которая, в конечном итоге, должна заявить о себе в условиях международной конкуренции, – являются более чем очевидными.

По истечении первых 10 месяцев невозможно исчерпывающе и авторитетно проанализировать последствия реформы в области административной юстиции. Но уже сейчас можно сказать одно: опасения массового наплыва жалоб, которые парализуют административные суды, не оправдались. Наоборот, вместо 60 000 жалоб в год, которые были спрогнозированы для Федерального административного суда как крупнейшего суда в Австрии со 169 судьями и в общей сложности 450 сотрудниками, в момент отчетной даты 31.10.2014., к производству были приняты только 27 900 жалоб. В первый год в Федеральный административный суд поступило только около половины от ожидаемого числа жалоб. Это также является настолько примечательным, насколько административные органы в течение последних месяцев перед вступлением принятой реформы в силу, тянули с разрешением некоторых «неприятных» дел и оставляли их для административных судов, как это, например, было в случае спорного проекта по строительству магистральной высоковольтной линии напряжением 220 кВ в Каринтии, где земельное правительство не удавалось подвигнуть к выдаче разрешения, вопрос не решался и, в конце концов, «горячее» дело было передано в Федеральный административный суд, который в течение нескольких месяцев провел всестороннее разбирательство и отказал в заявлении о выдаче разрешения на строительство[1].

Одной из причин для такой тенденции развития является очень положительный аспект: если даже административные органы, в частности в делах массового характера, будут и далее действовать с учетом процедурной экономии (так, например в сфере сельского хозяйства, ежегодно в упрощенной форме рассматриваются и разрешаются административными актами, принимаемыми компьютерной программой, около 100 000 заявлений о предоставлении субсидий), то при подаче жалобы во многих делах часто используется возможность *предварительного разрешения жалобы (Beschwerdevorentscheidung)*[2]: во многих случаях поступившая жалоба гражданина служит административному органу поводом для того, чтобы он новым решением смог улучшить свое предыдущее с учетом оснований жалобы, устраняя любые процессуальные нарушения, дополняя процесс, составляя

[1] ФАС 28.8.2014, W 104 2000178-1/63E.

[2] Институт процедуры предварительного разрешения жалобы (Beschwerdevorentscheidung) как «досудебного разрешения» аналогичен германской модели (также обязательного) досудебного обжалования (Widerspruchsverfahren), но только с той разницей, что в Австрии жалоба (за исключением некоторых случаев) всегда подается в издавший акт орган, который вправе принять новое решение в течение двух месяцев, в противном случае он обязан незамедлительно передать жалобу вместе с административным актом в административный суд.

лучшее обоснование к административному акту, либо даже изменяя акт в пользу лица, подавшего жалобу, так что сама необходимость подачи жалобы в административный суд отпадает[1]. По крайней мере, в некоторых отдельных сферах административные органы, осознавая изменения в парадигме, целенаправленно прилагали усилия по повышению качества своих решений, чтобы впоследствии избежать отмены или изменения многочисленных административных актов.

В Административный суд, которому предрекали судьбу того, что он, как административные суды первой инстанции, в первые годы будет «завален» делами, в первые месяцы поступило относительно небольшое количество ревизионных жалоб[2]. Данный факт свидетельствует о том, что решения административных судов первой инстанции уже сейчас во многом пользуются высоким признанием.

Безусловно, еще предстоит увидеть, как будет развиваться новая система правовой защиты в ближайшие месяцы и годы, прежде чем можно будет сделать уверенные выводы. Однако на сегодняшний день можно сказать, что практика административного судопроизводства, не без радости, приблизилась к цели реформы.

II. Контроль в сфере государственных закупок

Очень чувствительной подотраслью административного судопроизводства является контроль в сфере государственных закупок. Подобно реформе в области административной юстиции, законодательство Австрии в сфере государственных закупок также имеет длительную и бурную историю развития: контроль в сфере государственных закупок на протяжении многих лет будоражил в значительной степени исключительно умы отдельных ученых-правоведов и мало заботил австрийских политиков, которые до последнего не видели вообще никаких оснований для реформирования и эффективной реорганизации в международном сравнении ставшего «забытым пасынком» австрийского законодательства по контролю закупок, не заслуживавшего даже своего названия. Безусловно, не особо смелым мнением является то, что в Австрии до сегодняшнего дня не было бы запущено такое эффективное и очень дифференцированное законодательство в области закупок, если бы такого рода реформы не потребовало ее вступление в Европейский союз[3].

А. Обзор контроля в сфере государственных закупок

Для выполнения своих задач государству необходимы материальные ресурсы и услуги, которые оно – в случае невозможности получения на своих предприятиях, относящихся к общему государственному управлению, – часто приобретает, как и любое другое юридическое или физическое лицо, «на рынке». Однако государство, даже если размещает коммерческие заказы, не является частным участником рынка. Государство в силу своих особенностей в экономическом деловом обороте выступает, с одной стороны, как могущественный контрагент, однако с другой – оно подвержено коррупции и своими государственными заказами преследует экономические, структурные и социальные цели[4]. В целях недопущения, с одной стороны, фактического превосходства государства как бизнес-партнера и интервенций и коррупции, с другой стороны, а также расточительства государственных средств, или денег налогоплательщиков, законодательство по контролю закупок должно приводить процедуры по размещению государственных заказов в соответствии с критериями экономической эффективности таким образом, чтобы обеспечивалось *экономически выгодное* решение.

В целях выбора государством наиболее выгодного предложения в рамках размещения заказов, австрийский Федеральный закон о государственных закупках (Bundesvergabegesetz)[5] (во исполнение различных директив Европейского союза) предусматривает – в зависимости от вида и стоимости подряда – различные

[1] Даже если гражданин несмотря на процедуру предварительного разрешения жалобы настаивает на передаче жалобы в административный суд, то надлежащим образом проведенная административная процедура может значительно снизить затраты для контроля в порядке административного судопроизводства.

[2] См. статью „VwGH-Präsident mit neuer Struktur zufrieden“ в Salzburger Nachrichten от 17.8.2014.

[3] См. также Werschitz/Ragoßnig, Österreichisches Vergaberecht (2006) 37.

[4] См. также (общая информация) Holoubek/Fuchs/Holzinger, Vergaberecht (2009) 4.

[5] Федеральный закон о государственных закупках (далее - ФЗГЗ) 2006, BGBl. I 17/2006 idF BGBl. I 128/2013.

процедуры закупок, например т.н. *открытая процедура*, в которой после объявления конкурса (тендера) любой заинтересованный подрядчик может подать свое предложение (одноэтапная процедура)[1], либо *зарытая процедура с предварительным* (публичным) *извещением*, в которой все заинтересованные лица сначала подают заявки на участие, прежде чем к подаче предложений будут специально приглашены отдельные участники, которые выбираются на основе объективных критериев (двухэтапная процедура)[2]. *Закрытая процедура без предварительного извещения*, в которой вместо открытого конкурса (тендера) приглашается ограниченное число подходящих подрядчиков для непосредственной подачи предложений, допускается, например, только в случае незначительных сумм закупок, т.е. не более 80 000 евро, причем выбор подрядчика должен происходить на свободной от дискриминации основе[3]. Простая *прямая закупка*, то есть свободное по форме размещение заказа без предварительного конкурса (тендера), допускается только в случае низких объемов заказов, т.е. не более 100 000 евро, а *прямая закупка с предварительным извещением* – при стоимости не более 130 000 евро (в случае заказов на поставку товаров и оказание услуг)[4]. Наконец, заказчик при принятии решении о присуждении контракта тому или иному предложению, связан конкретными критериями присуждения, которые служат логичному определению экономически наиболее выгодного предложения и которые заказчик (вплоть до удельного веса и взаимоотношения друг к другу) четко и однозначно устанавливает и заблаговременно сообщает о них участника уже в тендере или в момент извещения о проведении тендера[5].

Тем не менее, все эти правила законодательства в области закупок в реальности настолько ценны, насколько их соблюдение может быть обеспечено соответствующим контролем: до вступления Австрии в Европейский Союз не имелось специального контроля в сфере государственных закупок; вместо этого участнику процедуры закупок, которому необоснованно было отказано в присуждении контракта, была открыта возможность обжалования только в порядке общего гражданского судопроизводства, где в многолетних процессах при высоком риске расходов, он мог предъявить иск к государству и потребовать возмещения убытков вследствие нарушения преддоговорных обязанностей по защите и осмотрительности; однако в процессе нельзя было добиться отмены незаконной процедуры государственных закупок. Поскольку имелись сомнения в соответствии такой практики европейскому законодательству, политики в Австрии видели свою обязанность в создании эффективной правовой защиты с учетом особенностей процедуры размещения государственного заказа, причем защита должна была гарантироваться не судами общей юрисдикции, а независимыми административными органами, которые в случае нарушений, могли признать по заявлению участника тендера процедуру государственных закупок ничтожной. Только с проведением реформы в области административной юстиции были окончательно упразднены контрольные органы по вопросам государственных закупок. В результате, их обязанности в настоящее время выполняются земельными административными судами (при закупках на земельном уровне) или Федеральным административным судом (при закупках на федеральном уровне)[6].

В. Производство по проверке государственных закупок

Производство по проверке государственных закупок характеризуется тем, что коммерческий акт, т.е. размещение государственного заказа, может быть обжалован, как любой административный акт. При этом может быть отменен тендер (конкурс), если он, например, содержит дискриминационные критерии отбора или стоимость контракта была рассчитана неправильно и, как следствие, неправильно выбрана процедура го-

[1] Ч. 2 § 25ФЗГЗ.

[2] Ч. 3 § 25 ФЗГЗ.

[3] Ч. 4 § 25 ФЗГЗ.

[4] Ч. 3§ 41 и п. 1ч. 2 § 41 ФЗГЗ. К другим процедурам государственных закупок, например, относятся: процедура на основании переговоров с предварительным извещением и без него (ч. 5 или 6§ 25 ФЗГЗ), конкретный диалог (§ 34 ФЗГЗ) или динамическая система закупок (§ 33 ФЗГЗ).

[5] Ч. 3§ 79, § 100 ФЗГЗ.

[6] Федеральный административный суд рассматривает дела, связанные с государственными закупками, в сенате в составе одного профессионального судьи и двух непрофессиональный судей в качестве заседателей, которые назначаются от объединений заинтересованных групп (ч. 2 §292 ФЗГЗ). Земельные административные суда рассматривают дела чаще всего тоже в сенатах.

сударственных закупок. На практике часто обжалуется т.н. решение о присуждении контракта, т.е. решение заказчика по окончании процедуры государственных закупок о том, какой участник должен получить заказ. Все участники получают решение о присуждении контракта; если участник, предложение которого не было принято во внимание, не согласен с решением, то он может в течение двух недель (в некоторых случаях в течение одной недели) подать жалобу или заявление о проверке в компетентный административный суд, который в течение шести недель решает вопрос законности размещения заказа. Как правило, административный суд принимает предварительные обеспечительные меры по заявлению участника, в результате которых только после завершения производства, решение о присуждении контракта – если оно не будет признано недействительным вследствие каких-либо правовых ошибок – может стать основанием для заключения договора между заказчиком и принятым во внимание участником тендера (присуждение контракта)[1]. После присуждения контракта участник, предложение которого не было принято во внимание, может также подать заявление о признании незаконной процедуры государственных закупок, чтобы потом суметь потребовать возмещения убытков[2].

С. Заказ на «издание буклета программы для Зальцбургского фестиваля»

В качестве наглядного примера для производства проверки государственных закупок в административных судах может послужить государственный заказ в рамках «Зальцбургского фестиваля» в 2014 г., который в недавнем времени стал предметом одновременно нескольких решений Федерального административного суда, а также привлек особое внимание общественности[3]; в то же самое время он является хорошим примером для демонстрации последствий отдельных стараний со стороны заказчика по уклонению от «оков» процедуры государственных закупок. В ходе подготовки к «Зальцбургскому фестивалю», всемирно известному фестивалю классической музыки, который ежегодно проходит на троицу и в летний период в г. Зальцбург, Фонд Зальцбургского фестиваля, который ввиду своего подчинения федерации, бесспорно, должен руководствоваться как государственный заказчик федеральным законодательством о государственных закупках, объявил тендер на печать буклетов вечерней программы для летнего фестиваля в 2014 г. путем «прямой государственной закупки с предварительным извещением». Заинтересованный подрядчик обжаловал результаты тендера на том основании, что стоимость контракта была слишком заниженной и, как следствие, проведение тендера в форме «прямой государственной закупки» недопустимым (высокая стоимость заказа требует более сложной процедуры закупок); кроме того, в тендере незаконно отдавалось предпочтение местным подрядчикам. В ходе производства по проверке госзакупок Федеральный административный суд выяснил, что Фонд Зальцбургского фестиваля разместил заказ на печать буклета программы и печатных материалов, необходимых для фестиваля в текущем году, не в рамках единого крупного заказа, который должен был бы проходить как двухэтапная процедура, а в рамках отдельных нескольких «мелких» заказов (буклет программы для фестиваля на троицу, программа предварительного просмотра и буклет программы для фестиваля в летний период), так что для каждого из этих заказов вследствие его низкой стоимости можно было прибегнуть к «прямой закупке» без более затратных процедур. Федеральный административный суд счел такие «обходные» действия, в целях уклонения от соблюдения положений законодательства о государственных закупках недопустимым, поскольку стоимость услуг из одной и той же предметной области, которые являются взаимосвязанными в материальном и временном планах, должна суммироваться при расчете общей стоимости заказа. Как следствие, Федеральный административный суд своим решением от 30.6.2014 г., W134 2008499-2, признал выбранную процедуру государственных закупок, т.е. «прямую закупку», незаконной.

[1] Короткие сроки объясняются также тем, что конкретный процесс закупок – если он проводится надлежащим образом – должен протекать без каких-либо длительных задержек.

[2] По вопросу производства проверки и признания незаконной процедуры государственных закупок см. Walther/Hauck in Heid/Schiefer/Preslmayr (Hrsg), Handbuch Vergaberecht (2010) 670 ff.

[3] По вопросу сообщений в прессе см. Wirtschaftsblatt от 11.8.2014 г.и22.9.2014 г.

Фонд Зальцбургского фестиваля вынужден был повторно размещать заказ на печать буклетов программы.

В конкретном примере Фонд Зальцбургского фестиваля при размещении заказа оказался в ситуации крайней нехватки времени, поскольку Летний фестиваль должен был уже начаться в середине июля 2014 г., а другая попытка размещения заказа на издание программных буклетов – на этот раз в рамках «открытой процедуры» – провалилась по причине отсутствия извещения на всей территории Австрии[1]. В конце концов, 9.07.2014 г. поступило заявление о признании незаконной процедуры государственных закупок со стороны полиграфического предприятия, которое инициировало ранее упомянутое производство по проверке, с тем обоснованием, что заказа на то же самое производство буклетов Вечерней программы для Зальцбургского фестиваля в 2014 году, размещение которого было недавно признано незаконным, теперь поручался конкуренту без какого-либо предварительного извещения о проведении конкурса и без проведения какой-либо процедуры закупок, но в этот раз не самим Фондом Зальцбургского фестиваля как государственным заказчиком, а «подставным лицом» – «Ассоциацией друзей Зальцбургского фестиваля». В ходе разбирательства в Федеральном административном суде ассоциация заявила, что председатель Фонда Зальцбургского фестиваля проинформировал ее о нехватке времени для производства программных буклетов и ассоциация самостоятельно организовала печать буклетов и безвозмездно в качестве «материальной спонсорской поддержки» передало их Фонду. Федеральный административный суд в своем решении от 17.09.2014 г., W134 2009496-1 квалифицировал такие действия как притворная сделка в целях уклонения от соблюдения требований законодательства о государственных закупках: здесь имело место быть регламентируемый законодательством о закупках государственный заказ, который с самого начала и до конца должен удовлетворять договорной интерес государственного заказчика, а не собственный интерес частного лица. Характер притворности сделки в целях уклонения от соблюдения требований закона прослеживается также в том, что оплата при заключении договора между ассоциацией и полиграфическим предприятием, которое выполнило заказ, была произведена из средств проведенной Фондом Зальцбургского фестиваля, предшествовавшей процедуре закупок, печатные материалы были непосредственно переданы Фондом полиграфическому предприятию, а также накладные доставки контролировались Фондом. «Ассоциацию друзей Зальцбургского фестиваля» следует рассматривать в качестве представителя Фонда Зальцбургского фестиваля, а договор – считать состоявшимся между Фондом и полиграфическим предприятием.

В случае применения соответствующих положений законодательства о государственных закупках, от соблюдения которых Фонд уклонился, без проведения надлежащей процедуры закупок, договор считается незаконно заключенным. Поскольку в момент принятия решения Зальцбургский фестиваль уже закончился, Федеральный административный суд не мог уже признать договор полностью недействительным и отменил его только в части услуг, которые еще не были оплачены и которые без снижения стоимости могли быть приведены в первоначальное положение[2]. Тем не менее, Федеральный административный суд назначил – как это предусмотрено ФЗГЗ в таких случаях – «разумный и устрашительный» денежный штраф в отношении Фонда Зальцбургского фестиваля. При определении размера штрафа суд принял во внимание, как отягчающее обстоятельство то, что Фонд Зальцбургского фестиваля неохотно и с задержкой предоставлял в производстве различные документов, а в качестве смягчающего - то, что мнимая сделка в целях «обхода» законодательства была совершена только по причине крайней нехватки времени на фоне приближавшегося начала Фестиваля.

III. Заключение

Данный пример не должен создавать картину того, что государственным заказчики стремятся «обойти» положения Закона о государственных закупках или, что любое размещение государственного заказа в Австрии

[1] Процедура закупок с объявлением тендера исключительно для местных подрядчиков была также обжалована одним из участников и впоследствии отменена Фондом Зальцбургского фестиваля, выступавшим в качестве заказчика, на основании чего Федеральный административный суд прекратил производство по проверке (см. ФАС 11.07.2014, W138 2008157-1).

[2] См.ч. 4 § 334 ФЗГЗ.

неоднократно и упорно обжалуется в административных судах. Наоборот, данный пример иллюстрирует, что против незаконных действий в области закупок имеются эффективные средства правовой защиты, которые, с одной стороны, могут быть использованы на практике, а с другой – также повлечь весьма неприятные санкции в целях сдерживания государственных органов от незаконного и расточительного обращения с государственными финансами. Также, как в случае административного судопроизводства, в целом при контроле в сфере государственных закупок уже одна сама возможность проведенного на глазах критической общественности производства в независимом суде, где на любые противоправные действия высших административных органов может пролиться свет, является для политиков устрашающей, а для граждан страны – укрепляющей доверие.

В целях долгосрочного выполнения административной юстицией своей задачи, как гаранта верховенства закона в области публичного права, требуются – как показывает реформа в Австрии – постоянные процессы определенной адаптации к различным социальным, экономическим и политическим тенденциям развития в стране. Реформы такого рода – с учетом значения административной юстиции – следует проводить в жизнь с особой осмотрительностью и после всесторонних обсуждений. Однако подготовка к реформе не должна длиться – как в случае с Австрией – 130 лет!

Аннотатсия

Адлияи нави маъмурӣ дар Австрия дар мисоли хариди давлатӣ

Муаллиф дар мақолаи илмӣ тартиби гузаронидани ислоҳотро дар соҳаи адлияи маъмурӣ тавассути воситаҳои нави ҳимояи маблағҳои давлатӣ таҳлил мекунад. Инчунин, масъалаи хариди давлатӣ ва натиҷаи мусбии он дар Австрия баррасӣ карда мешавад.

Аннотация

Новая административная юстиция в Австрии на примере государственных закупок

Автор в научной статье анализирует порядок проведение реформы в области административной юстиции путем новых средств защиты государственных финансов. А также, рассматривается вопрос о государственной закупке и его положительный результат в Австрии.

Annotation

New administrative justice in Austria on the example of the public purchasing

The author of the article analyzes the scientific procedure for reform in the field of administrative justice by the new means of protecting public finances. Also, is considered the issue of public procurement and positive in Austria.

Бобоев Ҷ.Қ.,
сардори шуъбаи қонунгузорӣ оид ба молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Азизов И.,
иҷрокунандаи вазифаи сардори шуъбаи қонунгузории меҳнат, муҳоҷират ва ҳифзи иҷтимоӣ
Дамонов Б.,
мутахассиси пешбари қонунгузорӣ оид ба молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ

ТАҲЛИЛИ МУҚОИСАВИИ ҚОНУНГУЗОРИИ БОНКИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН БО ДАВЛАТҲОИ РОССИЯ, ҚАЗОҚИСТОН, ҚИРҒИЗИСТОН ВА УЗБЕКИСТОН

1. Вазъи воқеӣ

Имрӯз дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи маълумоти оморӣ беш аз 17 ташкилотҳои қарзӣ барои мизоҷон хизмат мерасонанд.

Аз шумораи умуми бонкҳо, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон фаъолият менамоянд, 10-тои он дар шакли Ҷамъияти саҳомии пӯшида, 5 дар шакли Ҷамъияти саҳомии кушода, яктои онҳо дар шакли филиали бонки хориҷӣ ва як бонки давлатӣ таъсис дода шудаанд.

Ҳамзамон, то ин муддат дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳолати 30 сентябри соли 2014 маҷмӯан 139 адад ташкилотҳои қарзӣ, аз ҷумла 1 адад ташкилоти қарзии ғайрибонкӣ, 41 адад ташкилоти амонатии қарзии хурд, 42 адад ташкилоти қарзии хурд ва 38 адад фондҳои қарзии хурд фаъолият менамоянд.

Шумораи филиалҳои бонкҳо 339 ададро ташкил мекунад.

Нуктаҳои мубодилаи асъор ба ҳолати 1.11.2014 1526 ададро ташкил медиҳад, ки аз он 784-тои он ба шахсони воқеӣ ва 742 адад ба ташкилотҳои қарзӣ таалуқ дорад.

Имрӯз аз ҷониби ташкилотҳои кредитӣ беш аз 30 намуди амалиётҳои бонкӣ анҷом дода мешавад. То санаи 1.10.2014 аз ҷониби ташкилотҳои кредитӣ 942,1 ҳазор кортҳои пардохтӣ бароварда шудааст.

Аз рӯи миқдори кортҳои баровардашуда 53% онҳоро кортҳои низоми пардохти миллии «Корти миллӣ», 33% кортҳои пардохтии Низомҳои байналмилалӣ (visa ва master card), 14% кортҳои пардохтии низомҳои дохилии ташкилотҳои қарзӣ ва 0,03% кортҳои пардохти муштарак (union pay – НПМ «Корти миллӣ) мебошад.

Дар тафовут бо дигар давлатҳо, ба мисли Федератсияи Россия, Ҷумҳурии Узбекистон, Қазоқистон ва Қирғизистон вазъ чунин аст:

Вобаста ба шумораи бонкҳо аз рӯи аҳолӣ

№	*Давлатҳо*	*Шумораи бонкҳо аз рӯи аҳолӣ*
1.	Тоҷикистон	480058
2.	Россия	181716
3.	Қазоқистон	456065
4.	Узбекистон	1087980
5.	Қирғизистон	230140

Ташкилотҳои қарзӣ

№	*Давлатҳо*	*Шумораи ташкилотҳои қарзии гуногун аз рӯи аҳолӣ*
1.	Тоҷикистон	58712
2.	Россия	80807
3.	Қазоқистон	10266
4.	Узбекистон	1177562
5.	Қирғизистон	1104500

Филиал ва намояндагиҳои ташкилотҳои қарзӣ

№	Давлатҳо	Шумора аз рӯи аҳолӣ
1.	Тоҷикистон	24073
2.	Россия	68947
3.	Қазоқистон	42269
4.	Узбекистон	Маълумот нест
5.	Қирғизистон	Маълумот нест

Кортҳои пардохтӣ

№	Давлатҳо	Шумора аз рӯи аҳолӣ
1.	Тоҷикистон	8,6
2.	Россия	0,6
3.	Қазоқистон	4,4
4.	Узбекистон	11,3
5.	Қирғизистон	6,5

Нуқтаи мубодилаи асъор

№	Давлатҳо	Шумора аз рӯи аҳолӣ
1.	Тоҷикистон	5347
2.	Россия	4775
3.	Қазоқистон	6440
4.	Узбекистон	Маълумот нест
5.	Қирғизистон	Маълумот нест

Ҳиссаи кортҳои пардохтии баровардашуда аз рӯи фоиз

Давлатҳо	Байналмилалӣ, дохилӣ ва муштарак %	Миллӣ %
Тоҷикистон	47	53
Россия	95	5
Қазоқистон	95,4	4,6
Узбекистон	Маълумот нест	
Қирғизистон	79,6	20,4

1. Қонунгузорӣ

Қонунгузории бонкӣ табиатан хислати комлексӣ дорад. Муносибатҳое ки дар соҳаи бонкӣ ба вуҷуд меоянд, тибқи санадҳои меъёрии ҳуқуқии гуногун ба танзим дароварда мешаванд. Дар соҳаи бонк беш аз 12 санади қонунгузорӣ ва зиёда аз 50 санади зерқонунӣ қабул ва мавриди амал қарор дода шудаанд.

Бо мақсади мураттабсозии санадҳои меъёрии ҳуқуқии танзимкунандаи муносибатҳои бонкӣ инчунин тибқи консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон қабули санади ягона – Кодекси бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар назар аст.

Таҳлили қонунгузории давлатҳои Россия, Қазоқистон, Қирғизистон ва Узбекистон нишон медиҳад, ки қонунҳои зерин дар ин давлатҳо амал менамояд, вале дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин гуна қонунҳо қабул нагардидаанд. Аз ҷумла:

1. Қонун «Оид ба истифода бурдани мошинаҳои хазинавию назоратӣ зимни ба амал баровардани ҳисоббаробаркунии бо пули нақдӣ ё ҳисоббаробаркунӣ бо истифода бурдани кортҳои пардохтӣ»;
2. Қонун «Дар бораи клиринг ва фаъолияти клирингӣ»;
3. Қонун «Оид ба низоми пардохти миллӣ»;
4. Қонун «Оид ба фаъолияти қабули пардохтҳои шахсони воқеӣ, ки аз ҷониби агентҳои пардохтӣ ба амал бароварда мешавад»;
5. Қонун «Дар бораи муфлисшавии ташкилотҳои кредитӣ»;
6. Қонун «Дар бораи кооператсияҳои кредитӣ»;
7. Қонун «Дар бораи инкишофи бонк»;
8. Қонун «Дар бораи бақайдгирии гарави молу мулки манқул»;
9. Қонун «Дар бораи кафолати ҳатмии амонатҳои гузоштешуда дар бонкҳои дуюмдараҷа»;
10. Қонун «Дар бораи муомилоти векселӣ»;
11. Қонун «Дар бораи сирри бонкӣ»;
12. Қонун «Дар бораи ҳифзи кафолати амонатҳои шаҳрвандон дар бонкҳо»;
13. Қонун «Дар бораи ҳифзи маълумоти низоми автоматикунонии бонкӣ»;
14. Қонун «Дар бораи ташкилоти қарзии хурд»;
15. Қонун «Дар бораи кредити истеъмолӣ»;
16. Қонун «Дар бораи бонкҳои хусусӣ ва институтҳои молиявӣ ва кафолати фаъолияти онҳо»;
17. Қонун «Дар бораи пардохтҳои электронӣ»;
18. Қонун «Дар бораи амалиёт бо асъори хориҷӣ»;

19. Қонун «Дар бораи ширкат ва ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ»;

20. Қонун «Дар бораи аккредитив»;

21. Қонун «Дар бораи ҳифзи амонатҳои бонкӣ».

Ҳамзамон, ду санади қонунгузорӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қабул гардидааст, ки дар давлатҳои Россия, Қазоқистон, Узбекистон ва Қирғизистон вуҷуд надорад. Инҳо Қонун «Дар бораи фаъолияти бонкии исломӣ» ва Қонун «Дар бораи барҳамдиҳии ташкилотҳои қарзӣ» мебошад.

Ба мақсади равшанӣ андохтан ба муносибатҳое, ки дар давлатҳои зикргардида қонуни алоҳида дар ин ё он соҳаи бонкӣ қабул гардидааст, зарурат ба омӯзишу таҳлилро бо дарназардошти ҳолати бавуҷудомадаи Ҷумҳурии Тоҷикистон тақозо мекунад.

1. Қонун «Оид ба истифода бурдани мошинаҳои хазинавию назоратӣ зимни ба амал баровардани ҳисоббаробаркунӣ бо пули нақд ё ҳисоббаробаркунӣ бо истифода бурдани кортҳои пардохтӣ»

Қонуни мазкур дар Федератсия Россия қабул гардида, аз соли 2003 амал менамояд. Қонуни мазкур соҳаи истифодабарии мошинаҳои хазинавию назоратиро пешбинӣ менамояд.

Мошинаҳои хазинавию назоратӣ, ки дар феҳристи давлатӣ дохил карда шудаанд, дар қаламрави Россия бо тартиби ҳатмӣ зимни анҷом додани ҳисоббаробаркунии нақдӣ ва ҳисоббаробаркунӣ бо истифодаи кортҳои пардохтӣ аз ҷониби ҳамаи ташкилотҳо ва соҳибкорони инфиродӣ ҳангоми фурӯши мол, иҷрои кор ва расонидани хизмат истифода бурда мешавад.

Муносибатҳое, ки қонуни мазкур ба танзим медарорад, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи «Тартиби истифодаи мошини назоратӣ – хазинавии дорои хотираи фискалӣ», аз ҷумла ҳангоми муомилот бо кортҳои пардохтӣ ва штрихкодҳо, талаботи техникӣ ба мошинҳои назоратӣ – хазинавии дорои хотираи фискалӣ (назоратӣ), инчунин талабот нисбат ба системаи компютерӣ оид ба назорати хизматрасониҳои алоқаи мобилӣ ва хизматрасониҳои электронӣ ба танзим дароварда мешавад. Тартиби мазкур бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2.05.2013, №210 тасдиқ гардидааст.

2. Қонун «Дар бораи клиринг ва фаъолияти клирингӣ»

Қонуни мазкур танҳо дар Федератсия Россия қабул гардидааст. Қонуни зикргардида асосҳои ҳуқуқии ба амал баровардани клиринг, талабот ба шахсони ҳуқуқӣ, ки фаъолияти клирингиро анҷом медиҳад ва функсияи контрагенти марказӣ ва инчунин асосҳои ҳуқуқии танзими фаъолияти клирингӣ ва назорати татбиқи онро муайян мекунад.

Дар баъзе давлатҳои ИДМ мафҳуми клиринг дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мавҷуд нест. Аммо санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Белорус, ки масъалаи гирифтани иҷозатнома (лисензия)–ро танзим менамояд, фаъолияти клирингиро ба яке аз намудҳои фаъолияти касбӣ ва фаъолияти биржавӣ дар бозори қоғазҳои қиматнок табдил додааст.

Дар Ҷумҳурии Узбекистон тибқи Қонун дар бораи қоғазҳои қимматнок фаъолияти клирингӣ бо ҳисоббаробаркунӣ якҷо карда шуда, фаъолияти ҳисоббаробаркунии клирингӣ номида шудааст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон клиринг ва фаъолияти клирингӣ тибқи санадҳои гуногун ба танзим дароварда мешавад. Аз рӯи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон хизматрасонии клирингӣ ба номгӯи амалиёте, ки ба истилоҳоти ҳизматрасонии молиявӣ дохил мешаванд, ворид карда шудааст.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи барҳамдиҳии ташкилотҳои қарзӣ»[1] клирингро ҳамчун ҳисоббаробаркунии тарафайн истифода менамояд. Тибқи он ҳисоббаробаркунии тарафайн (клиринг), ин табдил додани талабот ва ё уҳдадориҳо, ки аз супоришномаҳои интиқолии як ё якчанд иштирокдорони низоми ҳисоббаробаркуниҳо бармеоянд ва дар натиҷаи он танҳо як талабот ё уҳдадории холис боқӣ мемонад.

Худи мафҳуми фаъолияти клирингӣ дар қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моддаи 41 Қонуни ҶТ «Дар бораи бозори қоғазҳои қиматнок»[2] оварда шудааст.

Тибқи он фаъолият оид ба муайян намудани уҳдадориҳои тарафҳо (ҷамъоварӣ, муқоиса, таҳрири иттилоот оид ба аҳдҳо

---

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №6, мод. 432.

[2] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №6, мод.456.

бо коғазҳои қиматнок ва тайёр кардани ҳуҷҷатҳои муҳосибӣ аз рӯи онҳо) ва ҳисобӣ аз рӯи таъмини коғазҳои қиматнок ва ҳисоббаробаркуниҳо бо онҳо фаъолияти клирингӣ эътироф мегардад.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» клирингро ба сифате яке аз намудҳои амалиёти бонкӣ номбар кардааст.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкии исломӣ» инчунин мафҳуми низоми клирингиро додааст. Аз рӯи он низоми клиринг - низоми ҳисоббаробаркунии ғайринақдӣ ва байнибонкӣ, ки ба талабот ва ҳисоби ӯҳдадориҳои пардохти мутақобилаи пулӣ асос ёфтааст, дониста мешавад.

Бинобар сабаби он, ки дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба клиринг ва фаъолияти клирингӣ санади алоҳида мавҷуд нест, зарурати дида баромади он пеш меояд. Зеро, масъалаҳои аз қабили шартномаҳо оид ба хизматрасонии клирингӣ, қоидаҳои анҷом додани он, талабот ба иштирокчиёни клирингӣ ва ғ. айни замон бо меъёрҳои ҳуқуқӣ ба танзим дароварда нашудаанд.

3. Қонун оид ба низоми пардохти миллӣ

Қонуни мазкур танҳо дар Федератсияи Россия қабул шудааст. Қонуни зикргардида асосҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии низоми миллии пардохтро муайян намуда, тартиби расонидани хизматрасониҳои пардохтӣ, аз ҷумла анҷом додани интиқоли маблағҳои пулӣ, истифода кардани воситаҳои пардохти электронӣ, фаъолияти субъектҳои низоми пардохти миллиро ба танзим дароварда, инчунин талабот ва фаъолияти низоми пардохт, тартиби анҷом додани назорат ва мушоҳида дар низоми пардохти миллиро муайян мекунад.

Бояд зикр намуд, ки доираи амали қонуни мазкур васеъ буда, инчунин воситаҳои пардохти электрониро дарбар мегирад.

Дар ҷумҳурии Узбекистон, Қирғизистон қонуни алоҳида дар бораи пардохтҳои электронӣ мавҷуд аст. Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон санади меъёри ҳуқуқӣ дар шакли қонун оиди низоми пардохт миллӣ ва пардохтҳои электронӣ мавҷуд нест.

Аммо дар соҳаи пардохтҳои электронӣ бо Қарори раёсати Бонки миллии Тоҷикистон, таҳти №345 аз 24 декабри соли 2009 Қоидаҳои амалигардонии пардохтҳои электронӣ тавассути низоми пардохтии БМТ тасдиқ карда шудааст.

Қоидаҳои амалигардонии пардохтҳои электронӣ тавассути низоми пардохтии БМТ тартиби анҷом додани пардохтҳои электрониро тавассути низоми байнибонкии пардохтии Бонки миллии Тоҷикистон ба танзим дароварда, қоидаҳо ва тартиби пайвастшавиро ба низоми пардохтии Бонки миллии Тоҷикистон муайян менамояд.

Бинобар сабаби он, ки Қоидаҳои амалигардонии пардохтҳои электронӣ тавассути низоми пардохтии БМТ дар шароити имрӯза ба яке аз муносибатҳои муҳими ҷамъиятӣ табдил ёфтааст, зарурати дар шакли қонун пешниҳод гардидани он ва пурзӯр кардани меъёрҳои он мутобиқ ба талаботи замон мебошад.

4. Қонун оид ба фаъолияти қабули пардохтҳои шахсони воқеӣ, ки аз ҷониби агентиҳои пардохтӣ ба амал бароварда мешавад

Қонуни мазкур танҳо дар Федератсия Россия қабул ва амал менамояд. Қонуни зикргардида ҳангоми анҷом додани фаъолият оид ба қабули маблағҳои пулии пардохткунанда аз ҷониби агентӣ пардохтро танзим намуда, барои иҷрои ӯҳдадориҳои пулии шахсони воқеӣ дар назди маҳсулотсупор оид ба пардохти мол (кор ва хизматрасонӣ) равона карда шуда, инчунин мақомоти ҳокимияти давлатӣ, мақомоти иҷрои маҳаллӣ ва муассисаҳоро, ки дар пешбурди онҳо дар доираи иҷрои функсияҳои муайянгардидаи қонунгузорӣ қарор дорад, равона карда шудааст.

Муносибатҳое, ки дар доираи қонуни зикргардида ба вуҷуд меоянд, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо ҳеҷ гуна санади меъёри ҳуқуқӣ ва санадҳои зерқонунӣ пешбинӣ нагардидааст.

Аз ин лиҳоз, дида баромадани чунин қонун бо дарназардошти ҳолати бозор мувофиқи мақсад мебошад.

5. Қонун дар бораи муфлисшавии ташкилотҳои кредитӣ

Муфлисшавӣ яке аз асосҳои қатъ гаштани фаъолияти субъектони соҳибкорӣ ба ҳисоб меравад. Дар Федератсияи Россия дар қатори дигар қонунҳо дар бораи муфлисшавӣ инчунин қонун дар бораи муфлисшавии ташкилотҳои кредитӣ қабул гардидааст.

Қонуни мазкур шарт ва тартиби анҷом додани чораҳо оид ба пешгирӣ кардани муфлисшавии ташкилотҳои кредитӣ ва инчунин хусусиятҳои асосҳо ва марҳилаи эътироф намудани ташкилоти кредитиро муфлис ва барҳамдиҳии онҳоро бо тартиби истеҳсолоти озмунӣ пешбинӣ менамояд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонуни алоҳида дар бораи муфлисшавии ташкилотҳои кредитӣ мавҷуд нест. Бинобар сабаби он ки муфлисшавӣ яке аз намудҳои қатъ гаштани фаъолияти субъектони соҳибкорӣ ба ҳисоб меравад, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳо аз рӯи муфлисшавии ташкилотҳои кредитӣ тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи барҳамдиҳии ташкилотҳои қарзӣ» ба танзим дароварда мешавад.

Қонуни мазкур муносибатҳои ҳуқуқи татбиқ намудани раванди барҳамдиҳии ихтиёрӣ ва маҷбурӣ, аз ҷумла раванди муфлисшавии ташкилотҳои қарзиро танзим менамояд.

Қайд намудан ба маврид аст, ки дар соҳаи мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон Қонун «Дар бораи муфлисшавӣ»[1] амал менамояд. Ҳарчанд қонуни мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли дигар низ ифода ёфта бошад, аммо предмети танзимнамоии он муфлисшавии ташкилотҳои кредитӣ мебошад.

Аз ин лиҳоз, метавон гуфт, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ дар соҳаи муфлисшавии ташкилотҳои кредитӣ қонуни алоҳида мавҷуд аст.

Бо дарназардошти инкишофи муносибатҳои ҷамъиятӣ ва мутобиқ намудани он ба талаботи қонунугузорӣ зарурати таҷдиди назар кардани он муҳим арзёбӣ карда мешавад.

Ислоҳоти қонунгузорӣ оид ба муфлисшавӣ ҳоло ҳам идома дорад, зеро дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба муфлисшавӣ камбудиҳо ва номувофиқии меъёрҳо ба мушоҳида мерасад. Муттахассисони соҳа иброз медоранд, ки набудани меъёр оид ба муфлисшавии бонкҳо ва дигар ташкилотҳои кредитӣ метавонад боиси нофаҳмиҳо дар амалия гардад. Аз ин рӯ, баъзеҳо зарурати қабули қонун дар бораи муфлисшавии ташкилотҳои кредитиро дар шакли қонуни алоҳида мувофиқи мақсад мешуморанд.

6. Қонун дар бораи кредити истеъмолӣ

Қонун дар бораи кредити истеъмолӣ дар миёни давлатҳои таҳлилкунанда танҳо дар Ҷумҳурии Узбекистон қабул ва мавриди амал қарор дода шудааст.

Аммо бо дарназардошти он ки ин гуна кредитонӣ дар ҷаҳон хело маъмул аст, дар назар аст, ки дар баъзе давлатҳо аллакай лоиҳаи он таҳия гардида, дар арафаи қабул қарор дорад.

Қонуни Ҷумҳурии Узбекистон дар бораи кредити истеъмолӣ маҳз ба хотири ба танзим даровардани муносибатҳо дар соҳаи додани кредити истеъмолӣ қабул гаштааст.

Қонуни зикргардида дар худ меъёрҳоро оид ба мафҳум ва шаклҳои кредити истеъмолӣ, объекти кредити мазкур, ҳуҷҷатҳое, ки барои гирифтани кредити истеъмолӣ пешниҳод карда мешавад, ва ғ. ҷой кардааст.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳое, ки аз рӯи кредити истеъмолӣ ба вуҷуд омада метавонанд, бо қонуни алоҳида, ки маҳз барои ин гуна кредитонӣ қабул гардида бошад, ба танзим дароварда намешавад. Аслан ин гуна муносибатҳо дар Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи кодекси гражданӣ ба танзим дароварда мешавад. Кодекси гражданӣ гарчанде, ки оид ба чунин намуди кредитонӣ меъёр надошта бошад ҳам, аммо тибқи асосҳои умумии кредитонӣ онро ба танзим медарорад.

Бо дарназардошти он ки ин гуна кредитонӣ хеле маъмул аст, зарурати қабули чунин қонун ва ворид намудани иловаҳо ба Кодекси граждаииро ба вуҷуд меорад.

7. Қонун дар бораи ширкат ва ҷамъиятҳои хоҷагидорӣ

Қонуни мазкур дар Ҷумҳурии Қирғизистон қабул гардидааст. Бинобар сабаби он ки меъёрҳои қонуни мазкур меъёрҳои Кодекси граждаииро такрор мекунанд, дар давлатҳои дигар он арзи вуҷуд надорад. Аз рӯи меъёрҳои қонуни мазкур он фарогири на объекти ҷамъиятӣ, балки субъекти ҳуқуқ мебошад. Қонуни мазкур ҳатто ба кадом мақсад қабул гардидааст ва кадом муносибатро ба танзим медарорад, норавшан аст. Аз рӯи қоидаҳои умумӣ сараввал ин қонун бояд аз меъёрҳои умумӣ оғоз гардида, баъдан дар худ меъёрҳои махсусро ҷой диҳад. Аммо қонуни мазкур баръакс, аз ширкату ҷамъиятҳои хоҷагидор оғоз мегардад. Дар 4 боби қонуни мазкур сухан дар бораи шарикони комил, ширкатҳои коммандитӣ ва ҷамъияти дорои масъулияташ маҳдуд меравад.

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2003, №12, мод. 674

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин қонун мавҷуд нест. Зеро, чӣ тавре ки қайд намудем, меъёрҳои он пурра тибқи Кодекси граж_ данӣ ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба танзим дароварда мешавад.

Қабули чунин қонун дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқ ба мақсад нест, зеро метавонад, такрори меъёрҳоро ба вуҷуд орад.

8. Қонун «Дар бораи аккредитив»

Миёни давлатҳои мавриди таҳлил қарордошта танҳо дар Ҷумҳурии Қирғизистон Қонун «Дар бораи аккредитив» қабул карда шудааст.

Қонуни мазкур амали қоидаҳо ва анъанаҳои унификатсиониро барои аккредити ҳуҷҷатӣ, ки аз ҷониби палатаи байналмилалии савдо таҳия гардидааст, муайян менамояд. Қонуни мазкур танҳо аз 5 модда иборат мебошад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳо аз рӯи аккредитив тибқи кодекси граждании ва Дастурамали БМТ «Дар бораи ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба танзим дароварда мешавад.

Дар таносуб бо Ҷумҳурии Қирғизистон дар ҶТ қонуни алоҳида мавҷуд нест. Аммо ин маънои онро надорад, ки муносибатҳои аккредитив ба танзим дароварда намешаванд. Агар масъалаҳое, ки боби 5 Дастурамали БМТ «Дар бораи ҳисоббаробаркуниҳои ғайринақдӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» дар бораи аккредитив танзим менамояд, таҳлил намоем, пас маълум мегардад, ки чунин Дастурамал аз чунин қонунҳое, ки аз 5 модда иборат мебошанд, хубтар мебошад. Аммо бояд як ҳолатро дар назар дошт, ки дар қонунгузории имрӯза дар қатори аккредитив инчунин истилоҳи «эътиборнома» истифода бурда мешавад. Охирин аслан дар коидаҳои бонкӣ ва санадҳое, ки аз ҷониби бонк қабул карда мешаванд, истифода бурда мешаванд.

9. Қонун «Дар бораи кооператсияҳои кредитӣ»

Қонун «Дар бораи кооператсияҳои кредитӣ» дар давлатҳое, ки дар боло номбар намудем, танҳо дар ду давлат- Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Узбекистон дида мешавад. Гарчанде, ки қонуни номбурда дар Ҷумҳурии Узбекистон аз рӯи ном ва баъзе хусусиятҳо фарқ намояд ҳам, лекин дар маҷмуъ муносибатҳои кооператсияҳои қарзии истеъмолиро муқаррар ва танзим менамояд. Қонуни мазкур дар Федератсияи Россия танзими ҳуқуқӣ, иқтисодӣ шаклҳои ташкил, таъсис ва фаъолияти кооператсияҳои қарзӣ дар ҳама сатҳ ва шаклҳои гуногун, иттифоқҳо (ассотсиатсияҳо) ва дигар кооператсияҳои қарзии истеъмолиро дар якҷоягӣ муқаррар менамояд. Амали қонуни мазкур ба фаъолияти кооперативҳои қарзӣ, соҳаҳои хоҷагии қишлоқ ва ташкилотҳои онҳо татбиқ намегардад. Асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ таъсис ва фаъолияти онҳоро дар Федератсияи Россия Қонун «Дар бораи кооператсияҳои хоҷагии қишлоқ», ки аз 8 декабри соли 1995, №193 қабул гардидааст муқаррар менамояд. Кооператсияҳои қарзӣ ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ мебошанд. Фаъолияти кооператсияҳои кредитӣ аз ташкил намудани ёрии молиявии аъзоёни кооператсияи кредитӣ (пайщиков) иборат мебошад. Кооператсияҳои қарзӣ маблағи аъзоёни ташкилоти худро дар асоси шартномаи қарз ба даст меоварад.

Муносибатҳои мазкур дар Ҷумҳурии Узбекистон дар доираи Қонуни Ҷумҳурии Узбекистон «Дар бораи кредити истеъмолӣ» ба танзим дароварда мешавад. Мақсади қонуни мазкур аз танзими муносибатҳо дар соҳаи пешниҳод намудани қарзи истеъмолӣ иборат мебошад. Қарзи истеъмолӣ, ин пешниҳод намудан ба шахсони воқеӣ (истеъмолкунандагон) барои ба даст овардани мол, кор ва хизматрасонӣ барои қонеъ намудани талаботи истеъмолӣ мебошад. Қарзи истеъмолӣ қарзе мебошад, ки дар шакли воситаҳои пулӣ барои пардохти молҳои ба дастоварда ба истеъмолкунанда пешниҳод мешавад. Ташкилоти пешниҳодкунандаи қарзӣ, ин бонк ва ташкилотҳои қарзӣ мебошад. Пешниҳод намудани қарзи истеъмолӣ дар асоси шартномаи қарзи истеъмолӣ бо шартҳои музднок, фаврӣ ва таъминоти мувофиқи қоидаҳои пешбинигардида амалӣ гардонида мешавад.

10. Қонун «Дар бораи бонки Рушд»

Қонун «Дар бораи бонки Рушд» мувофиқи таҳлилҳои дар боло гузаронидашуда танҳо дар Ҷумҳурии Қазоқистон аз 25.04.2001, таҳти №178-11 қабул гардида, мавриди амал қарор дорад. Мақсади қабули қонуни мазкур танзими муносибатҳои фаъолияти Бонки Рушд дар Ҷумҳурии Қазоқистон мебошад. Бонки Рушд дар Ҷумҳурии

Қазоқистон дар шакли ҷамъияти саҳҳомӣ фаъолият намуда, ягона ҷамъияте мебошад, ки саҳҳомони он ширкати миллии идоракунӣ мебошад. Бонки Рушд дар Ҷумҳурии Қазоқистон яке аз институтҳои миллии инкишоф мебошад. Қонунгузории Ҷумҳурии Қазоқистон танзими муносибатҳои ҷамъияти саҳҳомӣ, фаъолияти бонк ва дигар намуди фаъолият ва додани иҷозатномаро вобаста ба Бонки Рушд дар ҳолате татбиқ менамояд, ки қонуни мазкур танзимнамоии онро пешбинӣ накарда бошад. Бартарияти сармоягузории Бонки Рушд дар воситаҳои маҳдуднамоии шуморавӣ барои ба даст овардани воситаҳои қарз (заём), роҳхат, имтиёз, шарту тартиб ва муҳлати қарздиҳӣ, инкишофи боигарии хусусӣ, молиякунонӣ, пешниҳоди кафолат, иҷрои вазифаҳои агент, ки дар Меморандум ва сиёсати қарзии Бонки Рушд аз тарафи ширкати миллии идоракунӣ тасдиқ гардидааст, мебошад. Мақсади фаъолияти Бонки Рушд беҳбудӣ ва баланд гардониданн фоидаоварии фаъолияти сармоягузории давлат, инкишоф додани инфраструктура ва соҳаҳои саноат, ҳамкорӣ намудан дар ҷалби сармояи дохилӣ ва берунии хориҷӣ дар иқтисодиёти мамлакат мебошад. Мутаассифона, қонуни мазкур дар дигар давлатҳо, ки барои пешрафти соҳаи фаъолияти бонкдорӣ ва мусоидат намудан ба рушди сармоягузории дохилӣ ва хориҷӣ мусоидат менамояд, дида намешавад. Аз ин лиҳоз дар ҷумҳурии мо низ имрӯз қабули чунин қонун аз манфиат холӣ нест.

11. Қонун «Дар бораи бақайдгирии гарави молу мулки манқул»

Қонун «Дар бораи бақайдгирии гарави молу мулки манқул» дар давлатҳое, ки дар боло таҳлил намудем, танҳо дар Қазоқистон аз 30 июни соли 1998, таҳти №254-1 қабул гардида, мавриди амал қарор дорад.

Қонуни мазкур тартиби бақайдгирии гарави молу мулки манқулро бо мақсади истифода ва ҳифзу ҳимояи шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки ҳуқуқи қонунан эътироф намудан ба молу мулкро доранд, муқаррар менамояд. Бақайдгирии гарави молу мулки манқуле, ки ҳатман аз қайди давлатӣ мегузарад, мувофиқи қонун аз тарафи мақомоти махсуси бақайдгирандаи чунин молу мулк ба амал баровարда мешавад. Бояд қайд намуд, ки яке аз хусусиятҳои қонуни мазкур нисбат бақайдгирии гарави амволи манқул аз он иборат мебошад, ки дар Ҷумҳурии Қазоқистон тартиби онро ҳукумат муқарар менамояд. Аз тарафи дигар, қонун дар шакли пурра тартиби бақайдгирӣ, субъектҳо, асосҳои бақайдгирӣ, ҳуқуқи соҳибкорони инфиродӣ, шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, тартиби бақайдгирии электронии гарав, мазмуни ҳуқуқии бақайдгирии гарав, феҳристи бақайдгирии амволи гарави манқул, муҳлати шаҳодатномаи амвол, тартиби қатъ намудани фаъолияти амвол ва ғайраҳоро пурра пешбинӣ менамояд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки дар чунин шакл қабул гардидани қонун нисбат ба дастурамалҳое, ки дар ин самт қабул карда мешаванд, соддатар, фаҳмотар ва ба мақсад мувофиқтар мебошад. Яъне, ягон гуна мушкилотро ҳангоми дар амал тадбиқ намудани он ба вуҷуд намеорад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон чунин муносибатҳо тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи гарави молу мулки манқул»[1] танзим карда мешавад. Боби 2-и қонуни мазкур тартиби бақайдгирии амволи манқулро пешбинӣ менамояд. Тибқи он бақайдгирии амволи манқул аз тарафи Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ва раёсатҳои он ба амал баровარда мешавад. Тартиби бақайдгирии амволи манқул ва Реестри давлатии ягонаро Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ менамояд. Қайди амволи манқул, ки ба сифати он қоғазҳои қиматноки корпоративӣ, воситаҳои қарзию пулӣ, аз тарафи мақомоти салоҳиятдори (бақайдгирии) қоғази қиматнок иҷро карда мешавад. Ҳамзамон, ин муносибатҳо тибқи Дастурамал дар бораи тартиби бақайдгирии гаравҳои амволи манқул ва пешбурди Феҳристи ягонаи давлатии уҳдадориҳои гарав ба танзим дароварда мешавад. Тартиби мазкур бо Фармони Вазири адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 марти соли 2006, №32 тасдиқ гардидааст. Бояд қайд намуд, ки баҳри дар амал мутобиқ намудани меъёрҳои қонуни дар боло номбурда ва дастурамали қабулгардида, хуб мебуд, агар муносибатҳои соҳаи мазкур дар доираи қонуни ягонаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгири молу мулки манқул» ба танзим дароварда шавад. Чуноне, ки қонуни Ҷумҳурии Қазоқистон қабул гардидааст ва ин муносибатҳоро пурра ба танзим медарорад.

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2005, №3, мод. 133.

12. Қонун «Дар бораи амалиётҳо бо асъори хориҷӣ»

Қонуни мазкур бо чунин ном танҳо дар Ҷумҳурии Қирғизистон қабул гардидааст. Қонуни мазкур салоҳияти Бонки миллиро зимни гузаронидани сиёсати ягонаи асъорӣ ифода намуда, тартиби анҷом додани амалиёт бо асъори хориҷиро муайян, механизмҳои бозории мубодилаи асъориро муқаррар намуда, интиқоли озодонаи асъори хориҷиро тибқи сарҳад аз хориҷа ва ба хориҷа ва қоғазҳои қиматноки дар он дарҷгардидаро эълон менамояд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон масъалаҳои оид ба предмети танзимнамоии қонуни зикргардида бо Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи танзими асъор ва назорати асъор»[1] ба танзим дароварда мешавад. Ҳамзамон, масъалаҳои мазкур тибқи Дастурамали Бонки миллии Тоҷикистон «Дар бораи тартиби истифодаи асъори хориҷӣ дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон» ба танзим дароварда мешавад.

Ҳарчанд Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон бо дигар ном ифода карда шуда бошад ҳам, аммо меъёрҳои қонун дар бисёр мавридҳо якхел мебошад. Агар Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон фарогири масъалаҳои аз қабили салоҳияти БМТ дар гузаронидани сиёсати ягонаи асъорӣ, тартиби анҷом додани амалиёт бо асъори хориҷӣ, механизми бозории мубодилаи асъор, ва озодии интиқоли асъори хориҷӣ аз сарҳад ва берун аз онро танзим намояд, Қонуни ҶТ муносибатҳоро дар соҳаи танзими асъор ва назорати асъорӣ, уҳдадориҳои резидентҳо ва ғайрирезидентҳои ҶТ-ро оид ба соҳиби истифода ва ихтиёрдории сарватҳои асъорӣ муайян менамояд.

Баъдан, аз рӯи номаш предмети танзими Қонуни Қирғизистон амалиётҳоеро ки бо асъори хориҷӣ анҷом дода мешавад, танзим менамояд, ҳол он ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон муносибатҳоро ҳам оид ба асъори хориҷӣ ва ҳам миллӣ танзим менамояд.

Албатта, қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон гарчанде ки хубтару беҳтар нисбат ба қонуни ин давлат ҳам бошад, аммо баъзе мухолифатҳо дар он дида мешаванд. Оид ба ин гуна мухолифатҳо дар қисми «илмӣ» ибрози ақида карда мешавад.

13. Қонун «Дар бораи сирри бонкӣ»

Қонуни мазкур дар ҷумҳуриҳои Узбекистон ва Қирғизистон қабул гардидааст. Қонуни Ҷумҳурии Узбекистон «Дар бораи сирри бонкӣ» иборат аз 18 модда буда, оид ба масъалаҳои фош кардани сирри бонкӣ, ҳифзи сирри бонкӣ, худи сирри бонкӣ ва ғайра дар худ меъёр ҷой кардааст. Таҳлил нишон медиҳад, ки аз рӯи мундариҷа қонуни Ҷумҳурии Узбекистон бо Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон якхела буда, аммо баъзе хусусиятҳои фарқкунанда дорад. Масалан, дар Қонуни Ҷумҳурии Узбекистон оид ба додани маълумоте, ки сирри бонкиро ташкил медиҳад, ба меросгирони муштарӣ ва ҳадди амали қонун мавҷуд нест.

Ҳамзамон, тибқи қонунгузории Узбекистон маълумоти зерин ҳамчун сирри бонкӣ дониста мешавад:

1. Маълумот оид ба амалиётҳо, суратҳисобҳо ва амонатҳои мизоҷони худ;
2. Оид ба мизоҷони худ;
3. Оид ба муштарии дигар бонк, ки дар натиҷаи муроҷиати маълумоте, ки сирри бонкиро ташкил медиҳад ва байни бонкҳо маълум гаштааст;
4. Оид ба иштирокчиёни низоми нафақавии ғункунӣ, андоза ва ҳаракати маблағҳои пардохтҳои нафақавӣ.

Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Қирғизистон маълумоти зерин ҳамчун сирри бонкӣ дониста мешавад:

1. Маълумот оид ба суратҳисобҳои мизоҷон;
2. Маълумот оид ба амалиётҳои мизоҷон;
3. Маълумот оиди худи мизоҷон.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонуни алоҳида дар бораи сирри бонкӣ мавҷуд нест. Аммо масъалаҳо оид ба маълумоте, ки сирри бонкиро ташкил медиҳад, дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ»[2] пешбинӣ гардидааст.

Гарчанде Қонуни мазкур боби алоҳида бо мазмуни «Махфият» пешбинӣ карда бошад, он ба масъалаҳои сирри бонкӣ бахшида шудааст.

Тибқи боби мазкури Қонуни зикргардида маълумоти зерин ҳамчун сирри бонкӣ дониста мешавад:

1. Дар бораи мавҷудияти суратҳисобҳои бонкӣ, соҳибони онҳо, дар бораи маблағҳои

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2013, №3.

[2] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2009, №5, мод. 331.

пулии дар онҳо мавҷуда ва амалиёти бо ин суратҳисобҳо иҷрошавандаи муштариён;

2. Дар бораи интиқоли маблағҳои пулӣ аз тарафи шахсони воқеӣ бе кушодани суратҳисоб ва дар бораи фиристонандагони (гирандагони) онҳо;

3. Дар бораи маблағҳои пулӣ ва ашёи қиматбаҳои муштарӣ, ки дар ташкилоти қарзӣ нигоҳ дошта мешаванд.

Таҳлил нишон медиҳад, ки дар таносуб бо дигар давлатҳо маълумоте, ки сирри бонкиро ташкил медиҳад, як хел аст, ба истисноии интиқоли маблағҳои пулӣ бе кушодани суратҳисоб, ки дар Қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» пешбинӣ гардидааст.

Ҳамзамон, бояд як ҳолатро қайд намуд, ки тибқи қонуни ҶТ «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» маълумот дар бораи сирри бонкӣ дар сурати вафоти муштарӣ дода мешавад:

– ба шахсоне, ки аз тарафи муштарӣ дар васиятнома зикр шудаанд;

– ба судҳо, идораҳои нотариалӣ ва муассисаҳои консулгарии хориҷӣ аз рӯи парвандаҳои меросии муштарии фавтида.

Лекин, бояд як ҳолатро қайд намуд, ки на дар ҳама ҳолат муштарӣ васиятнома менависад. Дар чунин ҳолатҳо меросхӯрони қонунии вай низ бояд ҳуқуқи гирифтани маълумот дар бораи сирри бонкиро дошта бошанд. Аммо сархати 1 қисми 5 моддаи 48 Қонуни мазкур шахсонеро, ки дар васиятнома зикр гардидаанд, пешбинӣ кардааст.

Албатта, қабули қонуни алоҳида дар бораи сирри бонкӣ зарурат ба қабулро дорад, зеро чунин масъалаҳо рӯзмарра ва муҳим мебошанд. Қонун аслан бояд муносибатҳои муҳими ҷамъиятиро танзим намояд. Маҳз муҳимияти чунин масъала зарурати қабули онро тақозо мекунад.

15. Қонун «Дар бораи муомилоти векселӣ»

Қонуни мазкур миёни давлатҳои мавриди таҳлил қарордошта танҳо дар Ҷумҳурии Қазоқистон қабул гардидааст.

Қонуни мазкур аз 97 модда ва 18 боб иборат мебошад. Он фарогири масъалаҳои зерин мебошад: оид ба тартиб додани векселли интиқолӣ, оид ба навиштаҷоти таҳлилӣ, аввал ва ғ.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонуни алоҳида дар бораи вексел мавҷуд нест. Аммо зарурати қабули қонун дар бораи вексел ва танзими муносибатҳо тибқи қонуни алоҳида дар дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ гардидааст. Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ менамояд, ки муносибати тарафҳо вобаста ба вексел мувофиқи қонун дар бораи векселли интиқолӣ ва оддӣ танзим карда мешавад. Гарчанде ки КГ ишора ба қабули ин гуна санад карда бошад ҳам, аммо то ҳол чунин қонун қабул нагардидааст.

Муносибатҳое, ки аз рӯи вексел ба вуҷуд меоянд, имрӯз тибқи Низомнома дар бораи муомилоти векселӣ ба танзим дароварда мешаванд.

Бинобар сабаби он ки бисёре аз масъалаҳое, ки вобаста ба векселли оддӣ ва интиқолӣ ба вуҷуд меоянд, то ба ҳол танзим нагардидаанд, зарурат ба қабули чунин санадро ба вуҷуд меоранд.

16. Қонун дар бораи кафолати ҳатмии амонатҳои гузошташуда дар бонкҳои дуюмдараҷаи Ҷумҳурии Қазоқистон

Қонун дар бораи кафолати ҳатмии амонатҳои гузошташуда дар бонкҳои дуюмдараҷа бо чунин ном танҳо дар Ҷумҳурии Қазоқистон аз 7 июли соли 2006 қабул гардида, то имрӯз амал менамояд. Ин қонун асосан муносибатҳоро дар соҳаи кафолатҳои ҳатмии амонатҳои гузошташуда дар бонкҳои дуюмдараҷаи Ҷумҳурии Қазоқистон муқаррар ва танзим менамояд. Қонуни мазкур ба самти ҳифзи амонатгузорон шахсони воқеӣ ва асосҳои ҳуқуқи вазифаҳои низоми ҳатмии кафолати амонатгузорон, амонатҳои дар бонкҳои зинаи дуюми Ҷумҳурии Қазоқистон гузошташуда, ба истиснои амонатҳои бе фоизи гузошташуда ва сармоягузорӣ, дар бонкҳои исломӣ гузошташуда, тартиби таъсис ва фаъолияти ташкилотҳои кафолати ҳатмии амонатгузориро ба амал мебароранд, ва дигар муносибатҳое, ки аз доираи қонуни мазкур бармеоянд, амалӣ менамоянд. Мақсади асосии кафолати ҳатмии амонатгузорӣ, ин таъмин намудани низоми молиявии муътадил, аз ҷумла дастгирии боварӣ ба низоми бонкӣ ба воситаи пардохти маблағи кафолати амонатгузорӣ дар ҳолати барҳамдиҳии маҷбурӣ мебошад.

Ин муносибатҳоро дар Ҷумҳурии Қирғизистон Қонун «Дар бораи ҳифзи амонатҳои бонкӣ», дар Узбекистон Қонун «Дар бораи кафолатҳои ҳифзи амонатҳои шаҳрвандон дар бонкҳо» ва дар Ҷумҳурии Тоҷикистон

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ»[1] танзим менамояд. Гарчанде ки номи қонунҳои дар боло ишорагардида дигар бошад ҳам, лекин моҳиятан мақсади онҳо аз кафолати ҳифзи амонатҳои шаҳрвандон иборат мебошад. Лекин бояд қайд намуд, ки бинобар сабабе, ки дар Ҷумҳурии Қазоқистон низоми бонкӣ дузинагӣ иборат мебошад, номи қонун ва сохти он низ бо каме аз дигаргуниҳо фарқ менамояд. Қонун «Дар бораи ҳифзи амонатҳои бонкӣ» дар Ҷумҳурии Қирғизистон аз 7 майи соли 2008, таҳти №78 қабул гардида, аз 9 боб ва 44 модда иборат мебошад. Қонуни мазкур яке аз қисмҳои асосии қонунҳои соҳаи бонкӣ дар Ҷумҳурии Қирғизистон буда, ҳадафи он таъсиси меъёрҳои ҳуқуқии фаъолияти низоми ҳифзи ҳатмии пасандозҳои шахсони воқеӣ дар бонкҳои Қирғизистон мебошад. Низоми ҳифзи пасандозҳо барои ҳифзи пасандозгузорони бонкҳо ҳангоми ба вуҷуд омадани ҳолати кафолатӣ бо роҳи пешниҳоди ҷуброн бо маблағ, роҳҳои пешбининамудаи қонунгузорӣ, инчунин таъсири муътадили нигоҳдории низоми молиявӣ дар маҷмуъ нигаронида шудааст. Дар қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқии ташкилёбӣ, маъмурикунонии низоми молиявӣ, ҳифзи пасандозҳо, таъсис ва фаъолияти мустақили Агентӣ оид ба ҳифзи пасандозҳои Ҷумҳурии Қирғизистон муқаррар гардидааст. Яке аз хусусиятҳои асосии фарққунандаи қонуни мазкур иборат аз он мебошад, ки амали он танҳо дар бонкҳо татбиқ мегардад. Амали қонуни мазкур ба дигар ташкилотҳои молиявӣ-қарзӣ, ки ба фаъолияти қабули пасандозҳо дар асоси қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Қазоқистон машғул мебошанд татбиқ намегардад.

Ин муносибатҳо дар Ҷумҳурии Узбекистон тибқи Қонун «Дар бораи кафолатҳои ҳифзи амонатҳои шаҳрвандон дар бонкҳо» танзим карда мешавад. Қонуни мазкур аз 5 апрели соли 2002, таҳти №360-11 қабул гардида, аз 16 модда иборат мебошад. Мақсади қонуни мазкур танзими муносибатҳо дар соҳаи таъмини ҳифзи пасандозҳои шаҳрвандони Ҷумҳурии Узбекистон, шаҳрвандони хориҷӣ ва шахсони бешаҳрвандӣ дар бонкҳои Узбекистон мебошад. Тибқи талаботи қонуни мазкур объекти кафолатӣ, ин пасандозҳои шаҳрвандон дар бонкҳо мебошад. Бояд қайд намуд, ки яке аз хусусиятҳои фарққунандаи ин қонун объекти кафолати маблағҳои пулӣ намебошад. Хусусияти дигари фарққунандаи он ин аст, ки бо мақсади амалӣ намудани қонуни мазкур ин фонди кафолатҳо аз ҳисоби аъзоҳақии ҳатмӣ бонкҳо даромадҳо аз ҳисоби воситаҳои гардон, инчунин дигар даромадҳои бадастомадаи мувофиқи қонун ташкилёфта мебошад. Мақсади асосии таъсиси фонди мазкур кафолати пардохти барқароркунии пасандозҳои шаҳрвандон дар бонкҳо дар ҳолати бозхонди Бонки марказии Ҷумҳурии Узбекистон иҷозатномаи бонкии ба ҳуқуқи гузаронидани амалиёти бонкӣ бо шарт ва дар ҳаҷми пешбининамуда қонуни мазкур мебошад.

Муносибатҳои мазкур дар ҷумҳурии мо тибқи Қонуни ҶТ «Дар бораи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ» ба танзим даровварда мешавад. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи пасандозҳои шахсони воқеӣ аз 2 августи соли 2011, таҳти №758 қабул гардида, аз 48 модда 8 боб иборат мебошад. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва молиявии низоми суғуртаи ҳатмии пасандозҳои шахсони воқеӣ, аз ҷумла тартиби таъсис ва фаъолияти Хазинаи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеиро муқаррар карда, ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои пасандоздорон ва таҳкими боварии аҳолиро ба низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин менамояд. Мақсади асосии қонуни мазкур, ин ҳимояи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии пасандоздорон бо роҳи пардохти ҷубронпулии суғурта тибқи қонуни мазкур ва таҳкими боварии аҳолӣ ба низоми бонкии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Яке аз хусусиятҳои фарққунандаи қонуни мазкур, ин дар асоси принсипҳои ҳатмӣ будани узвият ба Хазина барои ташкилотҳои қарзиест, ки ҳуқуқи ҷалби пасандозҳои шахсони воқеиро доранд ва шаффофияти суғурта кардани пасандозҳои шахсони воқеӣ дар ташкилотҳои қарзӣ мебошад.

17. Қонун «Дар бораи ҳифзи маълумоти низоми автоматикунонии бонкӣ»

Қонун «Дар бораи ҳифзи маълумоти низоми автоматикунонии бонкӣ» аз давлатҳои таҳлилнамуда ягона қонуне мебошад, ки танҳо дар Ҷумҳурии Узбекистон дида мешавад. Қонун «Дар бораи ҳифзи маълумо-

[1] Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2011, №7-8, мод. 612.

ти низоми автоматикунонии бонкӣ» дар Ҷумҳурии Узбекистон аз 4 апрели соли 2006, таҳти №30 қабул гардида, аз 12 модда иборат мебошад. Мақсади қонуни мазкур аз танзими муносибатҳо дар соҳаи ҳифзи иттилоот дар низоми автоматикунонии бонкӣ иборат мебошад. Низоми автоматикунонии бонкӣ аз низоми автоматикунонӣ, таъмини он барои фаъолияти ҷамъоварӣ, нигоҳ доштан, кофтуков, коркард ва истифодаи иттилоот дар соҳаи фаъолияти бонкӣ иборат мебошад. Ҳифзи иттилоот дар низоми автоматикунонии бонкӣ бо мақсадҳои зерин амалӣ карда мешавад: таъмини бехатарии иттилоотии бонкҳо ва сирри бонкӣ, пешгирии берун шудани маълумот, азхудкунӣ, маълумоти ғалат додан, ва инчунин нусхабардории дигар шаклҳои таъсиррасонӣ дар низоми автоматикунонии бонкӣ мебошад.

18. Қонун «Дар бораи ташкилоти қарзии хурд»

Қонун «Дар бораи ташкилоти қарзии хурд» дар тамоми давлатҳои дар боло зикргардида вуҷуд дорад. Аммо бояд қайд намуд, ки дар ин давлатҳо ин қонун бо баъзе хусусиятҳои ба худ хос аз якдигар фарқ менамоянд. Масалан, дар Федератсияи Россия Қонун «Дар бораи фаъолияти маблағгузории хурд ва ташкилотҳои маблағгузории хурд», дар Қазоқистон Қонун «Дар бораи ташкилотҳои қарзии хурд», дар Қирғизистон Қонун «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузории хурд», дар Узбекистон Қонун «Дар бораи ташкилотҳои қарзии хурд» дар алоҳидагӣ ва инчунин Қонун «Дар бораи молиякунонии хурд» ва дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, Қонун «Дар бораи ташкилотҳои маблағгузории хурд» амал менамоянд. Гарчанде ки қонунҳои номбурда дар ин давлатҳо бо ном фарқ намоянд ҳам, вале предмети танзимнамоӣ ва доираи муносибатҳои онҳо ба якдигар монанд мебошанд.

Қонун дар бораи фаъолияти маблағгузории хурд ва ташкилотҳои маблағгузории хурд дар Федератсияи Россия аз 2 июли соли 2010, №151 қабул гардида, аз 5 боб ва 17 модда иборат мебошад. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқии фаъолияти маблағгузории хурд, тартиби танзими давлатии фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурд, ҳаҷм, тартиб ва шартҳои пешниҳоди қарзи хурд, мақом ва фаъолияти ташкилотҳои хурди маблағгузорӣ, инчунин ҳуқуқ ва уҳдадориҳои мақомоти салоҳиятдори давлатӣ дар соҳаи фаъолияти маблағгузории хурдро муқаррар менамояд. Яке аз хусусиятҳои фарқкунандаи қонуни мазкур дар Россия аз он иборат аст, ки ташкилотҳои қарзӣ, кооперативҳои қарзӣ, ломбардхона ва дигар шахсони ҳуқуқӣ, ки фаъолияти маблағгузории хурдро ба амал мебароранд, дар асоси қонунгузории Федератсияи Россия ба танзим дароварда мешаванд.

Дар Ҷумҳурии Қазоқистон ин муносибатҳо аз тарафи Қонун дар бораи ташкилотҳои қарзии хурд ба танзим дароварда мешавад. Қонун дар бораи ташкилотҳои қарзии хурд аз 6 марти соли 2003, таҳти № 392 қабул гардида, аз 4 боб ва 22 модда иборат мебошад. Қонуни мазкур танзими муносибатҳоро оид ба алоқамандии фаъолияти қарзи хурд ва асоси низоми ҳуқуқии онро муқарар намуда, таъсиси фаъолияти ташкилёбӣ ва барҳамдиҳии ташкилоти қарзиро ба танзим медарорад. Қонунгузории Ҷумҳурии Қазоқистон, ки танзимкунандаи фаъолияти ширкатҳои хоҷагӣ, ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ, аз ҷумла, фондҳои ҷамъиятӣ ба фаъолияти ташкилотҳои қарзии хурд дар ҳолате татбиқ мегардад, ки қонуни мазкур танзими ин муносибатҳоро пешбинӣ накарда бошад.

Муносибатҳои мазкур дар Қирғизистон дар доираи Қонун дар бораи ташкилотҳои маблағгузории хурд, ки аз 2 августи соли 2002, №58 қабулгардида, ва аз 6 боб ва 39 модда иборат мебошад, ба танзим дарварда мешавад. Қонуни мазкур мақоми танзими фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурдро муқаррар намуда, барои таъсиси ташкилӣ-ҳуқуқӣ барои ба амалбарории фаъолияти ташкилотҳои хурди молиявӣ нигаронида шудааст. Мақсади фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурд пешниҳод намудани хизматрасонии дастрас оид ба қарзи хурд ба аҳолӣ, барои дастгирии камбизоатӣ, баланд бардоштани сатҳи шуғли аҳолӣ, ҳамкории инкишофи соҳибкорӣ ва сатҳи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Қирғизистон мебошад.

Муносибатҳои мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи Қонун дар бораи ташкилотҳои маблағгузории хурд ба амал бароварда мешавад. Қонун дар бораи ташкилотҳои маблағгузории хурд аз 16 апрели соли 2012, таҳти №816 қабул гардида, аз 6

боб 32 модда иборат мебошад. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ ва ташкилии фаъолияти ташкилотҳои маблағгузории хурдро муайян намуда, ба ташаккул ва рушди бозори хизматрасонии маблағгузории хурд ва дастгирии соҳибкории хурду миёна дар Ҷумҳурии Тоҷикистон нигаронида шудааст.

19. Қонун «Дар бораи бонкҳои хусусӣ ва институтҳои молиявӣ ва кафолати фаъолияти онҳо»

Қонун «Дар бораи бонкҳои хусусӣ ва институтҳои молиявӣ ва кафолати фаъолияти онҳо» низ танҳо дар Ҷумҳурии Узбекистон дида мешавад. Қонуни мазкур аз 17 декабри соли 2012, таҳти №339 қабул гардида, аз 26 модда иборат мебошад. Мақсади қонуни мазкур танзими муносибатҳо дар соҳаи бонкҳои хусусӣ ва институтҳои молиявӣ ва кафолати фаъолияти онҳо дар Ҷумҳурии Узбекистон аст. Вазифаи асосии қонуни мазкур, ин таъмини ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии бонкҳои хусусӣ ва институтҳои молиявӣ ва кафолати фаъолияти онҳо, таъсиси шароит барои ҷалби соҳаи молиявӣ-бонкӣ, боигарии хусусӣ, инкишоф додани рақобат ва баланд бардоштани сифати хизматрасонии мизоҷон дар бозори бонкӣ ва дигар хизматрасониҳои молиявӣ иборат мебошад. Бонкҳои хусусӣ ва институтҳои молиявӣ дар Ҷумҳурии Узбекистон субъектони фаъолияти соҳибкорӣ мебошанд.

2. Илм

Илм ва қонунгузорӣ бо ҳам алоқаманд буда, якдигарро пурра менамоянд. Имрӯз илми ҳуқуқ дар соҳаи бонкӣ нисбат ба қонунгузории бонкӣ каме дар пеш аст.

Бинобар сабаби он ки илм сояи қонун дар ҳуқуқ ба ҳисоб меравад, доир ба масъалаҳои назариявӣ таваҷҷуҳ дода мешавад.

Имрӯз дар ҷамъият муносибатҳои нав ба нав ба вуҷуд омада истодаанд. Бо дарназардошти ҷаҳонишавӣ ва осон гардидани танзими муносибатҳои ҳуқуқӣ дар илми ҳуқуқ андешаҳои гуногун иброз гардидаанд.

Яке аз чунин масъалаҳо, ин танзими муносибатҳои аз рӯи қарз ва кредит ба ҳисоб меравад. Дар ин самт гарчанде ки қонунгузорӣ мавҷуд бошад ҳам, аммо баъзе камбудиҳо ва мухолифатҳо низ ба назар мерасад.

Сараввал бояд қайд намуд, ки тибқи Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон қарз ва кредит шартномаҳои мустақилро ташкил медиҳанд. Аммо дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» ин мафҳумҳо омехта гардида, қарз ва кредит ба як маъно фаҳмида мешавад.

Чунин ифода ёфтани истилоҳҳо дар амалия ва дар назария метавонад душвориҳоро ба вуҷуд орад.

Дигар масъалае, ки вуҷуд дорад, ин ба танзим даровардани меъёрҳои қонун ба техникаи қонунгузорӣ ва бо қонуни соҳавӣ танзим намудани он мебошад. Имрӯз дар боби 40 (шартномаи қарз) Кодекси гражданӣ меъёрҳое, ки бояд тибқи дигар қонунҳо ба танзим дароварда шаванд, вуҷуд дорад. Масалан, бахшидани моддаи алоҳида дар ин боб дар хусуси вексел ва вомбарг чандон зарурат надорад. Зеро, ин масъала бояд тибқи қонун дар бораи қоғазҳои қиматнок ба танзим дароварда шавад. Агар лозим ҳам бошад, бояд дар қисми 1 КГ ҷои худро ёбанд, балки на дар қисми II.

Дигар масъала дар ин боб, ин аз байн бурдани такрори меъёрҳо ва меъёрҳое, ки тибқи дигар бобҳои граждани ба танзим дароварда мешаванд, ба ҳисоб меравад.

Чунин меъёр «Нав шудан (новатсия)-и қарз бо уҳдадории қарз» дар моддаи 835 ба ҳисоб меравад. Зарурати чунин меъёр дар боби қарз дида намешавад. Ин гуна муносибатҳо тибқи боби уҳдадориҳо метавонад ба танзим дароварда шавад.

Масъалаи кредитонӣ низ имрӯз ба талабот чандон ҷавобгӯ нест. Тавре дар қисмати қонунгузории таҳлили мазкур иброз гардид, масъалаи кредити истеъмолӣ ниёз ба танзими ҳуқуқӣ дорад. Имрӯз аҳдҳои мазкур хеле маъмул гаштаанд. Аммо масъалаҳое, ки ҳангоми шартнома ба вуҷуд меоянд, аз қабили огоҳонӣ, маълумотнокӣ, муҳлат, фоизҳо ва ғ. танзим наёфтаанд. Имрӯз қариб, ки ҳамаи субъектҳои хоҷагидор дар бозор ба чунин навъи кредитонӣ машғул ҳастанд. Аммо барои амалӣ намудани чунин кредитонӣ, ки ҳуқуқ дорад, маълум нест. Ин ва дигар масъалаҳо бояд, ки ҳалли худро дар қонун пайдо намоянд.

Дар боби пасандозҳои бонкӣ (42 КГ) низ зарурати ворид намудани иловаҳо ба мушоҳида мерасад. Зарурат ба илова намудани навъи пасандозҳо бо сангҳои қиматнок ба талабот мувофиқ мебошад.

Масъалаи суратҳисоби бонкӣ имрӯз дар қонунгузорӣ ба он дараҷае, ки барои тан-

зими муносибатҳо мусоидат кунад, ҷавобгӯ нест. Хусусан дар қисмати Кодекси граждании.

Инкишофи босурати технология, муносибатҳои соҳибкорӣ ва ғ. боиси он гаштааст, ки имрӯз навъҳои алоҳаи суратҳисоб вуҷуд дошта метавонанд. Аз ҷумла: суратҳисоби якҷоя, суратҳисоби номиналӣ, суратҳисоби захиравии шахси ҳуқуқии таъсисшаванда, суратҳисоби кортӣ ва ғ.

Тавре маълум аст, қонунгузории амалкунанда имконияти анҷом додани фаъолияти соҳибкориро аз ҷониби ду ва зиёда шахс иҷозат додааст.

Заминаҳои ҳуқуқии он низ дар Кодекси гражданӣ маҷуд аст. Тибқи шартномаи фаъолияти якҷоя ширкати оддӣ (шартнома оид ба фаъолияти якҷоя) ду ё зиёда ашхосе, ки шарикон номида мешаванд, уҳдадор мегарданд ҳиссаҳои худро муттаҳид намуда, якҷоя, бидуни таъсиси шахси ҳуқуқӣ барои ба даст овардани фоида ё ноил шудан ба мақсади дигар, ки хилофи қонун намебошад, амал кунанд (моддаи 1058 КГ).

Дар ҳолати амалӣ намудани фаъолияти соҳибкорӣ аз ҷониби ду ва ё зиёда шахс масъалаи кушодани суратҳисоби акҷоя ба мақсад мувофиқ мебошад.

Суратҳисоби мазкур ба номи ду ва ё зиёда мизоҷон кушода мешавад, ки ҳар кадоми онҳо ҳуқуқ доранд маблағи пулии дар суратҳисоб мавҷудбударо ихтиёрдорӣ намоянд. Мизоҷон метавонанд тартиби ихтиёрдорӣ намудани суратҳисоби акҷояро мувофиқа намоянд ва шартҳои онро дар шартнома дарҷ гардонанд.

Суратҳисоби дигар, ки дар шароити имрӯза метавонад то андозе мушкили ба вуҷудомадаро ба танзим дарорад, суратҳисоби номиналӣ мебошад.

Суратҳисоби номиналӣ метавонад ба дорандаи суратҳисоб (васиён, парасторон, вакил, комиссионер, агент, ташкилкунандаи савдо, мудир, ва ғ.) барои анҷом додани амалиётҳо бо маблағҳои пулӣ, ки ҳуқуқи он ба дигар шахс – бенифисиар таалуқ дорад, кушода мешавад.

Дар шароити имрӯза, ки шумораи васиён, парасторон, вакилу комиссионер зиёд гаштааст чунин суратҳисоб мувофиқ ба мақсад мебошад.

Суратҳисоби захиравии шахси ҳуқуқии таъсисшаванда яке аз дигар пешниҳодҳои илман асосноке мебошад, ки барои таъсисдиҳӣ ва бақайдгирии шахси ҳуқуқӣ равона гардидааст.

Мақсади кушодани чунин суратҳисоб – таъсиси сармояи оинномавии шахси ҳуқуқии таъсисшаванда мебошад. Суратҳисоби мазкур аз ҷониби яке аз муассисони шахси ҳуқуқӣ ё аз ҷониби шахсе, ки тибқи ҳуҷҷатҳои таъсисии шахси ҳуқуқӣ аз ҷониби мақомоти шахси ҳуқуқӣ интихоб гаштааст, кушода мешавад.

Суратҳисоби дигар, ки зарурат ба танзими ҳуқуқӣ дорад, суратҳисоби кортӣ мебошад. Тавре дар қисми 2 таҳлили мазкур нишон дода шуд, имрӯз шумораи дорандагони чунин корт ва суратҳисобҳо қариб ба 1 млн расидааст. Ҳамасола ба маблағӣ садҳо миллион сомонӣ амалиётҳо аз рӯи он анҷом дода мешавад. Лекин масъалаҳо оид ба маълумот аз рӯи суратҳисоби кортӣ, маҳдудкунии ҳуқуқи муштарӣ ба ихтиёрдории маблағҳои пулӣ, истифода кардани меъёрҳо аз рӯи шартномаи суратҳисоби бонкӣ ва ғ. дар қонунгузорӣ ҳалли худро пайдо накардаанд.

Як масъалаи дигарро бояд хотиррасон намуд, ки аз руӣ консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузорӣ дар назар буд, ки соли 2014 Кодекси бонкӣ қабул карда шавад. Вале он то ҳол ин санад қабул нагардидааст.

Зарурат ба қабули ин санад аз нигоҳи илмӣ чандон асоснок карда нашудааст. Ҳатто мутахассисони соҳаи назария ва амалия қабули чунин санадро зарур намешуморанд.

Бояд қайд намуд, ки қабули чунин санад дар шакли кодификатсия ҳолати бонкиро аз ин ҳам мураккабтар мегардонад. Дар базаи ҳар як кодекс чандин санади дигари ҳуқуқи қабул карда мешавад. Илова бар ин аз эҳтимол дур нест ки дигар институтҳои ҳуқуқи гражданӣ аз он ҷудо шаванд. Масалан, барои чи кодекси суғуртавӣ, кодекси моликияти зеҳнӣ ва амсоли онҳо қабул карда нашавад, ҳол он ки оиди ин масъалаҳо дар қонунҳои дигар метавон меъёрҳои зиёдро пайдо намуд. Чунин раванд дар натиҷа боиси он шуда метавонад, ки Кодекси гражданӣ нақши худро дар танзими муносибатҳои қонунгузории гражданӣ аз даст медиҳад.

Тавре маълум аст, дар асоси кодекс санадҳои дигар қабул карда мешавад. Агар мақсади таҳиягарон кам кардани санадҳои меъёрӣ дар соҳаи бонк бошад, пас ин ақи-

да чандон дуруст нест. Зеро, боз дар асоси кодекси бонкӣ санадҳо қабул карда шуда, таносуб бо Кодекси гражданӣ ва Кодекси бонкиро ба вуҷуд меоранд.

Ҳамчунин, бояд ёдовар шуд, ки соли 2014 дар Ҷумҳурии Тоҷикистон «Қонун дар бораи бонкдории исломӣ» қабул карда шуд.

Дар қатори дигар қонунҳои соҳа Қонуни мазкур аксарияти меъёрҳои онро такрор мекунад. Зарурати қабули чунин қонунҳое, ки меъёрҳои дигар қонунро такрор мекунанд, чандон ба мақсад мувофиқ нест.

Зеро, зиёда аз 90% меъёрҳои қонуни мазкур ифодаи худро дар қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти бонкӣ» ёфтаанд. Бо илова намудани танҳо як калимаи «исломӣ» меъёрҳои қонунро тағйир додан ғайриимкон аст. Азбаски меъёрҳои Қонуни мазкур ба талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» ҷавобгӯ намебошад, зарурати қабули қонун дар чунин шакл вуҷуд надорад. Аз тарафи дигар, он ба талаботи меъёрҳои бонкдории исломӣ, байналмилалӣ ва стандартҳои байналмилалӣ ҷавобгӯ намебошад.

Имконияти илова намудани боби алоҳида ба «Қонуни фаъолияти бонкӣ» дар хусуси бонкдории исломӣ беҳтар аз қабули қонунест, ки меъёрҳои дигар қонунҳоро такрор мекунад.

Аз ҳамин хотир, дар Ҷумҳурии Қазоқистон боби алоҳида дар Қонун «Дар бораи бонкҳо ва фаъолияти бонкӣ» маҳз ба бонки исломӣ бахшида шудааст.

Қарори
Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
№6

аз 29 сентябри соли 2014 ш. Душанбе

Дар бораи ошкоро будани муҳокимаи судӣ ва ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот оид ба фаъолияти судҳо

Ошкоро будани муҳокимаи судӣ, саривақт ва холисона иттилоотонидани ҷомеа дар бораи фаъолияти судҳо кафолати муҳокимаи одилонаи судӣ ва яке аз воситаҳои нигоҳдошти боварии ҷомеа нисбат ба ҳокимияти судӣ буда, иҷрои вазифаҳои мурофиаи судиро барои таҳкими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, пешгирии ҷиноят, эҳтироми қонун, ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд таъмин менамояд.

Бо мақсади аз ҷониби суд, судяҳо риоя намудани принсипи ошкоро будани муҳокимаи судӣ, инчунин таъмини ҳуқуқи дастрасии шаҳрвандон, ташкилотҳо, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, воситаҳои ахбори омма ба иттилоот оид ба фаъолияти судҳо, дар асоси моддаи 25 Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон" Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон,-

Қ а р о р к а р д:

1. Мутобиқи талаботи қисми 3 моддаи 88 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон мурофиа дар ҳамаи судҳо ба тарзи ошкоро мегузарад, ба истиснои мавридҳое, ки қонун муайян кардааст.

Таъмини принсипи ошкоро будани муҳокимаи судӣ, инчунин ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот оид ба фаъолияти судҳо, бо меъёрҳои Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон», Кодекси мурофиавии граждакӣ (минбаъд КМГ), Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ (минбаъд КМҶ), Кодекси мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ (минбаъд КМҲМ), Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма», «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот», «Дар бораи сирри давлатӣ», «Дар бораи сирри тиҷоратӣ», дигар қонунҳо ва санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки Тоҷикистон онҳоро эътироф кардааст, ба танзим дароварда шудаанд.

Суд, судяҳо баҳри риояи принсипи ошкоро будани муҳокимаи судӣ ва таъмини ҳуқуқи дастрасии шаҳрвандон, ташкилоту муассисаҳо, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, воситаҳои ахбори омма ба иттилоот оид ба фаъолияти судҳо бояд тамоми шароити заруриро фароҳам оваранд.

2. Ба маҳдуд намудани ошкоро будани муҳокимаи судӣ ва ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот оид ба фаъолияти судҳо, қатъи назар аз миллат, нажод, ҷинс, забон, эътиқоди динӣ, мавқеи сиёсӣ, вазъи иҷтимоӣ, таҳсил ва молу мулк, ҳамчунин аз рӯи дигар асосҳое, ки қонун пешбинӣ накардааст, роҳ дода намешавад.

3. Ошкоро будани муҳокимаи судӣ, ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот оид ба фаъолияти судҳо бояд барои роҳандозӣ намудани вазифаҳои мурофиаҳои судии гражданӣ, оилавӣ, ҷиноятӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ мусоидат карда, дар баробари ин набояд ба дахолат кардан ба фаъолияти судӣ оварда расонад, зеро мувофиқи муқаррароти моддаи 87 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон судяҳо дар фаъолияти худ мустақил буда, танҳо ба Конститутсия ва қонун итоат мекунанд. Дахолат ба фаъолияти онҳо манъ аст.

4. Таҳти мафҳуми ошкоро будани муҳокимаи судӣ ин имконияти ба толори маҷлиси судӣ ворид шудани шахсоне, ки иштирокчии парванда намебошанд, аз ҷумла намояндагони воситаҳои ахбори омма ва дар маҷлиси ошкорои судӣ ҳузур доштани онҳо, таъмини ҳуқуқи онҳо ҷиҳати дар шакли хаттӣ сабт кардани ҷараёни мурофиаҳои судӣ, инчунин ба навори магнитофон сабт кардани мурофиаи ҷиноятӣ ва истифодаи воситаҳои аудиоӣ дар

мурофиаи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, танҳо бо иҷозати раисикунанда ва розигии тарафҳо истифодаи воситаҳои аксбардорӣ, сабти аудио, видео, пахши ҷараёни маҷлиси судӣ тариқи радио ва телевизион дар мурофиаҳои гражданӣ, оилавӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, суратгирӣ ва сабти видео дар мурофиаи ҷиноятӣ фаҳмида мешавад.

Ошкоро будани муҳокимаи судӣ дар имконияти шинос шудани иштирокчиёни мурофиаи судӣ бо тамоми маводи парванда, аз ҷумла ба маводе, ки дар рафти таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва суд ба даст оварда шудаанд, низ зоҳир мегардад.

Ба ғайр аз ин, ба талаботи принсипи номбурда хабар додан ва шинос намудани тарафҳо бо аризаҳо, дархостҳо, шикоятҳои воридгардида, огоҳонидан оид ба вақт ва маҳалли маҷлиси суд дар марҳилаҳои гуногуни судӣ, ошкоро эълон кардани санадҳои судӣ, имконияти озодона шинос шудан бо онҳо, таъсис додани сомонаи интернетӣ бо ҷой додани санадҳои судии эътибори қонунӣ пайдонамуда ва гирифтани маълумотҳо дар хусуси иҷрои санадҳои судӣ дохил мешаванд.

5. Суд, судяҳо принсипи ошкоро будани муҳокимаи судиро ба роҳбарӣ гирифта, маҷлиси ошкорои судиро бояд дар толорҳое, ки барои ҳузур доштани ҳамаи шахсони иштирокчии парванда, намояндагони воситаҳои ахбори омма ва дигар шахсон шароит муҳайё карда шудааст, таъин намоянд.

Бинобар он ки ҳузури намояндагони воситаҳои ахбори омма дар муҳокимаи ошкорои судӣ бо мақсади гирифтани маълумот нисбат ба парванда яке аз тарзҳои ҷустуҷӯй ва ба даст овардани иттилоот мебошад, ба ворид шудани онҳо ба толори маҷлиси судӣ монеа эҷод кардан бо асосҳои мансубияти касбӣ, мавҷуд набудани аккредитатсия ва ё асосҳои дигаре, ки бо қонун пешбинӣ нашудааст, манъ аст.

Дар назар доштан зарур аст, ки мувофиқи талаботи қисми 6 моддаи 273 КМҶ ноболиғони то шонздаҳсола, ба шарте ки судшаванда, ҷабрдида ё аз рӯи парванда шоҳид набошанд, ба толори маҷлиси суд роҳ дода намешаванд.

6. Тибқи талаботи қисми 2 моддаи 11 КМГ парвандаҳои гражданӣ, оилавӣ дорои маълумоти сирри давлатӣ, инчунин дигар парвандаҳое, ки қонун пешбинӣ намудааст (масалан, парванда дар бораи фарзандхондӣ ва ғайра), дар маҷлиси пӯшидаи суд баррасӣ карда мешаванд.

Муҳокима дар маҷлиси пӯшидаи суд, инчунин ҳангоми қонеъ намудани дархости шахсони иштирокчии парванда, ки ба зарурати нигоҳ доштани сирри тиҷоратӣ ё дигар сирре, ки қонун ҳифз менамояд, ишора мекунанд, ба дахлнопазирии ҳаёти шахсии шаҳрвандон ё дигар ҳолатҳое, ки ошкоро муҳокима намудани онҳо барои баррасии дурусти парванда халал мерасонанд ва ё боиси ифшои сирри зикршуда ё вайрон шудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон мегарданд, имконпазир аст.

7. Суд, судя бояд ошкоро будани муҳокимаи судии парвандаҳои ҷиноятиро ба ғайр аз ҳолатҳое, ки он ба ифшо шудани сирри давлатӣ ва сирри дигари бо қонун ҳифзшуда оварда мерасонад, таъмин намояд (қисми 1 моддаи 273 КМҶ).

Ҷиҳати паст кардани шиддати таъсири манфии мурофиаи судӣ ба рӯҳияи номукаммали ноболиғ ва таъмини мустақилияти ӯ ҳангоми додани нишондод оид ба парвандаҳои ҷиноятии шахсоне, ки ба синни шонздаҳ нарасидаанд, бо таъиноти асосноки суд (қарори судя) мумкин аст, муҳокимаи пӯшидаи судӣ гузаронида шавад.

Ба ғайр аз ин, муҳокимаи пӯшидаи судӣ оид ба парвандаҳо ба муқобили озодӣ ва дахлнопазирии ҷинсӣ ва ҷиноятҳои дигар, бо мақсади пешгирии фош шудани маълумоти ҷанбаҳои маҳрамонаи шахсони иштирокчии парванда ё маълумоте, ки шаъну эътибори онҳоро паст мезанад, инчунин дар ҳолатҳое, ки онро манфиати таъмини амнияти иштирокчиёни мурофиа ва шоҳидон ё хешовандони наздики онҳо талаб мекунад, гузаронида мешавад (қисми 2 моддаи 273 КМҶ).

8. Парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурие, ки дорои маълумоти сирри давлатӣ мебошанд, дар маҷлиси пӯшидаи суд баррасӣ мегарданд. Баррасии парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар маҷлисҳои пӯшидаи суд, инчунин ҳангоми қонеъ гардонидани дархости шахсони иштирокчии парванда, ки ба зарурати нигоҳ доштани сирри тиҷоратӣ ё дигар сирре, ки қонун ҳифз менамояд, ишора мекунад, ба дахлнопазирии ҳаёти шахсӣ ё дигар ҳолатҳое, ки ошкоро муҳокима кардани онҳо барои баррасии дурусти парванда халал мерасонанд ва ё боиси ифшои сирри зикршуда ё вайрон шудани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии шахсон мегарданд, имконпазир аст.

9. Масъалаи баррасии парвандаҳои гражданӣ, оилавӣ дар маҷлиси пӯшидаи суд аз ҷониби судя бо ташаббуси худ ё аз рӯи дархости тарафҳо ҳангоми омодасозии парванда ба муҳокимаи судӣ ҳал карда мешавад ва дар ин хусус бо нишон додани ҳолатҳои мушаххаси монеашавандаи дар толори маҷлиси суд ҳузур надоштани шахсони иштирокчии мурофиа-набударо талаб менамояд, таъиноти асоснок қабул менамояд.

Масъалаи баррасии парвандаи ҷиноятӣ дар маҷлиси пӯшидаи суд бо асосҳои дар моддаи 273 КМҶ пешбинишуда дар қарори таъини маҷлиси суд ҳал карда мешавад (сархати 4 қисми 2 моддаи 263 КМҶ).

Дар хусуси баррасии парвандаи ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар маҷлиси пӯшидаи суд низ судя таъиноти асоснок қабул менамояд.

Дар сурате, ки агар ҳолатҳои муҳокимаи пӯшидаи суд ҳангоми баррасии парванда дар маҷлиси ошкорои суд муайян гардад, суд, судя бо ташаббуси худ ё аз рӯи дархости тарафҳо масъалаи дар маҷлиси пӯшидаи суд дида баромадани парвандаро ҳал намуда, қарор (таъиноти) асоснок мебарорад.

Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки дархости шахси иштирокчии парванда ё намояндаи ӯ дар бораи баррасии парвандаи гражданӣ, оилавӣ, ҷиноятӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар маҷлиси пӯшидаи суд аз тарафи суд, судя пас аз шунидани фикру ақидаи дигар шахсони иштирокчии парванда ҳал карда мешавад.

Таъинот (қарор)-ро дар хусуси дар маҷлиси пӯшидаи суд баррасӣ намудани парвандаҳо оид ба тамоми ҷараёни муҳокима ё қисмҳои алоҳидаи он баровардан мумкин аст. Оид ба он ки парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд баррасӣ гардидааст, дар протоколи маҷлиси суд ва қисми муқаддимавии санади судии қабулнамуда дарҷ карда мешавад.

Маълумот дар хусуси баррасӣ намудани парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд бояд дастраси омма бошад.

10. Дар ҳолате, ки таъиноти суд (қарори судя) дар бораи муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд ҳангоми таъин намудани маҷлиси суд қабул гардад, шахсоне, ки иштирокчии парванда намебошанд, ва намояндагони воситаҳои ахбори омма ба толори маҷлиси суд роҳ дода намешаванд.

Пас аз қабул ва эълони таъиноти суд (қарори судя) оид ба муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд, ки дар рафти мурофиа қабул гардидааст, шахсони дар маҷлиси суд ҳузурдошта, ки иштирокчии парванда намебошанд ва намояндагони воситаҳои ахбори омма аз толори он бароварда мешаванд ва дар ин бора дар протоколи маҷлиси суд қайд карда мешавад.

Агар суд, судя таъинот (қарор) дар бораи гузаронидани қисми муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи судро қабул намуда бошад, шахсоне, ки иштирокчии парванда намебошанд ва намояндагони воситаҳои ахбори омма ба ҳамин қисми муҳокимаи судӣ роҳ дода намешаванд.

Ҳамзамон, бояд дар назар дошт, ки хоҳиши гузаронидани муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд на танҳо аз ҷониби шахсе, ки дархостро ба манфиати шахсии худ пешниҳод намудааст ва (ё) аз ҷониби намояндаи ӯ, балки аз тарафи шахсоне, ки мутобиқи моддаҳои 47, 48, 49 КМГ ба онҳо ҳуқуқи ҳимоя кардани ҳуқуқу манфиатҳои қонунии шахсони дигар дода шудааст (масалан, прокурор, мақомоти васояту парасторӣ ва ғайра), метавонад пешниҳод гардад.

11. Муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд бо мақсади ифшо нагардидани сирри давлатӣ аз тарафи суд, судя ҳангоми дар маводи парванда мавҷуд будани маълумоте, ки мутобиқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри давлатӣ» ба номгӯи маълумоти дорои сирри давлатӣ мансуб дониста шудааст, гузаронида мешавад. Ҳамзамон, муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд бо мақсади нигоҳ доштани сирри давлатӣ аз ҷониби суд дар ҳамон қисме ба амал баровардa мешавад, ки дар он чунин маълумот эълон ва (ё) таҳлил мегардад.

Бояд ба назар гирифт, ки муҳокимаи парвандаи дорои маълумоти сирри давлатӣ новобаста аз фикру ақидаи шахсони иштирокчии парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд таъин карда мешавад.

12. Муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд бо мақсади нигоҳ доштани сирри тиҷоратӣ дар ҳолате иҷозат дода мешавад, агар дорандаи чунин иттилоот, ки дархост пешниҳод кардааст, барои ҳифзи махфияти он тибқи талаботи моддаи 10 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри тиҷоратӣ» тадбирҳо андешида бошад.

Ҳангоми ҳалли масъала дар бораи гузаронидани муҳокимаи парванда дар маҷли-

си пӯшидаи суд, бо мақсади нигоҳ доштани сирри тиҷоратӣ судҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки низоми сирри тиҷоратӣ нисбат ба маълумотҳои дар моддаи 5 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сирри тиҷоратӣ» номбаршуда, инчунин маълумоте, ки ҳатмияти ғайримахфӣ намудан ё маҳдудияти норавоии дастрасӣ ба он мутобиқи қонунҳои дигари Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ шудааст, наметавонад муқаррар гардад.

13. Дар парванда мавҷуд будани маълумоти ба ҳаёти шахсии иштирокчиёни парванда мансуббуда, наметавонад худ ба худ барои қабули таъиноти суд (қарори судя) дар бораи гузаронидани муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд асос гардад.

Суд, судяҳо ҳангоми баррасии масъала ҷиҳати гузаронидани муҳокимаи парванда дар маҷлиси пӯшидаи суд бо мақсади таъмини ҳуқуқи шахс ба дахлнопазирии ҳаёти шахсӣ бояд хусусият ва мазмуни маълумот оид ба ҳаёти шахсии инсон, инчунин оқибатҳои эҳтимолии паҳн шудани чунин маълумотро ба инобат гиранд.

Қарор оид ба мавҷудияти дигар ҳолатҳое, ки муҳокимаи он дар маҷлиси ошкорои суд метавонад ба баррасии дурусти парванда монеа гардад ё ба вайронкунии ҳуқуқу манфиатҳои қонунии шаҳрвандон оварда расонад, аз ҷониби суд, судя бо дарназардошти ҳолатҳои мушаххаси парванда қабул карда мешавад.

14. Мутобиқи моддаи 23 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон махрамияти мукотиба, суҳбатҳои телефонӣ, мурсилот ва мухобироти шахс таъмин карда мешавад, ба истисноӣ мавридҳое, ки дар қонун нишон дода шудааст.

Дар бораи ҳаёти шахсии инсон бе розигии ӯ ҷамъ намудан, нигоҳ доштан, истифода ва паҳн кардани маълумот манъ аст.

Бо дарназардошти муқаррароти қисми 3 моддаи 11 КМГ ва қисми 4-и моддаи 273 КМҶ маълумотҳо оид ба мукотибаи хусусӣ ва иттилооти шахсии шаҳрвандон дар маҷлиси ошкорои суд танҳо бо иҷозати шахсоне, ки байни онҳо чунин мукотиба ё иттилооти телеграфӣ сурат гирифтааст, эълон ва таҳқиқ карда мешавад. Қоидаҳои зикршуда инчунин ҳангоми тафтиши сабтҳои овоз ва видео, ки дорои хусусияти шахсӣ мебошанд, татбиқ карда мешаванд.

15. Дастрасии иттилоот оид ба фаъолияти судҳо бо роҳи ба шахсоне, ки дар маҷлиси ошкорои суд ҳузур доранд, новобаста аз шахси иштирокчии мурофиа будан ё набудани онҳо ва намояндагони воситаҳои ахбори омма бо ҳуқуқи сабти рафти муҳокимаи суд бо тартиб ва шакли бо қисми 7 моддаи 11 КМГ, қисми 5 моддаи 273 КМҶ, қисми 3 моддаи 13 КМҲМ пешбинишуда таъмин карда мешавад.

Бинобар ин ба суд, судяҳо зарур аст, ки ба ҳамаи шахсони дар маҷлиси ошкорои судӣ ҳузурдошта ва намояндагони воситаҳои ахбори омма барои ба амал баровардани чунин ҳуқуқ шароитҳои баробар фароҳам оваранд.

16. Диққати суд, судяҳо ба он равона карда шавад, ки муқаррароти қисми 7 моддаи 11 КМГ, қисми 5 моддаи 273 КМҶ, қисми 3 моддаи 13 КМҲМ уҳдадориҳои шахсонеро, ки дар маҷлиси ошкорои суд ҳузур доранду рафти онро дар шакли хаттӣ, инчунин бо истифодаи магнитофон оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ, воситаҳои аудиоӣ оид ба парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ сабт мекунанд, ҷиҳати огоҳ сохтани суд ва гирифтани иҷозати сабти рафти маҷлиси суд дар чунин шаклҳо пешбинӣ накардааст.

Истифодаи воситаҳои аксбардорӣ, сабти аудио, видео, пахши ҷараёни маҷлиси судӣ тариқи радио ва телевизион дар мурофиаҳои гражданӣ, оилавӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ, суратгирӣ ва сабти видео дар мурофиаи ҷиноятӣ, танҳо бо иҷозати раисикунанда ва розигии тарафҳо (қисми 7 моддаи 11 КМГ, қисми 5 моддаи 273 КМҶ, қисми 3 моддаи 13 КМҲМ) сурат мегирад.

17. Шахсони дар маҷлиси ошкорои суд ҳузурдоштае, ки иштирокчиёни мурофиа намебошанд ва намояндагони воситаҳои ахбори омма, ки хоҳиши суратгирӣ, сабти видеоии рафти маҷлиси судро доранд, бо дархост (ариза) ба суд, судя муроҷиат менамоянд. Чунин дархост дар протоколи маҷлиси суд дарҷ гардида, аз ҷониби суд, судя бо дарназардошти фикри иштирокчиёни мурофиа таҳти баррасӣ қарор дода, дар бораи қонеъ ё рад намудани дархост (ариза) таъиноти (қарори) асоснок қабул карда мешавад.

Ҳангоми қабули қарор оид ба иҷозати имконпазирии суратгирӣ, сабти видеоии

рафти маҷлиси суд, судя онро ба асос мегирад, ки чунин сабтҳо аз рӯи ҳамаи парвандаҳо имконпазир мебошад, ба истиснои ҳолатҳое, ки агар он ба вайрон кардани ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии иштирокчиёни мурофиа, инчунин ҳуқуқ ба дахлнопазирии ҳаёти шахсӣ, ҳифзи шаъну шараф ва номи нек, махрамияти мукотиба, гуфтугӯи телефонӣ, алоқаи телеграфие, ки дорои маълумоти хусусияти шахсӣ дошта бошад, оварда расонад.

18. Иштирокчиёни мурофиа ҳуқуқ доранд бо тартиби пешбининамудаи моддаҳои 169 КМГ, 306 КМҶ, 137 КМҲМ дар хусуси ба парванда ҳамроҳ намудани маводе, ки дар натиҷаи сабти ҷараёни маҷлиси суд ба даст оварда шудаанд, дархост пешниҳод намоянд. Маводи номбурдаи аз ҷониби шахсони иштирокчии мурофиа набуда, намояндагони воситаҳои ахбори омма гирифташуда, мумкин аст ба парванда ҳамроҳ карда шаванд.

19. Сӯиистифодаи шахсони дар маҷлиси ошкорои суд ҳузурдошта ва намояндагони воситаҳои ахбори омма, аз ҷумла аз ҷониби онҳо бе иҷозати дахлдор амалӣ намудани сабти ҷараёни маҷлиси суд ин вайрон намудани тартибот дар маҷлиси суд ба ҳисоб рафта, дар ин ҳолат суд, судя ҳуқуқ дорад нисбати онҳо чораҳои таъсиррасонии дар моддаҳои 162 КМГ, 292 КМҶ ва 139 КМҲМ пешбинишударо татбиқ намояд.

20. Ҳангоми мавҷуд будани имконияти техникӣ ба суд, судяҳо лозим аст, ки ҷараёни маҷлиси судиро бо истифода аз воситаҳои техникӣ сабт намоянд. Маводи сабти ҷараёни маҷлиси суд, ки аз ҷониби суд ба амал баровардa мешавад (масалан, ҳомили сабти овоз), ба парванда ҳамроҳ карда мешаванд.

21. Бо дарназардошти талаботи қисми 8 моддаи 11, моддаи 99 КМГ, қисми 7 моддаи 273 КМҶ, моддаи 142 КМҲМ санадҳои судие, ки аз рӯи натиҷаҳои баррасии парвандаҳои гражданӣ, оилавӣ, ҷиноятӣ ва ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ қабул шудаанд, ба истиснои ҳолатҳои пешбининамудаи қонун, ошкоро эълон карда мешаванд.

Агар ҳолатҳое вуҷуд дошта бошанд, ки эълони ошкорои ҳалнома оид ба парвандаҳои гражданӣ, оилавӣ ҳуқуқ ва манфиатҳои қонунии ноболиғон, ҳаёти шахсии шаҳрвандонро халалдор созад, он гоҳ ҳалнома дар маҷлиси пӯшидаи суд эълон карда мешавад.

Дар ҳолатҳои баррасии парвандаҳои ҷиноятӣ дар маҷлисҳои пӯшидаи суд, тибқи таъиноти (қарори) асосноки суд, судя, танҳо қисмҳои муқаддимавӣ ва хулосавии ҳукм эълон менамояд.

Суд, судяҳо бояд ба инобат гиранд, ки санадҳои судии оид ба парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ қабулгардида низ бо чунин тартиб эълон карда мешаванд.

22. Тибқи муқаррароти моддаи 11 КМГ, моддаи 19 ва 273 КМҶ, моддаи 13 КМҲМ риояи принсипи ошкоро будани муҳокимаи судӣ дар ҳама марҳилаҳои он таъмин карда мешавад. Вобаста ба ин, тартиби гузаронидани маҷлиси суд (ошкоро ё пӯшида) дар судҳои марҳилаҳои кассатсионӣ ва назоратӣ бо дарназардошти талаботи қонунгузории мурофиавӣ, новобаста аз он ки дар суди марҳилаи якум парванда бо кадом тартиб баррасӣ гардидааст, муайян карда мешавад.

23. Суд, судяҳо бояд дар назар дошта бошанд, ки иттилоот дар бораи фаъолияти судҳо ошкоро ва дастрас мебошад, ба истиснои ҳолатҳое, ки бо қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дастрасӣ ба чунин иттилоот маҳдуд карда шудааст.

Ба иттилооти дастрасиаш маҳдуд чунин маълумотҳо мансубанд:

– иттилооти дорои сирри давлатӣ ё хизматӣ;

– иттилоот дар бораи баррасии парвандаҳои гражданӣ, оилавӣ, ҷиноятӣ, ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ дар мавридҳое, ки ифшо кардани ин маълумот бо қонун манъ карда шудааст ё метавонад боиси риоя нашудани ҳуқуқи инсон ва баррасии холисонаи судии парванда гардад, ба ҳаёт ва ё саломатии шаҳрвандон таҳдид намояд;

– махрамияти фарзандхондӣ (моддаи 139 Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон).

Суд, судя ҳуқуқ надорад додани иттилооти дархостшударо ба истиноди он ки як қисми он ба иттилооти дастрасии маҳдуд тааллуқ дорад, рад намояд. Дар ин ҳолат тибқи қисми 2 моддаи 14 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот” иттилоот танҳо дар қисми дастраси оммабуда пешниҳод карда мешавад.

24. Иттилоот дар бораи фаъолияти судҳо, ки ба истифодабарандагон пешниҳод карда мешавад, бояд боэътимод ва саривақтӣ

бошад, яъне ҳақиқӣ ва дар мӯҳлати бо қонун муқарраршуда пешниҳод шуда бошад.

Бинобар ин, суд, судяҳо бояд хусусият ва муҳимияти иттилооти дархостшавандаро барои истифодабаранда ба назар гиранд ва оид ба фавран пешниҳод намудани чунин иттилоот чораҷӯӣ намоянд.

25. Шакли иттилоот дар бораи фаъолияти судҳо ба истифодабарандагон метавонад тибқи дархости онҳо, яъне ба тарзи шифоҳӣ ё хаттӣ, аз ҷумла бо истифодаи технологияҳои электронӣ пешниҳод кардан мумкин аст (қисми 5 моддаи 7 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот"). Нисбати дархостҳои ба суд ба воситаи шабакаи Интернетӣ, яъне дар шакли ҳуҷҷати электронӣ воридшуда талаботҳои умумӣ нисбати барасмиятдарории дархостҳои хаттӣ татбиқ карда мешавад.

Аз рӯи дархости шифоҳӣ метавонад иттилооте пешниҳод карда шавад, ки он ҷустуҷӯ ва санҷиши махсусро талаб намекунад. Масалан, иттилоот дар бораи вақт ва ҷои баргузории маҷлиси суд, натиҷаи баррасии парванда.

26. Суд, судяҳо бояд онро ба назар гиранд, ки мӯҳлати баррасии дархост дар бораи пешниҳод намудани иттилоот дар бораи фаъолияти суд аз рӯзи бақайдгирии он оғоз меёбад. Бо мақсади саривақт пешниҳод намудани иттилооти дархостшуда, ба суд, судяҳо зарур аст, ки риояи мӯҳлати бақайдгирии дархостҳои воридшуда, аз ҷумла дар шакли ҳуҷҷати электронӣ, инчунин ҷавобҳо ба онҳоро, ки дар асоси санадҳои ба танзимдарорандаи муомилоти ҳуҷҷатҳо ва коргузорӣ дар суд муқаррар шудаанд, таъмин намоянд.

27. Тартиби истифодаи иттилоот дар бораи фаъолияти судҳо, ки дар хазинаи бойгониҳо нигоҳ дошта мешаванд, тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи Хазинаи бойгонии миллӣ ва муассисаҳои бойгонӣ" ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқи дахлдор ба танзим дароварда шудаанд.

28. Бо мақсади шиносоӣ бо иттилооти ҷорӣ оид ба фаъолияти судҳо бояд дар биноҳои судҳо, дар ҷойҳои ба шаҳрвандон, аз ҷумла ба шахсони дорои имкониятҳои маҳдуд дастрас лавҳаҳои иттилоот мавҷуд бошанд.

29. Дар баробари тарзу усулҳои аз тарафи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот" муқарраршуда, метавонанд дигар тарзи таъмини ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот дар бораи фаъолияти судҳо истифода карда шаванд, агар онҳо ба қонун мухолиф набошанд ва принсипи мустақилияти судяҳоро вайрон накунанд (аз ҷумла, қабули шаҳрвандон, гузаронидани конфронсҳои матбуотӣ, паҳннамоии пресс-релизҳо, нашр дар воситаҳои ахбори омма).

30. Ба Маркази таълимии судяҳо дар назди Шӯрои адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тавсия дода мешавад, ки ба барномаҳои таълимии такмили ихтисоси судяҳо машғулияти махсус, ки ба татбиқи меъёрҳои танзимкунандаи масъалаҳои риояи принсипи ошкоро будани муҳокимаи судӣ ва ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот дар бораи фаъолияти судҳо бахшида шудаанд, ворид карда шаванд.

31. Ба судҳои марҳилаҳои кассатсионӣ ва назоратӣ зарур аст, ки ҳангоми баррасии парвандаҳо ба масъалаи аз ҷониби судҳои ҷумҳурӣ риоя намудани принсипи ошкоро будани муҳокимаи судӣ ва ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот аҳамияти ҷиддӣ дода, нисбат ба қонунвайронкуниҳо чораҳои зарурӣ андешанд.

32. Қарори Пленуми Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи риоя намудани принсипи ошкоро будани муҳокимаи судии парвандаҳои ҷиноятӣ" аз 31 августи соли 2007, №5 бо тағйироту иловаҳое, ки бо Қарори Пленуми Суди Олӣ аз 25 июни соли 2012 №4 ворид карда шудааст, аз эътибор соқит дониста шавад.

Раиси Пленум,
Раиси Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон **Абдуллозода Н.**

Котиби Пленум,
Судяи Суди Олии
Ҷумҳурии Тоҷикистон **Ҳакимова С.А.**

Манбаъ: сомонаи расмии Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон
http://sudioli.tj/index.php?action=item&id=130

ТАФСИРИ
ҚОНУНИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
«ДАР БОРАИ САНАДҲОИ МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚӢ»

Зери таҳрири доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
Раҳимов Маҳмад Забирович

(Давомаш. Аввалаш дар шумораи гузашта)

БОБИ 9.
ТАРТИБИ ҲАЛЛИ ИХТИЛОФИ ҲУҚУҚӢ

Моддаи 69. Мутобиқати санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба Конститутсия ва дигар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон

Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқат кунанд ва аз ҷониби субъекти ҳуқуқэҷодкунанда дар доираи салоҳияти муайянкардаи қонун бо риояи қоидаҳои таҳия ва қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ қабул гарданд.

Мутобиқи моддаи тафсиршаванда шарти муҳиме, ки вобаста ба қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинӣ гардидааст, мутобиқати қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Дар меъёри тафсиршаванда ба маънои васеъ пешбинӣ мегардад, ки қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки дар моддаҳои 14-27 ҳамин Қонун дарҷ гардидаанд, бояд аз ҷониби субъектҳои ҳуқуқэҷодкунанда дар доираи салоҳияти муайянкардаи қонун вобаста ба шарти риояи талабот, қоидаҳои таҳия ва қабули онҳо қабул карда шаванд.

Зикр намудан зарур аст, ки чараёни мутобиқгардонии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба Конститутсия (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти доимӣ дошта, он дар ҳама марҳилаҳои ҳуқуқэҷодкунӣ ҳамчун масъалаи аввалиндараҷа дар сатҳи баланд гузошта мешавад. Хусусан, ҷиҳати мазкур ҳангоми қабули қонунҳо, ки ба ҳукми амал медароянд, ба назар гирифта шуда, одатан дар таҷрибаи қонунгузорӣ дар худи қонун муқаррароте дарҷ мегардад, ки бевосита ба мутобиқгардонии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ равона гардидааст.

Тартиби таҳия ва қабули қонунҳо аз рӯи салоҳияти мақомоте, ки ҳуқуқи ташаббуси қонунгузорӣ доранд, тибқи боби 5 ҳамин Қонун ба таври умумӣ муайян гардидааст. Ҳангоми таҳияи қонунҳо дар баробари Конститутсия (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, муқаррароти қонунҳои конститутсионӣ, ки салоҳияти субъектҳои ҳуқуқэҷодкунандаро муайян менамоянд, талаботи дастурҳои дахлдор ба инобат гирифта мешаванд. Барои мисол, тартиби таҳия ва қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки бо ташаббуси Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода мешаванд, дар баробари ҳамин Қонун мувофиқи Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 12 майи соли 2001 ва Дастури Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7 сентябри соли 2001, №419 тасдиқ гардидааст, амалӣ мешавад. Ба ҳамин монанд, санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки аз ҷониби ҳар

ду палатаи парламент қабул мешаванд, дар баробари Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 19 феврали соли 2000 дар асоси дастурҳои корӣ мувофиқи нақшаи қаблан тарҳрезӣ ва тасдиқнамудаи субъекти ҳуқуқэҷодкунанда таҳия ва қабул карда мешавад.

Ҳамчунин, аз ҷузъиёти мазмуни ҳамин меъёри тафсиршаванда бармеояд, ки он бо такя ва тақвият ба муқаррароти қисми аввали моддаи 10 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст[1]. Мувофиқи меъёри конститутсионии мазкур пешбинӣ мешавад, ки қонунҳо ва дигар санадҳои ҳуқуқие, ки хилофи Конститутсия мебошанд, ягон эътибори ҳуқуқӣ надоранд. Зеро, ки аз рӯи зинабандӣ нақши Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳамчун санади меъёрии ҳуқуқии сарчашмавӣ дар робита ба низоми санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аввалиндараҷа ва калидӣ мебошад.

Субъекти ҳуқуқэҷодкунанда дар доираи салоҳияти муайянкардаи қонунгузорӣ вазифадоранд, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқиро бо тартиби риояи қоидаҳои таҳияи он қабул намуда, мутобиқати санади меъёрии ҳуқуқиро ба Конститутсия (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки баръакси мухолифати он мебошад, таъмин намоянд.

Зимнан, қонунгузор тартиби махсуси бартараф намудани номутобиқатии қонунҳо ва санадҳои меъёрии ҳуқуқиро ба Конститутсия (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд. Мисол, мувофиқи қисми 6 моддаи 69 Конститутсия (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷиҳати амалисозии салоҳияти конститутсионии худ санадҳои мақомоти ҳокимияти иҷроияро ҳангоми мухолифати онҳо ба Конститутсия ва қонунҳо бекор мекунад ва ё боз медорад.

Ҳамзамон, бояд ба инобат гирифт баҳсҳое, ки оиди номутобиқатӣ ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ба вуҷуд меоянд, тариқи расмиёти судии конститутсионӣ ҳаллу фасл мешаванд. Тибқи моддаи 14 Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 3 ноябри соли 1995 парвандаҳо оид ба масъалаи мутобиқ будани лоиҳаи тағйиру иловаҳои ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшаванда, лоиҳаи қонунҳо ва дигар масъалаҳоеро, ки ба раъйпурсии умумихалқӣ пешниҳод мегарданд, инчунин қонунҳоеро, ки аллакай эътибори қонунӣ пайдо намудаанд, Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ менамояд.

Таҳлили таҷрибаи судӣ дар ин робита нишон медиҳад, ки аксари субъектҳои муроҷиаткунанда ба Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба мутобиқати қонунҳо ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон арз менамоянд. Дар ин замина вобаста ба мутобиқати қонунҳо ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷониби Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон қарор қабул мегардад, ки хусусияти ҳатмӣ дошта, аз болои он шикоят намудан мумкин нест. Мисоли муайян кардани номутобиқатии санади меъёрии ҳуқуқӣ ба Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон - Қарори Суди конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «оид ба парвандаи дархости шаҳрванд Тураев М.М. «Дар бораи мутобиқати қисми 4 Қоидаҳои аттестатсия ва бақайдгирии ваколатдорони патентии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 июни соли 2009, №25 ва даровардани тағйирот ба он аз 25 сентябри соли 2012, №92 ба қисми дувуми моддаи 12 ва қисмҳои якум ва дувуми моддаи 35 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 марти соли 2013 шуда метавонад. Дар заминаи ҳамин Қарори Суди конститутсионӣ муайян гардидааст, ки қисми 4 Қоидаҳои аттестатсия ва бақайдгирии ваколатдорони патентии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 9 июни соли 2009, №25 ва даровардани тағйирот ба он аз 25 сентябри соли 2012, №92, ки аз ҷониби мақомоти ваколатдори Муассисаи давлатии «Маркази миллии патентӣ-иттилоотӣ» қабул гардидааст ба муқаррароти қисми дувуми моддаи 12 ва қисмҳои якум ва дувуми моддаи 35 Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқат наменамояд. Дар Қарори Суди конститутсионӣ инчунин пешбинӣ мегардад қисми санаде, ки муассисаи зикргардида қабул намудааст, асоси маҳдудкунандаи ҳуқуқҳои конститутсионии ҳар кас ба озодии фаъолияти соҳибкорӣ, меҳнат ва интихоби касб мебошад. Суди конститутсионӣ дар ин робита вобаста ба васеъшавӣ, ба вуҷуд омадани зарурати мақсаднокии тан-

[1] Ниг.: Тафсири илмию оммавии Конститутсияи (Сарқонуни) ҶТ. Душанбе, 2009. С. 69-70.

зими муносибатҳои ҷамъиятӣ оид ба патент лозим шуморид, ки фаъолияти патентӣ ҳатто дар доираи қонуни алоҳидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба танзим даровaрда шавад. Вале, айни замон қонуни алоҳида вобаста ба фаъолияти ваколатдорони патентӣ қабул нагардидааст.

Дигар талаботе, ки нисбати санади меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ мешавад, мутобиқат ба қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон аст. Аз меъёри тафсиршаванда бармеояд, ки санадҳои меъёрии дар моддаҳои 19-27 ҳамин Қонун зикргардида низ бояд дар баробари мутобиқат ба талаботи Конститутсия (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мухолифат нанамоянд. Талаботи номбурда нисбати ҳамагуна санадҳои меъёрии ҳуқуқие пешбинӣ мегардад, ки бо мақсади татбиқи салоҳияти мақомоти сатҳи олӣ ва маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, вазорат, муассисаҳои дахлдор қабул карда мешаванд.

Қонунгузор барои рафъи номутобиқатии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қонун ё дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ меъёри махсусеро пешбинӣ менамояд, ки барои бартараф кардани ҳамагуна номутобиқатӣ равона гардидааст. Аз ҷумла, мувофиқи қисми 3 Қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оиди қабул кардани Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва мавриди амал қарор додани он» аз 4 апрели соли 2001, №275 Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мебоист ба Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар хусуси ба Қонуни конститутсионии мазкур мутобиқ гардониданӣ қонунгузории ҷорӣ таклифҳо пешниҳод намояд ва қарорҳои худро ба Қонуни конститутсионии мазкур мутобиқ гардонад. Чунин мисолҳо дар қонунгузорӣ хеле зиёд ба назар мерасанд.

Моддаи 70. Тартиби бартараф намудани ихтилоф байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

1. Санади меъёрии ҳуқуқии баробардараҷа нисбат ба дигар санади меъёрии ҳуқуқии ҳамин дараҷа ҳангоми мавҷуд будани ихтилофҳо дар ҳолатҳои зерин қувваи бештари ҳуқуқӣ дорад:

– агар ин санади меъёрии ҳуқуқӣ аз рӯи ҳамон як мавзӯи танзим нисбат ба дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ баъдтар қабул шуда бошад;

– агар мавзӯи танзими ин санади меъёрии ҳуқуқӣ нисбат ба дигар санади меъёрии ҳуқуқие, ки умумӣ мебошад, махсус бошад.

2. Дар сурати ба меъёрҳои қонунҳо ихтилоф доштани меъёрҳои қарори якҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот меъёрҳои қонунҳо амал мекунанд.

1. Дар меъёри тафсиршаванда оид ба масъалае, ки дар ҷараёни қонунгузорӣ имкон дорад ба вуҷуд ояд, яъне ихтилофи байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ мегардад. Мутобиқи моддаи 2 ҳамин Қонун мафҳумҳои ҳаммаънои «ихтилофи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» ва «номувофиқати санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» истифода мешаванд, ки одатан дар байни меъёрҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки ҳамон як муносибати ҷамъиятиро ба танзим медароранд, ба миён меоянд (муфассалтар ниг. ба тафсири моддаи 2 ҳамин Қонун).

Яке аз муҳимтарин ҷузъиёте, ки дар ҷараёни таҳия ва татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба миён меояд, бартараф намудани ихтилофот мебошад. Ҷиҳати бартараф намудани ихтилофот аз усулҳои гуногун, аз ҷумла, маънидодкунӣ, қабули санади нав, бекор намудани санади қаблӣ, ворид намудани тағйирот ва ё муаяйнкунии санадҳои амалкунанда, баррасии маъмурӣ, арбитражӣ ва ҳакамӣ, мураттабсозии қонунгузорӣ, ҳамоҳангсозии меъёрҳои ҳуқуқӣ, ҷараёни музокирот, таъсиси комиссияҳои муоҳидавӣ, адолати судии конститутсионӣ, мушаххасгардонии фаҳмиши ҳуқуқӣ, алоқамандии назария ва амалия ва ҳатто расмиёти байналмилалӣ истифода мешавад.

Маънидодкунии санади меъёрии ҳуқуқӣ яке аз усули маъмули бартараф намудани ихтилофот аст. Қонунгузор, барои мисол, метавонад аз ин усул ҳангоми шарҳу тафсири Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷики-

стон, ки аз ҷониби Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли қонуни конститутсионӣ қабул карда мешавад, истифода намояд.

Роҳҳои дигар бартараф намудани ихтилофоти санади меъёрии ҳуқуқӣ қабули санади нав ва бекор намудани санади қаблӣ мебошад, ки бо ҳамдигар алоқамандии зич доранд. Тариқи қабули санади меъёрии ҳуқуқии нав, қонунгузор метавонад ихтилофоти байни санадҳои томи меъёрии ҳуқуқӣ ва ихтилофоти қисми таркибии санади меъёрии ҳуқуқиро бартараф созад.

Ворид намудани тағйирот ва ё муайянкунии санадҳои амалкунанда роҳи дигари паҳнгаштаи бартараф намудани ихтилофоти санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ мебошад. Зарурати тағйирот ва таҳаввулоти иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фарҳангӣ ва дигар омилҳоро ба инобат гирифта, қонунгузор дар сурати ошкор намудани носаҳеҳӣ ва гуногунфаҳмии санади меъёрии ҳуқуқӣ, амалияи ихтилофноки истифодаи он, мақомоте (шахси мансабдоре)-ро, ки санади меъёрии ҳуқуқии дахлдорро қабул намудааст вазифадор менамояд, ки дар санади тафсир, ки хусусияти расмӣ ва ҳатмиро дорад, шарҳи меъёрии онро пешниҳод намояд (муфассалтар ниг. ба тафсири моддаи 68 ҳамин Қонун).

Ихтилофоти байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ тавассути мураттабсозӣ низ бартараф карда мешавад. Мураттабсозии қонунгузорӣ бо роҳҳо ва усулҳои муайян анҷом дода мешавад. Аз ҷумла, бо мақсади таъмини интишори саривақтии қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбурди Маҷмӯи қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 24 феврали соли 2000, №138 ба анҷом расонида мешавад, ки он ҳамчун манбаи расмӣ дар татбиқи ҳуқуқ истифода мешавад[1].

Дар меъёри тафсиршаванда ҳамчунин пешбинӣ мегардад, ки ҳангоми баробардарҷа будани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар кадом ҳолатҳо қувваи бештари ҳуқуқӣ доштани он муайян мегардад. Қувваи бештари ҳуқуқӣ доштани санади меъёрии ҳуқуқӣ, қабл аз ҳама афзалияти онро дар танзими муносибатҳои муҳими ҷамъиятӣ дар назар дорад, ки ҳангоми пайдо шудани ихтилофот ба инобат гирифта мешавад. Қонунгузор дар мавриди баробардараҷа будани ин ё он санади меъёрии ҳуқуқӣ аз усулҳое истифода менамояд, ки имкон медиҳанд, ки ихтилофотро барҳам зананд. Аз ин рӯ, асосан ду омили бартараф кардани ихтилофот ҳангоми баробардараҷа будани санади меъёрии ҳуқуқӣ пешбинӣ карда мешавад:

1) омили вақт, яъне агар санади меъёрии ҳуқуқӣ аз рӯи ҳамон як мавзӯи танзим нисбат ба дигар санади меъёрии ҳуқуқӣ баъдтар қабул шуда бошад;

2) омили мавзуӣ, яъне агар мавзӯи танзими ин санади меъёрии ҳуқуқӣ нисбат ба дигар санади меъёрии ҳуқуқие, ки умумӣ мебошад, махсус бошад.

Ҳар ду ҳолат ҳам дар таҷриба ҳангоми ҳалли ихтилофоти аёнӣ ба назар мерасанд. Махсусан ҳангоми қабули қонунҳо, омили вақт, яъне баъдтар қабул шудани онҳо ба инобат гирифта мешавад. Одатан дар ин ҳолат ҳангоми қабули санади меъёрии ҳуқуқӣ дар он зикр карда мешавад, ки кадом санади қаблӣ (номгӯйи санадҳо) бэътибор дониста мешаванд. Бо такя ба ҳамин муқарраорт ихтилофоти байни санадҳои меъёрии ҳуқуқ бартараф карда мешаванд. Дар таҷрибаи ҳуқуқэҷодкунӣ, махсусан ҳангоми танзими комплекси муносибатҳои ҷамъиятӣ ҳолатҳое ба назар мерасанд, ки новобаста аз баъдтар қабул гардидани санади меъёрии ҳуқуқӣ, санади қаблӣ амал менамояд. Ин вазъ метавонад ҳангоми қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқие ба вуҷуд ояд, ки барои танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ дар асоси қонун равона гардидаанд ва метавонад ба ихтилофи байни санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оварда расонад.

2. Қисми дувуми меъёри тафсиршаванда волоияти қонунро ҳангоми ба вуҷуд омадани ихтилоф бо санадҳои меъёрии қаблан мушаххас, ки аз ҷониби субъектҳои ҳуқуқэҷодкунанда қабул мешаванд, пешбинӣ менамояд. Новобаста аз он, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ пурра ё ин ки қисман ба қонун мухолифат менамояд, амали қонун волотар эътироф мешавад. Ягона ҷиҳате, ки мебоист аз ҷониби қонунгузор ба инобат гирифта шавад, муайян намудани номгӯйи санадҳои меъёрист, ки ҳангоми ихтилоф доштанашон вобаста ба қонунҳои соҳавӣ, амал наменамоянд. Фаразан, агар муқаррароти қарори якҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарори Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба меъёрҳои Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон

[1] Айни замон 4 қисми он ба нашр расида, аз рӯи мавзӯъ банду баст карда мешавад.

«Дар бораи Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 19 феврали соли 2000 мухолифат дошта бошанд, он гоҳ меъёрҳои ҳамин Қонуни конститутсионӣ амал менамоянд. Аз ин бармеояд, ки ин ҷо қонунгузор қабл аз ҳама, бояд ихтилофоти санадҳои меъёрии зикргардидаро ба қонунҳои соҳавӣ пешбинӣ намояд.

Агар зинабандии санадҳои меъёрии боқимондаро дар ҳамин қисми тафсиршаванда ба инобат гирем, он гоҳ, маълум мешавад, ки фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки асосан ба ҳокимияти иҷроияи сатҳи олӣ ва маҳаллӣ мансубанд, наметавонанд дар сурати мухолифат доштанашон бо қонунҳои дахлдор татбиқ шаванд.

Моддаи 71. Бартараф кардани норасоӣ дар санади меъёрии ҳуқуқӣ

1. Дар ҳолати пайдо кардани норасоӣ дар санади меъёрии ҳуқуқӣ мақомоти ҳуқуқэҷодкунанда, ки онро қабул кардааст, вазифадор аст ба он тағйиру иловаҳои дахлдоре ворид намояд, ки норасоиро бартараф месозанд.

2. То ворид кардани тағйиру иловаҳои дахлдор норасоиҳо бо роҳи истифодаи қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ бартараф карда мешаванд.

3. Истифодаи қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ дар мавриди маҳдуд кардани ҳуқуқҳои шаҳрвандон, инчунин муқаррар намудани ҷавобгарӣ манъ аст.

1. Доир ба меъёри тафсиршаванда қайд кардан зарур аст, ки дар радифи истилоҳи «норасоӣ дар санади меъёрии ҳуқуқӣ» қонунгузор мафҳуми «норасоӣ дар қонунгузорӣ»-ро, ки тибқи моддаи 2 ҳамин Қонун пешбинӣ мегардад, мавриди истифода қарор додааст. Норасоӣ дар санади меъёрии ҳуқуқӣ ҳамчун набудани меъёрҳои ҳуқуқие фаҳмида мешавад, ки муносибатҳои ҷамъиятии дахлдорро танзим менамояд ва зарурати танзими муносибатҳоро аз шарту моҳияти мазмуни низоми ҷории ҳуқуқии давлат ва принсипу меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ бармеомада ба миён меорад. Моҳиятан, норасоиҳо метавонанд то таҳияи лоиҳаи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ё баъди қабули он ба вуҷуд оянд.

Дар амалияи қабул, татбиқи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ зарурати бартараф намудани норасоӣ дар санади меъёрии ҳуқуқӣ пайдо мегардад, ки бо усул ва тартиби махсус анҷом дода мешавад. Бинобар ҳамин, қонунгузор мақомоти ҳуқуқэҷодкунандаро вазифадор намудааст, ки ҳангоми пайдо гаштани норасоӣ дар санади меъёрии ҳуқуқӣ ба он тағйиру иловаҳои дахлдор ворид намояд. Даровардани тағйироту иловаҳо ба санади меъёрии ҳуқуқӣ бо мақсади бартараф намудани норасоиҳо одатан бо ташаббуси худи мақомоти ҳуқуқэҷодкунанда тибқи салоҳияти ба зиммаи онҳо мувофиқи қонунгузорӣ вогузор гардида, бо тартиби муқаррарнамудаи ҳамин Қонун амалӣ гардонида мешавад.

2. Мувофиқи муқаррароти қисми дувуми меъёри тафсиршаванда норасоиҳо то ворид кардани тағйиру иловаҳои дахлдор дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бо роҳи истифодаи қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ бартараф карда мешаванд. Қиёси қонун асосан ҳамчун тарзи рафъи нуқсон дар фаъолияти ҳуқуқтатбиқкунӣ ба ҳисоб рафта, ҳаллу фасли кори мушаххаси воқеӣ дар асоси меъёри шабеҳи қонун аст[1]. Дар тафовут аз қиёси қонун, қиёси ҳуқуқ ҳалли кори мушаххаси воқеӣ дар асоси нуктаи асосӣ ва маънии ҳуқуқ пешниҳод мегардад[2].

Татбиқи қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ дар қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон на ҳамавақт якзайл анҷом дода мешавад. Ҳамчун қоида аз қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ тариқи пайдарҳамӣ бештар дар соҳаҳои хусусии ҳуқуқ, аз ҷумла, ҳуқуқи граждании ва ҳуқуқи оилавӣ истифода мегардад. Истифодаи қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ дар ҳуқуқи мурофиаи судии иқтисодӣ[3] ва ҳуқуқи мурофиаи гражданӣ[4] пешбинӣ гардида, дар ҳуқуқи мурофиаи ҷиноӣ истисно карда мешавад.

[1] Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ. Душанбе, 2012. С. 245.

[2] Фарҳанги истилоҳоти ҳуқуқ. Душанбе, 2012.

[3] Татбиқи қиёси қонун ва ҳуқуқ дар ин маврид бо шартҳои мушаххас анҷом дода мешавад. Муфассалтар ниг.: Раҳимов М.З., Табаров Н.А. Тафсири Кодекси Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мурофиаи судии иқтисодӣ». Душанбе, 2011. С. 26-27.

[4] Ниг.: Комментарий к Гражданско-процессуальному кодексу Республики Таджикистан / Под ред. д.ю.н., профессора М.З. Рахимова. Душанбе, 2012.С. 24.

Қиёси қонун дар заминаҳои муайян истифода бурда мешавад. Аз ҷумла, дар қонунгузории гражданӣ истифодаи он дар ҳолатҳои зерин имконпазир аст:

1) ҳангоми набудани меъёри дахлдори қонун;

2) набудани созиши тарафҳо;

3) мавҷуд набудани одатҳои мубодилаи савдо.

Шартҳои асосии истифодаи қиёси ҳуқуқ инҳоянд:

1) ошкор гардидани нуқсон, яъне набудани меъёри қонун, ки барои ҳалли кори мушаххас зарур аст;

2) набудани меъёри дигари шабеҳ, ки ба ҷойи меъёри ҷойнадошта истифода шуданаш мумкин аст.

Дар таносуб қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ дар соҳаҳои оммавии ҳуқуқ баръакс истифода мегарданд. Ҳолатҳое дар қонунгузории дохилӣ ва санадҳои байналмилалӣ мавҷуданд, ки татбиқи қонунро аз рӯи ҳамагуна қиёс бевосита манъ менамоянд. Барои мисол, дар қисми сеюми моддаи 4 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21 майи соли 1998 ва қисми сеюми моддаи 7 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 декабри соли 2008 мушаххас муқаррар гардидааст, ки татбиқи қонун аз рӯи қиёс манъ аст. Ба ҳамин монанд манъи татбиқи қиёс дар моддаи 22 Статути Римии Суди Байналмилалии Ҷиноӣ, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон онро 19 декабри соли 1999 ба тасвиб расонидааст, пешбинӣ гардидааст[1].

Мавриди зикр аст, ки истилоҳоти «қиёси қонун» ва «қиёси ҳуқуқ» дар моддаи 2 ҳамин Қонун дарҷ гардидааст. Аз ҷумла, муқаррар гардидааст, ки қиёси қонун бинобар сабаби набудани меъёрҳои қонунгузории танзимкунандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ нисбати онҳо татбиқ намудани меъёрҳои қонунгузорие, ки муноси-батҳои ҷамъиятии шабеҳро ба танзим медароранд, истифода мешавад. Дар навбати худ қиёси ҳуқуқ бо сабаби набудани меъёрҳои қонунгузории танзимкунандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ ва меъёрҳои шабеҳи он нисбати муносибатҳои ҷамъиятӣ татбиқ намудани асосҳои умумӣ, мазмуни қонун, талаботи бовиҷдонӣ, хирад ва адолатро тақозо менамояд.

Зикр намудан зарур аст, ки қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ дар сурати бевосита дар қонун пешбинӣ гардидан ҳамчун воситаи иловагӣ ва муваққатии бартараф намудани норасоӣ дар санади меъёрии ҳуқуқӣ баромад менамояд. Албатта, на ҳама санади меъёрии ҳуқуқии қабул ё татбиқшаванда, пурра ва ё ба таври дахлдор доимо фарогири танзими муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошанд. Дар заминаи меъёри тафсиршаванда ҳамагуна субъекти ҳуқуқэҷодкунанда, ки санади меъёрии ҳуқуқиро қабул менамояд, вазифадор аст, ки ба он тағйиру иловаҳои дахлдор ворид намояд. Зимнан, тартиби даровардани тағйиротту иловаҳо ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ аз рӯи зинабандии онҳо бо тартиби умумӣ ва махсус анҷом дода мешавад.

3. Аз қисми сеюми меъёри тафсиршаванда бармеояд, ки истифодаи қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ дар ду ҳолат манъ аст:

1) дар мавриди маҳдуд кардани ҳуқуқҳои шаҳрвандон;

2) ҳангоми муқаррар намудани ҷавобгарӣ.

Маҳдуд кардани ҳуқуқҳои шаҳрвандон на ҳамавақт иҷозат дода мешавад. Ҳолатҳои истисноии маҳдуд кардани ҳуқуқҳои шаҳрвандон мувофиқи Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қонунгузорӣ пешбинӣ шуда метавонанд. Бинобар ҳамин, қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ, ки танҳо вобаста ба ҳолати мушаххас татбиқ мешаванд, наметавонанд қонунгузориро иваз намоянд. Иловатан, қиёси қонун ва қиёси ҳуқуқ, ки ҳуқуқҳои шаҳрвандонро маҳдуд менамоянд, мавриди татбиқ қарор намегиранд.

[1] Международное право в документах. Душанбе, 2011. С. 169.

БОБИ 10.
БАҲИСОБГИРӢ, БАҚАЙДГИРИИ ДАВЛАТӢ ВА МУРАТТАБСОЗИИ САНАДҲОИ МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚӢ

Моддаи 72. Баҳисобгирии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ

Санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти маҳал-

лии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон ба Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои баҳисобгирӣ, қайди давлатӣ ва дохил намудан ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ирсол мегарданд.

Тибқи моддаи тафсиршаванда тамоми санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки дар қисми 1 моддаи 7 Қонуни тафсиршаванда пешбинӣ шудаанд, мувофиқи муқаррароти қисми 1 моддаи 56 қонуни тафсиршаванда барои баҳисобгирӣ, бақайдгирии давлатӣ ва дохил намудан ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз ҷониби Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешаванд. Бояд қайд намуд, ки тибқи қисми моддаи тафсиршаванда тартиби баҳисобгирӣ, бақайдигири давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд. Аз ин рӯ, баҳри татбиқи моддаи 72 бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, тартиби баҳисобгирӣ ва бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31 декабри соли 2009 таҳти рақами №608 тасдиқ гардидааст. Тибқи тартиби зикргардида аз тарафи Раёсати баҳисобгирӣ ва бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Вазорати адлия, санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқии мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳисоб гирифта мешаванд. Бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмӣ аз тарафи Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муҳлати як моҳ аз лаҳзаи гирифтани санади меъёрии ҳуқуқӣ амалӣ карда мешаванд.

Бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмӣ инҳоро дарбар мегарад:

– ташхиси ҳуқуқии мутобиқати ин санад ба қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– қабули қарор дар бораи зарурати бақайдгирии давлатии ин санад бо додани хулоса;

– додани рақами бақайдгирӣ;

– ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дохил намудани санад.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ даровварда мешаванд, ки он қисми таркибии низоми иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон мансуб ёфта, дар қаламрави давлат расонидани ахбори ҳуқуқиро ба амал мебарорад ва махзани маълумоти ахбори ҳуқуқӣ мебошад.

Пешбурди Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро тибқи ваколати худ Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамояд.

Ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои меъёрии ҳуқуқии зерин, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон баъд аз 9 сентябри соли 1991 қабул шудаанд, дохил карда мешаванд:

– Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ қабул шудаанд;

– санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон;

– қонунҳои конститутсионӣ;

– кодексҳо, қонунҳо;

– қарорҳои якҷояи Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– қарорҳои Маҷлиси миллӣ ва Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон;

– фармоишҳои вазоратҳо ва дигар мақомоти давлатӣ, инчунин қарорҳои кумитаҳои давлатӣ;

– қарорҳои Маҷлисҳои вакилони халқи Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо ва шаҳри Душанбе;

– қарорҳои раисони Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо ва шаҳри Душанбе;

– қарорҳои Маҷлисҳои вакилони халқи шаҳрҳо ва ноҳияҳо;

– қарорҳои раисони шаҳрҳо ва ноҳияҳо;

– қарорҳои мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот.

Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон хусусияти расмӣ дорад.

Санади меъёрии ҳуқуқӣ, ки ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил мешаванд, бояд дорои маълумоти зерин бошад:

– намуди санади меъёрии ҳуқуқӣ;

– мақомоти ҳуқуқэҷодкунанда, ки санади меъёрии ҳуқуқииро қабул кардааст;

– номе, ки мавзӯи танзими онро ифода мекунад;

– имзои шахсе (шахсоне), ки расман ваколатдори (ваколатдорони) имзо намудани санади меъёрии ҳуқуқии дахлдор мебошад (ба истисноси Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ қабул шудаанд;

– ҷой ва санаи қабули санади меъёрии ҳуқуқӣ;

– рақами санади меъёрии ҳуқуқӣ (ба истисноси Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо роҳи раъйпурсии умумихалқӣ қабул шудаанд);

– рақами бақайдгирии санади меъёрии ҳуқуқӣ;

– матни санади меъёрии ҳуқуқӣ;

– таърихи эътибор пайдо намудани санад;

– маълумот дар бораи интишори санад дар нашрияҳои расмӣ;

– маълумот дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, боздоштан ва қатъи амали санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ.

Ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда мешаванд, рақами бақайдгирӣ дода мешавад.

Баъд аз бақайдгирии давлатии санади меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмӣ як нусхаи он (матни аслӣ) бо рақами додашудаи бақайдгирии давлатӣ ба мақоми дахлдори идоракунии давлатӣ фиристонида мешавад. Нусхаи дуюми санад дар Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон нигоҳ дошта мешавад.

Моддаи 73. Санҷиш ва бақайдгирии санадҳои меъёрии ҳуқуқии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот.

1. Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқати санадҳои меъёрии ҳуқуқии хусусияти умумиҳатмидоштаи вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро ба санадҳои қонунгузорӣ, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мӯҳлати як моҳ месанҷад ва бақайдгирии давлатии онҳоро амалӣ мекунад. Санадҳои меъёрии ҳуқуқии хусусияти умумиҳатмидошта танҳо баъд аз санҷиш, бақайдгирӣ ва интишори расмӣ эътибор пайдо мекунанд.

2. Санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки аз қайди давлатӣ нагузаштаанд, оқибати ҳуқуқӣ надоранд ва ҳамчун эътибориадошта наметавонанд барои танзими муносибатҳои ҳуқуқии дахлдор ва татбиқи муҷозот барои иҷро накардани муқаррароти онҳо асос гарданд. Ҳангоми ҳалли баҳсҳо ба ин санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ истинод намудан мумкин нест.

3. Дар мавриди аз ҷониби Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон рад карда шудани бақайдгирии санади меъёрии ҳуқуқии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳоки-мияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки санади меъёрии ҳуқуқиро қабул кардаанд, метавонанд бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон шикоят намоянд.

4. Дар ҳолати мухолифати санади меъёрии ҳуқуқии вазорат, кумитаи давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии навқабулшуда Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи аз Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон хориҷ кардани он қарор қабул намуда, онро барои маълумот ва аз эътибор соқит донистани санади меъёрии ҳуқуқӣ ба мақомоти қабулнамудаи он мефиристад. Қарор дар бораи аз Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон хориҷ кардани санади меъёрии ҳуқуқӣ дар Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд мегардад.

1. Тибқи қисми 1 моддаи тафсиршаванда мутобиқати тамоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии хусусияти умумиҳатмидоштаи вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро ба санадҳои қонунгузорӣ, фармонҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ва қарорҳои Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар муҳлати як моҳ аз лаҳзаи гирифтани санади меъёрии ҳуқуқӣ санҷида шуда ва бақайдгирии давлатии онҳо амалӣ карда мешавад.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқии хусусияти умумиҳатмӣ дошта, новобаста аз муҳлати амал ва хусусияти маълумоти дар онҳо маҳфузбуда (аз он ҷумла санадҳои дорои муҳрҳои «барои истифодаи хизматӣ», «на барои интишор» ва «махфӣ») ба бақайдгирии давлатӣ равона карда мешаванд, яъне онҳо ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар он сурат дохил карда мешаванд, ки меъёри дар он мавҷудбуда ба ҳуқуқҳои шаҳрвандӣ, сиёсӣ, иҷтимоию иқтисодӣ, фарҳангӣ ва дигар ҳуқуқҳо, озодиҳо ва манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, кафолати баамалбарории онҳо, ки дар Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳким ёфтаанд, дахл дошта бошанд, инчунин механизми татбиқи ин ҳуқуқу озодиҳо ва манфиатҳои қонунии дар лаҳзаи пешниҳоди санад барои бақайдгирӣ санади амалкунандаро муқаррар менамоянд, тағйир медиҳанд, илова ба он дохил мекунанд, ё бекор менамоянд.

Барои бақайдгирии давлатӣ пешниҳод намудани санади меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмие, ки якҷоя аз тарафи якчанд мақомоти давлатӣ қабул карда шудааст, ба зиммаи мақоме гузошта мешавад, ки дар қатори шахси имзокардаи (тасдиқкардаи) санад ташаббускори он мебошад.

Тартиби интишори расмии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар моддаи 53 Қонуни мазкур пурра нишон дода шудааст (Ниг.: тафсири моддаи 53 Қонуни мазкур).

2. Тибқи муқаррароти қисми 2 моддаи тафсиршаванда тамоми санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки аз қайди давлатӣ нагузаштаанд, оқибати ҳуқуқӣ надоранд ва ҳамчун эътиборнадошта наметавонанд барои танзими муносибатҳои ҳуқуқии дахлдор ва татбиқи муҷозот барои иҷро накардани муқарраротионҳо асос гарданд. Ҳамзамон, бояд бояд қайд намуд он санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки мухолифат доранд аз қайд давлатӣ гузаронида намешаванд ва аз ин рӯ, барои танзими муносибатҳои ҳуқуқӣ асос шуда наметавонанд. Инчунин, дар ҳалли баҳсҳо истифодаи санадҳои меъёрии аз қайди давлатӣ нагузашта, мумкин нест.

Тибқи қисми 3 моддаи тафсиршаванда бақайдгирии санади меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмӣ рад карда мешавад, агар санади меъёрии ҳуқуқии пешниҳодшуда:

– ба қонунгузории амалкунанда мухолифат кунад;

– ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрвандро, ки қонунгузорӣ муқаррар кардааст, маҳдуд созад ё ба зиммаи онҳо уҳдадориҳои пешбининакардаи қонунгузориро гузорад;

– аз доираи ваколати мақоме, ки онро тасдиқ кардааст, барояд.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмие, ки бақайдгирии давлатии онҳо рад карда шудааст, ба мақоме, ки онро тасдиқ кардааст, бо нишон додани мухолифати он ба қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон баргардонида мешаванд. Бинобар ин, як нусхаи он дар Вазорати адлия боқӣ мемонад.

Санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмӣ метавонанд ба мақоме, ки онро тасдиқ кардааст, бе қайд баргардонида шаванд, агар тартиби муқаррарнамудаи пешниҳоди санад, ки барои бақайдгирии давлатӣ дар Тартиби зикр гардида пешбинӣ шудааст, вайрон карда шуда бошад.

Дар ҳолати аз тарафи Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон рад намудани бақайдгирии санади меъёрии ҳуқуқӣ, мақоми давлатие, ки ин санадро қабул кардааст, метавонад ба Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон шикоят пешниҳод намояд.

Тибқи қисми 4 моддаи тафсиршаванда дар ҳолати мухолифати санади меъёрии ҳуқуқии вазорат, кумитаи давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот ба санадҳои меъёрии ҳуқуқии навқабулшуда, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи аз Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии

Ҷумҳурии Тоҷикистон хориҷ кардани он қарор қабул намуда, онро барои маълумот ва аз эътибор соқит донистани санади меъёрии ҳуқуқӣ ба мақомоти қабулнамудаи он фиристода мешавад. Қарор дар бораи аз Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон хориҷ кардани санади меъёрии ҳуқуқӣ дар Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон қайд мегардад.

Моддаи 74. Назорат ва санҷиши фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот

1. Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон риояи муқаррароти боби мазкурро аз ҷониби вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот ҳангоми амалӣ намудани фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ мунтазам назорат мекунад.

2. Барои амалӣ намудани ваколати мазкур Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар ҳар се моҳ нақшаи гузаронидани санҷишҳои вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро тасдиқ менамояд. Нусхаи нақшаи гузаронидани санҷишҳо ба воситаи почта ба вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки дар нақша дарҷ гардидаанд, фиристонида мешавад.

3. Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сурати дастрас намудани маълумот оид ба қабули санади меъёрии ҳуқуқӣ аз ҷониби вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот ва ё бидуни бақайдгирии давлатӣ татбиқшавии амали он ҳуқуқ дорад санҷишҳои ғайринақшавиро гузаронад.

4. Дар сурати муайян намудани санади меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмие, ки аз ҷониби вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот қабул гардида, ба қайди давлатӣ гирифта нашудаанд, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи беэътибор донистани онҳо протокол тартиб дода, чопи онро дар нашрияи расмӣ таъмин менамояд.

5. Барои вайрон кардани муқаррароти ҳамин боб аз ҷониби вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот шахсони мансабдори онҳо ба ҷавобгарии пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон кашида мешаванд.

1. Дар асоси қисми 1 моддаи тафсиршаванда Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тибқи ваколати худ фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро мунтазам назорат менамояд, то ки дар самти фаъолияти онҳо мухолифат ба вуҷуд наояд.

2. Тибқи қисми 2 моддаи тафсиршаванда Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар доираи ваколати худ дар ҳар се моҳ тибқи нақша санҷиши фаъолияти ҳуқуқэҷодкунӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмии қабулнамудаи вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро оид ба мутобиқати онҳо ба Конститутсия, қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои ҳуқуқии байналмилалие, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон эътироф кардааст, мегузаронад.

Баҳри иҷроиши саривақтии назорат ва санҷиши фаъолияти ҳуқуқэҷодкунии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот тибқи муқаррароти моддаи мазкур нақшаи гузаронидани санҷишҳо ба воситаи почта ба вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ки дар нақша дарҷ гардидаанд, фиристонида мешавад.

Дар асоси муқаррароти қисми 3 моддаи тафсиршаванда дар сурати мавҷуд будани маълумот оид ба қабули санади меъёрии ҳуқуқӣ аз ҷониби вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти ху-

дидоракунии шаҳрак ва деҳот ва ё бидуни бақайдгирии давлатӣ татбиқшавии амали он, Вазорати адлия ҳуқуқ дорад санҷишҳои ғайринақшавӣ низ гузаронад ва ин ҳолат бахри пешгирӣ намудани қабули санадҳое, ки бар хилофи низоми қонунгузорӣ ва мухолифатҳоро ба вуҷуд меоранд, пешгирӣ карда шаванд.

Дар асоси муқаррароти қисми 4 моддаи тафсиршаванда, дар ҳолати дар рафти санҷиш аз ҷониби Вазорати адлия муайян гардидани санади меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмие, ки аз ҷониби вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот қабул гардида ба қайди давлатӣ гирифта нашудаанд, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи беэътибор донистани онҳо протокол тартиб дода, маълумотро дар бораи аз эътибор соқит донистани онҳо дар нашрияи расмӣ интишор менамояд. Мақсади муқаррароти моддаи мазкур аз он иборат мебошад, ки низоми муайяни қонунгузорӣ риоя карда шавад ва ба мухолифат дар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ роҳ дода нашавад.

Тибқи меъёри қисми 5 моддаи тафсиршаванда барои вайрон кардани муқаррароти боби мазкур вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шахрак ва деҳот шахсони мансабдори онҳо ба ҷавобгарии пешбининамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон кашида мешаванд. Аз ҷумла, тибқи моддаҳои 501-503 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон, барои риоя накардани талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи хизмати давлатӣ, тартиби баҳисобгирӣ, бақайдгирии давлатӣ ва мураттабсозии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва барои дар амал татбиқ намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқии қувваи қонунӣ пайдонакардаи вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот шахсони мансабдори онҳо тибқи муқаррароти моддаҳои зикргардида ба ҷавобгарӣ кашида мешаванд.

Тибқи муқаррароти моддаи 501 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон барои риоя накардани талаботи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ дар бораи хизмати давлатӣ, ба шахсони мансабдор ба андозаи аз панҷ то даҳ нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад. Агар барои дар давоми як соли баъди таъйини ҷазои маъмурӣ такроран содир намудани кирдори дар қисми якуми ҳамин модда пешбинишуда, ба шахсони мансабдор ба андозаи аз бист то сӣ нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Ҳамзамон, тибқи моддаи 502 Кодекси мазкур бошад барои аз ҷониби вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот риоя накардани тартиби баҳисобгирӣ, бақайдгирии давлатӣ ва мураттабсозии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ба шахсони мансабдор ба андозаи аз бист то сӣ ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз чил то шаст нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад.

Инчунин, тибқи моддаи 503 Кодекси мазкур барои дар амал татбиқ намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқии қувваи қонунӣ пайдонакардаи вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ ва мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот, ба шахсони мансабдор аз даҳ то бист ва ба шахсони ҳуқуқӣ аз чил то шаст нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима таъйин карда мешавад[1].

[1] Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2008, №12).

Моддаи 75. Тартиби баҳисобгирӣ, бақайдгирии давлатӣ ва мураттабсозии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон

1. Тартиби баҳисобгирӣ ва бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян мекунад.

2. Мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдоре, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқиро қабул мекунанд, бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои меъёрии ҳуқуқии мазкурро мураттаб сохта, нусхаҳои назоратии санадҳои меъёрии ҳуқуқии қабул намудаашонро пеш мебаранд ва ба онҳо сари вақт тамоми тағйиру иловаҳои мавриди амал қароргирифтаро дохил менамоянд (ҚҲТ аз 28.06.11с., №730).

1. Тибқи муқаррароти қисми 1 моддаи тафсиршаванда тартиби баҳисобгирӣ ва бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян мекунад. Аз ин рӯ, бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон "Тартиби баҳисобгирӣ ва бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон" аз 31 октябри соли 2009, №608 тасдиқ гардидааст. Тибқи тартиби мазкур Вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ ва дигар мақомоти давлатӣ, мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии Вилояти Мухтори Кӯҳистони Бадахшон, вилоятҳо, шаҳри Душанбе, шаҳрҳо ва ноҳияҳо пешниҳоди саривақтии санадҳои меъёрии ҳуқуқии хусусияти умумиҳатмидоштаро барои баҳисобгирӣ ва бақайдгирии давлатӣ ва дохил намудани онҳо ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таъмин намоянд.

Тибқи қисми 15 Тартиби зикр шуда, баҳисобгирӣ ва бақайдгирии давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон баъди бақайдгирии давлатии санади меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмӣ на дертар аз 15 рӯз, мақоме, ки ин санадро қабул кардааст, ба Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумотро дар бораи сарчашмаи интишори ин санади меъёрии ҳуқуқӣ пешниҳод менамояд.

2. Дар асоси муқаррароти қисми 2 моддаи тафсиршаванда, тибқи тартиби муқарраргардида Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мақомоти давлатӣ ва шахсони мансабдоре, ки санадҳои меъёрии ҳуқуқиро қабул намуданд, онҳоро мураттаб сохта, нусхаҳои назоратӣ, пешбурд ва сари вақт тамоми тағйиру иловаҳоро ба он бояд ворид намоянд. Бояд қайд намуд, ки қисми мазкур дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» аз 28.06.11с., №730 қабул гардидааст, вале то ба ҳол тартиби дар моддаи мазкур пешбинишуда, қабул карда нашудааст.

Моддаи 76. Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон

1. Санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд ба Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда шаванд.

2. Пешбурди Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамояд.

3. Санадҳои меъёрии ҳуқуқии ба Феҳристи ягонаи давлатии санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон воридшуда дар муҳлати 15 рӯз ба Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дохил карда мешаванд.

4. Санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои дохил намудан ба Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шакли нусхаи тасдиқшуда ва дар шакли электронӣ пешниҳод мегарданд.

5. Тартиби таъсис ва пешбурди Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян менамояд.

1. Тибқи қисми 1 моддаи тафсиршаванда тамоми санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси ваколати худ хазинаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар шакли хаттӣ ва электронӣ ташкил дода, дар асоси он Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро таъсис дода, онҳоро ворид менамояд (сархати 10 банди 1 қисми 6 Низомномаи Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон).

2. Тибқи қисми 2 моддаи тафсиршаванда ва Низомномаи Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, пешбурди Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз тарафи Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ карда мешавад.

3. Тибқи муқаррароти қисми 3 моддаи тафсиршаванда баъд аз бақайдгирии давлатии санади меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмӣ на дертар аз 15 рӯз, мақоме, ки ин санадро қабул кардааст, ба Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон маълумотро дар бораи сарчашмаи интишори ин санади меъёрии ҳуқуқӣ пешниҳод менамояд.

4. Тибқи қисми 4 моддаи тафсиршаванда барои ба Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид намуда-

ни санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмие, ки баъди аз қайди давлатӣ гузаштан ва имзои роҳбари мақоми давлатии дахлдор, дар ду нусха (матни аслӣ ва нусхаи тасдиқшуда) матни электронии онҳо низ бо забони давлатӣ ва забони муоширати байни миллатҳо, ба Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон пешниҳод карда мешаванд.

5. Тибқи қисми 5 моддаи тафсиршаванда тартиби таъсис ва пешбурди Махзани мутамарказии иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон амалӣ менамояд. Тиқи қисми 1 моддаи 13 Қонуни мазкур, Таснифи ягонаи умумиҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон – номгӯи соҳаҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон барои мураттабсозии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва пешбурди Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон истифода мешавад.

Бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 1 августи соли 2006 таҳти рақами №359 (бо назардошти тағйирот бо Қарор аз 31.10.2009 № 619) Таснифи ягонаи умумиҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқӣ тасдиқ гардидааст. Тибқи Қарори мазкур, Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифадор мебошад:

– пешбурди Таснифи ягонаи умумиҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро таъмин намояд;

– картотекаи баҳисобгирӣ ва систематизатсияи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар асоси Таснифи ягонаи умумиҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия намуда, ба он ҳамчунин санадҳои меъёрии ҳуқуқии умумиҳатмии вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро ворид намояд, бақайдгирӣ ва нашри минбаъдаи онҳоро тибқи тартиби муқарраргардида таъмин кунад;

– таъсис ва пешбурди Махзани мутамаркази иттилооти ҳуқуқиро дар ҳомилҳои қоғазӣ ва мошинӣ таъмин намояд;

– дастурамали аз мақомоти давлатӣ дар ҳомилҳои қоғазӣ ва мошинӣ гирифтани иттилооти ҳуқуқиро таҳия ва тасдиқ намояд.

Ҳамзамон, тибқи қисми 3 қарори зикргардида Вазоратҳо, кумитаҳои давлатӣ, дигар мақомоти давлатӣ ва мақомоти маҳаллии ҳокимияти давлатӣ истифодаи Таснифи ягонаи умумиҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистонро дар фаъолияти худ таъмин намоянд.

БОБИ 11.
МУҚАРРАРОТИ ХОТИМАВӢ

Моддаи 77. Дар бораи аз эътибор соқит донистани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ»

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 8 декабри соли 2003 «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2003, №12, мод. 682) аз эътибор соқит дониста шавад.

Моддаи тафсиршаванда ба масъалаи аз эътибор соқит донистани Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ» бахшида шудааст. Тибқи он Қонуни мазкур, ки аз 8 декабри соли 2003 қабул карда шуда буд, беъэтибор дониста мешавад. Рӯзи беъэтибор донистани Қонуни мазкур рӯзе ҳисобида мешавад, ки Қонуни тафсиршаванда дар рӯзнома ба нашр расидааст.

Моддаи 78. Тартиби мавриди амал қарор додани Қонуни мазкур

Қонуни мазкур пас аз интишори расмӣ мавриди амал қарор дода шавад.

Тибқи моддаи тафсиршаванда Қонуни мазкур пас аз интишори расмӣ бояд мавриди амал қарор дода шавад. Ҳамчун анъана дар Ҷумҳурии мо Қонунҳо пеш аз ҳама дар рӯзномаҳои «Ҷумҳурият» ва «Садои мардум» нашр мешавад. Аз рӯзе, ки дар рӯзномаҳои мазкур қонун нашр мешаванд, эътибори ҳуқуқӣ пайдо карда ва талаботи онҳо бояд ба роҳбарӣ гирифта шавад. Ҳолатҳое мешавад, ки қонун дар рӯзномаҳои зикршуда дар рӯзҳои гуногун интишор мешавад, дар чунин ҳолат талаботи ҳамон рӯзнома ба назари эътибор гирифта мешавад, ки қаблан (пештар) чоп шудааст.

ФАРҲАНГИ РУСӢ БА ТОҶИКИИ ИСТИЛОҲОТИ ҲУҚУҚ

РУССКО-ТАДЖИКСКИЙ СЛОВАРЬ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ

Раҳимзода Маҳмад Забир
(Раҳимов М.З.)

(Давомаш. Аввалаш дар шумораи гузашта)

Е

Евразийское экономическое сообщество – Иттиҳоди Иқтисодии Евроосиё
Еврейское право – ҳуқуқи яҳудӣ
Евро – евро
Евровалюта – асъори евро
Евровалютный рынок – бозори асъори евро
Еврооблигация – вомбарги евро
Европарламент – парлумони аврупоӣ
Европейская валютная система – низоми асъори аврупоӣ
Европейские сообщества – ҷомеаи аврупоӣ
Европейский валютный фонд – фонди аврупоии асъор
Европейский суд суди аврупоӣ
Европейский суд по правам человека – суди аврупоӣ оид ба ҳуқуқҳои инсон
Европейское право – ҳуқуқи аврупоӣ
Европейское экономическое пространство – фазои иқтисодии аврупоӣ
Единая предпринимательская ставка – мизони ягонаи соҳибкорӣ
Единение якшавӣ, ягонагӣ
Единица налогообложения – андозаи андозбандӣ, ягонагии андоз
Единобрачие – якникоҳӣ
Единовластие – яккаҳокимиятӣ
Единовластный – яккаҳукмрон
Единовременное вознаграждение – мукофоти яквақта
Единовременное пособие – ёрдампулии яквақта
Единогласие – ҳамфикрӣ, ҳамрайъӣ
Единодушно – якдилона
Единодушное решение – ҳалли якдилона
Единое гражданство – шаҳрвандии ягона, яккашаҳрвандӣ
Единокровный – ҳамхун
Единоличные действия судьи – амали танҳои судя, танҳо амалкунии судя
Единонаследие – яккамеросӣ, яккаворисӣ
Единоначалие – яккасардорӣ
Единоутробные братья – бародарони ҳамбатн
Единство власти – ягонагии ҳокимият
Единство – ягонагӣ
Единство государственной власти – ягонагии ҳокимияти давлатӣ
Единство законности – ягонагии қонуният
Единство интересов – ягонагии манфиатҳо, умумияти манфиатҳо

Единство судебной системы – ягонагии низоми судӣ
Единый избирательный округ – ҳавзаи ягонаи интихоботӣ
Единый государственный земельный фонд – фонди ягонаи давлатии замин
Единый идентификационный номер – рақами ягонаи мушаххас
Единое окно – равзанаи ягона
Единый плательщик – пардохткунандаи ягона
Ежегодный – ҳамасола
Ежедневно – ҳамарӯза
Естественная монополия – монополияи табиӣ
Естественная смерть – марги табиӣ
Естественное право – ҳуқуқи табиӣ (фитрӣ)
Естественные права человека – ҳуқуқҳои фитрии инсон

Ж

Жадность – ҳирс
Жадный – ҳарис
Жажда крови – ташнаи интиқом
Жалоба – шикоят
Жалобная книга – китоби шикоятҳо
Жалобщик – шикоятгар
Жаловаться в суд – ба суд шикоят кардан
Жалость – тараҳҳум
Желаемое выдавать за действительность – хоҳишро ҳамчун воқеият (ҳаққоният) нисбат додан
Желание – мурод, орзу, хоҳиш
Железная дорога – роҳи оҳан
Железнодорожный транспорт – нақлиёти роҳи оҳан
Жена брата – янга, бародарзан
Женатый – зандор, хонадор
Женщина-мать – зани фарзанддор, модар
Жертва – қурбонӣ, қурбон
Жертвоприношение – қурбонӣ кардан, қурбонӣ
Жёсткий приговор – ҳукми сахт, ҳукми вазнин
Жестокий – бераҳм, сангдил
Жестоко – бераҳмона, сангдилона
Жестокость – бераҳмӣ, сангдилӣ
Живой свидетель – шоҳиди зинда
Жизнь – умр, ҳаёт
Жилищное право – ҳуқуқи манзил
Жилище – манзил, истиқоматгоҳ
Жилищно-строительный кооператив (ЖСК) – кооперативи сохтмони манзил (КСМ)
Жилищное хозяйство – хоҷагии манзил
Жилищный фонд – фонди манзил
Жилое строение – сохтмони истиқоматӣ
Жилое помещение – манзили истиқоматӣ
Жилой – истиқоматӣ
Жилплощадь – масоҳати манзил, (майдони истиқоматӣ) манзилгоҳ
Житель – истиқоматкунанда, сокин
Жительство – истиқомат, зист
Жребий – қуръа

Жулик – қаллоб, фиребгар, маккор
Жульничество – қаллобӣ, фиребгарӣ, маккорӣ

З

Забаллотировать – интихоб накардан, ғалтондан
Забастовка – корпартоӣ
Забастовщик – корпарто, корпартоянда
Забвение – фаромӯш
Заблудившийся – гумроҳшуда
Заблуждение – гумроҳӣ
Забывчивый – фаромӯшхотир
Забывчивость – фаромӯшхотирӣ
Заботливость ғамхорӣ
Завоевание – ишғолкунӣ, забт
Завоеватель – истилогар, ишғолгар
Заведение дела – оғози парванда
Заведомо – ошкоро, дидаю дониста
Заведомо ложная реклама – рекламаи ошкоро бардурӯғ
Заведомо ложное сообщение об акте терроризма – хабари ошкоро бардурӯғ дар бораи амали террористӣ
Заведомо ложное показание – нишондоди ошкоро бардурӯғ
Заведомо ложный донос – хабари ошкоро дурӯғ
Заведомо незаконное задержание – дидаю дониста ғайриқонунӣ дастгир кардан
Заведующий – мудир
Заверение – боваркунонӣ
Заверитель – тасдиққунанда
Заверить подпись – имзоро тасдиқ кардан
Заверенная копия – нусхаи тасдиқшуда
Завещание – васиятнома
Завещание закрытое – васияти пӯшида
Завещательное возложение – базиммагузории ворисӣ
Завещатель – васиятгар, васиятгузор
Завещать – васият кардан
Завещательное письмо – мактуби васиятӣ
Завещательное распоряжение – супориши васиятӣ (тибқи васиятнома)
Завещательный отказ (легат) – супориши васияткунандаи мерос, легат
Зависимое хозяйственное общество – ҷамъият хоҷагии вобаста
Завод казённый – заводи махсус (казонӣ)
Завизировать паспорт – ба шиноснома раводид гузоштан
Зависимость тобеият, вобастагӣ
Зависимость материальная – вобастагии моддӣ
Зависимое положение ҳолати вобастагӣ
Зависимость служебная – вобастагии хизматӣ
Зависть ҳасуд, ҳасодат
Завистливый – ҳасудхӯр (ҳосид)
Завистник – ҳасудхӯранда
Завистливость – ҳасудӣ, бахилӣ
Завистливо – ҳасудона
Завоевательная политика – сиёсати истилогарона
За выслугу лет – барои хизмати дарозмуддат (бисёрсола)
За наличный расчёт – бо ҳисоби накдӣ, тариқи накдӣ
Завуалировать истинный ход событий – ҷараёни аслии воқеаҳоро пардапӯш кардан

Завысить требования – талаботро зиёд кардан
Завязка событий – оғози воқеаҳо
Загадка – муаммо
Загадочность – асроромез, сарбаста
Загадочное происшествие – воқеаи асроромез
Загладить свою ошибку – хатои худро ислоҳ кардан
Заговор – сӯиқасд
Заговорщик – сӯиқасдкунанда
Заготовитель – маҳсулоттайёркунанда
Заготовительная организация – ташкилоти маҳсулоттайёркунанда
Заграница – хориҷа
Заграничные товары – молҳои хориҷӣ
Заграничный паспорт – шиносномаи хориҷӣ
Загрязнение природной среды – ифлос кардани муҳити атроф
Загрязнение атмосферного воздуха – ифлос кардани ҳавои атмосфера
Загрязнение вод – ифлос кардани об
Загрязнение окружающей среды – ифлос кардани муҳити зист
Загрязнение почвы – ифлос кардани хок
Задание – супориш
Задаток – байъона
Задача – вазифа
Задержание – дастгиркунӣ, боздоштан
Задержание административное – дастгиркунии маъмурӣ
Задержание подозреваемого – дастгир кардани гумонбар
Задержание груза – боздоштани бор
Задержание незаконное – дастгиркунии ғайриқонунӣ
Задержание преступника – дастгир кардани ҷинояткор
Задолжность – қарз, қарз доштан
Задушить – бӯғӣ карда куштан
Заём – қарз
Заём внутренний қарзи дохила
Заём государственный – қарзи давлатӣ
Заём долгосрочный – қарзи дарозмуддат
Заём краткосрочный – қарзи кӯтоҳмуддат
Заёмные деньги – пули қарзӣ
Заёмщик – қарзгиранда
Заимодавец – қарздиҳанда
Заимствование қарзгирӣ
Заинтересованная сторона – тарафи манфиатдор
Заинтересованные круги доираҳои манфиатдор
Заинтересованные лица – шахсони манфиатдор
Заинтересованный – манфиатдор
Займодержатель – қарзнигоҳдоранда
Займоспособность – қобилияти қарзӣ
Заказ – фармоиш
Заказ государственный – фармоиши давлатӣ
Заказанный – фармоишӣ, фармудашуда
Заказная бандероль – бастаи фармоишӣ
Заказной – фармуда, супоришӣ
Заказчик – фармоишгар, супоришдиҳанда
Закят – закот
Заклад – гарави додашуда
Закладная – гаравхат, гаравнома

Закладчик – гаравдиҳанда, гаравгузор, гаравмон
Закладывание – гарав мондан
Застрахованный – бимашуда
Заключение обвинительное – хулосаи айбдорӣ
Заключение – хулоса, бастан
Заключение брака – бастани никоҳ
Заключение договора – бастани шартнома
Заключение международного договора – бастани шартномаи байналмилалӣ
Заключение под стражу – ҳабс кардан, дар ҳабс будан, дар ҳабс нигоҳ доштан
Заключение предварительное – ҳабси пешакӣ
Заключение сделки – бастани аҳд
Заключение суда – хулосаи суд
Заключение эксперта – хулосаи коршинос (эксперт)
Заключение экспертизы – хулосаи экспертиза
Заключенный – маҳбус, зиндонӣ
Заключенный в зиндан – зиндонӣ, зиндонӣ шудан
Заключительные слова – сухани охирин
Заключительный – хотимавӣ
Заключительный протокол – протоколи хулосавӣ
Заковать в кандалы – ишкел (занҷир) задан
Заковывание – занҷирбандкунӣ
Закон действует со дня его опубликования – қонун аз рӯзи нашр амал мекунад
Закон – қонун
Закон гражданства – қонуни шаҳрвандӣ
Закон избранный сторонами гражданского правоотношения – қонуни интихобнамудаи тарафҳои муносибатҳои ҳуқуқи маданӣ
Закон конституционный – қонуни конститутсионӣ
Закон местонахождения вещи – қонуни маҳалли ҷойгиршавии ашё
Законовед – қонуншинос, ҳуқуқшинос
Законоведение – қонуншиносӣ, ҳуқуқшиносӣ
Закон места совершения акта – қонуни ҷои содирнамоии амал
Закон места исполнения договора – қонуни маҳалли иҷрои шартнома
Закон места причинения вреда – қонуни маҳалли расонидани зарар
Закон места совершения брака – қонуни ҷои анҷом додани никоҳ
Закон места совершения договора – қонуни ҷои анҷом додани шартнома
Закон места совершения правонарушения – қонуни маҳалли содиршавии ҳуқуқвайронкунӣ
Закон места совершения преступления – қонуни ҷои содиршавии ҷиноят
Закон модельный – қонуни намунавӣ
Закон о защите мира – қонун дар бораи ҳифзи сулҳ
Закон о судоустройстве – қонун дар бораи сохти судӣ
Закон обратной силы не имеет – қонун эътибори бозгашт надорад, қонун қув-
– ваи бозгашт надорад
Закон страны продавца – қонуни мамлакати фурӯшанда, қонуни кишварӣ фурӯшанда
Законная неустойка – ноустуворонаи қонунӣ
Законная сила – қувваи қонунӣ, эътибори қонунӣ
Законная сила приговора қувваи қонунии ҳукм
Законная сила судебного решения – эътибори қонунии ҳалномаи судӣ
Законное владение – соҳибияти қонунӣ
Законность – қонуният
Законный представитель – намояндаи қонунӣ
Законный режим имущества супругов – реҷаи қонунии молу мулки ҳамсарон

Законодательная власть – ҳокимияти қонунгузор
Законодательная инициатива – ташаббуси қонунгузорӣ
Законодательная процедура – расмиёти қонунгузорӣ
Законодательная техника – техникаи қонунгузорӣ, қоидаи қонунгузорӣ
Законопроект – лоиҳаи қонун
Законодательное собрание – маҷлиси қонунгузор
Законодательный процесс – ҷараёни қонунгузорӣ
Законодательные акты – санадҳои қонунгузорӣ
Законодательные органы – мақомоти қонунгузор
Законодатель – қонунгузор
Законодательство – қонунгузорӣ
Законодательство валютное – қонунгузории асъор
Законодательство гражданское – қонунгузории маданӣ
Законодательство налоговое – қонунгузории андоз
Законодательство социальное – қонунгузории иҷтимоӣ
Законодательство таможенное – қонунгузории гумрук
Законодательство уголовное – қонугузории ҷиноятӣ
Законодательное вето – ветои қонунӣ
Закономерность – мувофиқи қонун будан, ба қонун мувофиқ будан
Законнорожденный – қонунӣ таваллудшуда
Законный – қонунӣ
Законность конституционная – қонунияти конститутсионӣ
Законное основание – асоси қонунӣ
Законность приговора – қонунӣ будани ҳукм
Законность приговора суда – қонунӣ будани ҳукми суд
Законность решения – қонунӣ будани ҳалнома
Законность решения суда – қонунӣ будани ҳалномаи суд
Законное правительство ҳукумати қонунӣ
Законное требование талаби қонунӣ
Законный брак никоҳи қонунӣ
Законный документ ҳуҷҷати қонунӣ
Законным образом – бо таври қонунӣ
Законный наследник – меросгири қонунӣ, ворисони қонунӣ, меросгир тибқи қонун
Законный повод – асоси қонунӣ, сабаби қонунӣ
Законный представитель – намояндаи қонунӣ
Законные представители – намояндагони қонунӣ
Законы войны қонунҳои ҷанг
Законы Ману – қонунҳои Ману
Законы Хамурапи – қонунҳои Ҳамурапӣ
Закот – закот
Закрытый – пӯшида
Закрыть границу сарҳадро бастан
Закрывать – пӯшон(и)дан
Закрытая компания – компания, ширкат ва ҷамъияти пӯшида
Закрытая корпорация – корпоратсияи пӯшида
Закрытая подписка – обунаи пӯшида
Закрытие кредита – бастани кредит
Закрытие счетов – бастани суратҳисоб
Закрытое акционерное общество – ҷамъияти саҳомии пӯшида
Закрытое завещание – васияти пӯшида
Закрытые торги – савдои пӯшида

Закрытый международный договор – шартномаи пӯшидаи байналмилалӣ
Закупочная комиссия – комиссияи харидорӣ
Залог – гарав
Залогодержатель – гаравгир
Заложник – гаравгон
Залогодатель – гаравдеҳ
Залог вещей в ломбарде – гарави ашё дар гаравхона
Залог избирательный – гарави интихоботӣ
Залог товаров в обороте – гарави моли дар муомилотбуда
Залоговое обязательство – уҳдадории гаравӣ
Залоговое право – ҳуқуқи гарав
Залоговое уведомление – хабарномаи гаравӣ
Залоговый сертификат – гувоҳномаи гаравӣ
Заложенное имущество – молу мулки гаравӣ
Замаскировать свои намерения – ниятҳои худро пинҳон кардан (доштан)
Замена принудительных работ – ивазкунии корҳои маҷбурӣ
Замаскированные намерения – ниятҳои пинҳонӣ
Замести следы преступления – осори ҷиноятро рӯйпӯш кардан
Замена наказания – иваз кардани ҷазо
Замечание – сарзаниш
Замечания на протокол судебного заседания – эрод гирифтан ба протоколи маҷлиси суд
Заменимый – бадалшаванда, ивазшаванда
Замена – бадалшавӣ
Заместитель – муовин, ҷонишин
Замолчать инцидент – ҷанҷолро рӯйпӯш кардан
Замужняя – шавҳардида, шавҳардор, хонадор
Замужество – шавҳардорӣ
Замучить – азоб додан
Замысел – ният, мақсад, ҳадаф
Замыть следы – изҳоро тоза кардан
Замышлять в тайне – нияти бад кардан
Занести в протокол – ба протокол даровардан, ба протокол ворид кардан
Занятость – шуғл
Занятие – машғулият, шуғл
Занятие запрещённым промыслом – ба касбу (ҳунарҳои) манъшуда машғул шудан
Занятие бродяжничеством – ба оворагардӣ машғул шудан
Заочно ғоибона
Заочное рассмотрение дела – баррасии ғоибонаи парванда
Заочное решение – ҳалномаи ғоибона
Заочный приговор – ҳукми ғоибона
Запас – захира
Запасной офицер – офисери эҳтиётӣ
Запасный заседатель – машваратгари эҳтиётӣ
Запись – сабт, қайд
Запись актов гражданского состояния (ЗАГС) – сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ (САҲШ)
Запись акта о браке – сабти санади никоҳ, қайди санади никоҳ
Запись акта о рождении – сабти санад дар бораи таваллуд, қайди санад дар бораи таваллуд
Запись акта об усыновлении – сабти санад дар бораи фарзандхонӣ, қайди санад дар бораи фарзандхонӣ
Запись акта о смерти – қайди санади вафот, сабти санади вафот
Запись третейская – қайди ҳакамӣ

Заповедать тайну – сирро бовар кардан
Заповедник – мамнуъгоҳ
Заподозрить – гумони бад кардан, гумонбар шудан
Заподозренный – гумонбаршуда
Запоздалое раскаяние – пушаймонии дершуда
Заполнение анкеты – варақаро пур кардан
Запрашивание – пурсиш
Запрещать – манъ кардан
Запрещение – манъкунӣ
Запрещённая зона – минтақаи манъкардашуда
Запрещённые к обращению предметы – ашёҳои муомилаашон манъ кардашуда
Записка – хатча, қайд
Запрещение – манъкунӣ, манъ кардан
Запрет – манъ
Запреты – мамнуният
Запрещающие нормы – меъёрҳои манъкунанда
Запрещение ввоза – манъ кардани воридот
Запрещение вывоза – манъ кардани содирот
Запрос – дархост, талаб
Запрос депутатский дархости вакилӣ
Запротоколировать – протокол кардан
Запугивание – тарсонидан
Запутанность судебного дела – печидагии (чигилии) парвандаи судӣ
Запутанность дела – печидагии (чигилии) кор
Запутать следы изҳоро чигил (пӯшонидан) кардан
Запутаться в долгах – ба қарз ғӯтидан
Запятнать своё имя – худро бадном кардан
Заработать пенсию – ба нафақа ҳақ пайдо кардан
Заработок – музди меҳнат
Заработная плата музди меҳнат, музди кор
Заражение – сирояткунӣ
Зарегистрировать – қайд кардан, сабт кардан
Зарегестрировать делегатов – вакилонро қайд кардан, вакилонро сабт кардан
Зарегистрированный кандидат – номзади бақайдгирифташуда
Зарегистрированый залог – гарави бақайдгирифташуда
Зарегистрированное лицо – шахси бақайдгирифташуда
Зарезаться – худкушӣ кардан
Заронить подозрения – шубҳа ба вуҷуд овардан
Зарплата добавочная – музди иловагии меҳнат
Зарплата основная – маоши асосӣ
Зарплата средняя – маоши миёнаи меҳнат
Заругать – дашном додан, сарзаниш кардан
Заручиться поддержкой – пуштибонӣ пайдо кардан
Заручиться чьим либо согласием – ризояти касеро гирифтан
Засадить в тюрьму – ба зиндон шинондан (хобондан)
Засвидетельствовать копию документа – нусхаи ҳуҷҷатро тасдиқ кардан
Заседание суда – маҷлиси суд
Заседатель – машваратгар
Заседательские обязанности – уҳдадориҳои машваратгар
Засекретить – махфӣ доштан, махфӣ кардан
Засекретить документ махфӣ доштани ҳуҷҷат
Засекретить работника – кормандонро ба кори махфӣ мондан
Заселение жилых помещений – маскун кардани хонаҳои истиқоматӣ

Засилье зӯроварӣ
Заслуженное наказание ҷазои сазовор, ҳаққонӣ
Заслушать судебный приговор – ҳукми судро шунидан
Застать врасплох – дар ғафлат ёфтан
Застать на месте преступления – дар ҷои ҷиноят дастгир кардан
Застенок – азобгоҳ, азиятгоҳ, шиканҷагоҳ, зиндон
Застичь в расплох – дар ғафлат ёфтан
Застрахованный – бимашуда
Застраховать имущество – молу мулкро бима кардан
Застраховать себя от ответственности – худро аз ҷавобгарӣ эмин кардан
Застраховаться – худбимакунӣ, худэминкунӣ
Застрахованное лицо – шахси бимакардашуда
Застрелить – паррондан, тир зада куштан, бо тир куштан
Застрелиться – худро паррондан
Застройщик – иморатсоз
Заседание – маҷлис
Заступиться – ҳимоя кардан, тарафдорӣ кардан
Заступник – ҳимоятгар, тарафгир
Затрата – харҷ
Затребовать дело в порядке надзора – бо тартиби назоратӣ талаб кардани парванда
Затребовать свидетеля в суд – шоҳидро ба суд талаб кардан
Затруднение – душворӣ, мушкилӣ
Захват – забт, ғасб, истило, ишғол
Захват заложника – ғасби гаравгон
Захват власти – ғасби ҳокимият, ба даст овардани ҳокимият
Захват чужих владений – ғасби мулки бегона, аз худ кардани мулки бегона
Захватническая политика – сиёсати истилогарона
Захватчик – истилогар
Зацепка для ссоры – баҳона барои ҷанҷол
Зачаточность – дар ҳолати ҷанин будан
Зачет – баҳисобгирӣ, санҷиш
Зачет встречного требования – баҳисобгирии талаботи мутақобила
Зачёт предварительного требования – ба ҳисоб гирифтани талаби пешакӣ
Зачинщик – сабабгор, саркор
Зачинщик драки – саркори (сардори) занозанӣ, сабабгори ҷанҷол
Зашифрованный – рамзбандишуда
Защита гражданских прав – ҳимояи ҳуқуқҳои маданӣ
Защита прав потребителей – ҳифзи ҳуқуқҳои истеъмолкунандагон
Защита вещного права – ҳимояи ҳуқуқи ашёӣ
Защита информации – ҳифзи иттилоот
Защита личных прав – ҳифзи ҳуқуқҳои шахсӣ
Защита прав человека – ҳифзи ҳуқуқҳои инсон
Защита права владения – ҳифзи ҳуқуқи соҳибӣ
Защита права собственности – ҳифзи ҳуқуқи моликият
Защита – ҳифз, ҳимоя
Защита чести, достоинства и деловой репутации – ҳифзи шаън, шараф ва эътибори корӣ
Защитить подсудимого – судшавандаро ҳифз кардан
Защитительная речь – сухани ҳимоякунӣ
Защитная оговорка – тавзеҳоти ҳимоявӣ
Защитник – ҳимоятгар
Защищать свои права – ҳуқуқҳои худро ҳифз (ҳимоя) кардан

Защищающий	– ҳимоякунанда
Заявитель	– аризадиҳанда
Заявить	– изҳор кардан, арз кардан
Заявить отвод	– изҳори рад кардан
Заявить претензию	– иддао изҳор кардан
Заявка	– дархост
Заявка дилера	– дархости тоҷир (дилер)
Заявка инвестора	– дархости сармоягузор
Заявитель	– аризадиҳанда
Заявление	– ариза, изҳорот
Заявление застрахованного лица	– аризаи шахси бимакардашуда
Заявление о преступлении	– ариза дар бораи ҷиноят
Заявление о смерти	– хабар додани вафот
Заявление правительства	– изҳороти ҳукумат
Заявленная ответственность	– изҳоршуда
Заявленный доход	– даромади изҳор кардашуда
Звание	– унвон, рутба
Здание	– бино
Здоровье	– саломатӣ
Здравоохранение	– тандурустӣ
Земельная рента	– рентаи замин
Земельная реформа	– ислоҳоти замин
Земельное законодательство	– қонунгузории замин
Земельное право	– ҳуқуқи замин
Земельный налог	– андози замин
Земельный кадастр	– кадастри замин
Земельный фонд	– фонди замин
Земельный кодекс Республики Таджикистан	– Кодекси замини Ҷумҳурии Тоҷикистон
Земельный участок	– қитъаи замин
Землевед	– заминшинос, заминсоз
Землевладелец	– соҳиби замин, заминдор
Землевладение	– заминдорӣ
Земледелие	– кишоварзӣ, зироатчигӣ
Землепользование	– заминистифодабарӣ
Землепользователь	– заминистифодабаранда
Землеустроительные объекты	– объектҳои заминсозӣ
Землеустроительные работы	– корҳои заминсозӣ
Землеустроительный проект	– лоиҳаи заминсозӣ
Землеустройство	– заминсозӣ
Земли водного фонда	– замини фонди об, замини обӣ
Землячество	– ҳамдиёригӣ, ҳамдиёргарӣ
Земли лесного фонда	– замини фонди ҷангал
Земли общего пользования	– заминҳои истифодабарии умумӣ
Земли сельскохозяйственного назначения	– заминҳои таъиноти кишоварзӣ
Земля	– замин
Зёрна опийного мака	– кӯкнордона (донаи кӯкнор)
Зло	– бадӣ
Злодей	– бадкирдор, нобакор, лаънатӣ
Злодейский	– бадкирдорона, ваҳшиёна
Злодейское убийство	– қатли ваҳшиёна
Злой	– бад, бадқаҳр, хашмгин, ғазабнок
Злонамеренность	– бадандешӣ
Злонамеренный	– бадандеш, бадният

Злонамеренный поступок	– кирдори бадхоҳона
Злословие	– бадгӯй, ғайбат
Злостно	– бадқасдона
Злостное банкротство	– муфлисшавии барқасдона
Злостное неповиновение	– қасдан итоат накардан
Злостное уклонение от оказания помощи родителям	– қасдан даст кашидан аз ёрӣ ба падару модар
Злостный клеветник	– туҳматгари ашаддӣ
Злостный преступник	– ҷинояткори ашаддӣ
Злостный растратчик	– исрофкори ашаддӣ
Злостный умысл	– қасди бад, нияти бад
Злоупотребление	– сӯистифода
Злоупотребление властью	– сӯистифода аз ҳокимият
Злоупотребление гражданским правом	– сӯистифода аз ҳуқуқҳои маданӣ
Злоупотребление должностными полномочиями	– сӯисифода аз ваколатҳои хизматӣ
Злоупотребление служебным положением	– сӯистифода аз мансаби хизматӣ
Злобно	– хашмгинона, бадқаҳрона
Злобность	– бадхашмона, бадқаҳрӣ, ғазабнокӣ
Злой враг	– душмани бадқахр
Злонамеренно	– бадқасдона
Злонамеренность	– бадқасдӣ
Злонамеренный	– бадният
Злопамятный	– бадкина, кинаҷӯй
Злоумышленник	– бадният, ҷинояткор
Злоупотребление полномочиями	– сӯистифода аз ваколат
Злоупотребление опекунскими обязанностями	– сӯистифода аз уҳдадории васигӣ
Злоупотребление доверием	– сӯистифода аз боварӣ
Злоупотребление правом	– сӯистифода аз ҳуқуқ
Злоязычие	– бадзабонӣ
Злоязычный	– бадзабон
Знак	– аломат, тамға
Знак обслуживания	– аломати хизматрасонӣ
Знак соответстивия	– аломати мутобиқат
Знаки идентичности	– аломати айният
Знакомиться с обстановкой	– бо вазъият шинос шудан
Знамя	– парчам, ливо, байрақ
Знать	– аъёну ашроф, донистан, огоҳ будан
Знать в лицо	– аз рӯи қиёфа шинохтан
Знахарство	– дуохонӣ
Знахарь	– дуохон
Значение	– маънӣ, аҳамият
Золотая оговорка	– эзоҳи тиллоӣ, тавзеҳи аҳамиятнок
Золотая акция	сaҳмияи тиллоӣ
Золотая валюта	– асъори тиллоӣ
Золотовалютные резервы	– захираҳои асъории тиллоӣ
Золотое банковское правило	– қоидаи тиллоии бонкӣ
Золотое правило инвестиций	– қоидаи тиллоии сармоягузорӣ
Золотой стандарт	– стандарти тиллоӣ
Золотой запас	– захираи тиллоӣ
Зона наблюдения	– минтақаи мушоҳида
Зона проведения контртеррористической операции	– минтақаи гузаронидани амалиёти зидди тер- – рористӣ
Зона отчуждения	минтақаи бегонакунӣ
Зона ответственности	– доираи масъулият

Зоны контакта с клиентами – минтақаи робита бо муштариён
Зоны свободной торговли – минтақаҳои озоди савдо
Зоны таможенного контроля – минтақаҳои назорати гумрукӣ
Зоны экологического бедствия – минтақаи офати экологӣ
Зрелый возраст – синни балоғат, синни калонсолӣ
–

И

Игнорировать факты – далелҳоро инкор кардан, далелҳоро ба инобат нагирифтан
Игорное заведение ташкилоти қиморбозӣ
Игорный притон (дом) – қиморхона
Игорный бизнес – бизнеси қимор
Игрок в азартные игры – бозингар дар бозиҳои сархушкунанда
Идеал – ормон, мақсади олӣ, идеал
Идеализация – аз будаш зиёд карда нишон додан, парастиш
Идентификационный номер – рақами мушаххас
Идентификация – ҳаммонанд, баробар, айният
Идентичные товары – молҳои ба ҳам монанд, якхела
Идеолог – идеолог, сарвари ғоявӣ
Идеологическая пропаганда – тарғиботи идеологӣ (мафкуравӣ)
Идеологический – ғоявӣ, мафкуравӣ
Идеология – ғоя
Идея – ғоя, ақида, андеша, фикр
Идти на поводу – гаправ будан, суханрав будан
Идти по ложному пути – бо роҳи хато рафтан
Идти на риск – таваккалан рафтан
Иерархия – дараҷабандӣ, мартабабандӣ
Иждивенец – хӯранда, таҳти саробонӣ, таъминотгиранда
Иждивение – таъминот, саробонӣ
Иждивенство – хӯрандагӣ, таҳти саробонӣ будан
Из достоверных источников – аз манбаҳои боэътимод
Избавиться от наказания – аз ҷазо раҳо ёфтан
Избавиться от опасности – аз хатар халос шудан
Избавление – халосшавӣ
Избежание уплаты налогов – аз андозсупорӣ гурехтан
Избиратель – интихобкунанда
Избирательная кампания – маъракаи интихоботӣ
Избирательная система – низоми интихоботӣ
Избирательное объединение – иттиҳодияи интихоботӣ
Избирательное право – ҳуқуқи интихоботӣ
Избирательные блоки – блоки интихоботӣ
Избирательные квалификации – таснифи интихоботӣ
Избирательные комиссии – комиссияи интихоботӣ
Избирательные органы – мақомоти интихоботӣ
Избирательные права граждан – ҳуқуқҳои интихоботии шаҳрвандон
Избирательные участки – қитъаи интихоботӣ, маҳалли интихоботӣ
Избирательный залог – гарави интихоботӣ
Избирательный кодекс – кодекси интихоботӣ
Избирательный фонд – фонди интихоботӣ
Избирательный ценз – сензи интихоботӣ
Избирательный бюллетень – варақаи интихоботӣ
Избирательный округ – ҳавзаи интихоботӣ

Избирательный процесс – ҷараёни интихоботӣ
Избирательный ящик – қуттии интихоботӣ
Избиратель – интихобкунанда
Избирательная власть – ҳокимияти интихоботӣ
Избирательная квота – квотаи интихоботӣ
Избить до полусмерти – зада нимҷон кардан, мурданивор задан
Избрание – интихоб
Избрание делегата – интихоби вакил
Избранник – интихобшуда
Избрать в судьи – ба вазифаи судя интихоб кардан
Избрание меры пресечения – интихоби чораҳои пешгирӣ
Извещение – огоҳинома
Извинительная причина – сабаби узрнок
Извинительное обстоятельство – ҳолати узрнок
Извлечение выгоды – нафъ гирифтан, даромад гирифтан
Извлечение нетрудовых доходов – ба даст овардани даромади ғайримеҳнатӣ
Извлечь новые данные – маълумоти нав ба даст даровардан
Изволение – иҷозат, рухсат
Извратить – таҳриф кардан
Извратить основные положения закона – муқаррароти асосии қонунро таҳриф кардан
Извращение истины – таҳрифи ҳақиқат
Извращённость фактов – ғалат маънидод карда шудани далелҳо
Извращённость нравов – вайронии ахлоқ
Извращённое толкование – маънидоди ғалат, тафсири ғалат
Извращённый человек – одами фосиқ
Извращение малолетных – вайронкунии хурдсолон
Изготовитель – истеҳсолкунанда
Изгнание – бадарға кардан, рондан, хориҷ кардан
Изгнанник – бадарғашуда, рондашуда
Изгнание плода – бачапартоӣ
Изготовить заявление – омода кардани ариза
Изготовление денег – тайёр кардани пул
Изготовление ценных бумаг – тайёр кардани қоғазҳои қиматнок
Извинение – узр, маъзаратхоҳӣ
Изготовление самогона – тайёр кардани машруботи дастӣ (худсохт)
Изготовление взрывчатых веществ и снарядов – сохтани моддаҳои тарканда ва снарядҳо
Изготовление оружия – сохтани силоҳ
Издание закона – нашри қонун
Издание распоряжений – фармоиш баровардан
Издательские права – ҳуқуқи нашр
Издательский договор – шартномаи нашр
Издевательство – таҳқир
Издеваться – мазоҳ кардан, таҳқир кардан
Изделие – маснуот
Издержки – хароҷот, харҷ, сарф
Издержки судебные – хароҷоти судӣ
Издольник (издольщик) – чоряккор
Издольщина – чоряккорӣ
Излишество – исрофкорӣ, ифроткорӣ
Излишняя откровенность – ошкороии барзиёдатӣ
Изложить – баён, ифода, изҳор, нақл кардан
Измена – хиёнат
Измена обещанию – аз қавл гаштан, азқавлгардӣ

Измена Родине – хиёнат ба Ватан
Изменение гражданства – тағйири шаҳрвандӣ
Изменение – тағйир, тағйирот
Изменение иска – тағйир додани даъво
Изменение обвинения – тағйир додани айбдоркунӣ
Изменение приговора – тағйир додани ҳукм
Изменить воинскому долгу – ба вазифаи ҳарбӣ хиёнат кардан
Изменить меру пресечения – тағйир додани чораҳои пешгирӣ
Изменник – хоин, хиёнаткор
Изменческий поступок – кирдори хоинона
Измышление – бофта баровардан
Извещение – огоҳӣ, огоҳнома
Извещённый – хабардор, огоҳкардашуда
Извиняющийся – узрхоҳ
Изгнанный – бадарғашуда, рондашуда
Издевательское отношение – муносибати таҳқиромезона
Измученный – азиятдида
Измышление ложных обвинений – бофта баровардани айбҳои бардурӯғ
Измышлять всякие небылицы – ҳар гуна сафсата бофтан
Изнасилование – таҷовуз ба номус
Изнасилование в беспомощном состоянии – таҷовуз ба номус дар ҳолати оҷизӣ
Изнасилование малолетних – таҷовуз ба номуси хурдсолон
Износ – хӯрдашавӣ
Изношенный – фарсуда, куҳна
Изобличение – фош кардан
Изобличение во лжи – исбот кардани дурӯғ
Изобличительное письмо – мактуби фошкунанда
Изобличить в преступлении – ҷиноятро фош кардан
Изображение – тасвир, акс, сурат
Изобретательное право – ҳуқуқи ихтироъ, ҳуқуқи ихтироъкорӣ
Изобретение – ихтироъ
Изолирование – ҷудо нигоҳ доштан, ҷудо кардан, ҷудо гузоштан
Изолирование от вредных влияний – аз таъсироти бад ҷудо кардан
Изолятор – тавқифгоҳ
Изолятор следственный – тавқифгоҳи тафтишотӣ
Изоляторы временного содержания – тавқифгоҳҳои нигоҳдории муваққатӣ
Изоляционная политика – сиёсати маҳдудиятпарастӣ
Изуверство – тааccуб, хурофотпарастӣ
Изувечить – маъюб кардан
Изъявление согласия – изҳори ризоят, изҳори розигӣ
Изъян – нуқсон, айб, камбудӣ
Изъятие – гирифтан
Изъятие жилой площади – гирифтани майдони истиқоматӣ
Изъятие документов – гирифтани ҳуҷҷатҳо
Изъятие оружия – силоҳро гирифтан
Изъятие из оборота – аз муомилот гирифтан
Имам – имом
Имамат – имоматӣ
Имя – ном
Имя гражданина – номи шаҳрванд
Именное голосование – овоздиҳии ном ба ном
Именной указ – фармони хоса, фармони номӣ
Именная акция – саҳмияи номӣ

Именная вещь	– ашёи номӣ, ашёи хоса
Именная облигация	– вомбарги номӣ
Именная ценная бумага	– қоғази қиматноки номӣ
Иметь право	– ҳуқуқ доштан
Иметь право на образование	– ҳуқуқи таҳсил доштан
Иметь равные права	– ҳуқуқҳои баробар доштан
Иметь судимость	– доғи судӣ доштан
Имитирующий	– монандӣ доштан
Иммиграционные ограничения	– маҳдудияти муҳоҷиратӣ
Иммигранты	– муҳоҷирон
Иммиграционная квота	– квотаи муҳоҷирӣ
Иммигрант	– муҳоҷир
Иммиграция	– муҳоҷират
Иммунитет	– масуният
Иммунитет государства	– масунияти давлат
Иммунизировать дипломатических представи-	– таъмини масунияти (амнияти) намояндагони
телей	– дипломатӣ
Императив	қатъӣ
Императивная норма права	– меъёри (императивӣ) қатъии ҳуқуқ
Императивная норма международного права	– меъёри қатъии ҳуқуқи байналмилалӣ
Императивный мандат	– мандати қатъӣ
Император	– император
Империя	– империя
Импичмент	– нобоварӣ изҳор кардан
Имплементация	– имплементатсия, воридсозӣ, татбиқсозӣ
Импорт	– воридот
Импортёр	– воридгар, воридкунанда
Импортировать	– ворид кардан
Импортная квота	– меъёри воридот, квотаи воридотӣ
Импортные действия	– амали воридотӣ
Импортная лицензия	– иҷозатномаи воридотӣ
Импортная пошлина	– боҷи воридотӣ
Импортная сделка	– аҳди воридотӣ
Импортное регулирование	– танзими воридотӣ
Импортные товары	– молҳои воридотӣ
Импульсивные действия	– амали беихтиёр
Имущество	– молу мулк
Имущественый	– молумулкӣ
Имущественная ответственность	– ҷавобгарии молумулкӣ
Имущественно-договорные отношения супругов	– муносибатҳои молу мулкии шартномавии
	– ҳамсарон
Имущественное взыскание	ситониши молумулкӣ
Имущественное положение	– вазъи молумулкӣ
Имущественное состояние	– ҳолати молумулкӣ
Имущественное страхование	– бимаи молумулкӣ
Имущественные порядки	– тартиботи молумулкӣ
Имущественные права	– ҳуқуқҳои молумулкӣ
Имущественные права и обязанности супругов	– ҳуқуқ ва уҳдадориҳои молумулкии ҳамсарон
Имущественные преступления	– ҷиноятҳои молумулкӣ
Имеющий причину	– сабабдор
Имущественный найм	– кирояи молу мулк
Имущественный ущерб	– хисороти молумулкӣ
Имущественный ценз	– меъёри доштани молу мулк

Имущество личное	– молу мулки шахсӣ
Имущие классы	– синфҳои доро
Имущий	– доро
Инакомыслящий	– дигарандеш
Инвалид	– маъюб
Инвалидность	– маъюбӣ
Инвентаризация	– барӯйхатгирӣ
Инвентарная книга	– дафтари сабти ҷиҳоз, дафтари барӯйхатгирӣ
Инвентарный номер	– рақами ҷиҳоз, рақами барӯйхатгирӣ
Инвентарь	– ҷиҳоз
Инвестирование	– сармоягузорӣ, маблағгузорӣ
Инвестиции	– сармояҳо
Инвестиционная деятельность	– фаъолияти сармоягузорӣ
Инвестиционная политика	– сиёсати сармоягузорӣ
Инвестиционные споры	– баҳсҳои сармоягузорӣ
Инвестиционный акт	– амали сармоягузорӣ, санади сармоягузорӣ
Инвестиционный фонд	– фонди сармоягузорӣ
Инвестиция	– сармоя
Инвестор	– сармоягузор
Инвесторы	– сармоягузорон
Индексация доходов населения	– индексатсияи даромади аҳолӣ
Индексация	– индексатсия, намоябандӣ
Индивидуальное наказание	– ҷазои фардӣ
Индивидуальная самооборона	– худмуҳофизатии инфиродӣ
Индивидуальная смета	– харҷномаи инфиродӣ
Индивидуальный	– инфиродӣ, фардӣ
Индивидум	– фард
Инаугурация	– инаугуратсия, тахтнишинӣ
Индивидуальный инвестор	– сармоягузори инфиродӣ
Индивидуальный накопительный счет	– суратҳисоби захиравии инфиродӣ
Индивидуальный накопительный расчетный счет	– суратҳисоби захиравии инфиродӣ
Индивидуально-определенная вещь	– ашёи хоса, ашёи инфиродии муайян
Индивидуальное занятие	– машғулияти инфиродӣ
Индивидуальное частное предприятие	– корхонаи инфиродии хусусӣ
Индивидуальное жилищное строительство	– сохтмони манзилҳои шахсӣ (инфиродӣ)
Индивидуальное налогообложение	– андозбандии инфиродӣ (фардӣ, шахсӣ)
Индивидуальные средства защиты	– воситаҳои инфиродии ҳимоя
Индивидуальные аудиторы	– аудиторҳои инфиродӣ
Индивидуализация наказания	– фардикунони ҷазо
Индийская конопля	– банги ҳиндӣ
Инициирующий	– таҳриккунанда (ангезанда)
Инновация	– навоварӣ, инноватсия
Инновационная деятельность	– фаъолияти навоварӣ
Инновационный потенциал	– иқтидори навоварӣ, иқтидори инноватсионӣ
Инновационный проект	– лоиҳаи инноватсионнӣ, лоиҳаи навоварӣ
Инновационный фонд	– фонди навоварӣ, фонди инноватсионӣ
Индивидуальный предприниматель	– соҳибкори инфиродӣ
Индивидуальный учет	– баҳисобгирии инфиродӣ
Индоссамент	– индоссамент, навиштаҷоти интиқолӣ
Индоссат	– индоссат
Индоссамент ордерный	– индоссаменти ордерӣ
Инквизиция	– инквизитсия, шиканҷа, азоб, зулм
Инкорпорация	– инкорпоратсия (гирд овардани қонунҳои

– ҷорӣ бе ҳеҷ гуна тағйирот)
Инкотермс – инкотермс, қоидаҳои байналмилалии тафсири истилоҳоти тиҷоратӣ
Инкриминирование – таъини ҷазо ба гунаҳгори мушаххас барои ин ё он гуноҳаш
Иностранная валюта – асъори хориҷӣ
Иностранная инвестиция – сармояи хориҷӣ
Иностранные граждане – шаҳрвандони хориҷӣ
Иностранный инвестор – сармоягузори хориҷӣ
Иностранная разведка – разведкаи хориҷӣ, иктишофи хориҷӣ
Иностранное государство – давлати хориҷӣ
Иностранные лица – шахсони хориҷӣ
Иностранные товары – молҳои хориҷӣ
Иностранный контрагент – ҳамкори байналмилалӣ
Иностранный работник – корманди хориҷӣ
Инсайдер – инсайдер
Инстанция – мақом, марҳила
Институт – донишкада, институт, пажӯҳишгоҳ
Институт права – институти ҳуқуқ
Институт государственной власти в Республике Таджикистан – Институти ҳокимиятӣ давлатӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон
Институт наследства – институти мерос
Инструктирование – дастурдиҳӣ
Инструкция – дастурамал
Инспекция – азназаргузаронӣ, нозирӣ, нозирот
Инспекция по исправительным делам – нозироти корҳои ислоҳӣ
Инструкция должностная – дастурамали мансабӣ
Инициировать самоубийство – худкушӣ вонамуд кардан
Интеграция – ҳамгироӣ, ҳампайвандӣ, якҷоякунӣ
Интеллигент – зиёӣ
Интеллектуальный – зеҳнӣ, ақлӣ
Интеллектуальная собственность – моликияти зеҳнӣ
Интеллектуальный труд – меҳнати зеҳнӣ, меҳнати фикрӣ
Интервенция – мудохила бо роҳи зӯрӣ
Интерес – манфиат
Интернет – интернет
Интернирование – боздошт, боздоштан, ҳабси назоратӣ
Интерпеллировать – ба ҳукумат савол кардан, аз ҳукумат эзоҳ талаб кардани вакилони парламент
Интерпол – интерпол
Интерпретация – шарҳ, тафсир
Интепретация закона – шарҳи қонун
Интерпретировать событие – воқеаро шарҳ додан
Интимность отношений – муносибатҳои маҳрамона
Интоксикация – заҳрдоршавӣ, заҳролудшавӣ
Интрига – макр, фитна, найранг, дасиса
Интригант – маккор, фитнагар, найрангбоз, дасисакор
Интриганство – маккорӣ, фитнагарӣ, дасисакорӣ
Интродукция – интродуксия, муқаддима, даромад
Интуитивное чувство – ҳисси беихтиёрона
Инфляция – беқурбшавӣ, таваррум
Инфекционные заболевания – бемориҳои сироятӣ
Информационные ресурсы – захираҳои иттилоотӣ

Информационные услуги – хизматрасонии иттилоотӣ
Информационная блокада – муҳосираи иттилоотӣ
Информационная война – ҷанги иттилоотӣ
Информационная продукция – маводи иттилоотӣ
Информационная технология – технологияи иттилоотӣ
Информация – иттилоот
Инцидент – ҳодиса, воқеа
Инициатива – ташаббус
Инициатор – ташаббускор
Инициативный – ташаббуснок
Инициативность – ташаббуснокӣ, ташаббускорӣ
Иные лица участвующие в уголовном процесе – иштирокгарони дигари мурофиаи ҷиноятӣ
Инкриминирование – айбдор кардан, гунаҳкор кардан
Интерес – манфиат
Информационная безопасность – амнияти иттилоотӣ, бехатарии иттилоотӣ
Информация с ограниченным доступом – иттилооти дастрасиаш маҳдуд
Информация содержащая коммерческую тайну – иттилооти дорои сирри тиҷоратӣ
Информатизация – иттилоотонӣ
Инфраструктура – инфрасохтор
Ипотека – гарави молу мулки ғайриманқул
Ипотечный – гаравӣ, ипотекӣ
Ипотечный банк – бонки гаравӣ
Иррациональные явления – зуҳуроти аз ақл берун
Иск об алиментах – даъво дар бораи алимент
Искажение – таҳриф, таҳрифгарӣ
Искажение фактов – таҳрифи далелҳо
Искать – ҷустуҷӯ кардан, кофтуков кардан
Искать подходящий случай – фурсати муносиб кофтан
Иск – даъво
Искусственно – сохтакорона, сунъӣ
Исключение – истисно, хориҷ кардан
Исключительный – истисноӣ
Исключение из кооператива – хориҷ кардан аз кооператив
Исключительные права – ҳуқуқҳои истисноӣ
Исключительная мера наказания – чораи истисноии ҷазо
Исключительная собственность государства – моликияти истисноии давлат
Исключительный случай – ҳодисаи истисноӣ
Исковая давность – мурури даъво, давомияти даъво
Исковое заявление – аризаи даъвогӣ
Исковой – даъвоӣ
Исключение участника из полного товарищества – хориҷ кардани иштирокчӣ аз ширкати комил
Искренность – самимият
Искренний – самимӣ
Искреннее – самимона
Искомый вывод – хулосаи матлуб
Исконное население – аҳолии таҳҷоӣ
Искупление вины – омӯрзиши гуноҳ, шустани гуноҳ
Искупить свою вину – худро сафед кардан, гуноҳи худро шустан
Искусственное обвинение – айбдоркунии сохта, сунъӣ
Ислам – ислом
Испачканный – олуда
Исповедать – пайравӣ кардан
Исполнитель преступления – иҷрокунандаи ҷиноят

Исполнитель государственного социального заказа – иҷрокунандаи фармоиши иҷтимоии давлатӣ
Исполнительная власть – ҳокимияти иҷроия
Исполнительная дисциплина – интизоми иҷроия, интизоми иҷрои кор
Исполнительные органы – мақомоти иҷроия
Исполнительный лист – варақаи иҷро
Исполнительная надпись – навиштаҷоти иҷро
Исполнительные документы – ҳуҷҷатҳои иҷро
Исправительное учреждение – муассисаи ислоҳӣ
Исправительные центры – марказҳои ислоҳӣ (табъидгоҳҳо)
Исправительно-трудовой кодекс – кодекси ислоҳи меҳнатӣ
Исполнение – иҷро
Исполнение обязательств – иҷрои уҳдадорӣ
Исполнение биржевой сделки – иҷрои аҳди биржавӣ
Исполнение завещания – иҷрои васият
Исполнение приговора – иҷрои ҳукм
Исполнение приказа – иҷрои фармон
Исполнитель – иҷрокунанда
Исполнительное производство – истеҳсолоти иҷро
Исполнительный лист – варақаи иҷро
Исполняющий – иҷрокунанда
Исправительно-трудовая колония – колонияи ислоҳи меҳнатӣ
Исправительно-трудовая политика – сиёсати ислоҳи меҳнатӣ
Исправительно-трудовое право – ҳуқуқи ислоҳи меҳнатӣ
Исправительно-трудовой лагерь – лагери ислоҳи меҳнатӣ
Исправительно-трудовые учреждения – муассисаҳои ислоҳи меҳнатӣ
Исправительные меры – чораҳои ислоҳкунӣ
Исправительные работы – корҳои ислоҳи
Исправительные работы без лишения свободы – корҳои ислоҳи бе маҳрум кардан аз озодӣ
Испуганный – ҳаросон, тарсон
Испытание – санҷиш
Испытательный срок – муҳлати санҷиш
Исследование – тадқиқот
Истец – даъвогар
Истечение срока – гузаштани муҳлат
Источник – манбаъ, сарчашма
Источник повышенной опасности – манбаи хатари калондошта
Источник права – манбаи (сарчашмаи) ҳуқуқ
Источники права – сарчашмаи ҳуқуқ, манбаи ҳуқуқ
Истребование – талаб кардан
Истязание – азоб, азият
Исчисление срока – ҳисоби муҳлат, муҳлатҳисобкунӣ
Исследование доказательств – таҳқиқи далелҳо
Истечение срока полномочия – гузаштани муҳлати ваколат
Истина – ҳақиқат, ҳақ
Истинная правда – ҳақиқати соф, айни ҳақиқат
Истинность суждения – ҳақиқати муҳокимаронӣ
Истинный – ҳақиқӣ
Истинный свидетель – шоҳиди барҳақ
Истолкование – шарҳдиҳӣ, эзоҳдиҳӣ, тафсир кардан
Истолкование закона – шарҳдиҳии қонун
Исторические формы уголовного процесса – шаклҳои таърихии мурофиаи ҷиноятӣ
Историческое толкование – тафсири (шарҳи) таърихӣ

История права – таърихи ҳуқуқ
История судоустройства – таърихи сохти судӣ
Источник дохода – манбаи даромад
Источник покрытия дефицита бюджета – манбаи талофии касри буҷет, манбаи пӯшо-
– нидани касри буҷет
Источники международного права сарчашмаҳои ҳуқуқи байналмилалӣ
Источники гражданского права – сарчашмаҳои ҳуқуқи маданӣ
Источники конституционного права – сарчашмаҳои ҳуқуқи конститутсионӣ
Источники предпринимательского права – сарчашмаҳои ҳуқуқи соҳибкорӣ
Источники трудового права – сарчашмаҳои ҳуқуқи меҳнатӣ
Источники уголовного права – сарчашмаҳои ҳуқуқи ҷиноятӣ
Истребление имущества – нобудкунии молу мулк
Истребование – талаб кардан
Истязатель – азобдиҳанда, азиятдиҳанда
Истязуемый – азоббинанда, азияткашанда
Исчезновение – завол, аз байн рафтан, барҳам хӯрдан
Исходящие документы – ҳуҷҷатҳои содира
Исчезнуть без следа – беиз ғайб задан, бенишон ғайб задан
Ищущий – ҷӯянда

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ СОХТОРИ ДАВЛАТӢ, МАҚОМОТИ СУДӢ ВА ҲИФЗИ ҲУҚУҚ

Аз ҷониби мақомоти олии қонунгузории мамлакат ба қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи қонунгузории сохтори давлатӣ, мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ дар нимсолаи дуюми соли 2015 баҳри баланд бардоштани сатҳу сифати қонун ва мутобиқ намудани онҳо ба ҷомеаи шаҳрвандӣ як қатор навигариҳо вобаста ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои мамлакат ба амал бароварда шуд. Аз чумла:

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 23 ноябри соли 2015, №1228;

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 23 ноябри соли 2015, №1229;

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси иҷрои ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 23 ноябри соли 2015, №1230;

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйирот ба Кодекси иҷрои ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 23 ноябри соли 2015, №1231;

5. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 23 ноябри соли 2015, №1232;

6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйирот ба Кодекси мурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 23 ноябри соли 2015, №1233;

7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 23 ноябри соли 2015, №1234;

8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси мурофиаи ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 23 ноябри соли 2015, №1235;

9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи адвокатура ва фаъолияти адвокатӣ» аз 23 ноябри соли 2015, №1237;

10. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот» аз 23 ноябри соли 2015, №1243;

11. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳаракат дар роҳ» аз 23 ноябри соли 2015, №1253;

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон», бо мақсади такмил додани моддаҳои 97, 98 ва 101 Кодекси мазкур қабул гардидааст, ки ин моддаҳо ба чораҳои хусусияти тиббидошта бахшида шудааст. Ҳамзамон, дар банди г) қисми 1 моддаи 97 калимаҳои «ва токсикомания» ба калимаҳои «, токсикомания ё бемориҳои сил,» иваз карда шуд. Инчунин, ба қисми 2 моддаи 98 пас аз калимаҳои «токсикомания» ва «рӯҳӣ» мувофиқан ба калимаҳои «ё бемориҳои сил» ва «ё сил» илова карда шуд. Ҳамчунин, дар ном ва қисми 1 моддаи 101 Кодекси мазкур калимаҳои «ё токсикомания» ба калимаҳои «, токсикомания ё бемориҳои сил» иваз карда шуд.

2. Тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз ҷониби мақомоти олии қонунгузории мамлакат ҷиҳати бартараф намудани мухолифатҳои дохилӣ ва мутобиқатии моддаҳои алоҳидаи он бо дигар қонунҳо ва кодексҳо дар маҷмуъ 5 тағйиру иловаҳо ворид карда шуд. Тибқи Қонуни мазкур аз қисми 1 моддаи 49 Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон калимаҳои «ё шахсе, ки бо тартиби муқарарнамуаи қонун барои пешбурди фаъолияти адвоватӣ иҷозатнома дорад,» хориҷ карда шуд. Ҳамчунин, дар қисми 3 моддаи 51 Кодекси мазкур калимаҳои «коллегияи касбии адвокатҳо ва адкокатҳои ваколатдор» ба калимаҳои «Иттифоқи адвокатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» иваз карда шуд. Тағйиру иловаҳои мазкур дар асоси қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи адвокатура ва фаъолияти адвокатӣ» аз 18 марти

соли 2015, №1182 анҷом дода шуд. Моддаи 161 Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки тобеияти тафтиши пешакии парвандаҳои ҷиноятӣ ном гирифтааст, ба қисми 7 он пас аз рақами «260,» рақами «2601» илова карда шуд. Ҳамзамон, ба Кодекси мазкур ба сархати сеюми қисми 4 моддаи 392 пас аз калимаи «бемориҳои» калимаҳои «сил ё» ва дар моддаи 396 ҳамин Кодекс пас аз калимаи «равонпизишкӣ» калимаҳои «ё бемориҳои сил» илова карда шуд.

3. Мухолифатии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ яке аз мушкилоти асосии соҳаи қонунгузории мамлакат ба шумор рафта, аз ҷониби мақоми олии қонунгузор, иҷроия ва судӣ баҳри бартараф намудани ин гуна мухолифатҳо бо мурури замон ва давра ба давра ҷиҳати мутобиқатии санадҳои қонунгузорӣ ва санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ натиҷаҳои хуб ба назар мерасанд. Ин гувоҳи он аст, ки баҳри мукаммалсозӣ ва мутобиқ намудани соҳаи қонунгузории мамлакт ба ҷомеаи шаҳрвандӣ мақомотҳои ваколатдори давлатӣ бетараф нестанд. Аз ин ҷо ба Кодекси иҷрои ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар қисми 1 моддаи 24 пас аз калимаи «бемориҳои» калимаҳои «сил,» илова карда шуд ва дар қисми 2 моддаи мазкур калимаи «бемории» ба калимаи «бемориҳои сил,» иваз карда шуд. Ин тағйиру иловаҳо ҷиҳати мутобиқат намудани Кодекси иҷрои ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба банди г қисми 1 моддаи 97, ва қисми 2 моддаи 98 ва ба ном ва қисми 1 моддаи 101 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва ба сархати сеюми қисми 4 моддаи 392 ва моддаи 396 Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба анҷом расонида шудааст.

4. Чӣ тавре ки ба ҳамагон маълум аст, шахсоне низ дар ҷамъият ҳастанд, ки бо сабабҳои гуногун даст ба кирдорҳои ношоям зада, дар натиҷаи исботи гуноҳашон аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ бо қарори суд, ки эътибори қонунӣ пайдо кардааст, ҳамчун чораи тарбиявӣ ва пешгирии содир кардани ҷиноятҳои нав, тибқи қонунгузории соҳаи ҷиноятӣ бо маҳрум сохтан аз озодӣ маҳкум карда мешаванд. Новобаста аз он Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон нисбати маҳкумшудагон баҳри муайян кардани воситаҳои ислоҳи маҳкумшудагон, ҳифзи ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунии онҳо дар асоси принсипи инсондустӣ аҳамияти махсус зоҳир менамояд, ки ин ғамхориҳои ҳукумату давлат дар такмил додани қонунгузории соҳаи иҷрои ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон баръало зоҳир мегардад. Дар ин самт як қатор тағйирот ба Кодекси иҷрои ҷазои ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ворид карда шуд, ки гувоҳи гуфтаҳои боло мебошад. Аз ҷумла :

– аз қисми 7 моддаи 16 калимаҳои «ва дигар ашхоси дорои чунин ҳуқуқи хизматрасонӣ дошта» хориҷ карда шуд;

– дар қисми 4 моддаи 24, қисми 3 моддаи 74, қисми 7 моддаи 78, банди з қисми 1 моддаи 100, қисми 2 моддаи 105 калимаҳои “инфексияи ВИЧ” ба калимаҳои “вируси норасоии масунияти одам ва бемории пайдошудаи норасои масуният” иваз карда шуд;

– дар қисмҳои 4 ва 5 моддаи 16, қисми 5 моддаи 78 калимаи “тандурустии” ба калимаҳои “тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии” иваз карда шуд;

– дар қисми 1 моддаи 75 калимаи “иҷозатномаи” ба калимаи “иҷозати” иваз карда шуд;

– дар банди б моддаи 81 калимаи “иҷозатномаи” ба калимаи “иҷозати” иваз карда шуд;

– аз қисми 5 моддаи 91 калимаҳои “ё ашхоси дигар, ки барои расонидани ёрии ҳуқуқӣ ҳақ доранд,” хориҷ карда шуд;

– дар қисми 6 моддаи 105 калимаҳои “тандурустӣ” ва “тандурустии” мувофиқан ба калимаҳои “тандурустӣ ва ҳифзи ичтимоии аҳолӣ” ва “ ва тандурустӣ ва ҳифзи ичтимоии аҳолии” иваз карда шуд;

– дар қисми 4 моддаи 113 калимаҳои “ва ҳифзи ичтимоии” ба калимаҳои “, муҳоҷират ва шуғли аҳолии” иваз карда шуд;

– дар қисми 6 моддаи 117 калимаи “маорифи” ба калимаҳои “маориф ва илми” иваз карда шуд;

– аз қисми 4 моддаи 172 калимаҳои “ва дигар ашхосе, ки барои расонидани кӯмаки ҳуқуқӣ ҳақ доранд” хориҷ карда шуд;

– дар қисми 1 моддаи 199 калимаи “иқтисод” ба калимаҳои “рушди иқтисод” иваз карда шуд;

– аз банди а) қисми 2 моддаи 215 калимаҳои “ва дигар ашхосе, ки барои расонидани кӯмаки ҳуқуқӣ ҳақ доранд,” хориҷ карда шуд.

– 5. Бо мақсади такмил, инкишоф ва беҳтар намудани меъёрҳои Кодекси мурофиавии граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон, хусусан вобаста ба масъалаҳои фарзандхондӣ, як қатор тағйиру иловаҳо ворид карда шуд. Аз ҷумла:

– дар қисми 5 моддаи 55 калимаҳои “ё иҷозатномае, ки мақомоти бо қонун ваколатдоршуда додааст,” ба калимаҳои “, ваколатнома ва шаҳодатнома” иваз карда шуд;

– матни моддаи 275 қисми 1 ҳисобида шуд. Инчунин, дар сархати сеюм пас аз калимаи “ӯ” аломати нуқта гузошта шуда, ҷумлаи нав бо мазмуни “Дар сурати ғайри имкон будани ба даст овардани маълумоти мазкур дар ин хусус дар ариза қайд карда мешавад;” илова карда шуд. Аломати вергул пас аз калимаи “ӯ” дар сархати панҷум гузошта шуда, калимаҳои “(ҳангоми фарзандхондӣ дар синни то яксола)” хориҷ карда шуд. Дар моддаи мазкур қисми 2 бо мазмуни зайл ворид карда шуд:

“2. Аризадиҳанда метавонад дархостҳоеро, ки дар сархати панҷуми қисми 1 ҳамин модда пешбинӣ шудаанд, зимни омодасозии парванда ба муҳокимаи судӣ ва ё бевосита ҳангоми муҳокимаи судӣ дар шакли хаттӣ пешниҳод намояд.”.

– Ҳамчунин, дар қисми 1 моддаи 276 Кодекси зикргардида чунин тағйиру иловаҳо ворид карда шуд:

– сархати якум дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

– нусхаи шиносномаи шахси (шахсони) ба фарзандӣ қабулкунанда;”;

– сархати сеюм дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

“- ҳангоми фарзадхондии кӯдак аз ҷониби як ҳамсар – розигии хаттии ҳамсари дигар. Дар сурати ҷой дошани ҳолатҳое, ки тибқи қонунгузории оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон розигии ҳамсари дигар талаб карда намешавад, дар ариза маълумоти мазкур қайд шуда, ҳуҷҷатҳои зарурӣ замима карда мешавад;”;

– дар сархати чорум пас аз калимаи “қабулкунанда” аломати нуқта вергул “;” ба аломати нуқта иваз карда шуд;

– сархати панҷум, шашум ва ҳафтум хориҷ карда шуд;

– қисми 2 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

“2. Дар сурати фарзандхонд кардани кӯдак аз ҷониби падарандар (модарандар) ва шахси дигаре, ки ҳақиқатан (амалан) бо кӯдаки фарзадходшаванда ҳамчун аъзои як оила истиқомат доранд, талаботи сархатҳои сеюм ва чоруми қисми 1 ҳамин модда татбиқ карда намешаванд.”;

– қисмҳои 2 ва 3 моддаи 276 мувофиқан қисмҳои 3 ва 4 моддаи зикргардида ҳисобида шуд. Аз моддаи 277 қисми 2 хориҷ карда шуда, қисми 3 қисми 2 ҳисоб карда шуд.

Матни моддаи 278 қисми 1 ҳисобида шуда, қисми 2 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

“2. Суд парвандаҳоро дар хусуси фарзандхондӣ дар муҳлати як моҳ аз рӯзи қабули ариза баррасӣ ва ҳал менамояд.”.

Ҳамчунин, матни моддаи 280 қисми 1 ҳисобида шуда, қисми 2 бо мазмуни зайл илова гардид:

“2. Суд нусхаи ҳалномаро оид ба бекор кардани фарзандхондии кӯдак дар муҳлати се рӯзи баъд аз эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳалнома барои ворид намудани маълумот дар бораи бекор кардани фарзандхондӣ ба мақомоти сабти ҳолати асноди шаҳрвандии маҳалли қабули ҳалнома ирсол менамояд.”.

6. Тибқи қонунгузории мамлакат адолати судӣ дар самти фаъолияти соҳибкорӣ аз ҷониби судҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон ва Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон» Кодекси мурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба амал бароварда мешавад, ки вазифаҳои асосии мурофиавии судҳои мазкур ҳимояи ҳуқуқи вайроншуда ё мавриди баҳс қароргирифта ва манфиатҳои қонунии шахсони ба фаъолияти соҳибкорӣ ва дигар фаъолияти иқтисодӣ машғулбуда ва ғайраҳо мебошад. Таҳлилҳо нишон доданд, ки баҳри баланд бардоштани меъёрҳои Кодекси мурофиавии иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва мукаммал гардонидани он баҳри танзими пурраи муносибатҳои ҷамъиятӣ вобаста ба таъмини рушди иқтисодиёт тағйироти воридгардида ба маврид мебошад, ки дар ин самт ба қисми 5 моддаи 74, моддаи 105, моддаи 234, тағйиротҳои зерин ворид карда шуданд, аз ҷумла далелҳои хаттӣ, ки дар моддаи 74 Кодекси мазкур дарҷ гардидааст, масъалаҳои вобаста ба шартномаҳо, санадҳо, маълумотномаҳо ва ғайраҳоро муайян мекунад, қисми 5-и он дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

“5. Ҳуҷҷати дар давлати хориҷӣ гирифташуда, ки он тибқи тартиби муқарраргардида тасдиқ (легализатся) карда ё ба он апостил гузошта шудааст, дар суди иқтисодӣ далели хаттӣ эътироф мегардад, агар дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад.”.

Ҳамзамон, аз моддаи 105 Кодекси зикргардида калимаҳои "ва дигар шахсоне, ки ёрии ҳуқуқӣ мерасонанд (намояндагон)" хориҷ карда шуд. Ҳамчунин, моддаи 234 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

"Моддаи 234. Эътирофи ҳуҷҷатҳое, ки мақомоти давлатҳои хориҷӣ додаанд, таҳия ё тасдиқ намудаанд

1. Ҳуҷҷатҳое, ки мақомоти салоҳиятдори давлатҳои хориҷӣ тибқи тартиби муқарраргардида берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон мувофиқи қонунҳои давлатҳои хориҷӣ ба шаҳрвандон ва ташкилотҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ё шахсони хориҷӣ додаанд, таҳия ё тасдиқ намудаанд, агар дар қонунҳо ё санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад, аз ҷониби судҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми мавҷудияти апостил ё барасмиятдарории консулӣ қабул карда мешаванд.

2. Ҳуҷҷатҳои ба забони хориҷӣ таҳияшуда ба судҳои иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд бо тарҷума ба забони давлатӣ, ки ба таври нотариалӣ тасдиқ гардидааст, пешниҳод карда шаванд.

3. Гузоштани апостил ё тасдиқи (легализатсияи) ҳуҷҷате, ки аз ҷониби шахси хориҷӣ ба суди иқтисодӣ пешниҳод карда мешавад, бо тартиби муқаррарнамудаи қонун муайян карда мешавад.".

7. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз кодексҳои фаъоли танзимкунандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ буда, вазифаи он доир ба тарбияи ҷавонон ба ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, ҳифзи саломатӣ, таъмини амнияти санитарию эпидемиологии аҳолӣ, ҳимояи манфиатҳои қонунии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ва дигар ҳаракатҳои ғайриахлоқие, ки сабаби вайрон кардани тартиботи ҷамъиятӣ мегардад, равона карда шудааст, ки меъёрҳои он мустақиман аз ҷониби мақомоти ваколатдори давлатӣ амалӣ карда мешавад. Яке аз вазифаҳои асосии Кодекси мазкур ин ба танзим даровардани фоҳишагарӣ мебошад. Фоҳишагарӣ яке аз амалҳои зишти ба ҷамъият зараровар буда, танзими он дар моддаи 130 Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон дарҷ гардидааст, ки ба моддаи зикргардида тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд:

Матни модда қисми 1 ҳисобида шуда, қисми 2 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

"2. Барои дар давоми як соли баъди таъйини ҷазои маъмурӣ такроран содир намудани кирдори дар қисми 1 ҳамин модда пешбинишуда,

– ба андозаи аз бист то чил нишондиҳанда барои ҳисобҳо ҷарима ё ҳабси маъмурӣ ба муҳлати аз даҳ то понздаҳ шабонарӯз таъин карда мешавад.".

8. Ба Кодекси мурофиавии ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд:

Ба қисми 1 моддаи 93, ки доираи салоҳияти суд дар ҳал намудани парвандаҳои ҳуқуқвайронкунии маъмурӣ нишон дода шудааст, пас аз рақами "126," рақамҳо ва калимаи "130 қисми 2," илова карда шуд. Ҳамчунин, дар қисми 1 ва сархати якуми қисми 2 моддаи 98 рақамҳои "127130," ба рақамҳо ва калимаи "127-129,130 қисми 1," иваз карда шуд.

9. Адвокатура ва фаъолияти адвокатӣ яке аз соҳаҳои муҳими ҷамъиятӣ буда, баҳри ҳимоя намудан аз ҳуқуқу озодиҳои поймолгаштаи шаҳрвандон ҳамчун ёрии ҳуқуқӣ равона карда шудааст, ки ҷомеаи ҳуқуқии шаҳрвандиро бе мавҷудият ва фаъолияти адвокатура пеш бурдан дар самти ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои иншон ва шаҳрванд ғайриимкон мебошад. Аз ин ҷо, ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи адвокатура ва фаъолияти адвокатӣ" як қатор тағйиру иловаҳо дар самти такмил додани меъёрҳои он ворид карда шуд. Аз ҷумла, ба сархати чорум ва панҷуми қисми 2 моддаи 10 пас аз калимаи "судя," калимаҳои "машваратчии халқӣ," илова карда шуд.

Моддаи 12 Қонуни мазкур, ки дарбаргирандаи соҳиб шудан ба мақоми адвокат мебошад, ба қисми 2 он тағйиру иловаҳои зерин ворид карда шуд. Аз ҷумла сархати якум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

"- ба талаботи қисми 1 ҳамин модда ҷавобгӯ набошад;";

Дар сархати дуюм калимаҳои "ҷинояти қасдона доғи судӣ дошта бошад." ба калимаҳои "ҷиноят маҳкум шуда бошад;" иваз карда шуд. Сархати сеюм ва чорум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

« - аз мақомоти давлатӣ, судӣ, адлия, прокуратура, адвокатура дигар мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ва хизмати ҳарбӣ барои вайрон кардани савганди касбӣ, содир намудани кирдорҳои хусусияти коррупсионидошта аз вазифа озод карда шуда бошад;»

Ба қисми 1 моддаи 13 пас аз калимаи "он" калимаҳои ", инчунин гузаронидани аттеста-

тсияи адвокатҳо” илова карда шуд. Сархати якуми қисми 2 моддаи 14 дар таҳрири зерин ифода карда шуд:

“- нусхаи шиносномаи шаҳрванди Ҷумҳурии Тоҷикистон;”;

Дар сархати панҷуми моддаи мазкур калимаҳои “ҷой доштани доғи судӣ” ба калимаҳои “ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида шудан ва маҳкум гардидан” иваз карда шуд. Як қатор ҳолатҳое ҳастанд, ки фаъолияти адвокатӣ боз дошта мешавад ва моддаи 21 қонуни мазкур ҳолатҳои боздоштани фаъолияти адвокатиро расман муайян намудааст. Дар ин самт ба қисми 1 ҳамин модда сархати чорум бо мазмуни зерин илова карда шуд:

“- бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон муваққатан аз вазифа дур кардани адвокат;”.

Қонуни мазкур ҳамчунин холатҳоеро, ки мақоми адвокатӣ қатъ карда мешавад, дар моддаи 22 муайян намудааст ва тибқи тағйиру иловаи навбатӣ дар сархати чоруми қисми 1 моддаи 22 калимаҳои “ҷинояти қасдона” ба калимаҳои “ҷиноят ва ё қабул гардидани қарор дар бораи аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардан бо асосҳои дар сархати чоруми қисми 1 моддаи 27, моддаҳои 29 – 32 Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон пешбинигардида;” иваз карда шуда, се сархати нав (шашум, ҳафтум ва ҳаштум) ҷиҳати мушаххас гардонидани ҳолатҳои қатъ кардани мақоми адвокатӣ илова карда шуд. Аз ҷумла:

“- аз аттестатсия нагузаштани адвокат;

– аз шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистон баромадан ё шаҳрвандии Ҷумҳурии Тоҷикистонро аз даст додани адвокат;

– барои истиқомати доимӣ аз Ҷумҳурии Тоҷикистон баромада рафтани адвокат;”.

Дар қисми 1 моддаи 35 калимаи “бардоранд.” ба калимаҳои “бардошта, дар назди Комиссияи тахассусӣ аз аттестатсия гузаранд. Тартиби гузаронидани аттестатсияи адвокатҳоро Иттифоқи адвокатҳо муайян мекунад.” иваз карда шуд. Оид ба соҳиб шудан ба мақоми адвокатӣ, ки дар асоси қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон моддаи 35 Конуни мазкур ба танзим медарорад, вобаста ба мукаммал намудани моддаи мазкур тағйироти зерин ворид карда шуд: Қисми 1 моддаи зикргардида хориҷ карда шуда, қисмҳои 2, 3, 4, 5 ва 6 мувофиқан қисмҳои 1, 2, 3, 4, ва 5 ҳисобида шуданд.

10. Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳот» аз 23 ноябри соли 2015, №1243 як қатор тағйиру иловаҳо ворид карда шуд. Аз Қонуни мазкур қисмҳои 7 ва 8 моддаи 9, ки шакли фаъолияти мақомоти худидоракунии шаҳрак ва деҳотро муайян мекунад, хориҷ карда шуд. Яке аз ваколатҳои (ҳуқуқҳои ё функсияҳои) Ҷамоат ин дар доираи ваколати худ қабул намудани қарор мебошад, ки Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тартиби интишори расмӣ ва мавриди амал қарор додани онҳоро муқаррар менамояд, бинобар ин ба қонуни зикргардида моддаи нав бахшида ба санадҳои Ҷамоат бо мазмуни зерин илова карда шуд:

“Моддаи 9^{1}. Санадҳои Ҷамоат

1. Ҷамоат дар доираи ваколати худ қарор қабул мекунад.

2. Қарорҳои Ҷамоат, ки дорои хусусияти умумиҳатмӣ мебошанд, бо тартиби муқаррарнамудаи санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон барои санҷиш ва бақайдгирии давлатӣ фиристода мешаванд.

3. Тартиби интишори расмӣ ва мавриди амал қарор додани санадҳои Ҷамоатро Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд.

4. Қарорҳои Ҷамоат дар ҳудуди шаҳрак ва деҳот амал намуда, иҷрои онҳо барои шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳатмӣ мебошад.”.

11. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳаракат дар роҳ» яке аз санадҳои меъёрии ҳуқуқии марказӣ миёни қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи нақлиёт ба шумор рафта, бахри муайян намудани асосҳои ҳуқуқии ҳаракат дар роҳ қабул карда шудааст. Дар ин самт бо мақсади такмил додани Қонуни мазкур ба сархати якуми банди б моддаи 31 баъд аз калимаҳои “ё истифодабарии воситаи нақлиёт” калимаҳои “ё гузаштани мӯҳлати амали онҳо” илова карда шуд.

Зуҳуров Б.,
сармутахассиси шуъбаи
қонунгузорӣ оид ба сохтори давлатӣ,
мақомоти судӣ ва ҳифзи ҳуқуқ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ ГРАЖДАНӢ, СОҲИБКОРӢ ВА ОИЛАВӢ

Дар семоҳаи чоруми соли 2015 дар қонунгузории граждании ва соҳибкорӣ як қатор навигариҳо ворид карда шуд. Аз ҷониби Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба 5 қонуни амалкунандаи зерин тағйиру иловаҳои зарурӣ ворид карда шудааст:

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ»;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ»;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон»;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ»;

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ».

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ» аз 19 майи соли 2009, таҳти рақами №508 як қатор тағйироту илова ворид карда шуд, ки баъзеи онҳо хусусияти таҳрирӣ доранд. Қонуни мазкур муносибатҳоеро, ки ҳангоми бақайдгирии давлатии таъсисдиҳӣ, азнавташкилдиҳӣ ва барҳамдиҳии шахсони ҳуқуқӣ, бақайдгирии давлатии шахсони воқеӣ ба сифати соҳибкорони инфиродӣ, қатъ намудани фаъолияти онҳо, бақайдгирии давлатии таъсисёбӣ ва қатъ намудани фаъолияти бахшҳо (филиалҳо) ва намояндагиҳои шахсони ҳуқуқии хориҷӣ, пешбурд ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Феҳристи ягонаи давлатии шахсони ҳуқуқӣ ва соҳибкорони инфиродӣ ба миён меоянд, танзим менамояд. Дар моддаи 2 сархати ҳафтум илова карда шуд: «гузоштани апостил- тасдиқ намудани аслияти имзо, муҳр (штамп) дар нусхаи асли ҳуҷҷат.».

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ» аз 12 майи соли 2007, таҳти рақами № 258 муносибатҳои ҷамъиятиро оид ба амалӣ намудани ҳуқуқи шаҳрвандон ба муттаҳидшавӣ дар иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ, таъсис додан, фаъолият намудан, азнавташкилдиҳӣ ва барҳамдиҳии иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ба танзим медарорад. Қисми 3 моддаи 39 Қонуни мазкур дар таҳрири нав ифода карда шуд:

«3. Ҳуҷҷатҳои дар қисми 2 моддаи мазкур зикргардида бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд тасдиқ (легализатсия) карда шаванд ё ба онҳо апостил гузошта шавад, агар дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон тартиби дигар пешбинӣ нашуда бошад.» .

Кодекси оилаи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 13 ноябри соли 1998, таҳти рақами №682 қабул шуда, шарт ва тартиби ақди никоҳ, қатъ ва беэътибор донистани онро муқаррар менамоянд, муносибатҳои шахсии ғайримолумулкӣ ва молумулкиеро, ки дар оила миёни зану шавҳар, падару модар фарзандон, дигар аъзои оила ба миён меоянд, муносибатҳое, ки вобаста бо фарзандхондӣ, васояту парасторӣ, ба тарбия гирифтани кӯдакон ба миён меоянд, тартиби сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ ва муносибати дигари оилавиро танзим менамоянд. Моддаи 58 дар таҳрири нав ифода карда шуд, ки он ҳуқуқи кӯдак ба доштани насаб, ном ва номи падар равон гардидааст. Ба моддаи 123 қисми 4 илова карда шуд, ки он тартиби ошкоркунӣ ва баҳисобгирии кӯдаконе, ки бе парастории падару модар мондаанд, аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муайян карда мешавад. Дар моддаи 126 қисми 4 бо мазмуни нав илова карда шуд, ки он тартиби пешниҳоди хулосаи мақомоти васояту парасторӣ ва номгӯи маълумоти онро Низомнома дар бораи мақомоти васояту парасторӣ муайян мекунад ва қисми 4 пешина қисми 5 ҳисобида шуд. Дар моддаи 127 қисми 2 бо мазмуни нав, ки «муқаррароти сархати якуми қисми 1 ҳамин модда нисбат ба падарандар ва модарандар татбиқ намегардад»-ро илова шуд ва қисми 2 пештара қисми 3 рақамгузорӣ шуд. Моддаи 135 дар таҳрири нав ифода карда шуд:

«Моддаи 135. Тағйир додани сана ва маҳали таваллуди кӯдаки фарзандхондшаванда

1. Барои таъмини сирри фарзандхондӣ бо хоҳиши фарзандхондкунандагон сана ва маҳали таваллуди кӯдаки фарзандхондшаванда метавонанд тағйир дода шаванд. Тағйир додани санаи таваллуди кӯдак танҳо дар сурати фарзандхонд кардани кӯдаки навзод (то яксола) ва ба муддати на зиёда аз се моҳ иҷозат дода мешавад.

2. Оид ба тағйир додани сана ва маҳали таваллуди кӯдаки фарзандхондшуда дар ҳалномаи суд дар бораи фарзандхондии кӯдак зикр карда мешавад.»

Ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми иҷозатдиҳӣ» аз 2 августи соли 2011, таҳти рақами №751 якчанд тағйиру иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур асосҳои ҳуқуқӣ, ташкилӣ ва иқтисодии низоми иҷозатдиҳӣ, номгӯи истисноии фаъолиятҳои дар асоси иҷозати мақоми ваколатдори давлатӣ амалишаванда, тартиби додани ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳиро ба субъектҳои фаъолияти соҳибкорӣ муайян намуда, шаклҳои ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳиро муқаррар карда, ҳифзи ҳуқуқу манфиатҳои қонунии шаҳрвандон, муҳити зист ва амнияти давлатро таъмин менамояд. Ба Қонуни мазкур як моддаи нав илова гардид, ки ин моддаи 31 мебошад ва он тартиби ворид намудан, тағйир додан ва хориҷ кардани ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳӣ аз номгӯи ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳиро мефаҳмонад. Дар моддаи 29 матни модда қисми 1 ҳисобида шуд ва ба банди 7 сархати 2 бо мазмуни нав илова карда шуд, ки иҷозат барои истихроҷи канданиҳои фоиданоки пошхӯранда бо усули худфаъолӣ ва худбиёрӣ (дар мувофиқа бо Комиссияи ҳукуматӣ оид ба гузаронидани озмунҳо барои истифодаи қаъри замин) дарбар мегирад ва ба ҳамин модда қисми 2 илова шуд, ки мақомоти ваколатдори давлатии иҷозатдиҳанда ҳуқуқ надоранд ба субъектҳои соҳибкорӣ ҳуҷҷатҳоеро диҳанд, ки хусусияти иҷозатдиҳӣ дошта, дар номгӯи ҳуҷҷатҳои иҷозатдиҳӣ мавҷуд набошанд. Аз ҷониби дигар, аз ҷониби мақомоти давлатӣ ва шахсони ҳуқуқии дар қисми 1 ҳамин модда пешбинӣ нагардида додани ҳуҷҷатҳои дорои хусусияти иҷозатдиҳӣ ба субъектҳои соҳибкорӣ манъ аст. Инчунин, ба дигар моддаҳо тағйиру иловаҳо ворид карда шуд, ки онҳо хусусияти техникӣ доранд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ» аз 29 апрели соли 2006, таҳти рақами №188 якчанд тағйиру иловаҳо ворид карда шуд. Қонуни мазкур тартиби бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиби тағйир додан, ислоҳ, барқарор ва бекор намудани сабти асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиби ташкил намудани китобҳои бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ, тартиб ва муҳлати нигоҳ доштани китобҳои бақайдгирии давлатии асноди ҳолати шаҳрвандӣ (китобҳои аснод) ва вазъи ҳуқуқии мақомоте, ки асноди ҳолати шаҳрвандиро ба қайди давлатӣ мегиранд, танзим мекунад. Ба моддаи 50 қисми 3 илова карда шуд, ки он дорои чунин мазмун аст:

«3. Агар дар давоми як моҳи баъд аз эътибори қонунӣ пайдо кардани ҳалномаи суд оид ба фарзандхондӣ шахсони дар қисми 1 ҳамин модда пешбинигардида бо ариза ё хабарнома муроҷиат накунанд, мақомоти сабти асноди ҳолати шаҳрвандии ҷойи бароварда шудани ҳалномаи суд бақайдгирии давлатии фарзандхондиро анҷом медиҳад.».

Исмоилова М.,
мутахассиси пешбари
шуъбаи қонунгузорӣ оид ба
гражданӣ, соҳибкорӣ ва оилавӣ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ МОЛИЯ, АНДОЗУ ГУМРУК ВА ФАЪОЛИЯТИ БОНКӢ

Дар нимсолаи дуюми соли 2015 дар қонунгузории соҳаи молия, андозу гумрук ва фаъолияти бонкӣ як қатор навигариҳо ба вуҷуд омад, ки метавон онҳоро пешравиҳо дар соҳаи мазкур номид. Аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи бозори қоғазҳои қиматнок"; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи боҷи давлатӣ"; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ"; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи дигар пардохтҳои ҳатмӣ ба буҷет"; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Оид ба ворид намудани илова ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият"; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ворид намудани илова ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон"; Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи ворид намудани тағйирот ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон ".

1. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи бозори қоғазҳои қиматнок" санаи 28 июни соли 2011 қабул гардида, бори аввал мебошад, ки ба қонуни мазкур тағйироту иловаҳо ворид карда мешавад. Асос барои ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи бозори қоғазҳои қиматнок" ин пеш аз ҳама, мутобиқ намудани меъёрҳои он ба талаботи муосири бозори қоғазҳои қиматнок, бартараф намудани нуқсонҳо ва номутобиқатии меъёрҳои он, инчунин бартараф намудани камбудиҳои дар он ҷойдошта ва рушди бозори қоғазҳои қиматнок дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад. Ба қонуни зикргардида тағйироту иловаҳои зерин ворид гардидаанд:

Дар моддаи 1 сархати ҳафтум дар таҳрири зайл ифода карда шуд:

"- биржаи фондӣ- шахси ҳуқуқие, ки дар шакли ташкилию ҳуқуқии ҷамияти саҳомӣ таъсис ёфта, ташкили савдои қоғазҳои қиматнок бо роҳи истифодаи низоми савдои биржаи фондӣ хизмат мерасонад;".

Сархати чилу якум бо мазмуни зайл илова карда шуд:

"- ташкилоти нархгузорӣ бозори ғайрибиржавии қоғазҳои қиматнок - шахси ҳуқуқие, ки дар шакли ташкилию ҳуқуқии ҷамъяти саҳомӣ таъсис ёфта, ташкил ва таъмини техникаи савдои қоғазҳои қиматнокро бо роҳи истифода ва дастгирии низоми мубодилаи нархгузории байни мизоҷони ҳамин ташкилкунандаи савдо амалӣ менамояд;".

Дар моддаи 4 қисми 2 бо мазмуни зайл илова карда шуд :

"2. Арзиши номиналии саҳмияҳои эмитент-резидентҳо, инчунин метавонад бо асъори хориҷӣ ифода ёбад. Арзиши чунин саҳмияҳо дар санаи барориш набояд аз ҳадди ақалли арзиши номиналии саҳмияҳои бо қисми 1 ҳамин модда пешбинишуда камтар бошад.";

Дар моддаи 5 қисми 3 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

"3. Арзиши номиналии вомбаргҳои эмитент – резидентҳо, инчунин метавонад бо асъори хориҷӣ ифода ёбад. Арзиши чунин вомбаргҳо дар санаи барориш набояд аз ҳадди ақалли арзиши номиналии вомбаргҳои дар қисми 2 ҳамин модда пешбинишуда камтар бошад.";

Ба моддаи 38 қисми 12 бо мазмуни зайл илова ворид карда шуд:

"12. Тартиби амалӣ намудани фаъолияти брокерӣ дар бозори қоғазҳои қиматнок аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.".

Ба моддаи 39 қисми 7 бо мазмуни зайл илова ворид карда шуд:

"7. Тартиби амалӣ намудани фаъолияти дилерӣ дар бозори қоғазҳои қиматнок аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.".

Дар моддаи 43 қисми 14 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

"14. Иштирокчиёни касбии бозори қоғазҳои қиматнок ва дигар шахсони ҳуқуқӣ ҳамчун муассис метавонанд тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон маҳфуздорандаи марказиро таъсис диҳанд. Тартиби фаъолияти маҳфуздорандаи марказӣ аз ҷониби Ҳукумати

Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар карда мешавад.”.

Дар моддаи 44 қисми 1 дар таҳрири зайл ифода карда шуд:

“1. Фаъолият оид ба ташкили савдо дар бозори коғазҳои қиматнок ҳамчун фаъолияти биржаи фондӣ ва ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок эътироф карда мешавад.”;

Ҳамзамон қисми 2 моддаи мазкур хориҷ карда шуда, қисмҳои 3-12 мувофиқан қисмҳои 2-11 ҳисобида шуданд. Қисмҳои 12- 16 бо мазмуни зайл илова карда шуданд:

“12. Қоидаҳои амалӣ намудани фаъолият оид ба ташкили савдо дар бозори коғазҳои қиматнок аз ҳисоби биржаи фондӣ дар мувофиқа бо мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба танзими бозори коғазҳои қиматнок тасдиқ карда мешаванд”.

13. Фаъолияти асосии ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок ин ташкили низоми мубодилаи нархгузории коғазҳои қиматнок байни мизоҷони ҳамин ташкилкунандаи савдо мебошад.

14. Мизоҷони ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок метавонанд танҳо иштирокчиёни касбии бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок бошанд.

15. Ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок вазифаҳои зеринро иҷро менамояд:

– истифодабарӣ ва дастгирии низоми мубодилаи нархгузории коғазҳои қиматнок;

– ба мизоҷони худ додани имконияти дастрасии истифода ва дастгирии низоми мубодилаи нархгузории коғазҳои қиматнок бо мақсади бастани аҳдҳо бо коғазҳои қиматнок ва дигар воситаҳои молиявие, ки ба муомилот дар ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок ворид шудаанд;

– ташкили мубодилаи мунтазами нархгузории коғазҳои қиматнок байни мизоҷони ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок;

– ташкили мубодилаи иттилоот оид ба бастани аҳдҳо бо коғазҳои қиматнок байни мизоҷони ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок;

– ба мизоҷони худ пешниҳод кардани иттилооте, ки барои бастани аҳдҳо бо коғазҳои қиматноки ба муомилот дар ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок воридшуда зарур мебошад.

16. Қоидаҳои амалӣ намудани фаъолият оид ба ташкили савдо дар ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок аз ҷониби ташкилоти нархгузории бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок дар мувофиқа бо мақоми ваколатдори давлатӣ оид ба танзими бозори ғайрибиржавии коғазҳои қиматнок тасдиқ карда мешаванд.”.

Дар моддаи 45 сархати чорум хориҷ карда шуд.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи боҷи давлатӣ” санаи 28 феврали соли 2004 қабул гардидааст. Дар зербанди “а” банди 1 сархати якуми банди 12 ва сархати якуми банди 13 қисми 8 моддаи 4 калимаҳои “писархонд (духтархонд)” бо калимаи “фарзандхонд” иваз карда шуд. Сархати сеюми банди 13 қисми 8 моддаи 4 Қонуни мазкур дар таҳрири зайл ифода карда шуд:

“- барои дигар шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҷиҳати тасдиқи ваколатномаҳои ҳуқуқи истифодаи воситаҳои нақлиёти автомобилӣ - ба андозаи дукаратаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо ва барои ҳуқуқи ихтиёрдории онҳо - ба андозаи понздаҳкаратаи нишондиҳанда барои ҳисобҳо;”.

Ба қисми 16 моддаи 4 банди 9 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

“9) барои гузоштани апостил дар ҳуҷҷатҳои расмии мақомоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон 62,5% аз нишондиҳанда барои ҳисобҳо барои ҳар ҳуҷҷат аз шахсони воқеӣ ва 125% аз нишондиҳанда барои ҳисобҳо барои ҳар ҳуҷҷат аз шахсони ҳуқуқӣ.”.

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи суғуртаи пасандозҳои шахсони воқеӣ” санаи 2 августи 2011 қабул гардида, бори аввал мебошад, ки ба қонуни мазкур тағйиру иловаҳо ворид карда мешаванд.

Сархати ҳафтуми моддаи 1 дар таҳрири зайл ифода карда шуд:

“- пасандозҳои суғурташуда – пасандозҳое, ки тибқи Қонун мазкур объекти ҳатмии суғурта мебошанд;”.

Қисми 1 моддаи 16 дар таҳрири зайл ифода карда шуд:

“1. Ташкилоти қарзӣ бояд ҳар семоҳа ба андозаи 0,25 фоизи бақияи миёнаи семоҳаи гузаштаи пасандозҳои шахсони воқеии дар ташкилоти қарзӣ мавҷудбуда, ки суғурта мешаванд, ба истисноӣ пасандозҳои шахсони воқе-

ии дар моддаи 24 ҳамин Қонун номбаршуда, бо пули миллӣ пардохтҳои тақвимии бебозгаштро пардохт намояд.”.

Номи Боби 5 дар таҳрири зайл илова карда шуд:

“ПАСАНДОЗДОРОН ДАР НИЗОМИ СУҒУРТАИ ПАСАНДОЗҲО. ОБЪЕКТИ СУҒУРТАИ ПАСАНДОЗҲО. АНДОЗА ВА ТАРТИБИ ПАРДОХТИ ҶУБРОНПУЛИИ СУҒУРТА АЗ РӮИ ПАСАНДОЗҲО”.

“Моддаи 21[1]. Объекти ҳатмии суғурта

Уҳдадориҳои ташкилоти қарзӣ оид ба баргардонидани пасандозҳои дар суратҳисобҳои бонкӣ гузоштани шахсони воқеӣ бо пули миллӣ ва асъори хориҷӣ дар сурати барҳамдиҳии маҷбурии он, ки бо шартномаҳои пасандозҳои бонкӣ ва (ё) суратҳисобҳои бонкии кортҳои пардохтии маош ва нафақа ва ё дафтарчаи амонат тасдиқ шудаанд, объктҳои ҳатмии суғуртакунӣ ба ҳисоб меравад.”.

4. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи иҷозатномадиҳӣ ба баъзе намудҳои фаъолият” аз 17 майи соли 2004, ба қисми 2 моддаи 4 сархати ҳаштум ба мазмуни зайл илова карда шуд:

“- хироҷ барои гузоштани апостил;”.

Боби 8[1] бо мазмуни зайл илова карда шуд:

“БОБИ 8[1] ХИРОҶ БАРОИ ГУЗОШТАНИ АПОСТИЛ

Моддаи 29[1]. Муқаррарот оид ба ситониданы хироҷ барои гузоштани аспотил

1. Барои баррасии ариза оид ба гузоштани апостил дар ҳуҷҷатҳои расмии мақомоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон хироҷ ситонида мешавад.

2. Маблағи хироҷ аз рӯи меъёрҳои муқарранамудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон то пешниҳоди ҳуҷҷатҳои дахлдор барои гузоштани апостил пардохта мешавад.

3. Маблағи пардохтшудаи хироҷ баргардонида намешавад.”.

5. Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон санаи 17 сентябри соли 2012 қабул гардида, маротибаи 3 мебошад, ки ба Кодекси мазкур тағйироту илова ворид карда мешавад. Банди 4 моддаи 138 Кодекси андози ҶТ дар таҳрири зайл ифода гардид:

“4) Ҳуҷҷате, ки резидентии ғайрирезидентро тасдиқ мекунад, бо тартиби муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд тасдиқ (легализатсия) карда шавад ё ба он апостил гузошта шавад, агар дар санадҳои ҳуқуқии байналмилалии эътирофнамудаи Тоҷикистон тартиби дигар пешбинӣ нагардида бошад.”.

Ҳамзамон, ба Кодекси андози ҶТ боби нав- 472 илова гардид, ки асоси илова намудани ин боб ин пеш аз ҳама, ҳавасманд гардонидани субъектони бозори қоғазҳои қиматнок, аз ҷумла иштирокчиёни касбии бозори қоғазҳои қиматнок, эмитентҳо ва сармоягузороне, ки дар бозори муташаккили қоғазҳои қиматнок иштирок мекунанд, маҳсуб меёбад.

Чи тавре, ки дар боло зикр кардем, Қонуни ҶТ “Дар бораи бозори қоғазҳои қиматнок” соли 2011 қабул гардида, мавриди амал қарор дорад. Бинобар ин яке аз роҳҳои вусъат бахшидан барои рушди бозори қоғазҳои қиматнок ин ба талаботи муосир мутобиқ намудани санадҳои меъёрии ҳуқуқии амалкунанда мебошад.

Ба Кодекси андози Ҷумҳурии Тоҷикистон боби 472 бо мазмуни зайл илова карда шуд:

“БОБИ 47[2]. ХУСУСИЯТҲОИ АНДОЗБАНДИИ СУБЪЕКТҲОИ БОЗОРИ КОҒАЗҲОИ ҚИМАТНОК

Моддаи 313[2]. Хусусиятҳои андозбандии субъектҳои бозори коғазҳои қиматнок

1. Муқаррароти моддаи мазкур нисбат ба субъектҳои бозори коғазҳои қиматнок – иштирокчиёни касбии бозори коғазҳои қиматнок (минбаъд – иштирокчиёни касбӣ), эмитентҳо ва сармоягузорон, ки дар бозори муташаккили коғазҳои қиматнок иштирок мекунанд, татбиқ карда мешаванд.

2. Ба фаъолияти иштирокчиёни касбӣ дохил мешаванд:

– фаъолияти брокерӣ;

– фаъолияти дилерӣ;

– фаъолият оид ба идораи портфели қоғазҳои қиматнок;

– фаъолият оид ба муайян кардани уҳдадориҳои тарафҳо (клиринг) аз рӯи амалиёт бо коғазҳои қиматнок;

– фаъолият оид ба пешбурди феҳристи дорандагони қоғазҳои қиматнок;

– фаъолияти маҳфуздорӣ;

– фаъолияти ташкили савдо дар бозори қоғазҳои қиматнок.

3. Иштирокчиёни касбӣ, ки фаъолияти дар қисми 2 ҳамин модда муқарраршударо амалӣ менамоянд, зимни амалисозии чунин фаъолият аз пардохти андозҳои зерин ба муҳлати 5 сол озод карда мешаванд:

– андоз аз фоида;

– андоз аз арзиши иловашуда.

4. Эмитентҳо – шахсони ҳуқуқии резидент ва ғайрирезиденте, ки қоғазҳои қиматноки онҳо дар биржаҳои фондии дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон амалкунанда дар муомилот мебошанд, вобаста ба даромади аз чунин фаъолият бадастоварда ба муҳлати 5 сол аз пардохти андоз аз фоида (андози низоми соддакардашуда) озод карда мешаванд.

5. Сармоягузорон – шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки резидент ва ғайрирезидент мебошанд ва аз муомилот бо қоғазҳои қиматнок дар биржаи фондии Ҷумҳурии Тоҷикистон даромад мегиранд, вобаста ба чунин даромад ба муҳлати 5 сол аз пардохти андозҳои зерин озод карда мешаванд:

– андози даромад аз афзоиши арзиши қоғазҳои қиматнок;

– андоз аз суди саҳмияҳо.

6. Бо мақсади амалисозии назорати имтиёзҳои додашаванда, ворид намудани шахсони дар қисмҳои 3, 4 ва 5 моддаи мазкур зикргардида ба қайди махсуси мақоми ваколатдори давлатӣ ва асосҳои соҳиб шудан ба имтиёзҳои андозӣ аз ҷониби онҳо, биржаи фондӣ сари вақт ба мақоми ваколатдори давлатӣ барои ба қайдгирӣ маълумоти асоснокро пешниҳод менамояд. Имтиёзҳои дар моддаи мазкур номбаршуда танҳо пас аз қайди зикргардида ва пешниҳоди шаҳодатномаи дахлдор истифода мегарданд.

7. Дар сурати аз ҷониби эмитентҳо ва сармоягузорон ба анҷом расонидани амалиёт бо қоғазҳои қиматнок дар бозори номуташаккили қоғазҳои қиматнок, чунин амалиёт бо тартиби умумии муқаррарнамудаи Кодекси мазкур андозбандӣ мешавад.

8. Барои субъектҳои бозори қоғазҳои қиматноки тибқи ҳамин боб андозбандишаванда муҳлати нигоҳдории ҳуҷҷатҳои баҳисобгирӣ ва ҳисоботии андоз, инчунин муҳлати даъво ба муҳлати (давраи) пешниҳоди имтиёзҳои андозӣ мутобиқи қисмҳои 3, 4 ва 5 моддаи мазкур тамдид карда мешавад.

9. Дастурамал оид ба андозбандии субъектҳои бозори қоғазҳои қиматноки тибқи ҳамин боб андозбандишаванда, инчунин шакли эъломияҳо (ҳисобот ва маълумотҳо) аз ҷониби мақоми ваколатдори давлатӣ дар мувофиқа бо Вазорати молияи Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад.”.

Шаҳриёр Орифӣ,
сармутахассиси шуъбаи
қонунгузорӣ оид ба молия, андозу
гумрук ва фаъолияти бонкӣ

Абдураҳмони Баҳром,
мутахассиси шуъбаи қонунгузорӣ
оид ба молия, андозу гумрук
ва фаъолияти бонкӣ

НАВИГАРИҲОИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ КИШОВАРЗӢ, ИСТИФОДАИ САРВАТҲОИ ТАБИӢ ВА ҲИФЗИ МУҲИТИ ЗИСТ

Бояд қайд кард, ки дар идомаи сиёсати хирадмандона ва вусъатбахши давлату Ҳукумати Тоҷикистон пайомадҳои нав ба нав дар соҳаи қонунгузорӣ ва дигар соҳаҳои гуногуни ҷомеа амалӣ карда мешаванд, ки беш аз пеш мавқеи қонун ва таъмини кафолати ҳуқуқии инсонро устувор намуда, сатҳи зиндагии мардум рӯз аз рӯз беҳтар шуда истодааст. Аз ин ҷониб, дар қонунгузории соҳаи кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зист дар семоҳаи охири соли 2015 як қатор навигариҳо ба амал омад, ки метавон онҳоро пешравиҳо дар соҳаи мазкур номид.

Ҳамин тариқ, аз тарафи Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон ба се қонуни амалкунанда таъғиру иловаҳо ворид карда шуд. Аз ҷумла, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйиру иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тухмипарварӣ», Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истифодаи манбаъҳои барқароршавандаи энергия» ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи монополияҳои табиӣ».

Бояд қайд кард, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тухмипарварӣ» ҳанӯз 5 январи соли 2008 қабул карда шуда буд. Бинобар сабабе, ки муносибатҳои нави кишоварзӣ рушд ёфтаанд, зарурати ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонуни мазкур ба миён омад.

Тибқи тағйиру иловаҳои ба вуҷудомада дар сархати даҳуми моддаи 2, қисми дуюми моддаи 7, қисми дуюми моддаи 27 калимаҳои «Феҳристи навъҳои тиҷоратӣ» ба калимаҳои «Феҳристи давлатии навъҳо» иваз карда шуд.

Инчунин, тибқи навигарии қонуни мазкур моддаи 2 сархати ҳабдаҳум дар таҳрири зайл ифода карда шуд:

«-Феҳристи давлатии навъҳо – рӯйхате, ки ба он навъҳо ва дурагаҳои растании аз санҷиши расмӣ гузаронидашуда дохил карда мешаванд»

Сархати ҳаждаҳум бо мазмуни зайл ифода карда шуд:

«- Феҳристи истеҳсолкунандагони тухмии гурӯҳҳои аслӣ ва элитаи растаниҳо – дар тағйироти моддаи мазкур асосан рӯйхате, ки ба он шахсони воқеӣ ва ҳуқуқии ба истеҳсоли тухмии гурӯҳҳои аслӣ ва элитаи растаниҳои машғулбуда дохил карда мешаванд.».

Инчунин мувофиқи тағйироту навигариҳои воридкардашуда дар қисми дуюми моддаи 6, қисми сеюми моддаи 7, қисми дуюми моддаи 8, қисми дуюми моддаи 9, қисми дуюми моддаи 10, қисми дуюми моддаи 11, қисмҳои чорум ва панҷуми моддаи 16, моддаи 17 қисми якуми моддаи 18, қисми дуюми моддаи 21, қисми сеюми моддаи 22, қисми сеюми моддаи 23, қисмҳои якум ва чоруми моддаи 24, қисми якуми моддаи 25, қисми панҷуми моддаи 26, қисмҳои ҳафтум ва ҳаштуми моддаи 27, калимаҳои «мақоми ваколатдори давлатии идораи кишоварзӣ ва хоҷагии ҷангал» ба калимаҳои «мақоми ваколатдори давлатии идоракунӣ дар соҳаи кишоварзӣ» иваз карда шуданд.

Моддаи 14 Қонуни мазкур бошад, дар таҳрири зайл ифода карда шуд:

«Моддаи 14. Феҳристи давлатии навъҳо

Дар қаламрави Ҷумҳурии Тоҷикистон истеҳсол, фурӯш ва истифодаи тухмии растаниҳое иҷозат дода мешавад, ки ба Феҳристи давлатии навъҳо дохил карда шудаанд.

Ба Феҳристи давлатии навъҳо дохил ва хориҷ кардани навъҳоро мақоми давлатии санҷиш ва бақайдгирии навъҳо амалӣ менамояд.

Мақоми давлатии санҷиш ва бақайдгирии навъҳо маълумотро оид ба дохил ва хориҷ кардани навъҳо ба Феҳристи давлатии навъҳо дар нашрияи расмии мақоми ваколатдори давлатии идоракунӣ дар соҳаи кишоварзӣ нашр ва ба шабакаи интернет дохил мекунад.

Тартиби дохил ва хориҷ кардани навъҳоро ба Феҳристи давлатии навъҳо, инчунин пешбурди онро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон муқаррар менамояд.».

Аз тарафи мақомоти қонунгузор ба Қонуни мазкур моддаҳои 141 ва 142 илова кар-

да шудааст: «Моддаи 141 Феҳристи истеҳсолкунандагони тухмии гурӯҳҳои аслӣ ва элитаи растаниҳо».

Тибқи тағйироти воридкардашуда ба Феҳристи истеҳсолкунандагони тухмии гурӯҳҳои аслӣ ва элитаи растаниҳо маълумот оид ба ном ва суроғаи шахси ҳуқуқӣ инчунин насаб, ном, номи падар ва суроғаи маҳалли зисти шахси воқеӣ, номгӯи растанӣ ва навъҳои истеҳсолшавандаи тухмии аслӣ ва элитаи растаниҳо дохил карда мешавад. Истеҳсолкунандагони тухмии гурӯҳҳои аслӣ ва элитаи растаниҳо уҳдадор мебошанд, ки на дертар аз як моҳи оғозшавии фаъолият оид ба истеҳсоли тухмии гурӯҳҳои аслӣ ва элитаи растаниҳо ба мақоми давлатии санҷиш ва бақайдгирии навъҳо, ки онро ба Феҳристи истеҳсолкунандагони тухмии гурӯҳҳои аслӣ ва элитаи растаниҳо дохил менамояд, маълумот пешниҳод намоянд. Мақоми давлатии санҷиш ва бақайдгирии навъҳо маълумоти дар Феҳристи истеҳсолкунандагони тухмии гурӯххои аслӣ ва элитаи растаниҳо мавҷудбударо ба шабакаи интернет дохил мекунад. Ҳамзамон, қайд кардан бамаврид аст, ки тартиби пешбурди Феҳристи истеҳсолкунандагони тухмии гурӯҳҳои аслӣ ва элитаи растанҳоро мақоми ваколатдори давлатии идоракунӣ дар соҳаи кишоварзӣ муқаррар менамояд.

Қонунгузор асосан тухмии растаниҳоеро, ки мансубияти навъӣ доранд ва ба Феҳристи давлатии навъҳо ворид карда нашудаанд, барои истифода бурдани корҳои зерин ҷудо намудааст: - гузаронидани корҳои илмию тадқиқотӣ, санҷиши давлатии навъҳо ва намоиш; - барои истеҳсол ва фурӯши берун аз қаламрави ҶТ: - кишт дар ҳолатҳои талаф ё осеб дидани кишти растаниҳо ва дигар ҳолатҳои фавқулодда ё мавҷуд набудани тухмӣ дар Фонди суғуртавии тухмии растаниҳо дар асоси иҷозати мақоми давлатии идоракунӣ дар соҳаи кишоварзӣ.

Тибқи тағйироти қисми сеюми моддаи 19 Қонуни мазкур Фонди давлатии тухмӣ бо тартиби муқарраркардаи Ҳукумати ҶТ аз тарафи мақоми давлатӣ дар соҳаи кишоварзӣ ташкил мешавад ва аз ҳисоби буҷети ҷумҳуриявӣ маблағгузорӣ карда шуда, моликияти ҷумҳуриявӣ ба ҳисоб меравад.

Бояд қайд кард, ки дар баробари тағйироти ворид кардашуда қисмҳои чорум, панҷум ва шашуми қонуни мазкур хориҷ карда шудааст.

Мувофиқи тағйироти моддаи 20 дар ҳолатҳои талафёбии растаниҳо ва дигар ҳолати фавқулода барои расонидани кумак ба шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати ҶТ аз тарафи мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи кишоварзӣ таъсис дода мешавад.

Ба қонун инчунин моддаҳои 211 ва 212 илова карда шуд, ки дар он асосан талаботи стандартҳои давлатӣ дар соҳаи тухмипарварӣ барои ҳар як гурӯҳи тухмӣ ва намудҳои растанӣ муқаррар карда шудааст. Санҷиши давлатии навъҳо барои муайян кардани аломатҳои монанд, навин, фарқунанда арзишнокии иқтисодӣ аз тарафи мақоми давлатии санҷиш ва ба қайдгирии навъҳо бо тартиби муқаррарнамудаи Ҳукумати ҶТ гузаронида мешавад.

Инчунин, тибқи тағйиру иловаҳо аз қисми дуюм моддаи 23, қисми сеюм моддаи 24, қисми дуюми моддаи 25 ва матни моддаи 30 калимаи «ваколатдори» хориҷ карда шуд.

Номи боби 7 аз «Ташкилотҳое, ки бақайдгирии навъҳо, назорати навъӣ ва тухмиро амалӣ менамоянд» ба «Танзими давлатии тухмипарварӣ» тағйир дода шуд.

Тибқи навигарӣ ва тағйироти моддаи 29 танзими давлатӣ дар соҳаи тухмипарвариро Ҳукумати ҶТ мақоми давлатии идоракунӣ дар соҳаи кишоварзӣ ва мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ амалӣ мегардонад.

Бояд қайд кард, ки бо дарназардошти тағйиру иловаҳои воридгардида ба се моддаи қонуни зикргардида бо мазмуни зайл иловаҳо ворид карда шудааст: «Моддаи 291 салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи тухмипарварӣ», «Моддаи 292 ваколатҳои мақоми ваколатдори давлатии идоракунӣ дар соҳаи кишоварзӣ оид ба тухмипарварӣ», «Моддаи 293 ваколатҳои мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар соҳаи тухмипарварӣ». Мутобиқи тағйироти ворид гардида ба салоҳияти Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи тухмипарварӣ дохил мешаванд:

– татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи тухмипарварӣ;

– муайян намудани мақомоти ваколатдори давлатӣ дар соҳаи тухмипарварӣ;

– муайян намудани самтҳои асосии ҳамкориҳои байналмилалӣ дар соҳаи тухмипарварӣ;

– таҳия ва қабули санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ доир ба танзим ва рушди соҳаи тухмипарварӣ;

– амалӣ намудани дигар салоҳиятҳо тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Дар навбати худ мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ дар соҳаи тухмипарварӣ тадбирҳои зеринро амалӣ менамояд:

– Таҳияи барномаҳо, нақшаи чорабиниҳо дар соҳаи тухмипарварӣ, пешниҳоди онҳо барои тасдиқ ба Маҷлиси вакилони халқи шаҳр (ноҳия) ва назорати иҷрои онҳо;

– амалӣ намудани дигар ваколатҳо тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба ворид намудани тағйирот ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи истифодаи манбаъҳои барқароршавандаи энергия» Қонуни мазкур 12 январи соли 2010 қабул гардида, аз 4 боб ва 23 модда иборат аст ва муносибатҳои ҳуқуқиеро, ки байни мақомоти давлатӣ, шахсони воқеӣ дар соҳаҳои истифодабарии самаранок ва манбаъҳои барқароршавандаи энергия ба миён меоянд, танзим намуда, асосҳои ҳуқуқӣ ва иқтисодии сарфаҷӯии бештари энергия, ҳифзи муҳити зист, сарфаю сариштаи манбаъҳои барқарорнашавандаи энергияро барои наслҳои оянда муайян менамояд. Тағйироти воридгардида ба қисми 1 моддаи 17 Қонуни мазкур мебошад, ки тибқи он нарх ва тарифҳои энергияе, ки аз манбаъҳои барқароршавандаи энергия истеҳсол мешавад, барои фурӯхтан ба субектҳои монополияи табиӣ аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ карда мешавад.

Дар идомаи навигариҳо инчунин ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Оид ба ворид намудани иловаҳо ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи монополияҳои табиӣ», ки 5 марти соли 2007 қабул шудааст, аз 5 боб ва 25 модда иборат мебошад, низ як қатор тағйиру иловаҳо бо мақсади аз байн бурдани номувофиқатӣ ва мухолифати меъёрҳои қонуни амалкунанда, мукаммал гардонидан, такмил додан ва дар амал татбиқ намудани он ворид карда шуд. Тибқи тағйироти воридгардида ба қонуни мазкур дар сархатҳои якум ва дуюми қисми якуми моддаи 5 пас аз калимаҳои «дар мавриди» калимаи «истеҳсол» илова карда шуд. Инчунин, ба сархати сеюми қисми дуюми моддаи 14 пас аз калимаи «шудаанд» калимаҳои «ба истиснои тарифҳои нерӯи барқ ва гармӣ» илова карда шуд.

Бояд қайд кард, ки қабули қонунҳои нав ва ворид намудани тағйиру иловаҳо ба қонунҳои амалкунанда номувофиқатии меъёрҳои ҷойдоштаро аз байн бурда, ба талаботи замон ҷавобгӯ мебошанд ва дар ҷумҳурӣ далели пешравӣ ва фаъолияти пурсамари мақомоти ҳокимияти давлатиро нишон дода, баҳри дар амал татбиқ намудани онҳо мусоидат менамоянд.

Абдулло Маҳмадшарифзода,
мутахассиси шуъбаи қонунгузории кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зист

НАВИГАРИИ ҚОНУНГУЗОРӢ ДАР СОҲАИ БАЙНАЛМИЛАЛӢ

Аз ҷониби мақомоти олии қонунгузории мамлакат дар нимсолаи дуюми соли 2015 ба Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июли соли 2012 "Дар бораи фаъолияти савдои хориҷӣ" (Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с.2002, №7, мод. 696) тағйирот ворид гардид.

Моддаи 53 Қонуни мазкур масъалаи тартиби амалӣ намудани савдои наздисарҳадиро танзим менамояд. Савдои наздисарҳадӣ яке аз намудҳои савдои байналмилалии молҳо, кор ва хизматрасониҳо аст, ки ба воситаи сарҳад аз ҷониби субъектҳои истиқоматкунанда ва бақайдгирифташуда дар масофаи муайян аз сарҳади хушкии миёни ду давлат қарордошта анҷом дода мешавад. Бо мақсади ба низом даровардани савдои наздисарҳадӣ ҳанӯз то қабули Қонуни мазкур як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ҷиҳати ташаккули савдои наздисарҳадӣ бо баъзе ҷумҳуриҳои ҳамсарҳад қабул гардидаанд ва Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи фаъолияти савдои хориҷӣ" аз 3 июли соли 2012 масоили савдои наздисарҳадиро худ ба танзим медарорад.

Қисми 3 моддаи 53, яъне масъалаи тартиби амалӣ намудани савдои наздисарҳадӣ ва қаламрави дахлдорро, ки дар он низомҳои махсуси амалӣ намудани фаъолияти савдои хориҷӣ муқаррар мегарданд, Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон мутобиқи шартномаҳои байналмилалии қабулнамудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои хориҷии ҳамсарҳад муайян менамуд. Дар ин қисм баъд аз калимаи "мутобиқи" калимаҳои "қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва (ё)" илова карда шуд. Яъне, тибқи тағйироти воридгардида масъалаи мазкурро Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон на танҳо тибқи шартномаҳои байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлатҳои хориҷии ҳамсарҳад, балки бо қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон низ муайян менамояд.

Савдои наздисарҳадӣ аз тарафи шахсони дорои маҳалли доимии ҷойгиршавӣ (маҳали зист) ва шахсони хориҷии дорои маҳали доимии ҷойгиршавӣ (маҳали зист) дар қаламрави наздисарҳадии давлатҳои дахлдоре, ки дар шартномаи байналмилалии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо давлати хориҷии ҳамсарҳад муайян шудааст, танҳо барои қонеъ гардонидани талаботи маҳал бо молу хизматрасониҳои дар ҳудуди қаламрави дахлдори наздисарҳадӣ истеҳсолшуда ва барои истеъмол ва истифода дар қаламрави дахлдори наздисарҳадии таъмингардида, амалӣ гардонида мешавад.

Носиров Д.Қ.,
мутахассиси пешбари шуъбаи
ҳуқуқи байналмилалӣ

МИЗИ МУДАВВАР ДАР МАВЗӮИ «ҚОНУНГУЗОРИИ ИСТИФОДАИ САРВАТҲОИ ТАБИИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН: МАСОИЛ ВА ИНКИШОФ»

Санаи 6 октябри соли 2015 дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мизи мудаввар дар мавзӯи «Қонунгузории истифодаи сарватҳои табиии Ҷумҳурии Тоҷикистон: масоил ва инкишоф» баргузор гардид. Дар кори мизи мудаввар кормандон аз мақомоти ҳокимияти давлатӣ, вазорату идораҳо, донишгоҳу донишкадаҳои олӣ, олимон, мутахассисон, намояндагони ВАО ва дигар намояндагони ташкилоту идораҳо иштирок намуда, роҷеъ ба мавзӯъҳои гуногуни соҳаи кишоварзӣ маърӯзаҳо карданд.

Директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор, мухтарам Раҳимзода М.З. бо сухани ифтитоҳии худ ба кори мизи мудаввар ҳусни оғоз бахшид. Дар идомаи суханронии хеш профессор Раҳимзода М.З. ҳозиринро барои ташриф овардан ва иштирок дар ин мизи мудаввар хайрамақдам гуфта, барои таваҷҷуҳ ба чунин масъалаи муҳими рӯз ба онҳо изҳори миннатдорӣ намуд.

Дар мизи мудаввар аз ҷониби иштироккунандагон маърӯзаҳои ҷолиб пешниҳод гардиданд. Аз ҷумла, Прокурори калони раёсати назорати умумии Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон Усмонзода Гулчеҳра дар мавзӯи «Ҳифзи қонунии сарватҳои табиӣ» баромад намуда, қайд кард, ки дар Сарқонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 13) муқаррар шудааст, ки замин, сарватҳои зеризаминӣ, об, фазои ҳавоӣ, олами набототу ҳайвонот ва дигар сарватҳои табиӣ моликияти истисноии давлат буда, давлат истифодаи самараноки онҳоро ба манфиати халқ кафолат медиҳад. Кафолати мазкур тавассути як қатор санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ки масъалаҳои ҳифзи сарватҳои табииро ба танзим медароранд, амалӣ мегардад. Ба зумраи ин санадҳо Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи муҳити зист», «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ», «Дар бораи олами ҳайвонот», «Дар бораи олами набобот», «Дар бораи ҳудудҳои махсус муҳофизатшавандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон», «Дар бораи ҳифзи ҳавои атмосфера», инчунин кодексҳои об, замин ва ҷангали Ҷумҳурии Тоҷикистон дохиланд.

Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи муҳити зист» асосҳои ҳуқуқии сиёсати давлатиро дар соҳаи ҳифзи муҳити зист муайян намуда, ба таъмини рушди устувори иҷтимоию иқтисодӣ, кафолатҳои ҳуқуқи инсон ба муҳити зисти солим ва мусоид, таҳкими тартиботи ҳуқуқӣ, пешгирии таъсири номатлуби фаъолияти хоҷагидорӣ ва дигар фаъолият ба муҳити зист, ташкили истифодаи оқилона ва самараноки захираҳои табиат ва таъмини амнияти экологӣ равона шудааст. Дар Қонуни мазкур муқаррар шудааст, ки сарватҳои табиӣ объектҳои ҳифзшавандаи муҳити зист ба ҳисоб рафта, аз ифлосшавӣ, вайроншавӣ, осеб дидан, камшавӣ, харобшавӣ ва дигар таъсири номатлуби фаъолияти хоҷагидорӣ ва фаъолияти дигари шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ ҳифз карда мешаванд.

Ба сарватҳои табиӣ замин, қаъри он, хок, обҳои рӯизаминӣ ва зеризаминӣ, ҳавои атмосфера, қабати озонии Замин, олами набототу ҳайвонот, аз ҷумла, тамоми намудҳои ҷангал, инчунин фонди генетикии онҳо дохиланд.

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳудудҳои махсус муҳофизатшаванда» пешбинӣ шудааст, ки ҳудудҳои табиии махсус муҳофизатшаванда, ин қитъаҳои замин, об ва фазои ҳавои онҳоро иҳотакардае мебошанд, ки дар онҳо комплексҳо ва объектҳои табиии дорои аҳамияти махсуси ҳифзи муҳити зист, илмӣ, фарҳангӣ, эстетикӣ, рекреатсионӣ ва солимгардонӣ ҷойгир буда, бо тартиби муқар-

рарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон пурра ва ё қисман аз истифодабарии хоҷагидорӣ гирифта шудаанд ва барои онҳо низоми махсуси ҳифз муқаррар гардидааст.

Сипас, дар мизи мудаввари мазкур Директори муассисаи давлатии ҳудудҳои табиӣ махсус муҳофизатшаванда Саидзода М.И. дар мавзӯи «Тафсири санадҳои меъёри ва ҳуқуқӣ дар соҳаи ҷангал ва шикори Ҷумҳурии Тоҷикистон» баромад намуда, қайд кард, ки дар давраи соҳибистиқлолӣ дар соҳаи ҷангал як зумра қонунҳо ва дигар санадҳои меъёрӣ қабул гаштааст аз ҷумла, ду маротиба Кодекси ҷангали Ҷумҳурии Тоҷикистон (с.1996 ва 2011), низомномаи Агентии хоҷагии ҷангали назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар асоси Фармони Президенти ҶТ аз 19 ноябри соли 2013, №17 «Дар бораи такмили сохтори мақомоти иҷроияи ҳокимияти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28 феврали соли 2014, №132. ва ғайраҳо қабул карда шудаанд.

Инчунин мавсуф қайд намуд, ки имрӯзҳо такроршавии вазифаҳо ва ҳуқуқҳо байни Агентии хоҷагии ҷангал ва Кумитаи ҳифзи муҳити зист вуҷуд доранд ва ин як қатор мушкилиҳоро пеш овардааст.

Дар асоси Кодекси ҷангали Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 августи соли 2011, №761 қабул шудааст, Агентии хоҷагии ҷангал ҳамчун мақоми ваколатдори давлатӣ дар соҳаи ҷангал, бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 июли 2014, № 435 муайян карда шудааст ва ба зиммаи он як қатор ваколатҳои зарурӣ низ гузошта шудааст.

Баъдан сармутахассиси шуъбаи кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ ва ҳифзи муҳити зисти Маркази миллии қонунгузории назди Президенти ҶТ Қурбонова М.Н. дар мавзӯи «Мафҳум ва меъёрҳои ҳуқуқи истифодаи самараноки сарватҳои зеризаминӣ» баромад намуда қайд кард, ки дар қаламрави ҷумҳурӣ сарватҳои гуногуни табиӣ мавҷуд буда, аз ҷумлаи муҳимтарини онҳо сарватҳои зеризаминӣ мебошанд. Чи тавре ки ба ҳамагон маълум аст, ҳифзи табиат ва оқилона истифода бурдани сарватҳои зеризаминӣ аҳамияти бузурги иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва маданӣ дорад. Аз ин лиҳоз, тавсифи ҳуқуқии сарватҳои зеризаминӣ, ин қисми қаъри замин, ки поён аз қабати хок ва дар мавриди набудани он дар қаъри баҳрҳо, кӯлҳо, дарёҳо, ва дигар обанборҳо то умқи дастрас, ки қабати онҳо барои гузаронидани корҳои геологӣ ва истифодаи маъданҳои фоиданок дар асоси комёбиҳои илмию техникӣ дастрас аст, мебошад. Мавсуф қайд намуд, ки дар шароити имрӯза бо вуҷуди рушди иқтисоди миллӣ ва ҷаҳонӣ афзоиши босуръати истеъмоли захираҳои канданиҳои фоиданок ба назар расида, истифодаи сарфакоронаи сарватҳои зеризаминӣ аз масъалаҳои муҳими ҳаёти имрӯза мебошад. Ҳамчунин, мувофиқи моддаи 23 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи сарватҳои зеризаминӣ» талаботи асосӣ дар мавриди истифодаи самаранок ва ҳифзи сарватҳои зеризаминӣ муқаррар карда шуда, дар ҳолати истифодабарии онҳо риояи тартиби муқаррар кардашудаи қонунгузорӣ дар бобати ба истифода додани манбаъҳои сарватҳои зеризаминӣ ва роҳ надодан ба истифодаи худсаронаи манбаъҳои сарватҳои зеризаминӣ; омӯзиши пурра ва хушсифати геологӣ, яъне истифодаи оқилонаи комплексӣ ва ҳифзи сарватҳои зеризаминӣ ва дигар талабот баҳри самаранок истифода бурдани сарватҳои зеризаминӣ ҷой дода шудаанд. Инчунин, аз Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон аз 23 январи соли 2015 бармеояд, ки дар шароити имрӯза азхудкунӣ ва истифодаи самараноку оқилонаи захираҳои қаъри замини Тоҷикистон, маблағгузорӣ барои истихроҷ ва коркарди маъдан, инчунин корҳои ҷустуҷӯиву геологӣ ва иктишофии конҳои нав тавассути ҷалби сармояи ватаниву хориҷӣ аз ҷумлаи самтҳои муҳими рушди ҳамаи бахшҳои иқтисод ва ҳалли масъалаҳои иҷтимоӣ, хусусан ташкили ҷойҳои нави корӣ маҳсуб меёбад.

Сипас сардори шуъбаи назорати давлатии истифода ва ҳифзи замин ва муомилот бо партовҳои Кумитаи ҳифзи муҳити зисти назди Ҳукумати ҶТ, дар мавзӯи «Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи сарватҳои табиӣ», директори Муассисаи Маркази татбиқи лоиҳаи бақайдгирӣ ва системаи кадастри замини Кумитаи давлатии идораи замин ва геодезии ҶТ дар мавзӯи «Ташаккул ва рушди қонунгузории замини ҶТ», мутахассиси Маркази миллии қонунгузории назди Президенти ҶТ Маҳмашарифзода А.М. дар мавзӯи «Талошҳо барои рушди устувории захираҳои оби Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва дигарон баромад намуданд.

Инчунин, дар мизи мудаввар баромадҳо ва муаррифиҳои Ҳисориев Ҳ.Ҳ., академик, Директори Институти ботаника, физиология ва генетикаи растании Академияи илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Захираи сарватҳои набототи Тоҷикистон ва истифодаи устувори онҳо», Хошаев Д., мутахассиси Раёсати захираҳои оби вазорати энергетика ва захираҳои оби ҶТ дар мавзӯи «Захираҳои оби Тоҷикистон: ҳолати кунунӣ, проблема ва пешомад», Қориев А.Р., дотсенти кафедраи мелиоратсияи таҷдидсозӣ ва ҳифзи замини Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон дар мавзӯи «Қонунгузории сарватҳои табиии Ҷумҳурии Тоҷикистон» Нуров Ҳ., мутахассиси шуъбаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат, муҳоҷират ва иҷтимоии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи «Сармоя омили инкишофи хоҷагии кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон», Расулов Ғ.М., мутахассиси бахши ҳуқуқи Агентии беҳдошти замин ва обёрии назди Ҳукумати ҶТ дар мавзӯи «Талошҳо барои рушди устувории захираҳои оби ҶТ», Қаландаров Д., сармутахассиси Раёсати кадрӣ ва таъминоти ҳуқуқии Вазорати кишоварзии ҶТ дар мавзӯи «Накши инсон дар инкишоф ва пешрафти ҳифзи муҳити зист» ба таваҷҷуҳи иштироккунандагон пешниҳод гардиданд.

Дар ҷараёни мизи мудаввар оид ба мавзӯъҳои баромадкунандагон саволу ҷавоб ва баҳсу мунозираҳои илмӣ сурат гирифт. Музокираҳои мавриди таваҷҷуҳ оид ба масъалаҳои танзими қонунгузории замин, то ҳудуди қитъаи заминро муқаррар намудани мақомоти дахлдори танзими замин ва додани ҳуҷҷатҳое, ки ҳуқуқи истифодаи заминро тасдиқ менамоянд, ба истифода шурӯъ намудани он; тибқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҷавобгарӣ кашидани амали шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки рӯйрост ё пинҳонӣ ҳуқуқи моликияти давлатиро ба об вайрон мекунанд ва он мухолифи манфиатҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад; аз тарафи хоҷагиҳои деҳқонӣ риоя гардидани меъёру қоидаҳои санитарӣ ва экологӣ, мутобиқи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳангоми истеҳсол, коркард, нигаҳдорӣ, интиқоли маҳсулоти кишоварзӣ, инчунин фурӯши он; мустаҳкам намудани қонунгузории идоракунии давлатӣ дар соҳаи истифода ва ҳифзи захираҳои об дар пайвастагӣ бо усулҳои ҳавзавӣ, марзӣ ва маъмурию ҳудудии идоракунӣ асосёфта, аз ҷониби ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатӣ, пурзӯр намудани ҷавобгарӣ барои ғайриқонунӣ буридани дарахту буттазор, несту нобуд кардани ҷангал, навниҳолҳои ҷангалзор, ниҳолу қаламчаи ниҳолхонаю плантатсияҳо, инчунин расонидани зарар ба ниҳолҳои худрӯй дар майдонҳое, ки барои барқарор намудани ҷангал пешбинӣ шудаанд.

Дар фарҷоми кори мизи мудаввар Директори Маркази миллии қонунгузорӣ кори чорабинии мазкурро ҷамъбаст карда, ба ҳамаи иштирокчиён барои ширкати фаъол ва маърӯзаҳои пурмазмунашон изҳори миннатдорӣ намуд.

Абдулло Маҳмадшарифзода,
мутахассиси шуъбаи қонунгузории
кишоварзӣ, истифодаи сарватҳои табиӣ
ва ҳифзи муҳити зист

МИЗИ МУДАВВАР ДАР МАВЗӮИ «ҚОНУНГУЗОРИИ СОҲАИ ҲИФЗИ ИҶТИМОӢ: НАЗАРИЯ ВА АМАЛИЯ»

26 ноябри соли 2015 дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон мизи мудаввар дар мавзӯи «Қонунгузории соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ: назария ва амалияи он» баргузор гардид.

Дар кори мизи мудаввар намояндагон аз Суди Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Хадамоти назорати давлатӣ дар соҳаи меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолӣ, Агентии суғуртаи иҷтимоӣ ва нафақаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон, Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон, факултаи ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, Донишкадаи молия ва иқтисоди Тоҷикистон, ВАО ва дигар намояндагони вазорату муассисаҳо иштирок намуданд.

Мизи мудавварро бо сухани ифтитоҳӣ муовини аввали директори Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Баҳриддинзода Субҳиддин оғоз намуд. Баҳриддинзода С. ҳозиринро хайрамақдам гуфта, барои иштирокашон дар чорабинии мазкур изҳори сипос намуд. Мавсуф қайд намуд, ки сиёсати иҷтимоӣ-ҳуқуқии давлат, ки соҳаҳои мухталифро дарбар гирифтааст, ба ҳалли масоили муҳими иҷтимоӣ равона карда шудааст. Аз ин рӯ, ҷараёни инкишофи муносибатҳои ҷамъиятӣ дар соҳаи мазкур зарурияти таҳлили қонунгузории иҷтимоиро дар шароити ҳозира тақозо менамояд. Зеро, айни замон дар Ҷумҳурии Тоҷикистон қонунгузории сифатан нав ташаккул ёфта, таҷдиди ҷиддии меъёрҳо, ташкили соҳаҳои нав ва сифатан тағйирёбандаи амалкунанда ва институтҳои ҳуқуқ, мураттабсозии қонунгузорӣ зина ба зина амалӣ шуда истодааст. Бояд қайд намуд, ки дар асоси Барномаи давлатии татбиқи Консепсияи пешгӯии инкишофи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи меҳнат, ҳифзи иҷтимоӣ ва маориф барои солҳои 2012-2015 имрӯзҳо ба якчанд қонунҳои соҳаи мазкур тағйиру иловаҳо ворид карда шуда, инчунин якчанд қонунҳои дигар дар таҳрири нав қабул гардид. Аммо бо вуҷуди ин имрӯз ҳастанд мушкилиҳое, ки дар самти ҳифзи иҷтимоӣ, муҳоҷирати меҳнатӣ ва дигар самтҳои фаъолияти он низ ба назар мерасанд.

Сипас тибқи барномаи тарҳрезигардидаи мизи мудаввар сухан ба иштирокчиёни ин чорабинӣ дода шуд, ки ҳар яке бо мавзӯъҳои ҷолибу ҳалталаб баромад намуда, фикру ақидаҳои хешро иброз намуданд. Аз ҷумла, сардори Раёсати таъмини сиёсати суғуртаи иҷтимоӣ ва нафақаи Агентии суғуртаи иҷтимоӣ ва нафақаи назди ҲукуматиҶумҳурии Тоҷикистонҷ Ҳакимов Абдураҳмон Абсамадович бо мавзӯи худ «Низоми таъминоти нафақа: такмили низоми қонунгузорӣ ва татбиқиислоҳоти соҳа» баромад намуда, қайд намуд, ки пас аз соҳибистиқлол гардидани Ҷумҳурии Тоҷикистон, амалӣ намудани таъминоти нафақаи шаҳрвандон то 1 январи соли 1994 дар асоси қонунгузории собиқ Иттиҳоди Шӯравӣ идома ёфт.

Баъди ба эътидол омадани вазъи сиёсии мамлакат ва таъсис ёфтани шохаҳои асосии ҳокимияти давлатӣ Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон вазъи иҷтимоӣ ва иқтисодии ҷумҳуриро ба инобат гирифта, барои ташаккули низоми миллии таъминоти нафақа ва фароҳам овардани заминаҳои қонунгузории соҳа тадбирҳои зарурӣ андешид ва 25 июни соли 1993 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъмини нафақаи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон» қабул гардида он аз 1 январи соли 1994 мавриди амал қарор дода шуд.

Дар Қонуни мазкур таъмини нафақа, ҳамчун кафолати конститутсионӣ барои тамоми категорияи шаҳрвандон, аз ҷумла шаҳрвандоне, ки дар муносибатҳои меҳнатӣ қарор доштанд, шаҳрвандоне, ки собиқаи корӣ надоранд, шаҳрвандоне, ки вобаста аз намуди фаъолияти касбӣ ба таъминоти нафақаи имтиёзнок ҳуқуқ доранд, инчунин пардохти

нафақа дар мавриди дар муассисаҳоиислоҳӣ ва муассисаҳои статсионарии хизматрасонии иҷтимоӣ қарор доштани нафақагир, пардохти нафақа аз рӯи маҳрум шудан аз саробон ба кӯдакони ятим, ки таҳти таъминоти пурраи давлат қарор доранд, пешбинӣ гардидааст.

Ҷиҳати марҳила ба марҳила татбиқ намудани ислоҳоти низоми таъминоти нафақа аз 1 январи соли 2013 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нафақаҳои суғуртавӣ ва давлатӣ» дар баробари Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъмини нафақаи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон» мавриди амал қарор дода шуд. Яъне, аз 1 январи соли 2013 инҷониб дар низоми таъминоти нафақаи шаҳрвандӣ ду Қонун амал карда истодааст:

1) Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъмини нафақаи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон»;

2) Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нафақаҳои суғуртавӣ ва давлатӣ».

Бояд тазаккур дод, ки Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи таъмини нафақаи шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон» то 1 январи соли 2017 амал менамояд ва дар ин давра нафақаҳои меҳнатӣ аз рӯи синну сол, аз ҷумла бо шартҳои имтиёзнок барои иҷрои корҳои махсус ва нафақаҳо барои хизмати дарозмуддат дар асоси шарт ва меъёрҳои ҳамин Қонун таъин карда мешаванд.

Сипас дотсенти кафедраи ҳуқуқи соҳибкорӣ ва тиҷоратии факултаи ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон Мирзоев П. З. дар мавзӯи "Мафҳуми ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ ҳамчун арзиши конститутсионӣ" баромад намуда, иброз намуд, ки дар асоси моддаи 39 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳар шахс дар пиронсолӣ, ҳангоми беморӣ, маъюбӣ, гум кардани қобилияти кор, маҳрум шудан аз сарпараст ва мавридҳои дигаре, ки қонун муайян кардааст, кафолати таъмини иҷтимоӣ дорад. Аз ин рӯ, ба андешаи мо ибораи ҳуқуқ ба таъминоти иҷтимоӣ нисбат ба ҳуқуқ ба ҳифзи иҷтимоӣ ҳамчун арзиши конститутсионӣ дуруст аст.

Солҳои аввали ҳокимияти Шӯравӣ назарияи хатари таваккали иҷтимоӣ ба вуҷуд омад, ки мувофиқи он таъминоти иҷтимоӣ ҳамчун пешниҳоди неъматҳо ҳангоми тақсимоти маҳсулоти дастаҷаъмӣ ба аъзоёни ҷамъият, ки дар ҳолати бади зиндагӣ қарор дошта, ин ҳолат аз ҷониби ҷамъият узрнок эътироф мегардад, маънидод мешуд. Намояндагони ин назария В.М. Догадов, Н.А. Вигдорчик, Н.А. Семашко буданд.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бошад, Сангинов Д.Ш. таъминоти иҷтимоиро ҳамчун шакли ифодаи сиёсати иҷтимоии давлат, ки баҳри таъминоти моддии гурӯҳҳои алоҳидаи шаҳрвандон аз ҳисоби маблағҳои буҷети давлатӣ ва маблағҳои марказонидашудаи хусусияти иҷтимоидошта, ҳангоми фаро расидани холатҳои аз тарафи давлат муқарраршуда, бо мақсади баробар намудани ваъзи иҷтимоии ин шаҳрвандон бо ваъзи иҷтимоии дигар аъзоёни ҷамъият нигаронида шудааст, маънидод мекунад, ки мо низ тарафдори он мебошем.

Ҳамин тариқ, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ба низоми таъминоти иҷтимоӣ тамоми намуди нафақаҳо, кӯмакпулиҳо, ҷубронпулҳо, хизматрасонии иҷтимоӣ, хизматрасонӣ ва муолиҷаи тиббӣ, инчунин имтиёзҳои гуногун барои категорияи мушаххаси шаҳрвандон дохил мегарданд. Ба низоми таъминоти иҷтимоӣ ҳуқуқ ба таҳсилоти ройгон ва таъминот бо манзил дар мавриди набудани ҳодисаи иҷтимоӣ, ки ба он таъминоти иҷтимоӣ вобаста аст, дохил намешаванд.

Баъдан, дар мизи мудаввари мазкур Сардори шуъбаи ҳуқуқи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон Муқумов Неъмон дар мавзӯи «Ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он» баромад намуда, қайд намуд, ки Ҳифзи ҳуқуқи муаллиф ва татбиқи муқаррароти қонуну санадҳои ҳуқуқии меъёрии соҳавӣ барои рушди илм, адабиёт ва санъат накши муҳим дорад.

Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади ба танзим даровардани муносибатҳои байни муаллифон ва истифодабарандагони асарҳои онҳо қонун ва санадҳои меъёрии ҳуқуқии зеринро ба тасвиб расонидааст:

– Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон (қисми 3) фасли 5, боби 57, «Моликияти зеҳнӣ» ном дошта, аз дувоздаҳ модда иборат аст. Кодекси мазкур 30 ноябри соли 2004 қабул гардида, аз 1 январи соли 2005 мавриди амал қарор дода шуд. Дар Кодекс танҳо муқарраротӣ асосӣ оварда шуда, масъалаҳои танзими соҳавии моликияти зеҳнӣ ба қонунҳои соҳавӣ ҳавола карда шудаанд

– Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи муаллиф ва ҳуқуқҳои вобаста ба он», 13 ноябри соли 1998 қабул гардида, бо

мақсади мутобиқ гардонидани он ба талаботи аҳдноманомаҳои байналмилалӣ ва Созишнома оид ба ҷанбаҳои тиҷоратии ҳуқуқ ба моликияти зеҳнии ҳуҷҷати Созмони умумиҷаҳонии савдо ва бо дарназардошти рушди техникаву технология солҳои 2003, 2006, 2009 ва 2014 тағйироту иловаҳо ворид карда шудааст.

Баъдан мутахассиси шуъбаи қонунгузорӣ оид ба меҳнат, муҳоҷират ва иҷтимоии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Нуров Ҳофиз дар мавзӯи «Қонунгузории муҳоҷират: рушд ва проблемаҳои он» суханронӣ намуда, иброз намуд, ки аз нигоҳи ҳуқуқӣ муҳоҷират ин ҷойивазкунии бебозгашт, муваққатӣ, инчунин мавсимии шахси воқеӣ аз Ҷумҳурии Тоҷикистон ба хориҷи он ва аз хориҷи он ба Ҷумҳурии Тоҷикистон, инчунин вобаста ба тағйири маҳалли истиқомат, кор, кӯчидани шахси воқеӣ дар дохили Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад.

Бояд гуфт, ки мавзӯи муҳоҷират, махсусан муҳоҷирати корӣ, мушкилоту печидагиҳои зиёде дорад ва онҳоро метавон танҳо дар сатҳи хукуматию давлатӣ ҳал кард.

Бо дарназардошти ин, бояд тазаккур дод, ки Қонуни ҶумҳурииТоҷикистон «Дар бораи муҳоҷират» яке аз сарчашмаҳои муҳими танзимкунанда ба ҳисоб меравад.

Қонуни мазкур 11 декабри соли 1999 қабул карда шуда, аз 27 модда иборат мебошад ва муносибатҳоро дар соҳаи муҳоҷирати аҳолӣ танзим карда, асосҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоии равандҳои муҳоҷират, инчунин сохтани шароити зарурии ҳаётро дар маҳалли нав барои шахс ва оилаҳое, ки ба Ватани аҷдодии худ бармегарданд, муайян менамояд.

Созишнома байни Ҳукумати ҶТ ва Ҳукумати ФР дар бораи фаъолияти меҳнатӣ ва ҳифзи ҳуқуқии шаҳвандони ҶТ дар ФР ва шаҳвандони ФР дар ҶТ дар ҳалли мушкилоти ҳуқуқии муҳоҷирони меҳнатии ду кишвар мусоидат менамояд.

Имрӯз барои ҶТ имкони ҳал намудани мушкилоти ҷойдошта тавассути Созишномаҳои байнидавлатӣ доир ба таъминоти суғуртаи иҷтимоии муҳоҷирони меҳнатӣ имкон дорад. Зеро, Тоҷикистон аъзои ИДМ ва дигар созишномаҳои минтақавӣ, аз қабили Авру - Осиё ва дигар созишномаҳои иқтисодӣ мебошад, ки заминаи ҳуқуқии ин ҳамкориҳо барои ҳалли масъалаи мазкур мувофиқанд. Бинобар ин пешниҳод менамоем, ки ҷиҳати баҳисобгирии собиқаи суғуртавии муҳоҷирони меҳнати шаҳрвандони Тоҷикистон дар ФР ва Ҷумҳурии Қазоқистон ва интиқоли саҳми суғуртавии онҳо барои давраи фаъолияти меҳнатӣ дар ин давлатҳо Созишномаи ҳамкорӣ миёни мақомотҳои суғуртаи иҷтимоии Тоҷикистон ва ин давлатҳо баста шавад.

Ҳамин тариқ, дар мизи мудаввар меҳмонон, аз ҷумла Ҳаитов С.П., н.и.ҳ., дотсент мудири кафедраи ҳуқуқи молиявӣ ва иқтисодии Донишкадаи молия ва иқтисоди Тоҷикистон дар мавзӯи "Баъзе масъалаҳои ҳуқуқи иҷтимоӣ", Ормонов Бузургмехр Абдувакилович, сармутахассиси шуъбаи назорати давлатӣ дар соҳаи шуғли аҳолии Хадамоти назорати давлатӣ дар соҳаи меҳнат, муҳоҷират ва шуғли аҳолӣ дар мавзӯи "Шуғли ғайрирасмӣ ва таъсири манфии он", Зеваров Хушачин Зеварович, муаллими калони кафедраи кори иҷтимоии факултети фалсафаи Донишгоҳи миллии Тоҷикистон дар мавзӯи "Оид ба зарурати қабули консепсияи таъминоти иҷтимоӣ дар Тоҷикистон", Зокирова Дилафрӯз Давлаталиевна, мутахассиси пешбари шуъбаи ҳуқуқи Вазорати тандурустӣ ва ҳифзи иҷтимоии аҳолии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи "Қонунгузории соҳаи ҳифзи иҷтимоӣ", Бухориева С., мутахассиси пешбари шуъбаи ҳуқуқ ва кор бо кадрҳои Кумитаи кор бо занон ва оилаи назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи "Ҳифзи иҷтимоии занон: заминаи мавҷуда ва такмили минбаъда", Соҳибназаров Манучехр, мутахассиси шуъбаи байналмилалии Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мавзӯи "Танзими байналмилалӣ-ҳуқуқии ҳифзи ҳуқуқҳои муҳоҷирони меҳнатӣ" баромад намуда, таклифу пешниҳодҳои худро иброз намуданд ва ба саволҳои иштирокчиён ҷавобҳои мушаххас доданд.

Дар фарҷоми кори мизи мудаввар муовини аввали директори Маркази миллии қонунгузорӣ кори чорабинии мазкурро ҷамъбаст карда, ба ҳамаи иштирокчиён барои ширкати фаъол ва маърӯзаҳои пурмазмунашон изҳори миннатдорӣ намуд.

Замираи Қурбон,
мутахассиси пешбари шуъбаи
қонунгузорӣ оид ба меҳнат,
муҳоҷират ва иҷтимоӣ

Масъули чоп
Ответственный за выпуск **Ғуломҳайдаров Ҷ.М.**

Маҷалла дар Маркази миллии қонунгузории назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тархрезӣ шуда, дар матбааи «Азия-Принт» бо тарзи рақамӣ ба табъ расидааст.

Ба матбаа 09.12.2015 супорида шуд. Ба чопаш 21.12.2015 иҷозат дода шуд. Коғази офсетии №1. Андозаи 60x84 1/8. Ҳуруфи Times New Roman Tj. Ҷузъи чопии шартӣ 10,0. Адади нашр 200 нусха. Супориши № 4G1215

Журнал подготовлен к печати в Национальном центре законодательства при Президенте Республики Таджикистан. Напечатан цифровым способом в типографии «Азия-Принт».

Сдано в печать 09.12.2015 г. Разрешен к печати 21.12.2015 г. Бумага офсетная №1. Формат 60x84 1/8. Шрифт Times New Roman Tj. Условный печатный лист 10,0. Тираж 200 экз. Заказ № 4G1215

Маркази миллии қонунгузории
назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон

734024. ш. Душанбе, кӯчаи А.Адҳамов, 13
телефон/факс 227-47-71

Национальный центр законодательства
при Президенте Республики Таджикистан

734024. г. Душанбе, улица А.Адхамова, 13
телефон/факс 227-47-71